CURSUS
THEOLOGICO-MORALIS

P. DOMINICI VIVA

SOCIETATIS JESU

Tomus Prior.

PARS PRIMA

DE LEGIBUS.

CURSUS THEOLOGICO-MORALIS

Tomus Prior

Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de LEGIBUS, de Præceptis Decalogi, de Restitutione, ac de Contractibus,

Ad usum Tyronum elucubratus,

Et in Quotidianis Prælectionibus

A P. DOMINICO VIVA
SOCIETATIS JESU
SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

Suis Auditoribus Traditus

In Palæstra Collegii Neapolitani ejusdem Societatis,

Cupientibus, atque instantibus Moralis Theologiæ Candidatis,

IN LUCEM PUBLICAM EDITUS,
AC DICATUS

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO
BORGHESIO
SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI,
PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

PARS PRIMA

DE LEGIBUS.

PATAVII, Ex Typographia Seminarii, MDCCXXIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO BORGHESIO

SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI, PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

DOMINICUS VIVA SOCIETATIS JESU
Perpetuam Felicitatem.

QUÆ duæ res, grati animi erga Mæcenates Significatio, & præsentissimi Spes Patrocinii, Scriptores movent fere omnes, ut amplissimis viris opera dicent sua, eæ in præsenti me

non

non tam movent, quam adactis pene calcaribus impellunt, ut Tibi, Princeps Excellentissime, opellam hanc meam nuncupatam velim. Sive enim beneficia, quibus tibi obstrictus hæreo (& quorum vincula una dissolvet, quæ vitam communis solvet Fati Necessitas) sive magnitudinem, ad quam evectus es, intuear, duplici veluti ex fonte mei hujusce consilii ratio promanat. Atque ut a beneficiis initium faciam, Quanta sane a Tuis in Parentem meam Societatem Jesu, Quanta a Te in meipsum uberrima semper vena profluxere? Inter sua pene Cunabula Majorum tuorum faventissimam. Hæc experta Benevolentiam; meliori Borghesiæ Beneficentiæ Succo, ac Sanguine adolevit. Unus mihi instar omnium esto Familiæ tuæ Sidus ne dicam præclarissimum, an Sol? Paulus V. Pontifex Maximus, Quem Parentem suum optimum jure merito inclamare Societas potest; cum coorta de Auxiliis Controversia, Eam Scholasticis impetitam procellis, Sedens ipse ad Clavum proprio firmavit in portu; neutri sane parti victoria adjudicata, sed Societate (quæ velut referantis ad errores ostium rea primum delata est) innoxia abire jussa, suumque cursum nova hac sententiæ aura prosequi felicissime. Quid quod quasi parum Illi Militantem in Terris Societatem tueri, ac juvare fuerit, Eandem apud Superos triumphantem amplificare, ac novis quodammodo triumphis insignire voluerit? cum Aloysio Gonzagæ primum Beati nomen est elargitus, mox Eidem, ac Stanislao Koskæ cultum promovit, deinde Ignatium, ac Xaverium, duo illa maxima Societatis, Terræ, ac Cœli lumina, in Beatorum album adscivit, solemnemque Ipsorum enixe adeo Apotheosim promovit, adeo pene perduxit ad calcem, ut Coronidem hanc Suis in Societatem beneficiis mors Illi unice inviderit. Quid vero de meipso dicam? ut cætera missa faciam, ad quantum honoris gradum tenuitatem meam visus es extollere, cum Academiam hanc nostram Neapolitanam, ipsamque interiorem Domum benignissime perlustrare dignatus, cubiculum meum ultro subire voluisti, ut & præsentia tua illud augustum redderes, & cæteros tenuissimi ingenii mei labores in lucem

jam

jam editos tuo suffragio decorares, ponderosisque laudibus, quæ tua humanitas est, unicum hoc, idemque maximum iis ornamentum, ac pondus impertires. Quesnellianas præsertim Theses pro modulo a me confutatas, atque a me Tibi exhibitas, quod earum esses utcum maxime peritus, humanissimo animo excepisti. Hæc vero summa licet tui animi Comitatis, meorumque beneficiorum sint argumenta, indicta prorsus velim; majora habeo quibus comitatemne dicam, an demissionem Tuam, Tenuitatemque meam efferam. Cum enim opellam hanc, quam forte id temporis mente conceptam, in lucem edere meditabar, Tibi dicandam offerrem, vix Tibi mentem meam aperui, cum Te indignum ratus, cui, ut ajebas, tantum honoris deferretur, precibus invitus fuisti expugnandus, ut illam tibi dicandi tandem copiam faceres. Maximam sane in maximo Principe animi moderationem, ut ipsam hanc honoris, si qua est, larvam effugeres! maximum laudis argumentum, quod nihil magis adversarere, nihil a te propulsares magis, quam laudes tuas. Hoc unice doctus pacto, in ipso Gloriæ fastigio Heroes crescere, si aliis se submittant, atque ipsum infra se ducant fastigium: En igitur, Princeps Excellentissime, quibus, quantisque beneficiorum obærata titulis mea, meaque Parentis Tibi sit observantia. Quidni ergo Parentis ipse meæ, meoque etiam nomine aliquam tibi rependerem gratiam? & quas Illa, quas ego referre, atque agere gratias nequimus immortales, animo saltem habere maximas omnium Ego infimus contestarer? Quod tuis pro merito, ac dignitate respondere beneficiis minime possimus, Tuæ partim magnitudini, quæ vires longe nostras superat, nostræ partim Tenuitati, quæ ultro victam se fatetur, vertito. Verum meipsum revoco, atque orationem meam retexo. Maximum, Tibique par munus exhibemus, cum eo Magnitudinis, ac Gloriæ deveneris, ut Maximus ipse maximos etiam Eos reddas, qui præclarissima sese Nominis tui umbra tuentur; maxima ea reddas omnia, quæ tuo donata nomine, tua etiam tecum ipse donas Immortalitate, quæ alterum est initi a me consilii caput atque causa.

Et

Et re quidem verà, opellæ huic meæ in umbra educatæ verendum fuisset, ne eodem cum Authore suo consepeliretur tumulo, suæque audaciæ in pœnam, qua publicam lucem lacessere non extimuit, perpetuis oblivionis tenebris damnaretur: Nunc vero dum Tuo illustrata nomine in diem vocatur, ac Solem, publicam, ut ita dicam, lucem nova est luce cumulatura. Enimvero tuum intueri nomen opellæ huic præfixum satis erit; ut non Lividi, Invidique tantum, sed Tempus ipsum Scriptorum, operumque hostis infensissimus, non eam revereatur modo, sed veneretur, nullaque ætatum futurarum injuria opus hoc dari pessum permittat, quod eo fulcitur nomine, quo elapsæ ad superbiam inclaruerunt ætates, quo intumescent futuræ. Et quidem uno hoc Borghesiæ Familiæ nomine quantus Heroum flos, ac splendor latet! unde victurum sibi nomen, authoremque suum a tumulo veluti vindicandum opella isthæc polliceatur? Quanta laurorum Sylva hoc inclusa nomine virescit? Ne ego ab omnibus seu Invidiæ, seu Calumniæ fulminibus immunis evadam, si unam tantum ex tot, quæ te circumstant lauris, benignus concedas. Lauream in Elysiis arborem latos undique ramos extendere, nec nisi heroibus datum ad eam accedere, trita omnium auribus fabula est: Domi vero tuæ perpetuam laurorum florere Sylvam, Majorum tuorum qua sudoribus, qua sanguine irrigatam, atque excultam, neminem inficias qui eat, fore autumo, dum vel minima sit historiarum cognitione perfusus. Desudasse, atque inter se Fortunam, ac Virtutem contendisse dicas, ut congesto, quod ajunt, horreo, plenaque manu in Majores tuos sua profunderent ornamenta: quæ in plures non dicam familias, sed Urbes dispertita, iis nobilitandis, Cœloque æquandis fuissent. Ad immensam gloriæ segetem ita est Familia tua disseminata, ita honorum omnium stipendiis circumfluit, ita pleno fertur alveo, ut non se ipsam, nedum tot lemniscatas palmas capere, ut redundare prorsus videatur. Hinc in tantæ gloriæ partem Neapolitanas, ac præclarissimas Italiæ familias, se iis connubiis jungendo vocavit. Hinc Miran-

dula-

dulana nulli secunda, Boncompagna, Aldobrandina, Odescalca nuper ex Braccianensibus Ducibus, Pontificiæ omnes, Ursina, ad Regiam etiam, præter Pontificiam, devecta dignitatem, se Tuæ arctissimo Consanguinitatis vinculo copulavere, in Tua se gloriæ facturas incrementum ratæ; haud secus, ac dum unum in aliud se mare exonerat, quo utrumque tumet, atque ditescit augmento. Sed ne speciosius, quam verius loqui videar, ut aut Tibi, qui eblandito laudum suffragio non eges, offam obtrudere videar aliquam, aut mihi laudibus hisce tuam demereri velle benevolentiam; adventitia isthæc decora, licet tot ac tanta sint, silentio prætermitto. Ipsa me vocant Familiæ tuæ decora, in qua fixisse sibi Gloria visa est domicilium. Proh quot mentis oculis majores tui non turmatim quidem Illi, sed exercitus pene in morem occurrunt! Agmen veluti Nicolaus Borghesius vir in paucis illustrissimus, ducit, qui licet sanguine Pandolfo Petruccio junctus, cum Senas Patriam suam Tyrannidem ab Eo invehi præsentiret, consanguineum exuens, ut Patriæ filium ageret, furenti est obnixus, & pulchram per vulnera mortem subire non dubitavit. Quod exemplum plures ex Nepotibus suis in arctis, egenisque rebus, ac repræsentato publicæ rei discrimine imitati, se communi omnium Bono, Patriæque incolumitati litaverunt, ut non Italia Græciæ, non haberent Senæ, quod Athenis inviderent, quæ non unum, sed plurimos in una Borghesia Domo Codros est sortita. Tantis vero filiis suis amore vinci Patria eorum Parens benemerentissima non est passa; cum Illos & Servatores suos, & Patriæ Parentes appellarit, publicoque sumptu solemnissimis parentarit exequiis. Quantum inter Borghesiæ familiæ sidera lucis afflat Augustinus Ille supremus Patriæ Imperator, factis, ævo, invidia, fama, atque admiratione major! Cujus nomine etiamnum afflicta, ac profligata ab eo toties Florentia expallescit! Quem ad Sigismundum Imperatorem legatione fungentem suspexit Vienna, mox ad Callistum Tertium, ac Julium Secundum stupuit Roma; (eodem non multis abhinc annis stupore defixa, cum Patrem tuum Regium Oratorem ad Clementem XI. agentem, Avorumque decora restauran-

tem vidit:) demum fato, honoribusque functum omnibus, suisque palmis oppressum, uti Parentem optimum Patria comploravit, eodemque se cum Illo credidit tumulo consepultam. Jacentem vero Illam erexit, & redivivum in se Augustinum Patrem reddere, imo cum ipso Virtute pugnare visus est ipsius Filius Borghesius nomine, tum in legatione ad Paulum Secundum egregie expedienda, tum in Florentinis non una cade cumulandis, tum in eximiis ingenii sui operibus Æternitati consignandis; ut in medio reliquerit, Gladio ne magis, Calamo, an Lingua valuerit, num laudandus sit magis, quod facienda scripserit, an quod scribenda gesserit. Hunc ob operam suam pluries egregie locatam, Calabria Dux Equitem incinxit, summoque semper habuit in pretio: Hunc eodem loco, atque Augustinum Patrem habuit Patria, cum eadem Patria Parentis nomenclatione inter Plures relatum, iisdem honorum prarogativis inter Viros agentem affecerit. Tanti Avi nepotem, tanti Parentis Filium se Jacobus probavit, cum in supremis magistratibus, difficillimisque Legationibus strenue, excellenterque obeundis, tum in Civilibus turbinibus sedandis: Quos tamen ut sibi, suisque imposterum caveret, Romam Familiam suam transtulit. Maximum nempe Terrarum Orbis universi Theatrum, paremque sibi gloria campum Borghesia Virtus, ac Gloria deposcebant. Petros, Salustios, Eusebios, Marcos Antonios, quorum nomina triumphi loco sunt, tot palmarios Duces, quorum trophais Romanum ipsum laboraret Capitolium, & quibus longe lateque tua prafulgens Aula, in Capitolium quodammodo evasit; Tot Cardinales amplissimos, Purpura ipsius, purpuratique Collegii lumina; Tot Roma Senatores; Tot Scriptores locupletissimos, quorum una tantum atate triginta numerati sunt, quique Martialibus lauris Palladias laureas innexuerunt; Tot denique domi, bellique viros celebratissimos praterire cogor invitus; Si enim singulos suis exornare vellem laudibus, non modo longus, sed infinitus prope forem. Non iis vero se contineri limitibus, quibus Familia cujusque amplissima gloria fere omnis comprehenditur, Borghesia Virtus passa est. Cœlum Illa sibi metam prafixit, ac vulgarem, utpote cum aliis quoque sibi communem

esse

esse gloriam duxit, quæ ab armis proficisceretur, ac literis, nisi Sanctimoniæ etiam laurea floreret, Seque omni ex parte admirandam redderet ac singularem. Quot enim Illa sacris ordinibus Duces Sanctissimos, quot Cælo Incolas felicissimos dedit, qui factis Famam onerant, & quorum votis aræ onerantur! perinde quasi cum jam nomine, rebusque præclare gestis Terram implevisset, unum Illam Cælum capere, atque complecti posset. Catharinam Senensem, quam nominasse, Ipsius, tuæque familiæ maximi encomii loco est, volens lubensque prætereo, cum satis seipsam superque ex sese commendet. Unam tibi propius consanguinitate junctam præterire tacitus nullo modo possum; Venerabilem Camillam Ursinam Borghesiam loquor, quam supra virum Virtus, supra seipsam Pietas, supra Mortalium conditionem adeo evexit Sanctimonia, ut illam in Beatarum album ab Ecclesia ascribi exoptemus omnes, & expectemus. Parum quippe Familiæ tuæ fuisset tot Heroes recensere, nisi Heroides etiam Sanctissimas procreasset. At injuriam me, nec levem, Maximo Illi Ecclesiæ Hierarchæ Paulo Quinto irrogasse, merito quis obtruderet, si dum Majores tuos Sanctimonia commendatissimos commemoro, Eum ingrato involvi silentio patiar, qui Pietate maximam Dignitatem superavit. Illum enim, Ciacconio teste, Baronius, aliique purpurati Patres cordatissimi in Conclavi Sanctum Hominem unanimi calculo inclamarunt. Illius Pietatem cum cætera pia, munificentissimaque sui relicta Romæ monimenta, quorum nulla est memoriam vetustas deletura, testantur; tum solemnis ille, nullaque satis laude celebrandus mos institutus, ut quadraginta horarum spatio in Ecclesiis Fidelium venerationi Sacra in Orbem Synaxis exponeretur. Omnia vero hæc, quæ raptim carptimque de Tuis delibavi, Princeps Excellentissime, cum mecum ipse tacitus reputo, in eam adducor sententiam, ut adversas Tibi Naturam, ac Fortunam fuisse obfirmate pronunciem; In magnam siquidem Illa periculosamque aleam Te conjecit, dum ex laureato sanguine, ac maximis Te Majoribus procreando, omnem præclusisse Tibi aditum videri potuit, quo te ultra factis extenderes; Hæc vero dum in Tuis amplificandis adeo laboravit, in iis opes

exhausisse suas omnes est visa, ac de Teipso malemereri, Quem Majoribus tuis primas cogeret deferre, iisque non tempore minus, quam honoribus concedere. De hoc, ita mecum ipse ajebam, ac tantum non indignabar, de hoc cum Fortuna conqueri sua, de hoc unice dolere potest Princeps cæteroqui felicissimus, quod nullus sibi relictus sit locus, ut aliquid tantæ gloriæ fastigio addat de suo. Verum ipsa hæc expensa melius, ut falsum animi me deprehenderem, meque ipsum increparem, fecit opinio. A Maximis Te majoribus Natura, ac Fortuna procrearunt, ut Te docerent, maximos Tibi esse superandos, nisi velles a majoribus Tuis degenerare. Et superasti sane, bona illorum pace dixerim, Majores tuos superasti. Illorum hæres ex asse, transmissam ab Illis cum sanguine in Te virtutem auxisti, atque avitis laudibus cum fœnore Appendix accedis amplissima. Debes Tu Illis multum, quod Tibi Virtutis, Gloriæque semitam veluti straverint; Debent Illi Tibi maxime, quod gloriosiores Ipsos reddideris, cum in Te Neapolitani Regni Proregem viderint invictissimum, ad quem Honoris gradum ascendere, Eorum ante Te contigit Nemini. Laborabunt Posteri, ut credant tot illorum egregia facinora, tot honorum prærogativas; At laborabunt magis, ut ab uno Te Eos omnes superatos asseverent. Quanto autem fores iis omnibus intervallo præstiturus, jam inde a Puero totus ac statim ostendisti. In purpura, ac lauros inter reptans, dum eorum triumphis longo ordine in Aula spirantibus oculos implebas, mente supra ætatem præditus, Eos adamussim tibi exprimendos proponebas; atque in ipsa ad oculorum suspendium adolescentia expressisti. Nunquam honorum aura in Fastus syrtes abreptus, nunquam inter lenocinantis aulæ blandimenta, vel latum unguem aut digitum transversum a Virtute comite discedens, inter Fortunæ obsequia, Fortunæ obsequutus nunquam. Totus in animo virtutibus excolendo mentem politioris literaturæ præsidio ornando, maximum tui in ipso Juventutis tuæ flore Europæ pene universæ spectaculum dedisti, cum eam perlustrans laudibus tuis magis, quam passibus signasti. Ecquis enim doctissimus vir uspiam floruit, quem Tu sapientia tua in Tui admirationem non converteres?

res ?

res? Ecquis Princeps, quem Tu morum suavissimorum elegantia non Tibi arctissime devincires? Ætate vero provectus, eo etiam provectus es virtutis ac gloriæ, ut supra majores tuos ac Teipsum assurrexeris, Illos semper, ac Te magis magisque in dies superando. Acris in intelligendo mentis perspicacia, labefactata nunquam constantia, solers in agendo Prudentia, summa erga omnes Humanitas, Te æque infimis, mediis, ac summis carum reddiderunt, ipsamque vel Invitis extorserunt admirationem. Difficillimum illud visu Felicitatis ac moderationis Contubernium in Teipso exhibuisti. Testis est Roma, quæ Te ut præclarissimum sui lumen complexa, ut integerrimis ornatum moribus semper est venerata. Testis est Neapolis nostra, cui Prorex es ita egregie nuper moderatus, ut Tui desiderium omnibus reliqueris, tuarumque virtutum imaginem omnium altius insculptam animis impresseris; adeo Te omnibus facilem, atque obvium præbuisti, adeo Te Egenorum Parentem, Scelerum Vindicem, Innocentiæ Servatorem, Justi, Rectique Tenacem Principem præstitisti: Fastus porro ac pompæ hostis infensissimus, hoc unice ductus es gloriæ stimulo, ut benemereris de omnibus. Ita Pauperum audiendis, exaudiendisque precibus singulis horis, ac pene dixerim momentis paratus, ut Tibi somnum, ac cibum identidem furarere, quo omnium excubares commodo, nullius indormires calamitati. Testis, inquam, est Neapolis universa, quæ nihil in tanta dignitate inesse sibi Supercilii, elato ipsa Supercilio suspexit, atque in ipsa majestate unam Te ignorare majestatem; quæ inter tam dubias demandatæ Provinciæ Syrtes secunda semper aura expeditissimo ad gloriam velificantem cursu aspexit. Quæ definiendo imparem se adhuc fatetur; Bonis ne magis acceptus, an malis fueris timendus? Quæ Tibi semper plaudere, currum obsidere tuum nunquam desistit; hoc nempe curru ad Felicitatis se perventuram unice metam confidens. Testes sunt florentissimæ Toparchiæ, Sulmonensis præsertim Urbs antiquissima, eademque præclarissima; necnon Rossanensis, quæ cum non aliis Se, quam Summæ Benevolentiæ legibus regi sentiant, mirum quantum suo Principe gloriantur! Testes denique sunt Filii tui præstantissimi, in quibus spiras totus,

qui

qui & indolis suavitate, & ingenuarum artium studiis dignos se probant, qui a tanto Genitore progignerentur, Teque ex hac etiam sunt parte perennaturi. Fumosas Alii Majorum imagines ostentent, quibus tamen Ipse abundas ad fastidium, vivas Ipse tui ostentabis imagines: Depictos Alii triumphos, adumbrata telis trophaea jactitent, spirantes triumphos, animata Ipse in Filiis tuis trophaea jactabis. Quæ cum ita habeant, Princeps Excellentissime, a quo magis, quam a Te Immortalitatem opella isthæc sibi polliceretur, cujus nomen tantis est nominibus Æternitati consecratum? Hinc non tam illam me Tibi sistere, quam meis illam se proripere ex manibus sentio, ut ultro convolet in tuas. Magna Illi sane, dum ad Te omni destituta ornamento convolat, audaciane dicam, an incessit ambitio? Sed ferenda sane audacia, justa incessit ambitio, dum suæ non ignara conditionis, apprime noscit, unice fulgere se posse de Tuo. Moratæ Theologiæ facultatem illa complectens, in cujusnam melius, quam in adeo bene morati Principis se fidem ac clientelam reciperet? Terrorem quodammodo Majestas Illi tua debuisset incutere; & incussisti quidem, cum primum mentis oculis tua dignitas est obversata; at de majestate tua tua triumphavit, quæ trepidanti mihi animos fecit, Humanitas. Verebar, ne coram tanto Principe tantula isthæc opella penitus dispareret, seque sui puderet ipsius. At hoc ipsum in suscepto me proposito confirmavit. Quid enim? Mole illa non satis firma stat sua? Magnitudine tua stabit: Vetustate obrui extimescit? Tuo nomine, velut adamante munita, eandemque tecum sortem nacta, ipsa magis vetustate florescet, & adversæ cujuscumque fortunæ ictum invicta contemnet. Lividos pavet? Ab illorum insultibus Dracone illo Hæc sese tuebitur, qui in Gentilitio tuo stemmate exurgit, quique devicta scelerum omnium, ac periculorum a Majoribus tuis monstra vel visus testatur. A pluribus abstineo, laudibusque tuis maxime detrahere cogor invitus, ne de modestia tua, quæ tanta est, quam quæ maxima, malemeritus hoc unice titulo Tibi videar. Hanc igitur humanissimo dum excipis vultu, æquissimis oculis intueris,

tueris, ſatis quidem tueris. Nihil habet, quod extimeſcat, ſi a Te tantum æquis oculis inſpiciatur: Si a Te vero habeatur in oculis, habet multum unde intumeſcat. Vale.

TYPOGRAPHUS AD LECTOREM.

CUm ſex, & viginti enumerentur Auctoris Tractatus, qui ſeptem ejuſdem molis voluminibus comprehenſi ex hac mea Typographia prodierunt, ad Polemicam, ad Scholaſticam, & ad Moralem Theologiam ſpectantes, in quibus innumeræ quæſtiones in bono lumine collocantur; ea de cauſa non pauci eorum Elenchum expoſtularunt, ut facili negotio perquirere poſſint loco ſuo enodationem difficultatum, quæ hiſce de rebus paſſim occurrunt: Sedulam quippe navavit ille operam, labori non parcens, ne in ſingulis tractatibus, quæ ad eos ſpectant, deſiderarentur; videlicet aut ſolide enucleando, quæ acriorem diſceptationem requirunt; aut ſaltem, ut brevitati conſuleret, innuendo, quæ non multum negotii faceſſunt, ac indicando Auctores paſſim obvios, qui ea fuſiore calamo pertractarunt. Ut huic petitioni morem geram, exoptatum Elenchum hic ſubjicio.

Primum ex Auctoris Opuſculis fuit *Enchiridion de Jubilæo, præſertim Anni Sancti, ac de Indulgentiis univerſim*, dicatum Eminentiſſimo Urſino Archiepiſcopo Beneventano anno 1699. ab Illuſtriſſimo D. Fabio Caracciolo ex Ducibus Montis Sardi, Auctoris tunc temporis Auditore in Lycæo Neapolitano; Quod deinde pluries adjectum fuit in calce Trutinæ Theſium damnatarum.

Secundum fuit Opuſculum de 45 Theſibus ab Alex. VII. proſcriptis.

Tertium de 65 Theſibus confixis ab Innoc. XI.

Quartum de 33 Theſibus pariter profligatis ab Alexand. VIII.; necnon de quinque propoſitionibus Janſenii.

Quintum fuit Appendix, in qua nonnulla annotantur ad elucidationem reliquarum theſium ſeculo ſuperiore confixarum.

Omnia autem quinque iſthæc Opuſcula, ſeorſim prius edita Neapoli, complectitur primum ex ſeptem Voluminibus, novies in lu-

lucem editum; videlicet in hac mea Typographia sexies, bis Neapoli, & semel Francofurti anno 1711: Illud autem dicatum fuit Excellentissimo D. Philippo Bernualdo Ursino Hispaniarum Magnati primi Ordinis, Gravinæ Duci &c.; inscribiturque *Damnatarum Thesium Theologica Trutina.*

Sexto huic volumini alterum subsecutum est, nempe *Trutina Antiquesnelliana* quinquies typis data (etiam Lugduni,) in qua centum, ac unius Quesnellianarum Thesium falsitas, ac fallacia palam fit, dicata Eminentissimo Cornelio Episcopo Patavino. In tertia autem, & quarta ejus editione plurima adduntur, ac præsertim in Procemio de Inappellabilitate ad futurum Concilium.

Septimum Opusculum, ad Scholasticam Theologiam cum aliis septem spectans, est de Deo Uno, & Trino.

Octavum de Beatitudine, de Angelis, ac de Actibus Humanis.

Nonum de Divina Gratia Auxiliante, & Sanctificante.

Decimum de Virtutibus Theologalibus Fide, Spe, & Charitate.

Undecimum de Virtutibus Moralibus, & in specie de Justitia, ac de Jure; Ubi etiam de Injustitia, de Restitutione, ac de Merito.

Duodecimum de Divini Verbi Incarnatione.

Decimumtertium de Sacramentis in genere, ac in specie de Eucharistia tum ut Sacramento, tum etiam ut Sacrificio.

Decimumquartum de Pœnitentia ut Virtute, & ut Sacramento.

Omnia pariter isthæc octo Opuscula seorsim edita octo tomulis tum hic, tum etiam Coloniæ, in tertio, ac quarto volumine continentur, quæ inscribuntur *Cursus Theologicus*, dicatus Excellentissimo Magno Altavillæ Comiti XIX. D. Bartholomæo de Capua ex Hispaniæ Magnatibus Principi Ariciæ &c. Hic autem quinquies prælo traditus est; videlicet ter in hac mea Typographia, semel Coloniæ, ac semel Pragæ in Boemia.

Decimumquintum Opusculum cum tribus aliis Theologico-Moralibus, utriusque Theologiæ, Moralis simul ac Scholasticæ succum permiscens, est de Principiis Moralitatis, seu de Actibus Humanis quoad ea, quæ fundant Theologiam Moralem universam.

Decimumsextum de Conscientia Dubia, & Scrupulosa.

Decimumseptimum de Beneficiis Ecclesiasticis; Ubi fuse de Simonia.

Decimumoctavum de Usuris.

Hæc etiam Opuscula complectitur quintum ex septem voluminibus inscriptum *Opuscula Theologico-Moralia*, & dicatum Eminentissimo Pignatelli Sabinæ Episcopo, & Archiepiscopo Neapolitano, quod nuper prælo traditum est in hac mea Typographia.

Decimumnonum (quod cum reliquis septem Opusculis ad Moralem potissimum Theologiam spectat) est de Legibus universim.

Vigesimum de Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ.

Vigesimumprimum de Restitutione in genere, ac in specie de Restitutione facienda in materiis particularibus.

Vigesimumsecundum de Contractibus.

Vigesimumtertium de Sacramentis in genere; ac in specie de Baptismo, Confirmatione, Eucharistia, Ordine, & Extrema Unctione.

Vigesimumquartum de Sacramento Pœnitentiæ.

Vigesimumquintum de Sponsalibus, ac de Matrimonio.

Vigesimumsextum de Censuris, ac de Irregularitate.

In his duobus postremis ex septem ejusdem molis voluminibus ex hac Typographia in lucem datis, est reperire octo enumeratos tractatus, in quibus universa Moralis Theologia in bono lumine collocatur; Eorum inscriptio est *Cursus Theologico-Moralis*, dicatus Excellentissimo D. Marco Antonio Burghesio Proregi jam Neapolitano, Sulmonæ ac Rossani Principi, &c. Prior tomus est Legalis; Alter Sacramentalis.

Nonnulla alia ab Auctore in lucem edita ad meam Typographiam non pertinent; inter quæ Ephemeris eorum, quæ in translatione Corporis D. Bartholomæi Apostoli evenerunt tempore secundi Provincialis Concilii ab Eminentissimo Ursino celebrati anno 1698., & Opusculum de Inappellabilitate ad futurum Concilium, ex Conciliis Oecumenicis, & ex ipsis Conventibus Generalibus Gallicanis demonstrata, editum occasione publicæ denunciationis a P. Paschasio Quesnellio coram Tabellione ac testibus exaratæ, dum is esset morti proximus anno 1719. confirmando provocationem ad futurum Concilium, & in eo Schismate decedendo.

FRAN-

FRANCISCUS CAPANUS
Præpositus Provincialis
SOCIETATIS JESU
In Regno Neapolitano.

CUM Librum, cui titulus est, CURSUS THEOLOGICO-MORALIS *Tomus prior, Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de Legibus, de Præceptis Decalogi, de Restitutione, & de Contractibus*, a P. Dominico Viva Societatis nostræ Sacerdote compositum, aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognoverint, & in lucem edi posse probaverint; facultate nobis ab Adm. Rev. P. Nostro Michaele Angelo Tamburino Præposito Generali communicata, concedimus, ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo Societatis nostræ munitas dedimus.

Neapoli die 31. Octobris Anno 1722.

Franciscus Capanus e Societ. Jesu Præp. Provincialis in Regno Neapolitano.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P. F. Ambrosio Lisotti Inquisitore di Padoa nel Libro Intitolato: *Cursus Theologico-moralis Tomus Prior, & Posterior &c. ad usum Tyronum. Auctore P. Dominico Viva Societatis Jesu*, non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteftato del Segretario Noftro, niente contro Prencipi, e buoni coftumi, concedemo Licenza a Gio: Manfrè, che possi esser ftampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venetia, e di Padoa.

Dat. 12. Gennaro 1722.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Ref.
(
(Z. P.º Pasqualigo Ref.

Regiftrato.

Agoftino Gadaldini Segretario.

IN-

INDEX

QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM,

Qui in hoc Primo Tractatu Theologico-Morali

DE LEGIBUS

Continentur.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, & Conditionibus legis in Communi.

QUÆSTIO II.

Quænam sit materia legis, & Quinam possit leges ferre?

QUÆ-

QUÆSTIO III.

De Subjecto Legum, seu de iis, qui legibus obligantur.

QUÆSTIO IV.

De Effectibus legis præsertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

QUÆSTIO V.

Quomodo Legi parendum?

QUÆSTIO VI.

De legis Interpretatione, Extensione, Abrogatione, & Cessatione.

ART.

QUÆSTIO VII.

De Consuetudine.

QUÆSTIO VIII.

De Dispensatione legis.

FINIS.

C O R R I G E N D A.

In Parte Prima de Legibus pag. 5. dedic. versu 26. lege Codros sortitæ sunt. pag. p. ver. 14. l. Deo miserante absolvemus pag. 11. col. p. v. 32. l. receptum est. pag. 54. 1. 21. Castella. p. 68. 1. 7. debere. p. 70. 1. 23. res levia. p. 74. 1. 13. l. resul. 23. p. 74. 1. 46. l. resul. 24 pag. 92. 2. 37. nulitiu implendi. p. 115. 1. 44. dissolvuntur. p. 149. 1. 27. , ut dicemus. p. 151. 1. 34. Osee. 175. 1. 20. subsistere. 189. 1. 29. esto licite. 189. 2. 17. nun sit.

In Secunda Parte de præceptis. pag. 5. col. 2. ver. 3. leg. Osee p. 9. col. 2. v. 37. l. In Deum legislaturem. 10. 81. 18. si spernat Deum legislaturem. 12. 2. 15. licebuntne. 23. 1. 27. peccet qui ex utitur. 43. 2. 5. putest aliquandu. 44. 1. 22. privatim Græco, vel Hebræu idiomate recitaret. 55. 2. 4. Episcopi: At uppositum non est improbabile. 79. 2. 28. Sagarum. 85. 1. 17. Sacro. 111. 2. 9. filiorum. 123. 2. 15. at quoad vinculum. 143. 2. 28. contradistinguuntur. 155. 2. ult. nunnisi nutabilia. 156. 1. 20. cum magna difficultate. 160. 2. 5. autem juxta senteutiam Valer. 165. 2. 6 deferat. 172. 1. 19. posse ea moderate. 194. 1. 8. favorem. 257. 1. 5. num. In indice Verbu *Officia* v. 3. conferri dignis, omissis dignioribus.

In Tertia Parte de Restitutione. p. 14. col. 2. ver. 22. leg. penes te, 68. 1. 19. sine unu ex. 113. 2. 5. affirmare nonnullos apud Sanch. Trul. 143. 1. 29 quia provocans. 144. 1, 2. buvis occisi. 247. 2. 29. sciat se esse. 256. 2. 18. nemo sub gravi tenetur.

In Quarta Parte de Contractibus Pag. 47. col. 2. v. 13. læsionem. 43. 2. 12. venditor nolens. 63. 2. 31. nisi id in Spe haberetur. 66 1.33, Ille mutuare. 94. 2. 16. oppignerate. 96. 2 8. uppigueratiu. 99. 2. 2. Demum. 122.2.ult. valide nun putest. 137.2. 35. pignerari. 140. 1. 7. posse nonnisi post. 141. 2. 39. solum. 142. 2. 24. quæsito sequ. 146. 2. 8 Deinde inter. 168. 2. 13. incepta. 175. 2. 3. legata incerta. 181. 2. 6. transferendam. 194. 1. 27. pignerari.

In Quinta Parte de Sacramentis. pag. 12. cul. 2. v. 15. Tridentinum est receptum. 35. 2. 15. tract. 3. Cap. 2.: 36. 2. 32. sob conditiune. 37. 1. 16. ex parte subjecti. 42. 2 12. & ideo Baptismus dicitur. 50. 2. 20. accedens ad Sacramentum Pœnitentiæ. 61. 2. 40. Cunciunatur. 8. 2. 6. vis vivificandi. 91. 2. 10. nec sit. 99. 2. 32. nimis sollcitum. 115. 2. 37. Respondeo. 116. 1. 39. improbabile, quod majurem: 127. 1 17. Scholasticu. 118 2. 8. Sacchato. 129. 1. 6. subsis. 132. 2. 12. Busemb. id tamen esse indecens iuficisbitur nemo. 154. 2. 24. apponere. 155. 2. 6. defunctis. 155. 2. 7. juxta. 155. 2. 41. propter injuriam. 166 2. 13. Chiavetta. 176. 1. 17. Stylo. 178. 2. 15. esse etiam ex. 184. 1. 23. periculum mortis. 188. 1. 5. tum 220. 1. 14. dispensare. In Indice V. *Consecratio* u. p. specie nun licet; nec potest in hoc Pontifex dispensare. Et V. *Fides* addantur in fine hi numeri. 2. 6. 7.

In Sexta Parte de Pœnitentia, Pag. 5. col. 1. ver. 32. se. 14. 1. 35. ablutiunem. 44. 1. 37. econtra tenetur, quando. 45. 1. 19. præmitti. 45. 1. 39. non sufficere. 60. 2. 37. mutaliter. 74. 1. 20. vel distulit deinde. 77. 1. 19. *si absit*. 77. 2. 10. cum eos incipit. 101. 2. 28. irreverentia irrugata tali. 104. 2. 47. personam tentare. 112. 2. 9. forensis. 124. 2. 2. nt upera. 124. 2. 15. quamvis Sabbatis. 139. 2. 13. ad absulutiunem. 144. 2. 29. in eorum venialia. 149. 2. 20. confertur isthæc jurisdictio. 151. 1. 15. quomodocunque. 159. 2. 28 inter alias causas. 159. 2. 31. supra caputum. 163. 1. 26. indicium; 163. 2. 12. adversum se, si: 195. 2. 21. contemnatur; 204. 1. 40. ibi debet anteponi versus posterior dicendo: velit pro illis acceptare: VI. dubium est secundo non ad acquirendas. 207. 2. 12. possunt.

In septima Parte de Matrimonio Pag. 9. col. p. ver. 4. leg. promittere. 10. 2. 31. nunc protulerit: 15. 1. 24. perfectioris: 17. 2. 4. pruinde: 18. 2. 28. Incepta: 22. 2. 20. tunc: 22. 2. 20. *De aliis Sponsalium effectibus*. 32. 2. 46. quæ vidua est: 55. 2. 44 cunsensit: 57. 1. 20. corporum potestas. 115. 1. 19. metum: 132. 2. 16. Privigna: 141. 1. 25. etiamsi illud offerat. In Indice. V. *Leges universales* v. 2. puta Svecus transiens per: V. *Matrimonialis* v. 2. institutus fuit: V. *Matrimonium Sumptum* v. 25. Sacramentum velit suscipere.

In Octava Parte de Censuris. Pag. 2. col. 2. ver. 24. intenditur; 23. 1. 7. correctionem. 34. 1. 21. *contemptum*; 35. 2. 32. judicii publici: 66. 2. 16. ita etiam Mendicantes ex Pelliz. tr. 6. c. 2. n. 21., & aliis absolvere. 92. 1. 21 *habentur*. 104. 1. 20 actus stricte. 108. 1. ult. Solemnis est: 109. 1. 43. etiam toleratum: 118. 8. 15. verius cessante umni periculo excusat, nun quia cessat finis legis, sed quia talis casus lege non comprehenditur. 121. 2. 22. absque mora: 125. 2. 22. Beneventi &c. 131. 1. 25. possunt juxta Dianam resul. 56. a suu: 132. 2. 25. occulte: 135. 2. 45. œconomus. 144. 2. 8. Mensa Mali: 144. 1. 47. voluit inurie: 168. 2. 15. Æthiops inter albos: 192. 2. 27. Sacris: 203. 1. 15. Quæritur nunc primu, Ad quem spectet in dubiu de hac irregularitate judicare? Respundeo. In Indice V. Absolvere quinam *possit a Censura*. ver. 8. Ab excummunicatiune minure.: V. *Beneficiariis* ver. 4. iisdem.

Alia, quæ ex absentia Auctoris facile irrepserunt, Benignus Lector corriget.

C U R S U S THEOLOGICO-MORALIS

Ad usum Tyronum elucubratus.

P A R S P R I M A.

D E L E G I B U S.

Procemium.

UNiversam Theologiam Moralem in nostris Lycæis octo tractatibus complecti moris est; disputando primo de Legibus universim, deinde de Præceptis Decalogi, & Ecclesiæ; Tertio de Restitutione; Quarto de Contractibus; Ac descendentes ad Leges Sacramentorum, disceptamus de iis, quæ ad Sacramenta in genere, ac in specie pertinent, solidum annum tribuentes Sacramento Pœnitentiæ; sicut etiam Sacramento Matrimonii propter materiæ vastitatem; Ac demum de Censuris, ac de Irregularitate; cum etiam Censuræ ad Clavium potestatem spectent. Cursum hunc Theologico-Moralem quoad ea, quæ pertinent ad Sacramenta, & Censuras in posteriori tomo Deo miserante absolvimus, exponendo quatuor tractatibus, quæ de iis disputat Moralis Theologia. In hoc vero exponenda nobis sunt aliis quatuor tractatibus, quæ Moralis Theologia disputat in ordine ad Leges, ad Præcepta, ad Restitutionem, ad Contractus. Initium itaque facimus a Tractatu de Legibus universim, ut viam muniamus ad reliquos tra-

ctatus, qui magna ex parte ab illius intelligentia dependent; ab eoque in bono lumine collocantur.

Porro Lex, si ejus etymologiam spectemus, dicitur a ligando, ut advertit D. Th. hic quæst. 90. art. 1., cum liget, & obliget creaturas rationales vinculis præceptorum: Dicitur etiam, ut alii interpretantur cum Isidor., & Toleto, a legendo, eo quod identidem illam legere oporteat, ut alte animo insideat. Dividitur celebri divisione in Divinam, & Humanam, ita ut Divina alia sit Naturalis, quæ mentibus humanis a natura insculpta est, & a ratione dictatur, ut sunt præcepta Decalogi; Alia sit Positiva, quæ per revelationem innotescit, ut sunt præcepta Sacramentorum, Fidei, &c.: Humana vero alia sit Ecclesiastica, seu Canonica, a Papa, Conciliis, Episcopo, aut aliis Superioribus Ecclesiasticis lata; alia sit Sæcularis, seu Civilis, lata ab Imperatore, Rege, Republica, &c. Abstrahendo ab his, vel illis legibus, Inquiremus primo Naturam, & Conditiones legis in communi; Deinde causas ejusdem; Tertio agemus de Legis subjecto, seu quosnam lex obligat; Quarto de effectibus legis, præsertim pœnalis, & irritantis, necnon de obligatione legis dubiæ; Quinto quomodo legi parendum sit; Sexto de interpretatione, abrogatione, ac cessatione legis; Septimo de lege non scripta, qualis est consuetudo; Et demum de legis dispensatione.

QUÆ-

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, & Conditionibus Legis in communi.

Lex variis nominibus appellari solet, videlicet Jus, Constitutio, Statutum, Sanctio, &c.: Dicitur Jus, tum quia jubet, & imperat; tum quia intendit unicuique tribuere jus suum: Dicitur Constitutio, seu Statutum, quia constituit, & statuit, quæ facienda sint, vel omittenda: Dicitur Sanctio, quia sancit pœnam non obtemperantibus, ex *leg. Sanctio §. de Pœnis*; Solent tamen appellari proprie Jura leges latæ a Supremo Principe sæculari, hoc est, ab Imperatore, vel a Rege; Dicuntur vero proprie Constitutiones leges latæ a Pontificibus; Legesque latæ a Principibus inferioribus, sicut etiam decreta Populorum dicuntur Statuta. His præjactis, discutiemus primo, Quid, & quotuplex sit lex? Secundo, Qualis esse debeat? Debet quippe esse justa, ac respiciens commune bonum, indigetque promulgatione, ac lapsu certi temporis, ut obliget; Debet pariter esse usu recepta, de se perpetua, ac a legitimo Superiore lata. Quærendum etiam, Quænam sit ejus materia; Ac demum, Quinam possit leges civiles ferre; Quinam vero Ecclesiasticas? Sic etiam naturam, conditiones, & causas legis assequemur.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Lex?

I. Explicatur Legis definitio.
II. Ea consistit tum in actibus intellectus, tum etiam voluntatis.
III. Ut Lex obliget, necesse est, ut publicetur, & quod a Superiore feratur.
IV. Lex omnis respicere debet bonum Communitatis; Quod pariter de Privilegio dicendum, si habeat rationem legis privatæ.
V. In quo differat Lex a Consilio, Petitione, ac Præcepto?
VI. Num obliget Lex, de qua dubitatur, an sit utilis Communitati?
VII. Ad legem ferendam non satis est potestas dominativa, sed requiritur potestas politica, & Jurisdictionis.
VIII. Habens notitiam legis latæ illa non obligatur, antequam Communitati publicetur.
IX. Dividitur Lex in Divinam, Naturalem, & Humanam.
X. Necnon in Jus naturale, Jus Gentium, & Jus civile.
XI. Sicut etiam in Affirmativam, & Negativam; Odiosam, & Favorabilem.
XII. Quid, si dubitetur, an Lex sit odiosa, & eatenus restringenda?

I. Definitur communiter ex D. Thom. 1. 2. quæst. 91. art. 4. Lex, quod sit *Ordinatio rationis a Superiore promulgata ad bonum commune*: Et Suar. libr. 1. de Legib. cap. 12. clarius illam definit dicendo, quod Lex sit *Præceptum commune justum, ac stabile sufficienter promulgatum*; Explicatur communis definitio; Dicitur primo, quod Lex sit *Ordinatio rationis*, cum sit quædam directio, seu regula, qua Subditi recta ratione diriguntur. Dicitur autem, quod sit *Rationis ordinatio*, ad significandum, quod lex sit actus intelle-

ctus; Lex enim est quædam regula agendorum, regula autem a ratione, seu ab intellectu præscribitur; Concurrit autem cum intellectu etiam voluntas Legislatoris, dum intendit obligare.

II. Hinc dubitant Theologi, Utrum lex consistat in actu intellectus, an voluntatis? Valent. Becan., Cajet., Azor., & alii apud Salas putant consistere in solo actu intellectus judicantis, rem imperatam per legem esse convenientem bono communi; Gabriel, Major, & alii apud Suar. putant consistere in solo actu voluntatis intendentis obligare. Verius Suar. docet in utroque actu, intellectus simul, & voluntatis, consistere; quia per solum actum intellectus Superior non obligat, & per solum actum voluntatis non ordinat, & disponit; ergo, ut ordinet simul, seu disponat, & obliget, uterque actus requiritur: Per actum intellectus judicat, legem illam esse convenientem Reipublicæ; aliter imprudenter, & injuste legem ferret absque hoc judicio, & illo deficiente, lex esset nulla, utpote injusta; Deinde per actum voluntatis vult subditos obligare ad legis observationem.

III. Dicitur secundo, *Promulgata a Superiore*; nam nisi superior explicet signo externo voluntatem suam, non poterit subditos obligare; Quare promulgatio est conditio essentialiter requisita, ut possit lex obligare: Debet etiam lex esse a Superiore habente potestatem obligandi, seu, ut loquitur D. Th., ab eo, qui curam habet Communitatis; tum quia si legislator careat potestate obligandi, non obligat; tum etiam quia lex est actus Jurisdictionis, ex *leg. 1. ff. de Jurisdictione omnium Judicum*; actus autem jurisdictionis solum exerceri potest ab eo, qui curam habet communitatis, & potestatem habet obligandi.

IV. Dicitur demum; *Ad bonum commune*, ad ostendendum finem, propter quem lex ferri debet; Quamvis enim aliquæ leges videantur immediate respicere bonum particulare, ut sunt leges conditæ in favorem pupillorum, minorum, Ecclesiasticorum, &c., tamen istæ etiam spectant ad bonum commune, non quia bonum partis est bonum totius, ut quidam putant; sed quia immediate spectat ad bonum illius particularis communitatis, videlicet omnium pupillorum, Minorum, &c.; necnon etiam quia cuilibet evenire potest, ut sit ex illa Communitate: Hinc ideo lex de facienda eleemosyna dicitur utilis bono communi, quia quilibet potest esse pauper; Lex ipsa vectigalium, quæ videtur gravare subditos, etiam respicit bonum Communitatis, quia nihil utilius Communitati, quam esse defensam, ad cujus finem tributa imponuntur; & lex præscriptionis, quæ pluribus est damnosa, utilis est Reipublicæ, quia pacem constituit vitando lites; non secus ac lex punitiva damnosa est delinquenti, utilis vero Reipublicæ. Demum Privilegium, si detur Personæ particulari, non habet rationem legis; Si vero detur alicui particulari Communitati, dici potest lex privata, eo quod respiciat bonum illius communitatis, de qua quilibet esse potest; Ut privilegium, quod datur Regularibus, dicitur lex privata; quilibet enim potest fieri regularis, & tali beneficio gaudere.

V. Ex dictis sequitur primo, differre legem a Consilio, Petitione, & Præcepto; quia licet per ista possit aliquis dirigi, & ordinari ad recte operandum, tamen Consilium, & Petitio non debent necessario esse a Superiore, cum possint etiam haberi ab æquali, immo etiam a Subdito; Præceptum vero, licet debeat esse a Superiore, at non est a Superiore

riore respiciente bonum commune; satis enim est, quod sit in bonum specialis illius personæ, cui præceptum imponitur. Deinde Præceptum imponi potest personæ particulari; Lex vero semper imponitur Communitati: Demum præceptum expirat morte præcipientis; lex vero, cum sit perpetua, ac stabilis, morte Legislatoris non finitur.

VI. Sequitur secundo, legem injustam, inutilem, & non faventem bono communi, Legem proprie non esse, atque adeo nullam obligationem inducere: Immo præcise per hoc, quod sit inutilis, est injusta; quia sine ulla causa privat hominem libertate sua: Unde is, cui certo constat, legem aliquam esse magis noxiam, quam utilem Communitati, & bono communi simpliciter conducere talem legem revocari, non tenetur præciso scandalo illam servare.

Si tamen dubium sit, An lex aliqua sit utilis Communitati? Docent communiter cum Suar., Sal., Bonac. contra nonnullos apud Pal. disp. 3. de Conscientia §. 13., & Dian. part. 4. tract. 3. resol. 9., servandam esse; tum quia possessio stat pro lege, quæ certa est, & incerta ejus excusatio; tum etiam quia in foro externo præsumitur in favorem Superiorum; Idem autem est judicium Fori interni, ac externi, quoties hoc non nititur in falsa præsumptione.

VII. Sequitur tertio, legem ab eo dumtaxat ferri posse, qui curam habet Communitatis non æconomicam, sed politicam, & jurisdictionis. Nam ii, qui habent potestatem dominativam, & æconomicam, ut parentes erga filios, Domini erga servos, Mariti erga uxores, &c., ex vi talis potestatis non semper attendunt bono Subditorum, sed proprio: Contra vero Superior habens potestatem politicam, & jurisdictionis debet in lege ferenda semper attendere bono subditorum; aliter subditus obedire non tenetur.

VIII. Sequitur quarto, Promulgationem legis faciendam esse ipsi Communitati, non vero singulis. Ratio est, quia pro bono Communitatis fertur, & singuli non obligantur, ut sunt personæ particulares, sed inquantum sunt pars Communitatis; idcirco siquis habeat notitiam legis, antequam toti Communitati promulgetur, ea non tenebitur. Quia tamen Communitas perpetua est, ac stabilis, ideo lex debet esse stabilis, & juxta Panormit., & Navar. apud Pal., perpetua, itaut si pro determinato tempore lex feratur, potius præceptum, quam lex dici debeat: An autem requiratur acceptatio populi? dicemus infra, ex benignitate legislatoris aliquando requiri, non tamen de essentia legis; aliter non tam Superior obligaret Subditos, quam Subditi se obligarent.

IX. Porro dividitur primo Lex in Divinam, Naturalem, & Humanam, seu positivam; Divina est illa, qua Deus ipse indicans quid nobis faciendum sit, habet voluntatem nos obligandi ad ejus observationem; Talis erat lex vetus Mosaica, in qua Deus ritus Sacrificiorum, verbi gratia, præcepit; Et talis est lex nova Euangelica, verbi gratia, de Baptismo suscipiendo, de Eucharistia, &c.. Naturalis lex est illa, quæ rationali naturæ indita est; quilibet enim habet dictamen quoddam rationis indicans quid honestum, & conveniens naturæ rationali sit, quid inhonestum, & disconveniens. Quia tamen dictamen est in nobis ab ipso Deo auctore naturæ, & est velut tubicen promulgans nobis legem æternam, seu voluntatem Dei, juxta illud Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, idcirco lex naturalis est etiam lex Divina. Propterea lex Divina dividi solet in Naturalem, & Positivam;

vam; illa præcipit quæcumque naturæ rationali convenientia sunt, ut præcepta Decalogi, &c.; hæc vero præcipit, quod lege naturali sancitum non est, ut est lex de suscipiendo Baptismo, de præmittenda confessione Communioni, &c.. Demum lex humana, seu positiva est illa, quæ immediate ab homine provenit habente potestatem jurisdictionis, seu potestatem condendi leges, quibus inferiores gubernantur. Quia tamen Superiores alii sunt seculares, alii Ecclesiastici, ideo lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, & Civilem; Illa provenit a Christo Domino, tamquam ejus Auctore primo, & subditos ad supernaturalem finem dirigere intendit; Ista vero attendit Gubernationi politicæ, & contendit homines in pace conservare. Unde fit, quod quando lex civilis est contra legem Canonicam, legi canonicæ potius, quam civili parendum sit.

X. Dividi secundo solet lex ex Ulpian., & Justinian. in Jus naturale, Jus gentium, & Jus civile. Quid sit lex, seu jus naturale, & civile, jam explicavimus; Jus vero Gentium est lex illa, quam omnes nationes naturali ratione ductæ constituunt, ex *leg. Omnes populi ff. de Justitia, & jure*; qualis est lex illa, quod possessiones sint dividendæ; quamvis enim ab initio omnia fuissent communia, tamen processu temporis omnes nationes judicarunt possessiones esse dividendas ad pacem conservandam, & discordias vitandas. Dubitant hic Doctores, Num Jus Gentium dici debeat lex naturalis, an positiva? Azor. & alii apud Sal. disp. 2. sect. 2. putant esse naturalem, quia ductu naturæ in illam omnes conveniunt: Valent. tamen, Salon., & alii docent probabilius esse legem positivam, deductam tamen ex aliquo principio juris naturæ; alioqui non bene divideretur lex in tria membra, videlicet in Naturalem, Gentium, & Civilem: Quibus adde, quod lex naturalis est invariabilis; Jus vero Gentium de dividendis possessionibus non habebatur, quando omnia erant jure naturæ communia: Sic Legatorum admissio, paces, fœdera, servitutes, bella, contractus jure Gentium introducta sunt; jus enim naturale ad ea non necessitabat, cum possint aliter homines gubernari; usus tamen, & humanæ necessitates compulerunt Gentes ad ea jura sibi constituenda, ut loquitur Justinian. in §. *Jus autem, Instit. de jure naturali, Gentium, & civili*; Alii tamen cum Azor. part. 2. lib. 2. c. 3. docent, Jus naturale dici id, cujus vestigium habetur in brutis, ut vim vi repellere, seipsum defendere, victum sibi comparare, noxia fugere: Jus vero Gentium esse id, quod solis hominibus a natura præscribitur, ut Deum colere, Parentes honorare, reddere unicuique quod suum est.

XI. Dividitur tertio in Affirmativam, & Negativam; Illa præcipit aliquid ponendum, ut lex de audiendo Sacro; Ista præcipit aliquid omittendum, ut lex de non furando, non fornicando, &c.. Dantur aliæ leges prohibentes contractum, aliæ contractum irritantes; Aliæ præceptivæ, quæ obligant in conscientia; Aliæ pure pœnales, quæ tantum obligant transgressorem ad pœnam, de quibus infra.

Dividitur demum lex in Odiosam, & Favorabilem; ut colligitur ex *cap. Odia, de Regulis juris in 6.*, ubi dicuntur, Odia esse restringenda, & favores ampliandi. Odiosa imponit gravamen, a quo natura abhorret; Favorabilis continet aliquem favorem.

Difficultas tamen non levis sæpe habetur in cognoscendo quænam lex dicatur gravamen, quænam favorem continere; Nam sæpe lex, quæ unum gravat, alteri favet; ut lex de solvendis tributis gravat subditos, & Principi est favorabilis: Sic lex imponens excom-

communicationem percutienti Clericum favet Clericis, & gravat delinquentes: Privilegium favet privilegiato, & gravat reliquos, qui ægre ferunt, quod ille a communibus oneribus eximatur: Proinde aliqui docuerunt cum Tiraquel., legem dicendam esse odiosam, & restringendam, si gravamen ferat, etiamsi favorem contineat; Alii cum Panormit. censendam esse favorabilem, & ampliandam, si favorem contineat, etiamsi ferat gravamen. Merol. cum communiori putat, inspiciendum esse finem primarium Legislatoris, itaut dicatur odiosa, si primario intendat gravamen, & favorabilis, si primario intendat favorem. Suar. tamen lib. 5. de Legibus cap. 2., & Pal. putant, proprietatem legis spectandam esse potius ex materia præcepta, quæ est materia intrinseca, & quasi natura legis, quam ex fine extrinseco Legislatoris; Nam vel inspicitur finis ultimatus, & sic omnis lex esset favorabilis, quia omnis lex respicit essentialiter bonum Communitatis, atque adeo continet favorem; Vel attenditur finis proximus a Legislatore intentus, & sæpe lex odiosa intendit immediate favorem, & lex favorabilis gravamen; ut constat exemplis obviis; Nam dispensatio communiter censetur esse odiosa, & restringenda, cum sit vulnus legis, & contra jus; & tamen qui dispensat in lege, immediate intendit concedere favorem; Et idem dicas de lege correctoria juris communis: Contra vero lex imponens excommunicationem percussori Clericorum censetur favorabilis; & tamen immediate infert gravamen delinquenti. Quare dicendum cum Suar., & Pal. proprietatem legis attendendam esse ex materia præcepta, quæ si contineat magis gravamen, quam favorem, dicenda sit odiosa; ut lex imponens vectigalia, vel pœnas transgredienti aliquam legem: Secus vero dicenda sit favorabilis, si potius contineat favorem, quam onus; ut lex signans taxam mercibus, & lex apponens solemnitates contractibus; Et ejusmodi communiter censetur esse lex imponens censuram percutienti Clericum; quia hoc potius cedit in favorem Clericorum, quam in gravamen delinquentium.

XII. Quod si dubium aliquando sit, an lex aliqua favorem potius, quam gravamen contineat, tunc dicenda est ex Suar. favorabilis; quia favor præfertur odio, eo quod de Principe potius beneficium, quam odium præsumendum sit.

ARTICULUS II.

De Conditionibus legis; Ac primo, quod lex debeat esse justa.

I. Ad legis validitatem septem conditiones requiruntur.
II. Debet quidem esse justa. Quinque autem modis potest esse injusta.
III. Non tenemur legem injustam servare, præciso tamen scandalo.
IV. Quid, si dubitetur de legis injustitia?

I. Septem sunt præcipuæ conditiones ad legem requisitæ. Prima, ut sit justa. Secunda, ut feratur ad bonum commune. Tertia, ut sit promulgata. Quarta, ut lapsum sit tempus a Legislatore præscriptum ad obligandum. Quinta, ut sit usu recepta. Sexta, quod sit perpetua. Demum, quod a legitimo Superiore feratur: De quibus omnibus sigillatim agendum in sequentibus articulis. Postremam tamen conditionem opportunius explicabimus, ubi, exposita Legis materia, inquiremus, Quinam possit Leges condere.

II. Primo itaque, Ut lex sit valida, non solum debet esse utilis bono publi-

publico, ut supra diximus, sed etiam debet esse justa: Multis autem modis potest esse injusta, & sic invalida. Primo, si repugnet legi, aut Præcepto Divino; *Deo enim magis, quam hominibus obedire oportet*; ut dicitur Act. 4., Unde fit, nec vitium præcipi posse, nec virtutem prohiberi, nisi forte ob majus bonum. Secundo, si adversetur bono communi. Tertio, si excedat potestatem Legislatoris; Unde lex humana præcipiens directe actus internos est invalida. Quarto, si subditis onus imponitur improportionatum causæ; (ut si imponatur tributum supra necessitatem) vel si imponatur onus gravans subditos inæqualiter, non servata debita proportione; ut si magis pauper, quam dives gravetur. Demum dicitur injusta materialiter lex, quæ fundatur in falsa præsumptione contra rei veritatem, quæ tantum innotescat illi, contra quem fertur lex; Et idem dicas de sententia Judicis; ut si Cajus per falsos testes convictus compellatur per sententiam ad solvendos centum, quos revera non debet.

III. Hinc fit, legem quocumque ex istis modo injustam non obligare in conscientia, nec esse servandam, præciso scandalo, & perturbatione Reipublicæ; Tum quia lex, ut obliget, debet esse Recta rationis ordinatio ad bonum commune instituta; Lex autem injusta non est hujusmodi: Tum etiam quia qualibet lex est participatio legis æternæ, quæ justissima est; unde lex, qua parte est injusta, non obligat: Dixi tamen, *præciso scandalo*, quia ad vitandum scandalum servari debent leges, quæ sine peccato servari possunt; non quidem ex vi ipsarum legum directe obligantium, sed ex lege charitatis; quia scilicet mandavit Deus unicuique de proximo suo.

IV. Quæritur tamen, Utrum lex obliget in dubio, an sit justa? Communiter Doctores affirmant; (sicut etiam si dubitetur, an sit acceptata) quia possessio stare videtur pro lege, & pro potestate, quam habet Superior præcipiendi. Oppositum tamen sentiunt Joan. Sanch. disp. 53. num. 37., Palaus t. 1. disp. 3. punct. 7. num. 4., Vasq., & alii apud Dian. part. 4. tract. 3. resol. 9., & Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Subditus*; quia nemo est in potestate præcipiendi ea, de quibus dubitatur, an sint licita, aut justa; præsertim si ex obedientia grave malum immineat; videtur quippe prævalere in tali dubio libertas, & securitas subditi. Utramque sententiam censet probabilem Tambur. loc. laud. Equidem primam amplector, utpote veriorem, & communiorem. Sed iterum hac de re recurret sermo quæst. 3. art. 3. num. 4.

ARTICULUS III.

Quomodo lex respicere debeat bonum commune?

I. Num cessante fine legis in casu particulari desinat lex obligare?

II. Num valeat lex, quæ uni Communitati est utilis, alteri vero noxia, si ab eodem Principe feratur?

III. Num lex ab initio inutilis, si successu temporis fiat Reipublicæ utilis, incipiat tunc obligare?

IV. Quid etiam de Voto, quod ab initio sit de re indifferenti, & successu temporis sit de meliori bono?

I. Debet ex D. Th. 1. 2. quæst. 90. art. 2. Lex respicere bonum commune, eo quod sit regula totius Communitatis, illam dirigens ad finem publicum, quod est bonum totius Reipublicæ: Unde differt lex a privilegio; hoc enim respicit privatum bonum, quando particulari personæ confertur. Hinc inferunt Doctores pluri-

plurimi cum Merol.; quod cessante fine legis in aliquo particulari casu, non proinde cesset obligatio legis; quia lex primario ordinatur ad bonum commune, non privatum; unde quamdiu non cessat bonum commune, nec aliquid occurrit, ratione cujus servare legem non esset bonum commune, obligatio legis non cessat.

II. Quæritur nunc primo; An possit Rex ferre legem in bonum unius Communitatis, si illa redundat in damnum alterius Communitatis?

Respondent Suar. cap. 7., Merol., Salas distinguendo; Si enim Communitates non sunt partes ejusdem Regni, sed per accidens ab eodem Rege gubernantur, ut sunt, verbi gratia, Regnum Neapolitanum, & Hungaricum, quæ diversis titulis ab eodem Rege possidentur; tunc certe talis lex esset injusta; quia non comparantur, ut bonum commune, & privatum, sed sicut duo bona privata; Cum una Communitas ad alteram non pertineat; & ita se habent, ac si duobus Regibus subessent: Contra vero, si duæ Communitates, puta duæ Provinciæ, per se sint sub eodem Rege, ferri potest lex uni Provinciæ utilis, alteri noxia, si omnibus pensatis prævaleat bonum commune; quia uniuscujusque partis bonum censetur privatum respectu totius Corporis politici, ad quod leges per se feruntur.

III. Quæritur secundo; An lex, quæ quando fuit lata, erat Reipublicæ inutilis, ac proinde invalida, incipiat valere, & obligare, si successu temporis fiat utilis?

Respondeo, Vasq., & Bonac. disp. 1. quæst. 1. punct. 1. affirmare, quod incipiente utilitate incipiat esse valida; Sicut docet Navar. cap. 12. Summæ de Voto, quod est lex privata; Si enim quis voveat, nunquam se ingressurum domum aliquam, idque nulla causa honesta existente, votum est irritum, tamquam de re indifferenti; Si tamen postea habitet in ea domo fœmina, quæ sit occasio peccandi, incipit votum esse validum, & obligatorium.

IV. Sanch. tamen lib. 4. Summæ cap. 7. num. 19. probabiliter contra Navar. negat, hujusmodi votum, aut legem unquam valere; quia scilicet non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit, ex Regula decima octava juris in 6. Quod confirmatur, quia si lex feratur a non habente potestatem, ac proinde sit invalida, non incipiet eadem esse valida, si postea Legislator acquirat potestatem; ergo, si lex erit invalida a principio, quia non erat utilis bono publico, non erit postea valida, si fiat utilis; Nam in utroque casu deficit a principio aliquid, quod est de intrinseca ratione legis. Salas disp. 1. sect. 2. num. 51. docuit, etiam a principio, tempore, quo non erat utilis Reipublicæ, hujusmodi legem fuisse validam; quamvis non obligaverit pro illo tempore: Sed probabilior est sententia Sanch., quam sequitur Merol., & alii.

ARTICULUS IV.

De Promulgatione Legis.

I. Non obligat lex, antequam publice promulgetur.

II. Num debeat scripto Lex promulgari? Et in quo differat a Consuetudine? Quid de Privilegio absque scriptura concesso?

III. Lex Episcopalis, aut Principis inferioris ubinam debeat publicari? Ubinam lex Imperatoria, aut Regia? Et ubinam lex Pontificia?

IV. Qui per revelationem dumtaxat sciret legis promulgationem, num ea lege teneretur?

V. Lex rescissoria contractus sufficienter

promulgata irritat talem contractum postea celebratum, etiamsi invincibiliter ignoretur.

VI. Secus vero lex revocatoria Privilegiorum.

VII. Quænam verba legis denotant, Legislatorem velle sub gravi obligare? Quænam vero velle tantum hortari, aut sub levi dumtaxat obligare?

I. Certum est apud omnes, ad legis validitatem requiri ejus promulgationem; ut constat, tum ex definitione legis communiter recepta; tum quia ut obliget Communitatem, debet sufficienter proponi ipsi Communitati, & consequenter publicari. Unde Gratian. *Cap. In istis temporibus dist.* 4. dixit, quod leges tunc instituuntur, cum promulgantur. Nomine autem publicationis non venit solum denunciatio legis, quæ fiat voce Præconis, sed etiam per hoc, quod affigatur loco publico, vel aliter juxta locorum consuetudines. Unde non est necesse, quod intimetur, sed satis est, ut publice promulgetur, itaut ad aures singulorum successu temporis possit pervenire: Quod si aliquis ante hujusmodi promulgationem sciat legem jam esse conditam, illa non obligabitur; Nemo tamen negat, quod possit Deus de plenitudine suæ potestatis efficere, ut lex obliget Petrum, statim ac ad ejus notitiam pervenit, etiamsi non sit publicata; Et de facto lex naturalis dicitur ex D. Th. 1. 2. quæst. 90. art. 4. publicata hominibus per hoc quod Deus illam inseruerit hominum mentibus naturaliter cognoscendam; Quod si hujusmodi publicationis aliquis sit ignarus, adhuc lege naturali obligabitur per hoc, quod illam cognoscat.

Dices, *In cap.* 1. *de Postulatione Prælatorum* haberi, quod ad legem sufficiat, ut solemniter edatur, aut publice promulgetur; ergo non requiritur publicatio, sed vel publicatio, vel alia solemnitas.

Respondeo cum Azor. primo, quod ly *Aut* ibi sumatur pro *Et*: Secundo, quod illa particula *Aut* in aliquibus textibus non reperiatur: Tertio, quod ly *Aut* idem sonet, ac *Seu*; illa tamen verba *solemniter edatur* sint synonyma cum illis aliis verbis, *publice promulgetur*.

II. Quæritur nunc primo, Utrum promulgatio legis fieri debeat scripto, an sufficiat fieri sola voce?

Respondeo, nonnullos apud Salas disp. 1. sect. 9. num. 64. requirere ad valorem legis humanæ, quod scripto publicetur. Sed communiter negant: Philosophus enim 10. Eth. cap. 9. ait, *Scriptane sint leges, an non scripta, interesse nihil videtur*; & Demosthenes dicit, Lycurgum nullas leges scripsisse, sed memoriæ Civium insculpendas tradidisse. Ratio a priori est, quia satis est manifestatio voluntatis Legislatoris facta Communitati, quam vult obligare, quomodocumque fiat.

Neque dicas primo, Consuetudinem differre a lege, quod illa sit jus non scriptum, hæc vero jus scriptum. Nam licet lex vocetur jus scriptum, eo quod frequenter soleat scribi, differt tamen a consuetudine, quia lex initium habet a voluntate Principis manifestata subditis; Consuetudo vero a frequentatis actibus Populi cum existimatione obligationis, & cum voluntate solum implicita Principis, ut ea obliget.

Neque dicas secundo, Sententiam a Judice prolatam debere esse scriptam; ergo etiam lex. Nam disparitas est, quia in *Cap. final. de sententia, & re judicata* dicitur, sententiam Judicis nullam esse, nisi scripto feratur; Quod tamen de lege nullibi statutum est: Sicut etiam statutum est, quod non sit valida possessio benefi-

cii

cii a Papa obtenti ante expeditionem literarum, quamvis non sit id statutum in beneficiis obtentis ab Episcopo. Ex quibus sequitur, Privilegium absque scriptura concessum non expirare morte concedentis; quia Privilegium absque scriptura est validum, & Privilegium validum non expirat morte concedentis.

III. Quæritur secundo; Ubinam promulgatio legis facienda est?

Respondeo, & dico primo, promulgationem legis latæ ab aliquo Populo, vel Civitate, vel ab Episcopo, Archiepiscopo, aut a Principe inferiore faciendam esse in ipso Populo, Civitate, vel Curia Principis, Episcopi, aut Archiepiscopi, juxta consuetudinem locorum, quin opus sit, ut in singulis Oppidis, vel Civitatibus fiat promulgatio. Ratio est, quia communiter Doctores censent sic esse sufficienter promulgaram.

Dico secundo, promulgationem legis Imperatoriæ, aut Regiæ faciendam esse in singulis Provinciis; Unde lex Imperatoria, aut Regia non obligat subditos ejus Provinciæ, in qua nondum est publicata. Ita communiter ex Authen. *Ut nova constitutiones*. Et ratio ulterior est, quia sic usu recepta est, & quia Regna, & Provinciæ distinctæ censentur Communitates diversæ, unde distinctam promulgationem requirunt; Quamvis possit Rex, & Imperator velle, ut una publicatio satis sit pro omnibus suis Regnis, & Provinciis.

Dico tertio, promulgationem legis Pontificiæ, & Conciliorum faciendam esse in curia Romana; nec requiritur alia promulgatio. Ita communiter contra Angel., & alios apud Suar. lib. 4. cap. 5. & Dian. part. 1. tract. 10. resol. 8., requirentes promulgationem in singulis Provinciis, seu Archiepiscopatibus faciendam. Ratio est, quia sic usu receptum est; aliter, ut notat Vasq., multæ Decretales, quæ alicubi non sunt promulgatæ, ibi non obligarent; quod nemo dixerit; & de facto Bulla Cœnæ solum Romæ publicari solet, & omnes fideles obligat. Adde, quod tota Ecclesia sub uno Pastore est perfecte unum Corpus mysticum, & una Respublica; unde satis est, quod promulgatio fiat in sola Metropoli talis Provinciæ, idest Romæ.

Neque hinc sequitur, nimis id onerosum esse, quod leges toto Orbe servandæ sint, si solum Romæ sint publicatæ. Nam lex Pontificia non obligat in actu secundo fideles, qui nesciunt ejus publicationem Romæ factam; Unde non peccant illas transgrediendo ante notitiam promulgationis, atque adeo nullum onus hinc sequitur importabile.

Objiciunt Authenticam laudatam incipientem, *Ut nova Constitutiones*, in qua jus civile requirit, promulgationem legum faciendam esse in singulis Provinciis; Jus autem Canonicum tacite acceptat, & vult servandum esse jus Civile in iis rebus, in quibus aliquid contrarium, aut diversum non disponit; ut ostendemus art. sequenti; Cum autem promulgatio in singulis Provinciis requisita non opponatur juri Canonico, nec bonis moribus, immo conferat ad majorem legum suavitatem, cum tollantur occasiones allegandi, & fingendi ignorantiam, sequi videtur, quod etiam in legibus Pontificiis requiratur promulgatio pro singulis Provinciis.

Huic tamen argumento respondebimus art. sequenti, ubi ostendemus requiri in legibus Imperatoriis duos menses.

IV. Ex dictis sequitur primo, quod qui per revelationem tantum sciret factam jam esse in loco debito legis promulgationem, tali lege teneatur. Ratio est, quia non requiritur, quod

humano modo veniat ad aures alicujus legis promulgatio, sed satis est, quod quomodocumque cognoscatur: Et eadem est ratio de præcepto Superioris, quod obligat subditum, quomodocumque hic cognoscat voluntatem Superioris; Ita communiter; quamvis probabilis sit sententia opposita Suar., & Cajet., quam exponemus art. sequenti, quod scilicet qui per revelationem sciret promulgationem legis, non teneretur illa, antequam humana posset notitia legis eo devenire.

V. Sequitur secundo, quod lex irritatoria contractus, si sit sufficienter promulgata, irritet contractus post promulgationem celebratos, quamvis a contrahentibus ignorata sit promulgatio, unde contrahendo non peccaverint. Sic, verbi gratia, Matrimonium clandestinum est nullum, ubi Tridentinum est receptum, quamvis ignoretur publicatio legis a Tridentino factæ. Ratio est, quia quamvis ignorantia excuset a culpa, & pœna, non tamen ab effectu legis, qui absque cognitione legis incurri potest, sicut est rescissio contractus: Et ideo donatio facta a Novitio ante duos menses Professionis est invalida, etiamsi legem Tridentini ille ignoret; Et collatio beneficii facta illegitimo est invalida, quamvis collationis invaliditatem ignoret; Ac demum qui merces vendit majori pretio, quam ferat taxa jam promulgata, tenetur ad restitutionem excessus pretii, quamvis non peccaverit contra illam legem invincibiliter ignoratam; hæc enim restitutio non esset facienda ex injusta acceptione, atque adeo in pœnam, sed ex re accepta sine justo titulo.

VI. Dices; Leges revocatoriæ Privilegiorum, & indulgentiarum non statim obligant post promulgationem; ergo neque leges rescissoriæ contractus. Antecedens patet; Nam siquis habeat Privilegium absolvendi a reservatis, & post publicationem legis revocantis hujusmodi Privilegium invincibiliter tamen ignoratam, absolvat a reservatis, valide absolvit.

Respondeo, concesso antecedente, nego consequentiam: Disparitas est primo, quia privilegium est favorabile, & favores sunt ampliandi; Secundo in iis casibus non censetur Superior habere intentionem obligandi, antequam innotescat revocatio privilegii; alioquin plura incommoda sequerentur: Si enim Pontifex dat jurisdictionem ei, qui audit confessiones ex errore communi cum titulo colorato, ne sequantur in Ecclesia multa incommoda, a fortiori Superior in casu nostro jurisdictionem non revocat ante notitiam revocationis; plus enim est conferre, quam revocare; sed de hac re fusius in fine art. sequentis.

VII. Quæritur tertio; Quibusnam verbis Legislator sua lege dicitur non hortari, sed præcipere?

Respondeo ex Sanch. lib. 6. cap. 4. num. 33. his, & similibus verbis: Præcipio, Jubeo, Injungo, Edico, Impero, Prohibeo, Interdico, Veto, Teneantur omnes: Quod si dicat, Volumus, Decernimus, Statuimus, Stabilimus, Monemus, Sancimus, Innovamus, hujusmodi verba sunt indifferentia ad significandum consilium, hortationem, aut præceptum, & idcirco nisi aliud addatur, semper standum pro libertate, ut non significent præceptum, sed consilium; Quod si addatur, In virtute Sanctæ obedientiæ, vel Spiritus Sancti, aut sub obtestatione Divini judicii, sub indignatione Apostolorum Petri, & Pauli, Sub interminatione gehennæ, clare præceptum significant: Dubitatur de verbis, Mando, & Debet. Sed communius docent importare præceptum. Dubitatur etiam de verbis imperativis,

vis, Facite; vel Faciant, Solvant, &c.: Sed in his standum consuetudini locorum, vel attendenda est materia, itaut si sit gravis, importent præceptum, secus vero consilium. Nam si vellet Superior præcipere, uteretur verbis fortioribus.

Dubitatur demum, an quando Superior utitur verbis præceptivis, semper velit præcipere sub mortali? Aliqui docent in Jure Canonico præceptum semper esse sub gravi, secus in Jure Civili; Et probant, quia in Clement. *Exivi, De Verbor. significat.* declarat Pontifex, regulas Divi Francisci obligare sub mortali, ubi in iis habentur verba præceptiva. Sed communius docent, quod in materia gravi præsumendum sit Superiorem velle sub gravi præcipere, in levi sub levi; quia præsumendum est, quod velit se materiis rerum accommodare. Alii tamen apud Sanch. putant, quod Legislator non præcipiat sub gravi materiam gravem, nisi id explicet verbis clare exprimentibus obligationem gravem: Quare licet dicat, sub præcepto injungimus, poterit aliquando his verbis significari obligatio sub levi, quia potest etiam aliquid præcipi sub levi.

ARTICULUS V.

De lapsu temporis ad legis obligationem requisiti.

I. Leges non obligare, nisi post duos menses a promulgatione in singulis Provinciis, non pauci docuerunt.

II. At leges Pontificias post promulgationem factam in Curia Romana statim obligare, docent communius.

III. Requiritur tamen aliquod tempus prudentium judicio statuendum, ut nova legis notitia ad Communitatem perveniat, & tunc omnes obliget.

IV. Ecclesia leges civiles admittit, ubi nec rationi, nec Legibus Canonicis adversantur.

V. Non solum pro foro externo, sed nec pro interno leges obligant ante lapsum sive duorum mensium a promulgatione, sive alterius temporis congrui.

VI. Idque verum est etiam de legibus aliquem contractum irritantibus.

VII. Necnon de legibus revocatoriis Privilegiorum. Quod extenditur ad revocationes Procuratorum, quorum gesta (dempto Matrimonio) valida sunt, donec revocatio iis innotuerit.

VIII. Si de novo aliquis casus reservetur, absolutio collata ex ignorantia talis reservationis est invalida.

IX. Sicut privilegii revocatio debet innotescere personæ privilegiatæ, ut habeat effectum suum; ita pariter concessio privilegii.

X. Privilegium Communitati concessum, si huic innotescat, validum est etiam relate ad personam particularem ignorantem illud.

I. IN Authentica, quæ incipit, *Ut factæ novæ Constitutiones*, dicuntur constitutiones non valere, nisi post duos menses a promulgatione. Hinc nonnulli apud Farinac., & Pal. putarunt, non solum leges Imperatorias, de quibus ibi est sermo, sed etiam Constitutiones Pontificias, & Regias, & cujuscunque Principis supremi requirere lapsum duorum mensium a publicatione, ut incipiant obligare; Quam opinionem esse communem asserit Martin. Becan. part. 6. tract. 3. cap. 6. quæst. 7. conclus. 1. Ratio est, quia ubi jus Canonicum nihil disponit, servandum est jus Civile, si bonis moribus non repugnet; nam in *cap. 1. De novi operis nunciatione* dicitur: *Sicut leges non dedignantur*

tur Sacros Canones imitari, ita Sacrorum Canonum Statuta Principum Constitutionibus adjuvantur. Ex quo argumento deducunt, debere etiam leges Pontificias, ſicut Imperatorias in ſingulis Provinciis promulgari, ut obligent; Et utramque opinionem ut probabilem admittunt plures apud Suar., & Sal. diſput. 12. ſect. 3., & Dian. part. 1. tract. 10. reſol. 9.

II. Sed communiter Doctores docent, leges Pontificias ſtatim poſt promulgationem Romæ factam eſſe validas; quia Pontifex non arctatur legibus Civilibus; Idque conſtat ex uſu; Cum enim contentus ſit, Bullam Cœnæ in ſola Curia Romana publicari, ut velit ſtatim illam obligare, conſtat nolle acceptare Authenticam illam, tum quoad promulgationem legum in ſingulis Provinciis faciendam, tum quoad lapſum duorum menſium poſt promulgationem, ut incipiant obligare; Immo aliquando voluit Pontifex Bullam aliquam obligare ante duos menſes, aliquando ultra duos menſes a promulgatione, aliquando ſtatim. Nam in cap. *Cum ſingula, de Prebendis in 6.* dicitur: *Circa eos, qui plures Prioratus, vel Eccleſias habent, volumus, ut infra menſem, poſtquam præſens conſtitutio ad eoſdem pervenerit, unum ex ipſis, quem retinere voluerint, reliquis dimiſſis, eligere teneantur*. Et Pius IV. anno 1564. in Evulgatione Tridentini trium menſium ſpatium aſſignavit poſt promulgationem ad obligandum; Bulla vero Cœnæ, & aliæ hujuſmodi, quæ non habent determinatum tempus ad obligationem, ſtatim obligant, ex Navar. & Pal.

III. Notavit tamen Pius IV. in Bulla ſuper tempore obligationis Concilii, jure communi ſancitum eſſe, ut conſtitutiones novæ vim non obtineant, niſi poſt certum tempus; Unde fit, quod quando in conſtitutionibus novis non præfigitur tempus determinatum ad obligandum, intentio Pontificis ſit, quod non obligent, niſi poſt tempus, quod prudentium judicio requiritur, ut notitia novæ legis ad communitatem perveniat; Et ideo docuit Suar. ex Cajet. quod ſiquis per revelationem ante tale tempus notitiam haberet legis jam promulgatæ, non teneretur illam ſervare. Quamvis autem requiratur aliquod tempus jure communi, ut obligent leges novæ; tamen Eccleſia non tenetur ſervare jus Cæſareum, quod ſcilicet per ſpatium duorum menſium non obligent; cum poſſit hoc tempus coarctare, vel dilatare.

IV. Ad rationem in contrarium reſpondet Pal., acceptari quidem ab Eccleſia leges Civiles, quando nec repugnant rationi, nec adſunt leges Canonicæ, quibus tales cauſæ decidi poſſunt; hujuſmodi enim acceptatio fuit moraliter neceſſaria; quia nulla aptior regula ad lites decidendas, quam lex civilis, quando lex Canonica deficit. At in modo ferendi leges ſuas Eccleſia non debuit ſervare modum præſcriptum a legibus Civilibus; immo ex uſu conſtat, talem modum noluiſſe ſervare.

Quod diximus de legibus Pontificiis, dicendum a fortiori de legibus Regis, & alterius ſupremi Principis, qui leges Imperatorias ſervare non tenetur; ut notant Sal., & Vaſq. apud Bonac.; liberum quippe eſt illis in modo ferendi leges, vel nullum tempus requirere ad obligandum poſt promulgationem, vel aliud ſpatium, quam duos menſes; quamvis non poſſint tranſgreſſores legum puniri, ſi conſtet, moraliter non potuiſſe eam notitiam adhuc ad illos pervenire; Verbi gratia, ſi feratur Romæ lex menſe Januario, non poteſt puniri in Indiis, qui illam tranſgreditur menſe Februario; quia non potuit

tuit intra tam breve tempus illuc devenire notitia talis legis. Dixi, *a fortiori*, quia non obstat pro legibus Regiis ratio adducta pro legibus Pontificiis. Ratio itaque a priori est, quia obligatio legis pendet ab intentione Legislatoris; ergo nisi hic exprimat, quod nolit obligare, nisi post duos menses a promulgatione, (ut explicavit Imperator in illa Authentica) censetur, quod velit obligare statim. Ita Suar., Sal., Vasq., & alii contra Valent., Reginald., Navar., Sà, & alios probabiliter putantes, quamcumque legem sive Imperatoris, sive Papæ, sive Regis, aut alterius Supremi Principis non obligare, nisi post duos menses a promulgatione: Si tamen non exprimant se velle statim obligare; quia, nisi aliud exprimant, censentur velle leges ferre juxta modum ab Imperatore in Authentica præscriptum, qui est valde rationi consonus, non solum ut ignorantes non ligentur, sed etiam ut omnes simul obligari incipiant, & sic vitetur omnis confusio, rixa, & imparitas subditorum, si alii ante alios obligarentur; Quod si Judices Romæ non procedant juxta hanc sententiam, non hinc sequitur, quod sententia ista careat sua auctoritate, & probabilitate.

V. Rogabis primo; Num lapsus duorum mensium post promulgationem requiratur, ut leges obligent pro foro externo, an etiam pro interno; unde qui ante tale tempus haberet notitiam legis promulgatæ, præsertim Imperatoris, teneretur in conscientia illam servare.

Respondeo, probabiliorem esse sententiam Suar. lib. 3. cap. 18., num. 5., quod ante lapsum duorum mensium nulla sit obligatio in conscientia; Cum enim in Authentica, *Ut Novæ Constitutionis*, dicatur, quod valeant novæ Constitutiones post duos menses, clare sequitur, quod ante lapsum hujus temporis nullam vim habeant; unde non obligent in conscientia.

Adde ex Suar., quod lex civilis cum nolit obligare pro foro externo ante lapsum duorum mensium, a fortiori non vult obligare pro foro interno; quia per se primo intendit obligationem politicam, & externam, & solum secundario internam in ordine ad illam.

Demum, ut diximus ex Bulla Pii IV., jure communi sancitum est, quod novæ leges vim non obtineant, nisi post certum tempus; ergo si vim non habent, neque obligant in conscientia.

VI. Rogabis secundo; An saltem requiratur lapsus alicujus temporis post promulgationem ad valorem legis irritantis aliquem contractum?

Respondeo, leges, ut rationabiliter fiant, debere aliquod tempus post promulgationem præfigere, ut incipiant obligare; aliter essent plenæ periculis, ut loquitur Sotus; non essent utiles Communitati, ut loquitur Salas; essent irrationabiles, ut loquitur Molina; & videntur aliquo modo pugnare cum jure naturali, ut loquitur Suar., Nam si, verbi gratia, lex prohibens Matrimonium clandestinum irritaret matrimonium statim post promulgationem, multæ Virgines, quæ ignoranter contraherent, paterentur grave damnum, si cogerentur deinde contractum rescindere. Quare licet aliqua lex irritatoria posset ita ferri, ut statim obliget, verbi gratia, lex irritans collationem beneficiorum factam illegitimis, quia hinc nulli damnum sequeretur; leges tamen irritatoriæ contractus cum damno plurimorum non debent ita ferri, ut statim obligent; Proinde nisi Pontifex exprimat tempus, quo velit, ut incipiant obligare, interpretanda est benigne mens Le-

Legislatoris, quod scilicet velit, ut incipiant obligare statim post promulgationem factam in singulis Provinciis, seu Archiepiscopatibus, vel post lapsum duorum mensium a promulgatione; Nisi quis vellet dicere cum nonnullis, quod saltem ex benigna Legislatoris mente non irritent hujusmodi leges contractus, nisi illorum, qui vel habuerunt, vel humano modo habere potuerunt notitiam talium legum, etiamsi in lege dicatur, quod statim obliget.

VII. Quod dictum est de legibus irritatoriis, dicitur etiam de revocatoriis privilegiorum, & Indulgentiarum, quæ vim non habent, nisi facta sufficienti promulgatione; aliter grave damnum sequeretur, si, verbi gratia, privilegium eligendi Confessarium revocaretur, & lex ista revocatoria haberet effectum suum, antequam posset ad notitiam privilegiati pervenire; Immo quia favores sunt ampliandi, ideo non censentur revocata Privilegia, & Indulgentiæ, nisi post promulgationem, & insinuationem factam iis, ad quos pertinet.

Similiter quod dictum est de legibus revocatoriis, extendi etiam debet ad revocationes Procuratorum, quæ non habent suum effectum, antequam sint ipsis intimatæ, ex leg. *Si mandasset ff. Mandati*; Unde acta Procuratoris ignorantis suam revocationem sunt valida; excepta celebratione matrimonii, quod debet esse maxime voluntarium, & ideo est irritum, si fiat per Procuratorem ignorantem suam revocationem, ex leg. *Si pœnituit ff. de ritu nuptiarum*, apud Sanch. lib. 2. disp. 11.

VIII. Notandum tamen hic ex Vasq. quod ad hoc ut revocetur privilegium personæ particulari factum, debeat illi insinuari revocatio; Contra, ut revocetur privilegium factum Communitati, satis sit, quod revocatio innotescat ipsi Communitati; Unde si quis, verbi gratia, post promulgationem decreti Tridentini sess. 23. cap. 15., quod nemo confiteatur, nisi Sacerdoti approbato, confiteretur Sacerdoti non approbato, confessio esset irrita, quia lex revocatoria consuetudinis satis est, ut promulgetur Communitati. Ex quo etiam Vasq. infert, quod si reservetur de novo aliquis casus, absolutio collata ex ignorantia talis reservationis sit invalida; unde tenetur pœnitens iterum peccatum illud confiteri, si deinde sit conscius talis reservationis factæ, & publicatæ Communitati, antequam bona fide confiteretur.

IX. Ex hac doctrina resolvitur etiam celebris illa quæstio, An scilicet sicut revocatio privilegii debet innotescere personæ privilegiatæ, ut habeat effectum suum, ita prima concessio privilegii debeat etiam innotescere illi, cui conceditur, ut possit illo uti.

Ad quod respondetur affirmative cum communiori apud Sal. disp. 12. sect. 8.; Præsertim, ut advertit Vasq., si privilegium habeat vim dispensationis; Ut si quis petat privilegium contrahendi Matrimonium in gradibus prohibitis, & post obtentam dispensationem contrahat, antequam habeat notitiam certam talis dispensationis, matrimonium sic celebratum esset irritum, nisi aliter constaret de mente Pontificis; Quicquid in contrarium dicat Sal. loc. cit. Ratio est, quia sicut lex debet innotescere Communitati; ut sit valida, ita privilegium debet innotescere, & suo modo promulgari personæ, cui conceditur, ut effectum suum sortiatur.

X. Unde patet disparitas, quod si impedimentum illud tolleretur non per privilegium, seu dispensationem factam personæ particulari, sed per legem respicientem Communitatem, tunc si persona privata contraheret matrimonium cum tali impedimento igno-

ignorans talem legem, licet peccaret, valide tamen contraheret; Ratio est, quia ad valorem legis satis est, ut promulgatio innotescat Communitati, seu majori parti Communitatis, non singulis. Contra vero, ad valorem privilegii concessi personæ particulari requiritur, ut illi innotescat.

ARTICULUS VI.

De Acceptatione Legis.

I. Leges universim ferri solent sub tacita conditione, quod acceptentur.
II. Peccat tamen Communitas, si citra justam causam legem non acceptat.
III. Lex acceptata cessat obligare, si a majori parte Communitatis non observetur. Sed quodnam tempus requiritur ad legem per desuetudinem abrogandam?
IV. Num possit Legislator obligare subditos renuentes legem acceptare? Et quando id possit, aut velit?
V. Quid veniat hac in re nomine Communitatis, a cujus majori parte debeat lex acceptari, ut obliget?
VI. Lex a principio non acceptata, si successu temporis acceptetur, tunc obligat.

I. Est pariter legis conditio, ut fit usu recepta, seu acceptata a majori parte Communitatis; non quasi vero Legislator, & præsertim Pontifex, qui non a Populo, sed a Christo Domino potestatem habet ferendi leges, non possit illas ferre independenter ab acceptatione Communitatis; sed quia universim etiam a Pontifice leges sub hac tacita conditione ferri soleut, quod a Communitate acceptentur; id enim videtur consonum benignitati Legislatorum, ne nimis onerosi videantur subditis suis: Unde in leg. *de quibus ff. de legibus* hæc habentur: *Leges nulla alia de causa nos tenent, nisi quod judicio populi receptæ sunt:* Et idcirco communiter docent, Matrimonium clandestinum esse validum, ubi Tridentinum non est acceptatum; quia lex Tridentini non obligat, ubi non est a majori parte Communitatis acceptata, eo quod Pontifex ex sua benignitate sub ea tacita conditione leges Tridentini tulerit, quod scilicet a majori parte populi acceptarentur.

II. Certum tamen est, quod si subditi legem aliquam sine ulla rationabili causa nollent acceptare, peccarent, ut constat ex propos. 48. damnata ab Alex. VII., quæ dicit: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam*; Et ideo procul dubio peccarunt primi illi, qui in Gallia leges Tridentini sine rationabili causa acceptare noluerunt. Cum autem nunc non sint ibi acceptatæ, & Pontifex nolit, quod obligent, ubi non sunt acceptatæ, ideo de facto in Gallia Leges Tridentini non acceptatæ non obligant; Et communiter docent, quod ibi Matrimonium clandestinum quamvis esset illicitum, esset tamen validum, nisi lex ista Tridentini fuisset postmodum acceptata jussu Regio jam ab anno 1602., ut habet Lessius in Auctar. V. Sponsalia. Tunc autem dicitur lex aliqua non esse acceptata, seu recepta, quando major pars populi prosequitur facere, quod prius facere consueverat ante legis promulgationem; idque verum est, sive Populus sciat legem promulgatam esse, sive ignoret, ut notant Suar., Sal., Bonac. & alii communiter: Contra vero dicitur lex acceptata, quando major pars populi illam observat, aut approbat verbo, vel scripto, vel saltem illam non rejicit, aut improbat; Nam lex aliqua potest aliquando non observari, quia nō accidit casus; ea tamen ob-

obligat, si non rejiciatur, aut improbetur a majori parte Communitatis; quia desuetudo, seu non usus nihil facit contra legem, quando casus non accidit; & sola consuetudo in contrarium sui usus contra legem abrogat legem.

III. Sicut autem lex, quæ a principio non acceptatur, non obligat, ita pariter lex, quæ fuit a principio acceptata, si deinde incipiat non observari a majori parte Communitatis, cessat obligare: Sicut enim per consuetudinem nova lex introducitur; ita per desuetudinem vetus lex abrogatur. Quid autem requiratur, ut lex per desuetudinem abrogetur, dicemus infra cum de consuetudine; Aliqui enim cum Panorm., Bartol., & Rodriq. apud Sal. disp. 13. sect. 6. putant, quod ut lex vim amplius non habeat, satis sint duo, vel tres actus legi contrarii, sciente, & tolerante Legislatore, vel quod per decennium communiter non servetur Principe ignorante; unde decreta Conciliorum generalium, si per decennium in aliqua Provincia non serventur, amittunt ibi vim suam. Alii apud Sal. loc. cit. sect. 2. verius docent, nullum certum tempus requiri, ut desuetudo, seu non usus legem abroget; quia nullum est jus, quod illud præscribat, sed satis esse, tot actus legi contrarios fieri a majori parte Communitatis, sciente, & tolerante Legislatore, ut præsumatur, Legislatorem velle, ut lex amplius non obliget; Si enim vellet obligare, urgeret, ut servaretur, posito quod commode id facere possit. Immo etiam quando habetur ignorantia Principis, non requiritur decennium; quia ad derogandum legi satis est voluntas habitualis Principis, quod nolit obligare contra morem, ex *Cap. 1. de Consuet. in 6.*; quamvis autem decennium satis sit, at non requiritur; cum nullum jus illud præscribat, & usus videtur esse in contrarium; cum non soleat illud tempus expectari, sed satis sit, quod a majori parte Communitatis per actus sufficientes legi repugnatum sit. Alii demum cum Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 4. quæst. 4. docent, legem Canonicam usu receptam non tolli contraria consuetudine, nisi quadraginta annis continuata, quamvis legem Civilem abroget contraria consuetudo decem dumtaxat annis continuata; Sed hac de re fusius quæst. 6., ubi de Lege non scripta, seu de Consuetudine.

IV. Quæritur nunc primo, an possit universim Legislator legitimus velle obligare subditos, etiamsi legem non acceptent?

Respondeo, aliquos cum Valent., & Navar. apud Sal. loc. cit. probabiliter negare; quia lex, quæ non est in commune bonum, non est valida; lex autem, quæ sic fertur, non est in commune bonum; magnam enim excitare posset in populo perturbationem. Confirmatur, quia potestas data a Christo Domino Pontifici ad leges condendas, est data, ut loquitur Apostolus, *in ædificationem, non in destructionem*; Si autem velit obligare Communitatem contradicentem, non uteretur sua potestate in ædificationem; nam exerceret illam cum periculo animarum. Princeps vero sæcularis habuit potestatem a Populo; Populus autem potuit dare illi potestatem condendi leges sub ea conditione, quod major pars Communitatis non contradicat, & ita data esse videtur ex usu; & sic eam dari, videtur expedire ad bonum commune, quia nullum majus signum de convenientia legis, quam acceptatio populi.

Secunda sententia asserit, talem acceptationem requiri solum in lege civili, eo quod Rex accipiat suam potestatem a populo; non vero in Ec-

cle-

clesia, eo quod Pontifex habeat potestatem a Christo Domino.

Communiter tamen docent, non solum Pontificem, qui potestatem condendi leges a Christo Domino habuit, sed etiam Principes seculares, qui potestatem hanc habent a populo, habere vim obligandi Populum independenter ab ejus consensu. Ita Suar., Vasq., Sal., Lorca in prim. part. disp. 20., ubi hæc habet: *Sententia hac est evidens, nec opposita percipi potest, si enim liberum esset populo dissentire, & leges respuere, non essent subditi, nam voluntate, non necessitate parerent*. Ratio itaque est, tum quia alioquin major esset potestas in populo, quam in Legislatore, eo quod Populus posset potestatem Legislatoris impedire; Et valde debilis esset potestas Pontificis, ac Principis, si non posset obligare ad parendum legi, nisi sub conditione acceptationis, seu non repugnantiæ; quam enim superioritatem haberet, si non posset Communitatem obligare, nisi ipsa volente? Tum etiam quia hinc sequeretur non posse Pontificem, & alios Principes cogere populum ad acceptandam legem aliquam rationabilem justam, & bono publico convenientem; quod nemo dixerit; cum constet usu, & consuetudine puniri eos, qui legem promulgatam non acceptant. Quare licet non soleant Principes, & Pontifex ex propria benignitate velle obligare populum, nisi legem acceptet, possunt tamen independenter ab acceptatione velle illum obligare; Et præsertim Principes, qui Regnum jure belli acquisierunt; tunc enim Principes non habent auctoritatem a Communitate, atque adeo ferre possunt leges cum omnimoda independentia ab illa.

Confirmatur, quia ex *cap. de Liguribus 23. quæst.* 1. Princeps habet plenissimam vim coercitivam erga subditos independenter a populi voluntate; ergo habet etiam similem vim præceptivam; quia intantum potest Princeps subditos coercere, & punire, inquantum potest illos obligare; unde eadem independentia requiritur, ut possit obligare, seu ferre leges, ac ut possit coercere, seu punire legum transgressores.

Ad rationes in contrarium adductas respondetur, requiri quidem ad valorem legis, quod respiciat commune bonum materia præcepta, sed non requiri, quod Populus illam acceptet; Nec quia sequitur perturbatio in Communitate ex lege non acceptata, ideo sequitur, quod materia præcepta non respiciat bonum commune, atque adeo lex non obliget. Adde, quod major perturbatio sequeretur in Communitate, si posset populus ad arbitrium legem acceptare, quam si aliquando cogatur ad legem acceptandam; & ideo potestas data a Christo Domino Ecclesiæ condendi leges independenter a populi acceptatione data est in ædificationem, non in destructionem. Non negaverim tamen, quod Legislator non debeat ea potestate uti, quando prævidet inde probabiliter futurum grave scandalum; & ideo præsumendum est ex benigna mente Legislatoris, quod semper velit legem arduam ferre sub tacita conditione, quod acceptetur, quando lex est ardua, & difficilis: Dupliciter enim potest lex non obligare, si non acceptetur; vel ex defectu potestatis, vel ex defectu voluntatis in Legislatore obligandi Communitatem, quæ repugnat; Quamvis ergo detur potestas, certe universim non præsumitur dari voluntatem in Legislatore obligandi ad leges arduas Communitatem independenter ab acceptatione legis. Proinde bene notat Suar. quod quando lex præcepta est ardua, & difficilis, potest esse vera sententia plurium Ca-

C 2 no-

nonistarum in *cap. 1. de Tregua, & pace*, quod non obligent leges, nisi acceptentur; præsertim si sint contra populi consuetudinem, aut privilegium; Verbi gratia, si contra privilegium per legem imponantur tributa: In his enim casibus poterit per Epikejam lex non servari, & interim humiliter instari apud Legislatorem, ut legem revocet, exponendo causas, ut docent Suar. l. 4. cap. 16. Sal. disp. 18. sect. 4., Salon., Bonac. punct. 6. num. 42. & alii; quia præsumitur talis voluntas Legislatoris: Quod si ad hujusmodi supplicationem Princeps taceat, neque confirmando, neque revocando legem, ex Sal. censeri poterit lex revocata, nisi oppositum constaret aliunde: Quando tamen leges sunt suaves, & moderatæ, debent omnino acceptari, & peccant, qui incipiunt illas non servare oblata occasione; quamvis deinde si populus persistat in lege non servanda, possit præscribere, videlicet ut lex non amplius obliget; Et ideo lex Tridentini irritans matrimonium clandestinum non obligat, ubi Tridentinum non est receptum.

Instabis; in *leg. de quibus ff. de Legibus* habetur, quod leges nulla alia de causa nos tenent, nisi quod judicio populi sunt receptæ; Et Philosophus 2. *Politicorum cap.* 6. docet, legem nullam vim habere, ut pareatur, nisi ex more; qui tamen non fit nisi temporis longitudine: ergo lex, nisi acceptetur, non obligat.

Confirmatur, quia Gratian. *cap. In istis dist.* 4. dixit; quod leges instituantur, dum promulgantur, firmentur autem, cum moribus utentium approbantur. ergo ut prius.

Respondeo hæc in eo sensu intelligenda esse, quod leges obligent ex institutione, & promulgatione ipsarum, ita tamen, ut si consuetudo contra illas prævaleat, abrogentur, & desinant obligare, ut infra dicemus; Unde acceptatio populi deservit, ut non abrogentur, non vero ut a principio obligent.

Ad confirmationem Archidiacon. respondet, firmari Leges moribus utentium firmitate facti, non juris; quia obligatio legum habetur ab institutione, & promulgatione; deinde continuationem, & firmitatem habent a consuetudine; si enim consuetudo sit contra legem, lex abrogatur.

V. Quæritur secundo, quid veniat nomine Communitatis, quando dicitur, quod lex acceptari debeat a majori parte Communitatis?

Respondeo cum Bonac., Azor. dub. 35. num. 10., nomine Communitatis non venire Communitatem universalem complectentem plures Communitates, ad quas lex fertur, sed venire quamlibet Communitatem particularem: Verbi gratia, si Imperator ferat legem aliquam pro omnibus suis Provinciis, ut obliget singulas Provincias, debet a majori parte singularum Provinciarum acceptari, & non satis est, quod a pluribus Provinciis acceptetur; Unde si a majori parte unius Communitatis, non alterius acceptetur, illam tantum Communitatem obligabit, non alteram. Hinc, ut lex Tridentini obliget in Hispania, & non in Gallia, satis est, quod sit recepta in majori parte Hispaniæ, & non Galliæ, & in Hispania obligaret, etiamsi per reliquas Orbis partes non esset acceptata, & non obligaret. Quomodo autem Communitas particularis determinanda sit, judicio prudentum stabiliendum ex Valent. Nam si lex aliqua æque respicit, verbi gratia, omnes religiones, si a majori parte religionum non observetur, non tenentur aliæ religiones ad illam servandam; Et si lex aliqua æque est justa, utilis, & conveniens omnibus Provinciis, tunc si major pars Provincia-

ciarum illam non acceptet, non tenentur aliæ acceptare, ut notat Sal. lib. 6.; quia non tenentur ipsæ solæ portare pondus legis, quando non est major ratio, cur ipsæ potius, quam aliæ obligentur; Contra vero, si sit peculiaris utilitas, necessitas, vel possibilitas, ut observetur in una potius, quam in altera parte Communitatis universalis, tunc singulæ illæ partes constituunt unam Communitatem particularem; ita ut satis sit, quod a majori parte illius Communitatis particularis acceptetur, ut obliget.

Sicut autem lex potest obligare unam Provinciam, a qua acceptatur, non aliam; ita potest obligare secundum unam ejus partem, secundum quam ipsa lex acceptatur, non secundum aliam. Hocpacto notat Navar., Extravagantem illam Pauli II. *Ambitiosæ* de non alienandis rebus Ecclesiasticis, in aliquibus Diæcesibus Hispaniarum obligare solum secundum nullitatem contractus in ea prohibiti, non vero secundum pœnam excommunicationis; quia solum prior illa pars legis est ibi acceptata. Ratio est, quia eadem est proportio totius ad totum, ac partis ad partem; & quod dicitur de toto, dici etiam proportionaliter debet de parte, ex *leg. Quæ de tota ff. de rei vindicatione*; ergo si non usus, seu non receptio totius legis suspendit obligationem totius legis, pariter non usus, seu non receptio partis legis suspendit talis partis obligationem.

VI. Quæritur tertio, An sit valida lex, quæ a principio non fuit acceptata, si postea successu temporis acceptetur?

Respondeo affirmative; quia lex per non acceptationem non fuit extincta, sed quodammodo suspensa, atque adeo potest obligationem parere, si acceptetur: Unde fit, non esse idem, legem esse revocatam, seu abrogatam, & legem non esse acceptatam; Nam per revocationem, seu abrogationem extinguitur; per non acceptationem vero veluti consopitur, & suspenditur; Non secus ac si ratione alicujus impedimenti, verbi gratia ignorantiæ, aliquando per accidens non obliget, eo sublato, incipit obligare; Quis enim dixerit, quod lex ignorata in actu primo non obliget? Idem itaque dicendum est de lege nondum acceptata, quod scilicet obliget in actu primo, & post acceptationem obliget in actu secundo; sicut lex ignorata, adveniente ejus notitia, obligat etiam in actu secundo.

ARTICULUS VII.

De Perpetuitate Legis.

I. Leges prout a præceptis distincta debent semper perdurare, donec revocentur.

II. Præceptum respicit bonum personæ privatæ, & expirat morte præcipientis; Lex vero respicit bonum commune, & est perpetua.

III. Mandatum continens commissionem jurisdictionis non expirat morte Mandantis, si res non sit integra.

IV. Mandatum testatoris, utpote domini proprietatis, non jurisdictionis, confirmatur potius, quam expiret post ejus mortem.

V. Quamvis præceptum generale possit communitatem respicere, & esse perpetuum, non secus ac Lex, adhuc tamen multifariam differt a Lege.

VI. Potest Legislator supremus legem ferre, qua præcipiatur, ut præcepta Superiorum inferiorum non expirent morte præcipientis.

Di-

I. DIximus ex Suar., legem esse præceptum commune, justum, ac stabile sufficienter promulgatum; Unde videndum quænam stabilitas, seu perpetuitas legi conveniat.

II. Quæritur itaque primo, An leges omnes debeant semper durare?

Respondeo cum communi; Leges prout distinctæ a præcepto debent obligare semper, nisi revocentur; Quare omnibus legibus competit perpetuitas negativa, quatenus si non revocentur aut per legem, vel per consuetudinem in contrarium, semper obligant; Non omnibus vero competit perpetuitas positiva, itaut semper debeant actu obligare; sed solum legibus a Christo Domino latis in lege Evangelica, quæ usque ad diem judicii obligabunt. Ratio, cur debeat legi perpetuitas competere, est, tum quia id constat multis juribus, & consuetudine legum humanarum; tum etiam ratione, Primo, quia est necessaria ad finem legum perpetuitas; aliter haberetur quotidiana mutatio in Republica cum magno damno Communitatis: Secundo, quia Papa potestatem habet condendi leges a Christo Domino, qui nunquam moritur, & voluit, ut legibus Vicarii sui obtemperetur, non secus ac suis: Princeps vero potestatem habet condendi leges ab ipsa Communitate, quæ semper pariter in ratione Communitatis perseverat; ergo leges tam Canonicæ factæ a Papa, quam Civiles latæ a Principe possunt, & debent ita ferri, ut nunquam extinguantur, donec revocentur.

Quare hanc assignant communiter Doctores disparitatem inter Legem latam per modum Constitutionis, & Præceptum latum ab homine per modum personalis Præcepti; quod scilicet Præceptum superioris solum debeat respicere bonum personæ particularis, cui imponitur, & non commune: Contra Lex respicere debet bonum Communitatis, non singulorum, quibus imponitur: Præterea præceptum expirat morte præcipientis, non vero lex. Unde Silvest. V. *Mandatum* quæst. 3. ait, *Præcepta expirant morte præcipientis, nisi fiant per modum Constitutionis, ut consuetudo interpretatur*. Hinc quia Bulla Cœnæ olim ferebatur pro uno tantum anno, tunc illius Censuræ reputabantur esse ab homine, non a Jure; quia vero a tempore Pii V., Gregor. XIII., & Sixti V. eadem Bulla lata est, donec revocetur, & solum quotannis renovatur, ideo nunc, ut notat Navar., ejus Censuræ reputantur a Jure.

III. Notandum tamen, quod mandatum, per quod datur commissio Jurisdictionis, tunc expirat morte mandantis, quando res est integra, seu quando non est incepta causa, seu commissio delegata; Quod si res non sit integra, seu si causa sit incepta, non expirat morte mandantis, sed donec causa perficiatur, perseverat: Exempli gratia, si mandatum, vel facultas data sit Confessario audiendi confessionem talis Pœnitentis, non expirat mortuo, vel amoto mandante, si cæpta jam sit confessio, donec perficiatur: Si tamen mandatum non contineat commissionem jurisdictionis, semper expirat morte mandantis, etiamsi res non sit integra; V. G. mandatum de danda eleemosyna, etiamsi latum sit sub censura, expirat morte mandantis, quamvis res sit cœpta impleri, ut notat Sal. disp. 1. sect. 9. num. 62.

IV. Solum mandatum Testatoris non expirat, sed potius confirmatur post ejus mortem, etiamsi res integra sit, ex *leg. 1. ff. de Testamentis*; quia Testator mandans non se habet ut Superior, seu dominus jurisdictionis, sed ut dominus proprietatis disponens de rebus suis,

suis, sicut qui mandat largitionem eleemosynæ: In hoc enim differt dominus proprietatis ab eo, qui dominium habet jurisdictionis, seu a superiore, quod dominus proprietatis possit præcipere ea, quæ respiciunt bonum proprium, quamvis sint in gravamen aliorum; Contra Superior solum præcipere potest, quæ spectant ad bonum Communitatis. Sententia pariter judicis post hujus mortem perseverat, quia est veluti lex, & hoc expedit ad bonum publicum, ne delicta maneant impunita.

V. Quæritur secundo, An sicut leges omnes de se sunt perpetuæ, ita præcepta omnia sint ad tempus, & expirent morte mandantis?

Respondeo aliquos putasse, quod omnia præcepta facta Communitati de se sint perpetua, & habeant rationem legis; Contra tamen præcepta omnia facta personæ particulari habeant rationem præcepti, & expirent morte mandantis; quia præceptum, quod fit communitati, fit nomine communitatis, quæ semper durat, & respicit bonum commune; præceptum vero factum personæ particulari respicit bonum illius, quod non semper durat; Et (ut loquitur Vasq. part. 2. disp. 151. cap. 2.) imponitur a superiore ut habente curam illius, cui præceptum imponitur, atque adeo non imponitur nomine Reipublicæ, sed nomine proprio ipsius superioris, quatenus ad ipsum spectat cura singulorum; quæ cura cum expiret morte, vel mutatione superioris, ideo etiam præceptum tunc cessat. Sed verius, & communius Doctores docent, quod tam præcepta, quam leges possint respicere Communitatem, & quod utraque possint esse stabilia, & perpetua; Si enim potest supremus Princeps sua lege obligare Communitatem perpetuo, quare non poterit perpetuo etiam obligare suo præcepto personam particularem, itaut morte præcipientis non expiret præceptum, sed duret quousque ab alio superiore revocetur? Ideo enim potest Communitatem perpetuo obligare, quia Communitas Principi, & Christus Dominus Pontifici dedit potestatem perpetuo obligandi Communitatem; atqui non est ratio, cur non possit dici, quod iisdem data sit etiam potestas obligandi perpetuo personam particularem: ergo potest ferri præceptum perpetuo durans a Principe supremo, qui scilicet habeat potestatem dispensandi in jure communi, vel Regni. Quamvis id non possit fieri a Principe inferiore, qui debet præcipere juxta jus commune, quod fert, ut præcepta morte præcipientis expirent.

Dices; non differret præceptum a lege, si tam præceptum, quam lex possent respicere Communitatem, & perpetuo durare.

Respondeo negando sequelam; differrent enim primo, quia præceptum jure communi, & natura sua expirat morte præcipientis, non vero lex: Secundo, quia præceptum potest respicere particulares personas, lex vero essentialiter respicit Communitatem: Demum præceptum generale respiciens Communitatem differt a lege, quia lex est illa, quæ fertur per modum statuti, seu constitutionis, & respicit Territorium, atque adeo, ut notat Panormit. apud Sal. disp. 14. sect. 4., obligat etiam forenses; Contra vero præceptum generale obligat solum cives; Et nisi oppositum exprimat Supremus Princeps, natura sua expirat mortuo, vel amoto præcipiente. Unde censura lata a jure, seu a lege semper durat; Censura vero lata ab homine per generale mandatum, seu per generalem sententiam (ut erat Bulla Cœnæ ante Pium V., & Gregor. XIII.) morte mandantis ex-

expirat. Quamvis autem Episcopus, ut infra dicemus, possit leges ferre, non solet tamen eas ferre extra Synodum, & Archiepiscopus non potest leges ferre pro tota Provincia, nisi de consilio, & voluntate omnium Episcoporum Comprovincialium.

VI. Ex dictis sequitur, quod possit Papa legem ferre, qua præcipiat, ut præcepta Inferiorum, scilicet Episcoporum, vel Prælatorum regularium non expirent morte præcipientis; in quo casu mortuo præcipiente quilibet teneretur servare præcepta, non vi ipsorum præceptorum, sed vi legis universalis: Sicut si feratur lex, quod quilibet teneatur obedire suo Magistro, vel Confessario, in tali casu præcipiente Magistro, vel Confessario, quilibet teneretur obedire, non vi talis præcepti, quod cum non esset a Superiore, non obligaret; sed vi legis universalis, quæ obligat ad obediendum præceptis magistri, vel Confessarii, quamvis non habentis ullam jurisdictionem extra Sacramentum Pœnitentiæ.

QUÆSTIO II.

Quænam sit legis materia, & Quinam possit leges ferre?

PRogredimur ad discutiendas causas Legis, & Primo inquirendum, quænam universim sit legis materia; & præsertim Num possint lege humana præcipi actus indifferentes, aut actus mere interni? Deinde quærendum, Quinam possit leges civiles condere? Ac demum, quinam leges Ecclesiasticas?

ARTICULUS I.

De Materia Legis. Præsertim de Actibus indifferentibus, ac de mere internis.

I. Universim materia legis sunt actiones humanæ ordinabiles ad bonum commune.

II. Lex humana præcipere potest actus virtutum, sed non omnes, nimirum valde arduos; ac prohibere potest actus vitiorum, non tamen omnes, cum id non postulet commune bonum.

III. Cur lex naturalis omnia vitia prohibere possit, & de facto prohibeat, non vero lex humana?

IV. Quandonam possint actiones moraliter indifferentes præcipi, aut prohiberi?

V. Lex civilis respicere debet rectam gubernationem, & bonum pacis in populo: Lex vero canonica respicit honestatem operationum, ut conducentem ad finem supernaturalem, & ad bonum animarum.

VI. Quædam vitia, ut Usura, Perjuria, Blasphemia cur prohibeantur lege civili simul, & canonica, necnon lege naturali?

VII. Num leges civiles, & canonicæ imperare aliquando possint actus mere internos?

VIII. Solum actus interni, qui sunt necessarii ad externos, possunt a lege humana indirecte præcipi, aut prohiberi.

IX. Ecclesia præcipiendo auditionem missæ indirecte præcipit intentionem audiendi illam; Non tamen punit cen-

censuris defectum talis actus interni.
X. *Fit satis argumentis pro sententia opposita.*
XI. *Cur possit Ecclesia dispensare in votis mere internis, & a peccatis internis absolvere; non possit tamen censuris peccata interna punire?*
XII. *Potest confessarius actus mere internos pœnitenti injungere; Non potest tamen illos injungere subditis Prælatus Regularis.*
XIII. *Quod est per accidens occultum puniri potest ab Ecclesia, non vero quod est occultum per se.*

I. Materia legis, seu id, circa quod lex versatur, & quod potest lex præcipere, aut vetare, universim sunt actiones humanæ; quælibet enim lex vel præcipit actionem humanam bonam, vel prohibet malam. Et ratio a priori est, quia cum lex debeat aliquid præcipere spectans ad bonum commune, illud dicitur materia legis, quod cadit sub Principis potestatem ordinabile ad bonum commune; sed quod cadit sub potestatem Principis, seu superioris ordinabile ad bonum commune sunt actiones humanæ subditorum; quæ, si conducant ad bonum commune, præcipiantur, seu prohibeantur; ergo istæ vere dicuntur materia legis.

II. Hinc sequitur, actus quarumcumque virtutum posse esse materiam legum humanarum: Etenim quodcumque referri potest ad bonum commune, potest esse materia istarum legum; sed actus quarumcumque virtutum possunt referri ad bonum commune; ergo possunt esse materia legum, præsertim humanarum: Quamvis non possint lege humana præcipi nec omnes actus omnium virtutum collective, nec omnes actus singularum virtutum: Verbi gratia, non potest præcipi a legibus humanis abstinentia a matrimonio, ingressus in Religionem, frequens jejunium in pane, & aqua, magna eleemosynæ largitio de necessariis ad conservationem status, & similia; quia lex humana non potest præcipere res difficillimas, quæ proinde sunt moraliter impossibiles, eo quod non postulet id bonum commune; atqui tam actus omnium virtutum collective, quam actus præstantissimi aliquarum virtutum, ut ingressus in Religionem, sunt actiones difficillimæ: ergo a lege humana præcipi non possunt, ut ostendit Sal. disp. 9. §. 3. dub. 3.. Qui pariter putat cum Suar. lib 4. cap. 11. contra Bonac., nec posse prohiberi lege humana, & præsertim sub pœnis gravibus omnia omnino vitia; tum quia aliqua peccata sunt modica, & non multum perturbantia Rempublicam, ut mendacia jocosa, aut officiosa, verba scurrilia, &c. quæ velle punire esset moraliter impossibile; tum etiam quia aliqua peccata gravia permitti in Republica debent ad vitanda majora, ut meretrices, deceptiones in emptione, & venditione infra dimidium pretii justi, &c. quæ per solam divinam providentiam puniri debent.

III. Neque obstat, quod lege naturali omnia omnino vitia prohibeantur; ergo prohiberi etiam possunt lege humana. Nam disparitas est, tum quia lex naturalis respicit bonum singulorum, & ideo omnia vitia prohibet; lex vero humana respicit bonum Communitatis, ad quod non confert omnia prohibere; tum pariter, quia lex naturalis, (quod maxime advertendum) cum sit a Deo naturæ conditore, dat vires ad exequendum quicquid a Deo præcipitur; secus vero lex humana.

IV. Quæritur nunc primo, An possit lex humana præcipere, vel prohibere actus de se indifferentes, videlicet nec bonos, nec malos ex genere suo?

Respondeo, communiter Doctores cum D. Th. quæst. 92. art. 2. id affirmare, si actiones indifferentes non considerentur secundum se, sed quatenus utiles esse possunt, aut noxiæ bono communi: Sic prohibetur, verbi gratia, egredi domo noctu, gestare arma, ad malum Communitatis vitandum: Semper enim Legislator in lege ferenda respicere debet bonum honestum, ex quo actus de se indifferens recipit honestatem suam, & est materia legis: Verbi gratia, ingredi domum aliquam est actus indifferens; si ramen quis voveat, aut si Legislaror vetet ingressum in aliquam domum, in qua facile reperitur occasio peccandi, aut rixandi, &c. talis omissio evadit honesta, & fit materia voti, ac legis: Immo aliquando potest prohiberi ipse actus virtutis, si hoc expediat bono communi, ut prohibentur aliquando jejunia frequentia, immoderatæ vigiliæ, &c. Quod si res aliqua indifferens nullatenus conferat ad bonum commune, certe non erit materia legis, sicut nec voti; unde non potest lege humana præcipi, aut prohiberi.

V. Ubi notandum, quod tam lex civilis, quam canonica in præcipiendo honestatem, & virtutem, respicere debeat bonum Communitatis; Lex tamen canonica primo, & per se respicit virtutem, & honestatem tamquam media, quibus homo dirigatur ad finem supernaturalem; Lex vero civilis eandem respicit, quatenus conducit ad rectam gubernationem, & pacem in populo conservandam; & ideo materia legis canonicæ est spiritualis, materia vero legis civilis est temporalis.

VI. Neque obstat, quod ab utraque lege prohibeantur, verbi gratia, Usuræ, Perjuria, Incestus, Sodomiæ, Matrimonia clandestina, &c. Nam hæc prohibentur a lege canonica, quatenus impediunt a fine supernaturali consequendo; a lege vero civili, quatenus impediunt pacem, & rectam gubernationem, & sic hujus legis materia temporalis est. Neque dicas frustra hæc prohiberi lege canonica, & civili, cum prohibita præsupponantur lege naturali: Nam ideo prohibentur etiam lege humana, ut transgressores evadant specialiter subjecti ad pœnam temporalem, & sic ab his culpis retrahantur; cum magis retrahat aliquos a culpa timor pœnæ temporalis, quam æternæ.

VII. Quæritur secundo, An leges canonicæ, & civiles imperare possint actus internos?

Prima opinio Medin., Cordub., & aliorum apud Sal. disp. 9. sect. 1. affirmat; Primo, quia Pontifex cap. 1. de Hæreticis sub pœna excommunicationis præcipit Episcopis, & aliis Inquisitoribus fidei, ut officium Inquisitionis exequantur absque ullo odio, ira, timore, spe lucri, aut alio humano affectu. Secundo, in cap. *Dolentes, de Celebratione Missarum* præcipitur, ut officium studiose, idest attente, & devote recitetur. Tertio, potestate humana vota interna commutantur, dispensantur, & peccata interna reservantur. Quarto, Confessarius potest injungere orationem mentalem; sicut etiam ea præcipitur in multis Religionibus. Quinto a priori, quia Christus Dominus potuit communicare suo Vicario hanc potestatem, & de facto communicasse dicendum est, cum dixit: *Tibi dabo claves Regni Cœlorum, quodcumque ligaveris*, &c. Nam ex *leg. 3. ff. de officio Præsidis*, concessio Principis ample interpretanda est; & ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus: Neque obstat, quod Superior humanus non possit actus internos probare, aut punire, &c. Nam neque potest probare actus externos occultissimos, & tamen prohibet illos, & punit suis censuris, ut hære-

hæreticum externum occultissimum. Quamvis autem actus internus sit occultus per se, & actus externus sit occultus per accidens, parum id refert ad rem moralem; quia Ecclesia punit hæreticum externum occultum sine probatione, & cognitione delicti; ergo parum refert, quod secundum se peccatum externum occultum probari possit, & internus actus probari non possit.

Secunda tamen opinio communius negat posse per se, & directe lege humana præcipi, aut vetari actus mere internos. Quod tamen de lege civili videtur omnino certum; quia lex civilis solum potest præcipere, aut vetare actus, qui conservare possunt Rempublicam, aut perturbare, cujusmodi sunt soli actus externi: Sed nec legem canonicam posse versari circa actus mere internos, Probatur primo, quia Ecclesia nunquam præcepit actus mere internos: ergo signum est, quod hanc potestatem non habuerit a Christo Domino communicatam. Immo ex Apost. ad Cor. 14. videntur soli Deo reservari arcana cordium, cum dixerit: *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit absconditа tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*. Secundo, quia Ecclesia non potest leges ferre de eo, de quo non potest ferre judicium, aut pœnas sumere, ut sunt actus interni. Tertio, quia Ecclesia visibilis non habet potestatem in nostras animas, nisi ut corpori conjunctas; ergo nec habet potestatem in actus mere internos, sed solum quatenus conjunguntur necessario cum externis, quos præcipere potest ad externam gubernationem. Hinc in cap. *Tua nos*, & cap. *Sicut tuas, de Simonia* dicitur: *Nobis datum est de manifestis tantum judicare*; Et cap. *Erubescent dist. 32.* dicitur: *Deus secretorum cognitor, & judex est*. His positis

Dico primo cum D. Th. 1. 2. quæst. 91. art. 4., & aliis communius apud Pal. punct. 6., lege humana non posse præcipi actus mere internos directe, & per se, seu nullatenus conjunctos cum externis; quod probant rationes adductæ.

VIII. Dico secundo: Si actus interni sunt necessarii ad actus externos, quos potest lex humana præcipere, aut prohibere, possunt indirecte præcipi: Verbi gratia, quia ad vendendas merces est necessaria intentio vendendi, ad missam audiendam humano modo requiritur intentio id faciendi, ad contractus ineundos requiritur intentio contrahendi, & probabiliter voluntas se obligandi; ideo lex humana, tam civilis, quam canonica, sicut potest directe præcipere contractus, auditionem Missæ, &c. ita potest indirecte præcipere actum internum requisitum ad contractum, & ad Missæ auditionem: Sic quia ad ministrandum Sacramentum requiritur essentialiter intentio faciendi, quod facit Ecclesia, & ad orationem vocalem requiritur intentio, & attentio, quando ista præcipiuntur, indirecte etiam præcipitur actus internus, quatenus est forma actus exterioris, seu quatenus per se requisitus ad actum exteriorem intentum a Legislatore.

Quod possit sic præcipere actus internos lex civilis, & Ecclesiastica, Probatur, quia tales actus exteriores pertinent ad bene conservandam Rempublicam, & ad cultum religiosum Deo debitum; Si tamen illi actibus internis essent destituti, obessent potius, quam prodessent Reipublicæ, & cultui Deo debito; Contractus enim ficti, & fraudulenti obsunt Reipublicæ; sicut etiam oratio ficta sine intentione, & attentione debita non confert ad cultum Deo exhibendum, nec Sacramentorum ministratio prodesset Reipublicæ Ecclesiasticæ sine intentio-

ne illa conferendi; ergo lex humana, ad quam spectat hos actus exteriores directe præcipere, poterit etiam indirecte præcipere interiores per se requisitos ad illos.

Dico tertio; Si actus interior non est per se requisitus ad actum exteriorem physicum, aut moralem efficiendum, sed per accidens cum illo conjungitur, non potest a lege humana, ne Ecclesiastica quidem (in præsenti providentia) præcipi. Ita Suar. lib. 4. cap. 12., & Pal. loc. citat. Ratio est, quia in tali casu directe præciperetur actus interior, quod ad rectam Ecclesiæ gubernationem nullatenus videtur pertinere. Unde fit, Ecclesiam nunquam præcipere, verbi gratia, quod in oratione fundenda, vel eleemosyna danda habeant homines hanc, vel illam intentionem, sed solum quod fundant orationem, quod dent eleemosynam, audiant missam, jejunent, &c. quocumque id fine faciant: Quod ex eo constat, quia siquis daret eleemosynam, aut missam audiret ob vanam gloriam, vel ob alium pravum finem, non peccaret contra legem Ecclesiasticam; ergo signum est, quod non habeat in præsenti providentia Ecclesia facultatem præcipiendi actus internos, qui per accidens conjunguntur actui externo præcepto.

IX. Ex dictis sequitur primo, quod dum Ecclesia, verbi gratia, præcipit orationem vocalem, puta officium, præcipit indirecte attentionem debitam, sine qua oratio consistere non potest; unde Ecclesia dicitur sub sua potestate habere indirecte actum hujusmodi internum necessario requisitum ad externum, quem præcipit; Et ideo qui officium recitat sine debita attentione, dicitur transgredi legem Ecclesiasticam, & esse reus pœnæ Ecclesiasticæ. Sic dum præcipit Ecclesia confessionem annuam, præcipit indirecte dolorem peccatorum, & confessionem omnium culparum internarum, quia non subsistit sine istis actibus confessio, prout instituta est a Christo Domino, quæ ab Ecclesia præcipitur.

Sequitur secundo, quod siquis habeat intentionem, verbi gratia, non audiendi Sacrum, hic vere peccet contra præceptum Ecclesiasticum de missa audienda; nam qui præcipit aliquid, præcipit etiam id quod necessarium est ad ponendum id, quod præcipitur; ergo Ecclesia præcipiens auditionem missæ præcipit intentionem illam audiendi, sine qua missa audiri non potest humano modo; ergo qui habet intentionem contrariam non audiendi missam, vere peccat contra præceptum Ecclesiæ. Quod si auditio missæ præcipiatur sub pœna excommunicationis, Ecclesia non intendit suis pœnis punire merum actum internum, seu meram intentionem non audiendi Sacrum, ut constat ex omnium sensu, sed ipsam omissionem externam auditionis Sacri: Quamvis posset ipsam intentionem non audiendi Sacrum punire pœnis suis, dummodo talis intentio exterius manifestetur; Sicut pœna excommunicationis punit hæreticum, qui signo externo prodit hæresim suam, verbi gratia, qui ore profert suam hæresim, quamvis a nemine posset audiri; Quod si actus internus prohibitus non manifestetur signo externo, non posset puniri pœnis Ecclesiasticis; quia actus mere internus non cadit, ut diximus, directe sub potestatem, & judicium humanum.

X. Respondeo nunc ad rationes in contrarium adductas. Ad primam dico, quod dum puniuntur pœna excommunicationis Inquisitores, qui ex odio, vel amore suum munus exequuntur, punitur actus externus, qui supponitur malus, sub conditione tamen, quod procedat ex odio; Sicu-

ti si excommunicet delinquentes scienter, puniuntur delinquentes sub conditione, quod scienter deliquerint. Ita Pal. Quod si actus externus non esset de se malus, sed Inquisitores recte se gererent, quamvis ex odio; tunc responderi potest cum Vasq., & Sal. disp. 9. sect. 1. num. 8., quod non puniantur hi affectus interni, nisi peculiari signo aliquo externo cognosci possint; Quod si odium, amor, spes lucri, &c. essent omnino occulti, nec signo externo ullatenus cognoscibiles, excommunicatio ab Inquisitoribus non contraheretur. Idem dicitur de excommunicatione lata in *Clement.* 1. *de statu Monachorum* contra Benedictinos, qui se transferunt ad Curiam Regis sine licentia Superioris, animo illum accusandi; nisi enim hic animus manifestetur, non contrahitur excommunicatio ab eunte sine licentia ad Curiam Regis: Vel juxta sententiam Palai, hic animus accusandi mere internus est conditio requisita, ut contrahatur excommunicatio ab eunte sine licentia ad Curiam Regis; Et juxta hanc sententiam, ut contrahatur excommunicatio, non satis est, quod actus internus sit malus, eo quod sit mera conditio ad excommunicationem contrahendam, sed debet esse malus ipse actus externus, ut est in casu nostro adire Curiam Regis sine licentia superioris. Quando vero Ecclesia in recipientibus beneficium Curatum requirit intentionem recipiendi intra annum Sacerdotium, ita ut aliter non possint beneficia retinere, nec faciant fructus suos; in tali casu non fert legem Ecclesia de actu interno, sed solum requirit illam intentionem, & conditionem ad conferendum beneficium: Sicut ad largiendas indulgentias requirit tamquam conditionem, quod oretur pro dilatatione Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, pro pace, & concordia inter Principes catholicos; cum enim Ecclesia sit administratrix beneficiorum, & dispensatrix Indulgentiarum, poterit nolle ea largiri, nisi sub conditione actus interni.

Ad secundam, recitantibus officium præcipitur attentio, & intentio indirecte, ut diximus, quippe quæ est per se requisita ad officium præceptum; directe vero solum præcipitur externa attentio, & devotio, quæ consistit in hoc, quod homo, dum officium recitat, non ponat actionem aliquam incompossibilem cum attentione interna, (verbi gratia, non legat aliud, aut scribat, &c.) & sit cum decenti corporis compositione, quam devoti habere solent.

Ad tertiam, Confessarius absolvit peccata mere interna, dummodo ea pœnitens confiteatur, quia hanc jurisdictionem Christus Dominus communicavit in bonum fidelium; Potest etiam Pontifex reservare peccata mere interna; (quamvis id non soleat fieri) quia cum habuerit a Christo Domino facultatem absolvendi ab omnibus omnino peccatis, poterit communicare jurisdictionem hanc aliis limitatam, ita scilicet ut non absolvant ab aliquibus peccatis mere internis; Sicut potest reservare sibi aliquod peccatum internum, verbi gratia, hæresim, &c. Et ratio a priori est, quia expedit in bonum fidelium, quod habeat Pontifex potestatem absolvendi peccata etiam interna, & communicandi hanc jurisdictionem aliis cum limitatione; At non expedit, quod possit præcipere, aut prohibere actus mere internos, quos probare, & punire non potest; & ideo non est asserendum, quod talis potestas sit Ecclesiæ a Christo Domino communicata. Eodem modo potest Pontifex dispensare, irritare, commutare vota, & juramenta mere interna; quia hoc expedit ad bonum

fide-

fidelium ; & ideo dicendum, hanc potestatem esse a Deo illi communicatam. Aliqui docent, quod non possint vota mere interna dispensari, nisi exterius manifestentur; sicut peccata interna non absolvuntur, nisi manifestentur confessario; Sed hoc negat Vasq. disp. 160. cap. 4. num. 17.; Potest enim Pontifex, & superior absolute dicere: Si hoc votum emisisti, ego tecum dispenso, vel irrito, vel commuto.

XI. Neque dicas: Si Ecclesia potest tollere obligationem voti interni, & veluti solvere voti reum, quidni poterit aliquem pro peccato mere interno excommunicare, & suo modo ligare? Ecclesia enim sicut habet potestatem solvendi, ita habet etiam ligandi. Respondeo, disparitatem esse, quia dispensatio in votis non est absolutio, nec actus judicialis; absolutio enim est juxta jus, seu exigitur a jure positis requisitis, & ideo est actus judicialis; dispensatio vero est contra jus, & vulnus legis, seu juris, & ideo non est actus judicialis: Quare ex eo, quod propter bonum fidelium possit Ecclesia dispensare in votis internis, non sequitur, quod possit ullum actum judicialem exercere circa actus internos; & consequenter non sequitur, quod possit ferre leges, aut punire, seu ligare excommunicatione peccata mere interna; Sed disparitas ulterior est, quia expedit ad bonum fidelium, ut possit & vota interna tollere, & exercere actum judicialem absolvendo a peccatis mere internis; non tamen ut possit ligare, seu punire aliquem excommunicatione, aut aliis suis pœnis propter peccata mere interna; unde illa, non hæc potestas est Ecclesiæ communicata; quamvis peccata mere interna possit ligare, seu retinere, non absolvendo hic, & nunc ab illis.

XII. Ad quartam, multi apud Sal. docent, non posse confessarium in pœnitentiam injungere orationem mentalem, aut alium actum internum; quia satisfactio est pars integralis Sacramenti, quod est essentialiter signum sensibile, & ideo satisfactio debet esse actus externus sensibilis. Sed hanc opinionem Salas refellit docens, quod in foro interno Sacramentali, in quo reus est accusator sui, potest imponi pœna mere interna; quia hoc expedit ad salutem animæ; Neque enim omnes partes constituentes Sacramentum debent esse sensibiles: Ad eum modum, quo contritio interna constituit Sacramentum, & satis est, quod fiat sensibilis per confessionem; ita satisfactio potest esse actus internus, qui evadat sensibilis per acceptationem sensibilem pœnitentiæ impositæ a confessario. Cæterum Prælatus Religionis ratione voti obedientiæ emissi a subditis non potest præcipere orationem mentalem, nec imponere pœnitentiam pro ejus omissione confessa a subdito; Nam, ut loquitur D. Th. 2. 2. quæst. 104. art. 5., homo quoad actus internos soli Deo subditur; Solum potest Prælatus præcipere, ne tempore orationis mentalis ponantur actus externi impeditivi orationis mentalis, cum hoc tantum requiratur ad gubernationem externam. Non negaverim tamen, quod docet Sal. num. 31., quod sicut potest quis vovere absolute orationem mentalem, ita possit vovere illam, si Prælatus injunxerit; in quo casu posset Prælatus illam injungere; & hic teneretur vi voti obedientiæ sic emissi ad orationem mentalem: Sed non est præsumendum, quod de facto sic emittatur a Religiosis votum obedientiæ, nisi regula alicujus Religionis præcipiat actus internos, puta orationem mentalem, aut significet posse Prælatos injungere subditis actus internos; tunc

tunc enim votum obedientiæ videtur emissum sub ea conditione, quod Prælatus possit ad tales actus obligare; & in tali casu posset Superior actus mere internos injungere ex voluntate ipsius voventis, qui voluit sic vovere, non ex potestate sibi facta a Christo Domino immediate.

XIII. Ad quintam, satis diximus non esse præsumendum, quod talis potestas præcipiendi actus mere internos de facto concessa sit Ecclesiæ a Christo Domino pro foro externo, propter rationes adductas; Quando enim Christus Dominus dixit Petro, *Pasce oves meas*; *Tibi dabo claves*, &c., dedit ei facultatem pascendi, & gubernandi tam pro foro interno, & Sacramentali, quam pro externo, sed ita ut leges ferat juxta naturam, & conditionem cujuscumque fori; ergo cum ad forum externum non pertineat, quod præcipi possint actus interni, ideo solum in foro Sacramentali habetur talis potestas remittendi, vel retinendi peccata mere interna; non vero pro foro externo, puniendi scilicet illa, verbi gratia, censuris, quippe quæ ferri non possunt, nisi ab eo, qui jurisdictionem habet pro foro externo.

Ad id, quod additur, respondetur, posse quidem puniri ab Ecclesia suis censuris hæresim, verbi gratia, externam occultissimam, non vero hæresim mere internam. Ratio est, quia hæc est occulta per se, & nullo modo cognoscibilis a Superiore humano, illa vero est per accidens occulta, & ab homine secundum se cognoscibilis; Multum autem refert in re morali, utrum aliquid sit per accidens, an per se occultum; Expediens enim fuit, ut possit puniri, quod per accidens est occultum, non vero quod est occultum per se; quia illud secundum se est cognoscibile ab homine, & secundum se potest Rempublicam perturbare, non vero istud.

ARTICULUS II.

Quisnam possit condere leges civiles?

I. Reges ab ipsa Communitate potestatem habent ferendi leges civiles.
II. In quibus differat potestas dominativa a potestate Jurisdictionis, & Politica requisita ad leges ferendas.
III. Probabilius nequit Pontifex leges civiles ferre obligantes totum Orbem.
IV. Potestatem in temporalia omnia solum habet Pontifex indirectam, disponendo de illis, quando id expedit ad animarum salutem.
V. Nec Imperator potest totum Orbem obligare legibus suis.
VI. Reges ferre possunt leges juxta concessionem ipsis factam a Communitate; Et Proreges juxta concessionem factam a Regibus.
VII. Ad Reginam spectat leges ferre, si jure successionis Regnum possideat, quamvis alteri Matrimonio jungatur.

I. Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges civiles, videlicet de se ordinatas ad conservandam pacem in Republica humana; sicut leges Ecclesiasticæ ordinantur de se in bonum animarum. Ratio est, quia sine legibus communitas hominum gubernari non posset. Hanc tamen potestatem nemo habet a natura, quia natura homines fecit liberos; quare potestas condendi leges est in ipsa communitate hominum: Quia tamen homines consueverunt rectius gubernari ab uno, quam ab aliquibus, vel ab omnibus; (quandoquidem si omnes gubernarent, magna esset confusio) ideo com-

communitas transtulit potestatem condendi leges, & gubernandi in unum, aut in aliquos determinatos, puta in Regem, Imperatorem, aut in Senatores, aut alios Principes supremos, a quibus possit commode gubernari. Unde fit, Regem habere suam potestatem immediate ab ipsa Republica, ut deciditur in *leg.* 1. *ff. de constitutionibus Principum*. Neque hinc sequitur, quod Respublica sit superior Rege, aut quod possit Regem spoliare hac potestate. Nam sicut qui se tradit, aut vendit alteri in servum, & qui donat alteri rem aliquam, non potest amplius illum spoliare tali dominio; ita communitas, quæ tradidit Regi jus Jurisdictionis erga se ipsam, semper erit subdita, nec potest amplius spoliare Regem sua jurisdictione.

II. Ex quo fit, quod Pater non dicatur habere potestatem ferendi leges filiis; quia Pater habet ab ipsa natura potestatem dominativam, & œconomicam erga filios, non vero potestatem jurisdictionis publicam, & politicam, prout requiritur ad leges ferendas. Potestas autem dominativa differt a potestate jurisdictionis, primo ex fine, eo quod illa in præcipiendo possit respicere bonum privatum, hæc vero respicere debeat bonum Communitatis; Secundo ex objecto, quia illa potest cadere in personas privatas, & in Communitatem aliquam imperfectam, puta in familiam, vel in aliquos, qui se vendunt alteri in servos; hæc vero respicit Communitatem perfectam. Tertio ex origine, quia potestas dominativa vel acquiritur naturali origine, ut potestas Patris erga filios, quibus potest præcepta imponere, prout expediunt ad bonum regimen domus, unde dicitur œconomica; Vel acquiritur per contractum, ut potestas viri erga uxorem, & potestas domini erga servum sibi venditum, &c. Potestas vero jurisdictionis acquiritur, vel per hoc, quod aliquis a Communitate perfecta eligatur in Superiorem, vel per hoc, quod a Deo, aut ab habente a Deo, vel a Communitate hanc potestatem in Superiorem alicujus Communitatis constituatur. Demum differt in modo cogendi subditos; quia potestas dominativa non potest subditos punire pœna sanguinis, sicut potestas jurisdictionis: Solum enim potest moderatum supplicium servis infligi. Quod autem attinet ad Judices, licet habeant publicam potestatem & jus jurisdictionis, non possunt tamen leges ferre; quia a Rege habent jus jurisdictionis limitatum, videlicet ut possint præcepta ferre tantum in causis decidendis.

III. Quæritur nunc primo, An possit] Pontifex ferre leges civiles obligantes totum Orbem?

Respondeo, aliquos cum Ostiens., Navar., Panormit. apud Sal. disp. 7. sect. 4. concedere, quia Pontifex est Vicarius summi, & veri Regis Christi Domini; unde potest directe condere leges civiles obligantes totum Orbem, non secus ac Christus Dominus, cujus vices in terris gerit: Et potest etiam donare Regna Infidelium, quibus maluerit, ut fecit Alex. VI., qui Regnum Indiarum Occidentalium anno 1493. divisit inter Reges Hispaniæ, & Lusitaniæ: Quod consonat verbis Christi Domini dicentis: *Data est mihi omnis potestas in Cælo, & in Terra*. Si ergo Christus Dominus est Rex Regum, (etiam in temporalibus, & inquantum homo) erit pariter cum eadem potestate ejus Vicarius: Et pro hac sententia septendecim argumenta adducit Navar. apud Sal. Sed communiter Doctores docent, Pontificem non habere jurisdictionem temporalem in totum Orbem, nec posse leges civiles imponere,

re, nisi terris, quarum est dominus temporalis ex donatione Imperatorum, & Principum: Posse tamen leges civiles in Regnis Christianorum ferre, quando id visum fuerit expediens ad cultum Dei, & ad salutem animarum: Quam potestatem aliqui vocant indirectam erga temporalia, aliqui vocant spiritualem; sed utroque nomine appellari potest, quia ratione materiæ est temporalis, & ratione finis est spiritualis.

Probatur autem, quod Pontifex non habeat jurisdictionem directam in temporalia pro toto Orbe; Apost. enim 1. ad Cor. 5. dicit, *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare?* Unde nullam habet potestatem erga infideles; Nec circa Regna Christianorum habet potestatem directam in temporalia; aliter Reges non essent supremi domini in temporalibus, & deberent Superiorem cognoscere; quod est contra usum, & sensum Ecclesiæ, ut ostendit Bellarm.: Præterea Pontifex non esset caput solius Ecclesiæ, sed Orbis; non haberet claves solum Regni Cœlorum, sed etiam Regnorum Terræ; cum tamen Christus Dominus solum illi contulerit claves Regni Cœlorum. Unde sequitur, quod non possit politicas leges imponere nec Regnis Infidelium, nec Regnis Christianorum. Et ratio a priori est, quia non fuit expediens ad fidei propagationem, quod Pontifex haberet dominium directum erga temporalia; Difficulter enim ad fidem veniret Rex, qui sciret Pontificem posse ad arbitrium spoliare illum suo Regno: Quare sicut de Christo Domino dicitur, *Non eripit mortalia, qui Regna dat cælestia*; ita debuit idem dici de ejus Vicario.

Ad rationes in contrarium respondetur, Christi Vicarium habere dumtaxat potestatem sibi traditam a Christo Domino, videlicet solum claves Regni Cœlorum. Circa divisionem Indiæ occidentalis factam inter Reges Hispaniæ, & Lusitaniæ respondent aliqui, id fecisse Pontificem juxta opinionem contrariam, quæ etiam est probabilis: Alii cum Bannez respondent, Pontificem voluisse, ut si Indi converterentur, essent Reges, & haberent erga subditos potestatem Imperatoriam; non quod voluerit eos privare Regnis suis, etiamsi non essent injurii Religioni Catholicæ, sed quod voluerit eo mitti Concionatores, & Prædicatores fidei, qui, si non admitterentur, possent compelli, privando eos Regnis suis; quod facere potest ex potestate indirecta erga temporalia, quatenus scilicet ejus usus conducat ad propagationem fidei, & ad salutem animarum.

IV. Quod vero hujusmodi potestatem indirectam habeat Pontifex in Regna temporalia, ex eo probatur, quia sine hac potestate non esset bene provisum Ecclesiæ; cum sæpe opus sit de temporalibus in ordine ad spiritualia statuere. Unde Innoc. III. in cap. *Solitæ, de Majoritate, & obedientia* dicit, Papæ aptari, quod uni ex Sacerdotibus veteris legis dicitur; *Ego constitui te hodie super Gentes, & Regna, ut evellas, & destruas, & edifices, & plantes*. Et Bonifac. VIII. in Extravag. *Unam Sanctam*, ait: *Oportet gladium esse sub gladio, & auctoritatem temporalem spirituali subiici potestati*. Sicut enim corpus subditur animæ, & temporale spirituali; ita potestas in temporalia subdi debet potestati, quam habet Pontifex erga spiritualia; quod est habere indirectam potestatem in temporalia, & posse leges civiles ferre, quando id expedit in salutem animarum. Et ideo in *cap. final. de Præscriptionibus* Pontifex abrogavit legem civilem permittentem præscriptionem cum mala fide; quia talis lex fovebat fraudes, & latroci-

nia: Et in *cap. Cum haberet, De eo, qui duxit in matrimonium*, abrogavit etiam legem civilem, quæ negabat filiis illegitimis alimenta; quia talis lex adversatur pietati naturali. Potest pariter Pontifex leges civiles ferre spectantes ad bonum regimen, quando Reges sunt negligentes in iis ferendis, ac proinde peccata grassantur in Republica; hoc enim non est habere directam jurisdictionem temporalem in subditos Regios, & Imperiales, sed solum habere indirectam temporalem, seu potestatem spiritualem spectantem illorum conscientias, ratione cujus providere, & statuere poterit quicquid expediens, ac necessarium ad eorum salutem judicaverit.

V. Quæritur secundo, An possit Imperator legitime ferre leges civiles obligantes totum Orbem?

Respondeo, aliquos apud Sal. disp. 7. sect. 8. affirmare, quandoquidem Lucæ 2. habetur, *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*. Sed communiter id negant; quia talis jurisdictio nec competit ei jure naturæ, nec jure Gentium, nec ex concessione Dei, aut Papæ; cum Papa nec ipse habeat, nec possit illam aliis concedere; nec illam habet jure belli, cum Romanorum Imperator nunquam Scythas, Persas, Indos habuerit subjectos; unde non solum non habet in ea Regna jus proprietatis, quod etiam Adversarii concedunt; sed nec jus jurisdictionis. Quando autem dicitur exiisse edictum a Cæsare, ut describeretur universus Orbis, illud dicitur per hyperbolem, & exaggerationem; quia Imperium tunc in magnam Orbis partem dominabatur. Quare de facto Lusitani, Galli, Poloni, Angli, &c. nullatenus subditi sunt Imperatori; & hujus leges solum obtinent locum in Regnis, Ducatibus, Marchionatibus, Comitatibus, & Baronatibus Imperio subditis, quales sunt Ducatus, & Marchionatus in Germania, & aliqui in Italia, qui recognoscunt Imperatoris dominium vel jure feudi, vel alia ratione. Et quamvis hujusmodi Duces, & Marchiones monetam cudere possint, & leges ferre pro suis statibus, id tamen habent Imperatoris auctoritate; Unde ubi leges proprias non habent, legibus Imperatoriis uti debent. An autem leges propriæ possint derogare Imperatoriis? constare debet, ut docet Suar., ex concessione iis data ab eodem Cæsare, & ex consuetudine locorum.

Ostendit etiam Vasq. disp. 113. cap. 2. contra Pal. punct. 22., & Gomez, quod Lusitani, Galli, & Hispani nullatenus obligentur legibus Imperialibus, etiam in iis rebus, de quibus nihil leges Regni statuerunt; Sed aliquando leges Imperatorum allegantur, non ut leges obligantes, sed ut dictamina rationi conformia, ut revera sunt, & naturam contractuum explicantia: Sicut etiam iisdem eodem modo utuntur Ecclesiastici, ex Panormit.: Unde leges Imperatoriæ irritantes contractum, aut testamentum sine certis conditionibus factum, non sunt servandæ in iis locis; quia non est consuetudo, ut pro legibus habeantur; ut ipse etiam Pal. admittit ex Suar. lib. 3. cap. 8. Nec verum est, quod docent multi Juristæ apud Sal. sect. 10., quod in Hispania deficiente jure Hispano, lites decidendæ sint juxta jus Canonicum, cum nullibi id sancitum sit. In Provinciis tamen temporaliter subjectis Pontifici sancitum est in *cap. 1. de novi operis nunciat.*; quod deficientibus legibus Pontificiis, serventur Imperatoriæ; Quod etiam servandum est pro tota Ecclesia in causis spiritualibus decidendis; Et idem sancitum est in Lusitania.

Notandum hic, nos locutos esse de Imperatore legitime electo; aliter caret

ret potestate legislativa, non secus ac Rex Tyrannus, qui per vim, & injustitiam Regnum occuparet. Si tamen successu temporis populus talem principatum admitteret, tunc, ut notat Suar. lib. 3. cap. 3., Sal. disp. 7. sect. 12., & Pal. loc. cit. contra Sot., haberet ex populi consensu legislativam potestatem; Immo dum Tyrannum hunc a se expellere non potest, eo ipso populus tacite concedit illi potestatem legislativam ad vitandum majus malum; quia scilicet majus malum est populum carere omni gubernatione, quam permittere, ut gubernetur a Tyranno, quem expellere non potest.

VI. Quæritur tertio de Rege, & Regina, & aliis Principibus, Rebuspublicis, & Communitatibus, quas leges ferre possint?

Respondeo, Reges, & omnes Principes supremos non agnoscentes Superiorem in temporalibus, sicut etiam Respublicas independentes, ut sunt Veneta, Genuensis, & similes, posse pro suis ditionibus leges ferre: Qui vero Superiorem agnoscunt, examinare debent ex privilegiis, & consuetudine, quomodo sit iis concessa potestas gubernandi? num ita ut ferre possint leges proprias, etiam legibus communibus contrarias, an non? Et pro modo concessionis possunt uti potestate concessa: Et idem dices de Proregibus, & aliis, quibus facultas ferendi leges est delegata. In Hispania Principes nullatenus possunt ferre leges, ex *leg. 12. tit. 1. part. 2.*. Et in Regno Aragoniæ ne ipse quidem Rex potest leges ferre independenter a Regno; quia sub hac conditione illud se tradidit Regi gubernandum.

Demum Civitates subditæ possunt ex concessione Principis Supremi leges sibi ferre, quæ municipales dicuntur; At in Hispania, ut notat Vasq., manifeste statuitur, ut hujusmodi ordinationes sine consensu Regis nullam vim habeant; Possunt tamen facere quasdam conventiones, & pacta non perpetua; Sicut potest Paterfamilias pro sua domo ex D. Th. 1. 2. quæst. 90. art. 3.

VII. Circa Reginam, ad quam jure successionis Regnum spectat, si non sit Matrimonio juncta, certum est, quod possit leges condere, sicut quilibet Rex; quia eandem habet potestatem: Neque obstat, quod Apost. 1. ad Timoth. 2. dicat, *Docere mulieri non permitto, nec dominari in virum*. Nam quamvis indecorum sit, quod fœmina doceat, non tamen quod regnet, & leges ferat ex consilio prudentum; cum non debeat ipse Gubernator omnia scire.

Neque obstat secundo, quod in *leg. Fœminas ff. de Regul. juris* dicatur, fœminas ab omnibus officiis publicis remotas esse. Nam non intelligitur de fœminis, a quibus ipsa officia communia dependent. Si tamen Regina Matrimonio alteri jungatur, communiter docent, quod ipsa debeat leges ferre, non maritus; quia retinet jus, & dominium Regni, quod alteri transferri non potest, nisi de consensu ipsius Regni: Nec ratione matrimonii Regnum transfertur in maritum; nam sic mortua Regina sine liberis, maritus remaneret Rex dominus Regni, quod est falsum.

Dices, Ratione matrimonii transferri in maritum administrationem Regni, non proprietatem; ut dicitur de dote. Sed contra, quia hoc ipsum sine populi consensu transferri non potest: Idcirco autem administratio dotis transfertur in maritum, ut possit hic onera Matrimonii sustinere; Quod non militat in Regno, quod nec dari potest in dotem. Est quidem vir caput uxoris, & hæc illi subdita, sed in iis, quæ pertinent ad domus, & familiæ gubernationem, & educatio-

nem filiorum; & relate' ad hæc Apostolus non permittit mulieri dominari in virum: At in administratione politica maritus est subditus uxori, si huic competat jus, & dominium Regni.

Dices, Ex *leg. 9. titul. 1. part. 2.* Dominium Regni acquiri a marito ratione matrimonii. Sed hoc, ut diximus, est aperte falsum. Quare Gregor. Lopez notat, quod in hac lege habeatur limitatio, & declaratio, quando scilicet ratione matrimonii Regina tribuit marito nomen Regis, & honores Regni. Atque hæc de legibus civilibus; gradum nunc facimus ad leges Ecclesiasticas.

ARTICULUS III.

Quinam possit condere Leges Ecclesiasticas?

I. Pontificem posse suis legibus Ecclesiasticis totum Orbem obligare independenter a Conciliis Oecumenicis constat ex iisdem Conciliis, & ex ipsis Conventibus Galliæ Generalibus usque ad præsens sæculum.

II. Cardinalium, & Theologorum consensus est conveniens, sed non necessarius, ut possit Pontifex aliquid statuere tanquam Christi Vicarius.

III. Episcopi verius immediate a Pontifice, mediate a Christo Domino potestatem habent ferendi leges pro suis Diœcesibus.

IV. Nequit Episcopus pro sua Urbe quicquid potest Papa pro toto Orbe.

V. Non requiritur consensus Cleri, ut Episcopus legem ferat. Solum pro festis statuendis requiritur Cleri, & Populi consensus.

VI. Quid possint Archiepiscopi relate ad totam Provinciam? Quid Concilia Nationalia, Provincialia, & Diœcesana?

VII. Non habent vim legis decreta Conciliorum, quæ in Gratiano reperiuntur, nisi a Pontifice sint approbata.

VIII. Num habeant vim legis decreta Congregationum Cardinalium.

IX. Capitulum Sede vacante probabilius potest leges condere, ut poterat Episcopus.

X. Quousque se extendat potestas Legislativa in Prælatis Regularibus, & in Abbatissa?

I. Diximus, leges Ecclesiasticas de se ordinari ad bonum animarum; leges vero civiles ordinari de se ad conservandam pacem in Republica humana.

Quæritur nunc primo, An possit Pontifex ferre leges Ecclesiasticas, seu Canonicas independenter a Conciliis, & a consensu Cardinalium?

Respondeo, Pontificem habere a Christo Domino hanc potestatem; quando enim dedit Petro Claves Regni Cœlorum, dedit ei, & ejus successoribus principatum in Ecclesia, & potestatem legislativam in ordine ad finem spiritualem, & ad Regnum Cœlorum acquirendum. Hinc non pendet ista auctoritas a Conciliis, & a Cardinalibus; Christus enim dixit Petro, *Tibi dabo Claves*, &c. Immo communiter docent cum Bellar. 2. de Concil. cap. 14. Molin., Sal. disp. 8. art. 25., & 70. contra Parisienses, Pontificem esse supra Concilia; ut proinde damnata sit ab Alex. VIII. propositio 29. dicens: *Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate*; Quod ex eo patet, quia in legibus Concilii potest Papa dispensare, potestque illas abrogare: ergo Papa superior est Concilio, & sic expedit gubernationi Ecclesiæ; cum non possint Concilia, nisi post longum tempus, & multas expen-

pensas convocari. Adde, definitum esse ex Cajet. in Conc. Lateran. 3. sub Leone X., Papam esse supra Concilium; Sed quia Episcopi Galli in eo non interfuere propter bella, ideo non admiserunt illud Concilium, & appellarunt ad futurum, proinde toleratur opinio contraria, quamvis reputetur scandalosa.

Equidem in Præfatione editionis tertiæ Trutinæ meæ Antiquesnellianæ ostendi, auctoritatem Pontificis supra Concilium Oecumenicum, ejusque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitatem ab ipsis Oecumenicis Conciliis passim fuisse agnitam ab ipso nascentis Ecclesiæ primordio; Et ab ipsis Conventibus Generalibus Galliæ usque ad præsens sæculum fuisse assertam. Quod etiam Eminentissimus de Noailles anno 1711. datis literis ad Clementem XI. testatus est.

Nonnulli Doctores tribuunt Conciliis facultatem condendi leges obligantes Ecclesiam, dependenter tamen à Pontifice, a quo Concilia etiam convocari debent, ut sint legitima. Sed communius, & probabilius docent apud Sal. loc. citat., ipsa Concilia legitime convocata non habere hanc potestatem obligandi Ecclesiam per leges suas, nisi leges a Pontifice confirmentur: Dicit enim D. Th. opusc. 9. cap. 4. *Sancti Patres in Conciliis congregati nihil possunt statuere, nisi interveniente auctoritate Summi Pontificis.*

II. Neque pendet Pontifex in legibus ferendis à consilio Cardinalium, ut communiter Doctores docent contra Andream Siculum Cardinalem, & alios apud Pal.; Potest enim leges ferre etiam ipsis repugnantibus; cum eandem habeat potestatem, ac D. Petrus, qui independenter ab Apostolis poterat leges ferre; Nullibi enim talis dependentia ab Apostolis reperitur: & in *cap. Cuncta 9. quæst.* 3. habetur, *Apostolica Sedes sine ulla synodo præcedente solvendi, & damnandi habet potestatem*. Verum quidem est, quod non soleat ferre leges graves sine Cardinalium, & Theologorum consensu. Sed hoc non facit ex necessitate, facit ex convenientia, & ut prudenter operetur.: Consuetudo autem ista (præterquamquod nulla est, cum sæpe sine consilio Cardinalium Papa ferat leges) non potest limitare, & restringere potestatem Pontificis, quæ est de jure Divino; quia consuetudo solam legem humanam potest abrogare, non divinam. Deficiente vero Pontifice, potest Collegium Cardinalium, vel Concilium ea statuere, quæ rectæ gubernationi Ecclesiæ pro illo tempore consona visa fuerint; cum hoc illis naturali jure conveniat, ne Ecclesia omni remedio sit destituta: Non possunt tamen leges ferre perpetuo duraturas, cum nusquam reperiatur concessa illis talis facultas.

III. Quæritur secundo, An Episcopi possint pro sua Diœcesi leges condere independenter a Pontifice?

Respondeo, duplicem esse oppositam sententiam apud Sal. sect. 4.. Prima tenet cum Vasq., Sot., & aliis, Episcopos immediate a Christo Domino habere potestatem ferendi leges pro Diœcesi illis assignata a Pontifice; quia Actor. 20. habetur, *Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: Secunda vero probabilior cum Bellarm., Suar., & aliis Recentioribus docet, Episcopos immediate a Papa, & mediate a Christo Domino habere potestatem ferendi leges; unde mediis Apostolis Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Ratio hujus opinionis est, quia aliter non posset Papa Episcoporum auctoritatem coarctare, aut tollere; quod non expedit Ecclesiæ Hierarchiæ. Hinc fit, quod in rebus gravioribus, præsertim

in

in definiendis articulis fidei, in canonizatione alicujus Sancti, non possint Episcopi leges ferre. Nam Innoc. III. in cap. *Majores, de Baptismo* dicit, Majores Ecclesiæ causas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas esse. Possunt quidem Episcopi in aliquo casu dispensare in jure communi, seu in lege Pontificia, dum Pontifex non potest consuli; sed hinc non sequitur posse condere leges independenter a Papa contrarias juri communi: Et licet possint statuere aliquid contra id, quod Antecessor statuerat, quando illud non est confirmatum a Papa; non possunt tamen, si sit a Papa confirmatum; quia tunc illud censetur a Papa statutum.

IV. Neque dicas, quod *quicquid potest Papa pro tota Ecclesia, potest Episcopus pro sua Diœcesi*. Nam quamvis aliqui absolute id asserant apud Suar. par. 3. tom. 4. disp. 55. sect. 2. existimantes Episcopis competere jurisdictionem jure divino; ramen id interpretandum est, quod possint Episcopi pro sua Diœcesi dependenter a Pontifice, quicquid potest Papa auctoritate accepta a Christo Domino: Communius tamen negant hoc axioma, ut ostendemus quæst. 7. art. 2.

V. Dubium est, An Episcopi indigeant consensu Cleri vel Capituli ad leges statuendas pro sua Diœcesi? Et communiter id negant; quia nullibi reperitur concessa illis potestas sive a Christo, sive a Papa, cum tali dependentia. Solum ex *cap. ult. de Feriis* pro festis statuendis requiritur consensus Cleri & Populi; & pro alienandis rebus Ecclesiæ consensus Capituli, ex *cap. Vestra, de Locationibus.*

Quod dictum est de Episcopis, dicitur etiam de Archiepiscopis, ac de Primatibus, seu Patriarchis pro sua Diœcesi; Qui ramen ex *cap. Nullus prima quæst.* 3. non possunt condere leges obligantes totam Provinciam, nisi in Provinciali Concilio, & de consensu Episcoporum Comprovincialium: Et in tempore visitationis possunt, ut notant Bonac., & Pal., præcepta imponere subditis Episcoporum suffraganeorum, non tamen leges perpetuo duraturas: Extra visitationem vero non possunt aliquem excommunicare, vel judicare, aut aliquid agere absque Episcopi Diœcesani consilio, vel judicio, excepto casu appellationis, juxta sententiam Barbosæ.

VI. Ex dictis infertur, quid dicendum de Conciliis particularibus? Hæc dividuntur in Nationalia, Provincialia, & Diœcesana; Nationalia habentur cum interventu omnium Episcoporum, & Archiepiscoporum alicujus nationis sub uno Primate, seu Patriarcha; Provincialia cum interventu Episcoporum suffraganeorum sub uno Archiepiscopo; Et Diœcesana cum interventu Rectorum Ecclesiarum, Abbatum, & Priorum sub suo Episcopo; Hujusmodi autem Concilium dicitur Synodus Diœcesana. Porro omnia isthæc Concilia possunt pro suo Territorio leges ferre; quia si potest Prælatus sine suo Clero ferre leges, a fortiori potest cum suo Clero in iis Conciliis, ex *cap. Placuit* 12. *quæst.* 2. Non possunt tamen Conciliorum particularium leges totam Ecclesiam obligare, nisi approbentur a Pontifice pro tota Ecclesia.

VII. Notandum tamen, non satis esse, quod aliqua decreta Conciliorum Provincialium reperiantur in Gratiano, ut dicantur ea esse approbata a summo Pontifice pro tota Ecclesia; (quod etiam communiter dicitur de sententiis Sanctorum Patrum, quæ apud Gratian. reperiuntur, nec idcirco habent rationem legis) Ratio est, quia nullus Pontifex approbavit ea omnia, quæ in Decretis Gratiani reperiuntur, ut notat hic Bonac. num. 37:

57.: Quare licet ea magnam auctoritatem habeant, quia Gratiano creditur, tanquam in arte perito; at potuit hic decipi in referendis auctoribus, & decretis; Unde consulenda sunt Originalia a Gratiano citata, ut videatur, an id habeat rationem legis a Pontificibus latæ.

VIII. Quæritur tertio, An Cardinales, & Congregationes Cardinalium possint ferre leges?

Respondeo, Cardinales ex vi sui tituli, & dignitatis posse leges ferre obligantes Ecclesiam suam, non secus ac potest Episcopus; cum ibi habeant jurisdictionem. Et idem dicas de Prælatis exemptis, & Abbatibus habentibus Episcopalem, vel quasi Episcopalem jurisdictionem; (quatenus jure ordinario possunt excommunicare, suspendere, interdicere, & similia facere) nisi eis sit prohibitum, aut nisi ex consuetudine requiratur consensus Cleri, vel Capituli; Nam, ut notat Suar., hæc potestas legislativa est jurisdictionis, non consecrationis. Legatus Pontificis potest leges ferre, quæ suam Provinciam non solum tempore legationis, sed etiam eo finito obligent, donec a Pontifice, vel Legato successore revocentur, ex *cap. ultim. de Officio Legati*.

An autem declarationes Congregationum Cardinalium habeant vim legis? Aliqui affirmant cum Rodriq. apud Merol. disp. 4. cap. 4. dub. 12., quia fiunt auctoritate accepta a Papa: Sicut quando Generalis alicujus Religionis habet a Papa auctoritatem interpretandi dubia circa proprias constitutiones, talis interpretatio habet vim legis. Alii cum Sanch. lib. 8. disp. 2. apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 2. probabilius negant; quia non sunt promulgatæ; unde censentur interpretationes doctrinales potius, quam judiciales, & auctoritativæ. Quando autem consulto Summo Pontifice fiunt, & jubet Pontifex promulgari, & servari, censeo cum eodem Dian. part. 11. tract. 2. resol. 42. tunc habere vim legis.

IX. Quæritur quarto, An Capitulum, Sede vacante, possit condere leges totam Diœcesim obligantes?

Respondeo, aliquos apud Meroll. disp. 4. cap. 4. negare, quia solum ei conceditur administratio rerum temporalium, & spiritualium pro tempore Sedis vacantis. Quare sicut Collegium Cardinalium non potest condere leges Sede vacante, ita nec Capitulum: Et ideo nec potest leges Episcopi mortui abrogare, nec præbendas conferre, ex *cap. Ne Sede vacante*. Probabilius tamen Laym., Pal., Suar., Bonac. concedunt; quia ex Trident. sess. 24. cap. 16. ei competit administratio rerum spiritualium, quæ sine jurisdictione esse non potest; ergo illam jurisdictionem habet, quam habebat Episcopus, cum non sit ratio, cur debeat limitari; atque adeo habet potestatem legislativam; Adde, quod de facto omnia exercet, quæ sunt propria Episcopi, nisi sit ei specialiter prohibitum: Verbi gratia, dispensat in irregularitatibus, in denunciationibus Matrimonii, in interstitiis, in illegitimitate ad Ordines, & ad beneficium simplex, &c. Non potest tamen præbendas Episcopales conferre; quia id specialiter prohibetur in *cap. Cum olim*: Quare potest etiam leges novas condere, & leges Prædecessoris abrogare; cum id illi non prohibeatur.

Ad rationes in contrarium: Sicut Legatus Papæ habet jurisdictionem quousque est Legatus, & tamen potest leges condere, quæ etiam post legationem perseverent, quousque revocentur; ita Capitulum habet jurisdictionem solum pro tempore Sedis vacantis, & tamen potest leges condere, quæ obligent, quousque ab Epi-

piscopo successore revocentur. Nec est eadem ratio de Collegio Cardinalium Sede vacante; quia illi non solum non est concessa jure humano potestas legislativa, sed potius est denegata in Clementina *Ne Romani, de Election.*; jure autem divino solum Pontifici competit, ut diximus, potestas legislativa per totum Orbem.

Dubium est, an saltem Capitulum vivente Episcopo possit aliquas leges ferre absque consensu Episcopi, quæ obligent ipsos Legislatores?

Respondeo, plures negare; quia Episcopus est caput Capituli; Sine capite autem corpus non est integrum, nec potest se regere, & gubernare; & ideo expostulatur a Canonicis juramentum de servandis statutis Capituli, quia non obligantur ab iis tanquam a legibus, sed sunt solum quædam regulæ, & directiones. Communiter tamen docent, posse absque Episcopi consensu leges, & statuta ferre obligantia ipsos Capitulares in iis, quæ pertinent ad rectam gubernationem Ecclesiæ. Ratio est, quia sine Episcopo in iis procedunt; ergo signum est, quod habeant ad id jurisdictionem; nam gubernatio sine vi coactiva, & præceptiva haberi rite non potest: Quamvis in rebus gravioribus, verbi gratia, in abrogatione alicujus constitutionis, in alienatione, aut venditione alicujus fundi, necessarius sit consensus Episcopi, & aliquando etiam Pontificis, ex *cap. Cum accessisset, de Constitution.* Neque obstant rationes adductæ, quia in Capitulo habetur suum Caput immediatum, scilicet Decanus; Et juramentum exigitur, tum ut magis obligentur, tum ad tollendum, ne quis utatur opinione opposita, quæ suam habet probabilitatem.

Eandem doctrinam extendunt Sal., Panorm., Sylv. contra Suar., & Bonac. ad Collegiatas Universitates, & Societates, ac Collegia propter easdem rationes.

X. Quæritur demum, an Superiores Religiosorum, & Abbatissæ possint ferre leges?

Respondeo, certum esse, in unaquaque Religione dari a Pontifice facultatem, ut leges, & constitutiones condantur. Utrum autem talis potestas legislativa sit in solo Generali, vel Provincialibus? Spectanda sunt jura cujuscumque Religionis. Pleræque habent solum facultatem ferendi leges in Capitulis generalibus pro tota Religione, & in Provincialibus pro tota Provincia, concurrente majori parte suffragiorum. Illud certum est, quod Prælati Religionum non possunt præcipere subditis suis, nisi quæ vel in Regula continentur, vel ad Regulę observationem accommodata sunt; quia isti votum obedientiæ emiserunt relate ad Regulam Religionis, quam amplexi sunt: Quare non possunt Superiores ad arctiorem regulam illos adstringere, nec pœnam novam injungere, si non expediat, ut ipsi, vel alii ad propriæ Regulæ observantiam excitentur: Verbi gratia, si Regula universim non obligat ad peccatum, non potest Superior velle, quod omnes Regulæ ad peccatum obligent. Notat tamen Sylvester, quod si aliquo modo aliquid conferat ad Regulam, possit præcipi; ut de facto præcepta fuit Monialibus Clausura in *cap. unico de Statu Regularium*, & a Trident. sess. 15. cap. 5. Etenim ad custodiam castitatis, quam professæ erant Moniales, expediens visum fuit superaddere obligationem clausuræ. Unde temeraria visa fuit nonnullorum opinio, putantium non potuisse Pontificem præcipere Monialibus clausuram, quam non erant professæ.

Abbatissis vero certum est concessam esse potestatem præcipiendi, non

non solum ex voto obedientiæ emisso a monialibus, sed etiam ex jurisdictione domestica dominativa simili illi, quam habet Materfamilias: Ea autem oritur ex eo, quod Moniales dant Abbatissæ hanc jurisdictionem in se ipsas, dum tradunt se illi, ut gubernentur, & puniantur, nisi obedientiam præstiterint: Potest enim quilibet alteri se subjicere, dando illi jus jurisdictionis in se ipsum, ut in bonum sui gubernetur; sicut potest alteri se in servum tradere, dando illi jus proprietatis, ut gubernetur in bonum Domini.

Dubium tamen est, An præter istam jurisdictionem domesticam habeant Abbatissæ etiam jurisdictionem Ecclesiasticam, seu spiritualem illis collatam a Pontifice, itaut possint ferre non solum leges, quæ pertineant ad domus rectam gubernationem, & ad communem Monasterii pacem, sed etiam leges spirituales, sicut possunt Prælati Regulares? Nonnulli apud Sal. putant, Abbatissas habere etiam a Pontifice suam jurisdictionem; docent enim, fœminas non esse omnino incapaces jurisdictionis spiritualis, itaut iis delegari non possit a Pontifice potestas ferendi leges Ecclesiasticas. Quamvis enim Apost. 1. ad Corinth. 14. dicat: *Mulieres in Ecclesia taceant; turpe enim est, mulieres loqui in Ecclesiis*; id tamen intelligendum, quod non debeant publice concionari, aut excommunicare, &c., non vero ferre leges, quas ex consilio Episcopi, & prudentium possent sapienter condere: Præsertim quia quamvis turpe sit eas concionari ex officio, non tamen ex speciali dispensatione Papæ, quando debita scientia, & probitate sint præditæ; Nam D. Catharinæ injunctum fuit a Pontifice non raro, ut apud ipsum Pontificem, & Cardinalium cœtum concionaretur; ergo a fortiori leges ferre possunt, saltem ex speciali Papæ delegatione.

Sed communior sententia docet, quod licet non sint de jure divino fœminæ incapaces jurisdictionis spiritualis, unde possit Pontifex committere Abbatissæ, ut leges spirituales imponat, & censuras ferat, quia Pontifex potest in jure communi dispensare; de facto tamen, jure saltem Ecclesiastico, sint incapaces jurisdictionis spiritualis, ut constat tum ex cap. *Nova, de Pænit., & Remiss.*, tum ex Ecclesiæ usu; non enim decuit sexui fœmineo, ut plurimum prudentia destituto, hanc potestatem ab Ecclesia communicari, cum satis sit, quod possint præcipere, & corripere, quantum conveniens est ad paternum, & domesticum regimen.

Hinc infertur primo, posse Abbatissam imponere præcepta solum temporalia, seu ordinata ad bonum temporale, & tranquillam domus gubernationem; verbi gratia, ne Moniales literas recipiant, ne cum externis loquantur, ne ad hortum descendant, ita ut horum præceptorum transgressio sit mortalis, si ea plurimum ad communem pacem, & bonum exemplum conducant; sit vero venialis, si parum ad id conducant; Sicut Materfamilias potest similia præcepta imponere; quamvis in Religione Abbatissæ habeant majorem vim obligandi; At non habet Abbatissa potestatem imponendi præcepta spiritualia, hoc est ordinata ad finem spiritualem, seu ad progressum in virtutibus, & ad perfectam Regulæ observantiam.

Infertur secundo, non posse Abbatissam præcipere in virtute Sanctæ Obedientiæ, vel Spiritus Sancti; & si ita præcipiat, significare vult, quod præcipiat tota auctoritate, qua pollet, non secus ac Materfamilias; Unde fit, quod materia, quæ est gravis re-

late ad præceptum Prælati præcipientis in virtute Sanctæ Obedientiæ, (ut omissio, verbi gratia, unius Missæ, jejunii, &c.) non semper sit gravis relate ad præceptum Abbatissæ; quia finis Prælati est spiritualis profectus, ad quem valde conducit una missa, &c., finis Abbatissæ est bonum regimen domus, ad quod non multum nocet, si uno die omittatur auditio Sacri.

Neque dicas, Moniales emittere votum obedientiæ relate ad Abbatissam; ergo Abbatissa potest præcipere in virtute Sanctæ Obedientiæ, & graviter obligare.

Nam respondent Rodriq., & Sanch. lib. 6. cap. 1. num. 17., votum obediendi alteri semper intelligi, prout moris est obtemperare; unde si fiat Laico, solum ex vi voti habetur obligatio ponendi ea, quæ Laicus præcipere potest; & quia Laicus non potest imponere præcepta spiritualia, seu ordinata ad finem spiritualem, hinc non est reus voti, qui transgreditur hujusmodi præceptum latum a Laico: Idem dicas de Abbatissa, cui Moniales vovent obedire juxta potestatem, cujus est capax, quæ est instar potestatis domesticæ.

QUÆSTIO III.

De Subjecto Legum, seu de iis, qui Legibus obligantur.

Subjectum legis est homo subditus capax rationis, ut communiter Doctores docent. Inquirendum tamen est primo de ipso Legislatore, an teneatur suis legibus obedire? Secundo de Infidelibus, de Pueris, Ebriis, & Amentibus. Tertio de Peregrinis, de Forensibus, de Vagis. Quarto de subditis residentibus extra Territorium. Ultimo de Clericis, an legibus civilibus teneantur?

ARTICULUS I.

An Legislator suis legibus teneatur?

I. Legislator suis legibus obligatur quoad vim directivam, non quoad coactivam.

II. Obligatur autem Legislator directe non a lege sua, sed a lege naturali dictante, quod Caput cum suis membris conformetur.

III. Potest autem secummet ex causa dispensare, non secus ac cum subditis.

IV. Quonam pacto Legislator teneatur legibus contractuum, & iis, quæ taxam mercibus imponunt?

V. Num peccet mortaliter Legislator transgrediendo suas leges in re gravi, an solum venialiter?

VI. Cur venialiter dumtaxat peccent Moniales omittendo unam missam præceptam in virtute Sancta obedientia ab Abbatissa?

VII. Cur sacrilege peccaret Pontifex, si secummet dispensaret ad ducendam uxorem?

VIII. Legislator transgrediendo leges suas, quamvis peccet, non incurrit tamen pœnas latas adversus transgressores.

IX. Nec Princeps supremus, nec Legatus Pontificis tenentur legibus municipalibus loci, quæ non sint ab iis confirmatæ.

1. Du-

I. Dupliciter aliquis obligari potest aliqua lege, Primo, itaut peccet, si illam transgrediatur; & talis obligatio, seu vis legis dicitur Directiva. Secundo, itaut teneatur subire pœnam statutam transgressoribus legis; & talis obligatio, seu vis legis dicitur Coactiva; De utraque inquirendum, an Legislator teneatur relate ad leges suas.

Quæritur itaque primo, an Legislator obligetur legibus suis ad culpam, seu secundum vim directivam?

Respondeo cum communi ex D. Th. 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3. affirmative; quando enim leges respiciunt materiam communem, hoc est accommodatam subditis, Legislatori indecens est, ut tanquam Caput membris non conformetur; Et reprehendi etiam potest, sicut Pharisæi, de quibus dicitur Matth. 5. *Dicunt, & non faciunt, alligant onera gravia, & importabilia, quæ tamen nolunt digito suo movere*. Si tamen materia non sit communis, suo Principi etiam accommodata, Princeps nullatenus tenetur servare leges suas: Verbi gratia, si lege vetetur, ne quis noctu arma ferat, aut ne magni sumptus fiant in vestimentis, &c.; hæc enim materia non est accommodata statui Principis. Ita Suar. lib. 3. cap. 35., Sal. disp. 14. sect. 2., Less. cap. 35. disp. 5. & alii apud ipsos.

II. Neque dicas primo; Lex obligat tantum subditos, cum sit a Superiore habente jurisdictionem; nemo autem potest esse sibi subditus; ergo non potest obligari Legislator legibus suis; unde in leg. *Princeps ff. de Legibus*, dicitur: *Princeps legibus solutus est*.

Nam respondent communiter apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 10., Principem non obligari directe ex lege a se lata, sed directe obligari a lege naturali, quod debeat se conformare cum subditis; & ideo indirecte a suis legibus quoad vim directivam obligatur. Hoc tamen intelligendum de Principe, qui solus potest legem condere, non vero de illo, qui simul cum populo leges condit; hic enim tenetur legibus a populo conditis, cum sit subditus Communitati; quamvis possit illam convocare, & habeat primum suffragium; ut est Dux Venetus, & Generalis Religionum respectu legum conditarum in comitiis Generalibus: Necnon ex Vasq. Episcopi respectu legum conditarum a Concilio Provinciali, vel nationali, aut saltem respectu legum a Concilio Tridentino conditarum.

III. Notandum tamen, quod sicut potest Princeps cum subditis dispensare, si detur justa causa; ita potest etiam dispensare secummet, interveniente tamen justa causa, aliter peccaret, ut patet.

IV. Neque dicas secundo, Principem teneri legibus contractuum a se latis, si de facto contrahat; tenetur etiam taxam mercium a se factam sequi; & quidem non solum ex lege naturali obligante Principem, ut se conformet cum subditis suis, sed etiam ex directa obligatione consurgente ex vi contractuum; ergo etiam tenetur directe stare legibus a se conditis.

Nam negatur consequentia; Et disparitas est, quia Princeps, dum celebrat contractum, se habet ut persona privata, non publica. Et ratio ulterior est, quia hoc fert natura ipsius contractus, quod æque obliget utrumque contrahentem; aliter claudicaret. Quare eo prorsus modo, quo subditi obligantur legibus contractus a Principe stabilitis, debet pariter ipse obligari, si vult contrahere cum subditis; Nisi forte ex justa causa vellet in legibus contractus secummet dispensare; in quo casu valide contraheret, nec contractus claudicaret; quia tam ex parte Principis, quam ex parte subditi contra-

contractus esset validus, & sic dispensaret tam secummet, quam cum subdito in iis legibus. Tenetur etiam indirecte servare legem taxam mercibus imponentem, ut tenentur Clerici, idque ex virtute justitiæ, quæ obligat vendere pretio justo, quale est pretium non solum naturale, sed etiam legale; quia pretium justum est, quod communiter existimatur justum; quod autem lege taxatum est, communiter existimatur justum; ergo peccat contra justitiam Legislator, si vendat ultra pretium sua lege taxatum. Quod usque adeo verum est, ut Sot. apud Bonac. num. 32. putet, peccare contra justitiam, & teneri ad restitutionem etiam illum, qui sine justa causa dispensaretur ad vendendas merces ultra taxam pretio justo naturali; quia lex naturalis justitiæ præcipit, ut res vendatur pretio justo, & pretium justum est, quod lege taxatur; quia tunc tanti res æstimatur apud omnes.

V. Dubium est, Utrum Princeps, qui ex lege naturali tenetur servare leges suas, peccet mortaliter eas transgrediendo, quando mortaliter peccant subditi transgressores, an solum venialiter? Verbi gratia, si Pontifex committat Simoniam jure humano inductam, nullam habens justam causam dispensandi secummet, peccaret mortaliter, ut reliqui subditi, an solum venialiter?

Respondeo, Vasq., Sylvest., Sayr., Suar. apud Dian. loc. citat. putare, quod mortaliter; quia quoties materia præcepta est gravis, tunc obligatio est gravis, nisi Legislator exprimat velle obligare sub levi. Quare enim peccat graviter, qui non audit Missam ab Ecclesia præceptam, aut non jejunat, nisi quia materia est gravis? ergo sive quis teneatur lege positiva, sive naturali ad materiam gravem, peccat graviter talem legem transgrediendo. Sed probabilius Doctores cum Azor., Sal. disp. 14. sect. 2. Less. loc. cit., Pal. putant, circumscripto gravi scandalo, peccare tantum venialiter. Ratio est, quia intantum tenetur Legislator servare leges suas sibi, & subditis accommodatas, quia indecens est, caput non conformari membris; sed quod in aliquo casu non conformetur, non est magna deformitas, nec gravis perturbatio in Republica: Sicut non est peccatum grave, sed veniale, secluso scandalo, si sine justa causa Legislator dispenset cum uno subdito in lege sua; eo quod non sit gravis deformitas, si in aliquo casu unum membrum cum aliis non conformetur, ut communius docent apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 35. Immo Bonac. disp. 1. quæst. 2. punct. 3. cum Cajet. & aliis putat, ne venialiter quidem peccare Legislatorem, si sine causa dispenset secum, aut cum aliquo subdito, præciso scandalo. Quod tamen non admiserim. Quare gravitas materiæ non est attendenda a re præcepta secundum se sumpta, sed a re præcepta sumpta secundum finem intentum. Verum quidem est, quod omissio Missæ, vel jejunii sit omissio materiæ secundum se gravis in ordine ad virtutem Religionis; unde peccat graviter, qui missam præceptam ex motivo Religionis omittit: At si missa præcipiatur non ex motivo Religionis, sed ob rectum regimen Reipublicæ, ut caput conformetur cum membris, quæ ad missam audiendam tenentur, & ut Superior præeat suis subditis non verbo tantum, sed etiam exemplo; (ob quod motivum, ut diximus, Legislator tenetur audire Missam, quam præcipit subditis) certe in ordine ad hunc finem omissio unius Missæ est materia levis; unde peccat leviter Legislator unam missam non audiendo, quamvis subditi illam non audiendo peccent graviter.

VI. Hinc supra diximus, quod si Moniales omittant Missam præceptam

ab

ab Abbatissa in virtute Sanctæ obedientiæ, peccent tantum venialiter; quia in ordine ad finem, quem respicit præceptum Abbatissæ, qui est recta gubernatio domus, omissio unius missæ est materia levis.

Ex quo sequitur, ut docent Sal., & Pal. contra Suar., & Bonac., quod non peccet contra eandem virtutem Legislator, & subditi, si omnes missam, verbi gratia, a Legislatore præceptam omittant; Subditi enim peccant contra virtutem Religionis, a præcepto illo positivo, a quo directe obligantur, intentam; Legislator vero peccat contra virtutem justitiæ potestativam, intentivam conformitatis Capitis cum membris suis intentæ a lege naturali, a qua directe Legislator obligatur. Et ratio a priori est, quia Legislator, dum dicitur indirecte obligari legibus suis quoad vim directivam, non est ullatenus a lege sua obligatus, sed lex ipsa est conditio requisita, ut ille obligetur a lege naturali, & ab honestate, & decentia, ut se suis subditis conformet; atque adeo non peccat contra virtutem intentam a lege sua, sed contra honestatem, & decentiam intentam ab hac lege naturali.

VII. Dixi in responsione, Legislatorem peccare leviter, secluso scandalo; quis enim dubitet, quod si vellet, verbi gratia, Pontifex simoniam jure humano prohibitam exercere, aut ducere uxorem, peccaret graviter ratione scandali? cum ne Græci quidem Sacerdotes possint uxorem ducere, quamvis Græci habentes uxorem possint ex permissione Ecclesiæ ad Ordines Sacros promoveri. Immo cum communior sententia ferat, Sacerdotem obligari ad castitatem, non solum ex præceptis Ecclesiæ, sed etiam vi voti ex præcepto Ecclesiæ annexi Ordinibus Sacris, & dispensatio in voto facta sine causa a Pontifice sit nulla; ideo Pontifex, etiam secluso scandalo, sacrilege peccaret ducendo uxorem.

VIII. Quæritur secundo, An Legislator obligetur saltem indirecte legibus suis quoad pœnam ab eo statutam transgressoribus, seu secundum vim coactivam?

Respondeo cum communi negative; Nemo enim a seipso cogi potest, nisi per contractum, aut votum; in quo casu etiam ab alio, cui se obstrinxit, obligatur proxime, nempe a Deo, cui vovit, & a contrahente, cui se obligavit: Et ratio est, quia, ut diximus, transgrediens sine causa legem suam revera non peccat contra legem suam, sed contra legem naturalem præcipientem ei, ut se suis subditis conformet: ergo non debet incurrere pœnam statutam contra transgressores legis positivæ.

Hinc sequitur primo, quod si Pontifex Clericum injuste percutiat, non incurrat excommunicationem latam a se contra percussores Clericorum; aut si officium non recitet, non proinde privetur fructibus beneficiorum; quia talis pœna a Pontifice ipso est statuta.

Sequitur secundo, Episcopum non incurrere excommunicationem, si ludat aleis contra constitutionem a se latam sub pœna excommunicationis. Immo probabiliter nec illam incurrit, qui cum tali Episcopo ludit; quia præsumitur, quod Episcopus velit dispensare cum eo, quem allicit ad ludendum.

Utrum autem Episcopus ludens cum eo, qui contraxit excommunicationem a se latam, contrahat excommunicationem juris communis latam in cap. *Nuper, de Sententia Excommunicat.* contra participantes in crimine criminoso? Respondendum affirmative, si Titius, cum quo ludit, sit excommunicatus vitandus; quia a lege Pontificis prohibetur Episcopus, ut ejus com-

commercium vitet; & pœnam a Pontifice in jure communi latam incurrit, si participet in crimine criminoso, Verbi gratia, si cum eo ludat, posito, quod propter ludum sit excommunicatus. Quod si Titius sit excommunicatus toleratus, ipse quidem non potest cum aliis communicare, sed aliis non est prohibitum commercium cum illo; unde si Episcopus cum eo dispenset, ut possit secum ludere, neuter excommunicationem incurrit, si ludant; Non quidem Titius, quia cum eo dispensat Episcopus; Nec ipse Episcopus, quia non participat in crimine, dum ludit cum eo, qui propter dispensationem nullum crimen committit ludendo.

Sequitur tertio, eum, qui, verbi gratia, habuit a Pontifice potestatem excommunicandi fures, eosque excommunicavit, non incurrere excommunicationem, si ipse furetur; quia se habet in tali casu ut Legislator; nec præsumitur, quod ipse vellet sibi hanc gravem pœnam imponere, aut quod Pontifex velit, ut illam sibi etiam imponat, ut notat Bonac. hic num. 28. Nam in mandato generali non venit id, quod expresse mandari non potest: Certum autem est, quod expresse nulli mandari potest, ut se ipsum excommunicet, seu ut se ipsum spiritualiter enecet; sicut nemo tenetur semet prodere ac denunciare.

Hic autem adverte, uxorem Legislatoris, verbi gratia Reginam, etsi legibus Legislatoris subdita sit, eximi tamen ex speciali privilegio in leg. *Principem ff. de legibus*.

IX. Quæritur tertio, an teneatur Princeps supremus legibus municipalibus Oppidorum?

Respondeo cum communi negative, quia non sunt latæ a suo Superiore, sed ab Inferiore. Quod tamen intelligendum est, nisi tales leges sint ab ipso Principe confirmatæ; quia tunc perinde se haberet, ac si ipse eas leges condidisset; Unde fit, Pontificis legatum, dum est in aliquo Episcopatu, non teneri legibus particularibus illius.

ARTICULUS II.

Quibus legibus eximantur Infideles; Pueri legem ignorantes, Ebrii, & Amentes?

I. Num infideles peccent non solum contra præceptum Divinum de suscipiendo Baptismo, sed etiam contra præceptum de sumenda Eucharistia?

II. Num peccet, qui diebus prohibitis ministrat carnes infidelibus, qui legibus Ecclesiasticis non tenentur; aut qui injungit illis opera servilia die festo?

III. Nullis legibus tenentur Pueri, & Amentes, qui nunquam ratione usi sunt; At qui post usum rationis inciderunt in amentiam, verius per accidens ab observantia legum excusantur, non secus ac Ebrii; unde non possumus cum istis ad materialem legum transgressionem concurrere.

IV. Num Amentibus injungi possint opera servilia die festo? Et num possint die festo duci bellua onusta?

V. Pueri post usum rationis tenentur legibus etiam Ecclesiasticis; Sed ad communionem Paschalem circa decimum annum obligantur, quando solent sacrum a profano discernere.

VI. Ante pubertatem num incurrant Pueri censuras, & alias pœnas Ecclesiasticas? Num casuum reservationem?

VII. Num Infantes, & Puellæ admitti possint in Monasteria Monialium, & Religiosorum? Quid de Amentibus?

I. Quæ-

I. Quæritur primo, an Infideles subdantur legibus Ecclesiasticis?

Respondeo cum communi negative; Quod constat ex illo Apost. 2. ad Corinth. 4. *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Unde diximus, nullam pœnam Ecclesiasticam, verbi gratia, censuram, aut irregularitatem ex delicto incurri ab Infidelibus; cum non peccent per hoc, quod leges Ecclesiasticas transgrediantur. Tenentur tamen legibus naturalibus, & Divinis; Et quia sumptio Eucharistiæ in articulo mortis præcipitur omnibus jure Divino, idcirco probabilius etiam contra præceptum sumendi Eucharistiam peccant, dum morientes non suscipiunt Baptismum requisitum ad sumptionem Eucharistiæ, ut docent communius contra nonnullos, qui putant Eucharistiam præcipi solis baptizatis; atque adeo sicut non peccat contra votum castitatis, nec est sacrilegus, qui habens votum ingrediendi Religionem peccat contra castitatem, eo quod nondum emiserit votum castitatis, ita non peccat contra præceptum sumendi Eucharistiam, qui nondum est baptizatus, quamvis peccet non suscipiendo Baptismum.

II. Ex dictis videtur sequi, quod sicut non peccant Infideles comedendo carnes diebus prohibitis, ita nec peccent, qui carnes illis ministrant; cum non cooperentur ad transgressionem legis Ecclesiæ: Et sicut non peccant laborando diebus festis, ita nec peccet dominus, qui injungit suis mancipiis, ut die festo laborent; ut concedit Dian. part. 5. tract. 14. resol. 7.: Sicut concedit Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 9., quod possit id injungi perpetuo amentibus, etiam catholicis, qui, non secus ac pueri, nullis legibus tenentur ex defectu usus rationis, ut mox dicemus: Quamvis utrumque etiam probabiliter neget Fernand. apud eundem Dian. cum Tambur. putante, non sanctificari festum humano more a Christifideli, qui etsi ipse non laboret, præcipit tamen aliis ratione utentibus, licet Infidelibus, ut laborent. Qua de re mox iterum redibit sermo.

III. Quæritur secundo, An pueri, amentes, ebrii, dormientes, legem ignorantes, semifatui teneantur legibus naturalibus, & positivis?

Respondeo, pueros, qui nondum ad usum rationis pervenerunt, & perpetuo amentes (qui communiter cum Merol. part. 3. dub. 28. contra Sanch., & Suar. pueris comparantur) nullis legibus obligari. Ratio ex D. Th. quæst. 17. de Veritate art. 3. est, quia lex est vinculum rationale, quod, ut liget, debet applicari subjecto per rationem, & per conscientiam, qui est actus, seu dictamen rationis: Quare sicut vincula corporalia non ligant, nisi per contactum corporeum applicentur, ita leges non obligant, nisi per rationem, & conscientiam applicentur; atque adeo pueri, & perpetuo amentes nullis legibus obligantur. Contra vero amentes, qui aliquando habuerunt usum rationis, ebrii, dormientes, & legem ignorantes obligantur legibus omnibus, quamvis per accidens hic, & nunc excusentur; quandoquidem carent hic, & nunc libertate requisita ad bonum, & malum. Unde fit, quod amentibus, qui nunquam habuerunt usum rationis, Eucharistia non possit in articulo mortis ministrari; debeat vero ministrari iis, qui aliquando usum rationis habuerunt; quia istis, non vero illis præcipitur jure Divino: Nec possunt suscipere Eucharistiam adulti, qui ne habitualem quidem intentionem habent illam suscipiendi; Sicut nec potest perpetuo amentibus dari Extrema unctio, quæ debet supponere reliquias peccatorum tollendas;

non

non secus ac pœnitentia debet supponere peccatum. Demum semifatui, qui in aliqua materia nunquam habuerunt usum rationis, non obligantur legibus spectantibus ad illam materiam; obligantur tamen relate ad leges, ad quas habent, vel habuerunt aliquando rationis usum, propter eandem rationem.

Non negaverim tamen, probabilem esse sententiam Sanch. lib. 1. cap. 10., quod etiam perpetuo amentes obligentur legibus, quamvis per accidens ratione amentiæ excusentur, ut ebrii: Et ratio est, quia intantum infantes non sunt obligati, inquantum per se carent usu rationis; at amentes carent usu rationis per accidens, sicut ebrii; ergo non æquiparantur pueris, itaut non obligentur, sed ebriis, itaut obligentur, & excusentur: Sicut enim catulus ante nonum diem non dicitur cœcus, sed non videns, quia per se tunc est incapax visus; contra vero post nonum diem dicitur cœcus, quamvis nunquam viderit, quia post nonum diem est capax visus; ita perpetuo amentes ante septennium non sunt obligati legibus, quia nec habent, nec sunt capaces usus rationis; contra tamen post septennium obligantur, & excusantur; quia pro illo tempore sunt capaces usus rationis. Nec quæstio hæc est inutilis; Deservit enim ad decernendum, num possimus cooperari cum illis ad transgressionem materialem legum. Nam quia, verbi gratia, ebrii, & ignorantes legem jejunii obligantur hac lege, & excusantur a transgressione ratione ebrietatis, vel ignorantiæ; ideo peccat, qui die veneris ministrat ebriis carnes ad manducandum, cum non possimus nos cooperari cum illis ad transgressionem materialem legum, quibus illi obligantur, licet hic, & nunc excusentur; Contra vero, quia Infideles non tenentur legibus Ecclesiasticis, non peccat, qui inducit illos ad comedendum carnes die veneris: Hinc quia probabilis est sententia communior, quod perpetuo amentes nullis legibus teneantur, probabile erit, quod non peccet, qui illos ad transgressionem materialem legum inducit. Ex quo tamen non sequitur, quod possint induci ad blasphemandum, ad fornicandum, &c., cum nec possint pueri ad blasphemandum induci: Et ratio est, vel quia, ut notat Pal. hic, probabiliter etiam pueri legibus naturalibus obligantur, eo quod istarum obligatio ab ipsa natura ortum habeat, quæ de se capax rationis est; Vel quia inducere pueros, aut amentes ad blasphemandum, aut fornicandum, importat per se in inducente affectum ad hæc vitia illicitum; nec caret scandalo, non secus ac si induceretur psittacus ad blasphemandum: Vel demum, quia si inducuntur pueri, & amentes ad blasphemandum, &c., quando rationis erunt compotes, erunt ad ea vitia proclives; unde nobis illicitum est illos ad ea vitia inducere.

Notandum hic, quod omnibus amentibus, etiam semifatuis, tum ex consuetudine introducta, teste Azor., tum ne in deteriorem statum amentiæ decidant, ministrari possunt carnes tempore vetito, ut docent peritissimi Medici apud Sanch. Præterea nec amentes, nec ebrii cogendi sunt ad audiendum Sacrum die festo; immo possunt impediri, ne audiant; Et ratio est, quia non possunt assistere Missæ humano, & rationali modo, prout requiritur: Qui tamen sunt semifatui, nisi in iis, quæ ad missam pertinent, desipiant, tenentur missam audire, cum possint illam audire humano modo.

IV. An autem possint perpetuo amentibus injungi opera servilia die festo, sicut possunt ex multorum sen-

tentia injungi Infidelibus? Dubium est, quod promisit se discussurum Sanch. in tertio Decalogi præcepto; illud tamen morte præventus non edidit in lucem. Tambur. lib. 4. cap. 3., re cum Theologis discussa, putat licere cum Dian. part. 5. tract. 14 resol. 7., & Laym. contra Fernand., & Merol., qui putant non licere, eo quod laborarent ut instrumentum mandantis, & mandans ipse censeretur laborare; Ratio autem pro sententia Tambur., & Laym. est, Vel quia juxta probabilem sententiam perpetuo amentes nullis legibus tenentur, & ideo possunt iis injungi opera servilia; sicut probabiliter possunt injungi Infidelibus, qui non tenentur legibus Ecclesiasticis: Vel si sequamur opinionem Sanch., quod sicut ebrii, ita perpetuo amentes obligentur legibus omnibus, & per accidens excusentur, adhuc possunt injungi utrisque opera servilia; quia, ut notat Laym., opera servilia prohibentur dumtaxat iis, qui humano modo, & utiliter possunt tale præceptum implere; non secus ac præcipitur assistentia Sacro: Quare sicut amentes, & ebrii non sunt cogendi ad Missam audiendam, quia non possunt tale præceptum, prout requiritur, implere; ita propter eandem rationem possunt iisdem opera servilia injungi; Non secus ac belluis, quæ possunt die festo molere, & onera vehere, dummodo qui illa ducunt, non multum laborent, ut docet Dian. part. 2. tract. 15. resol. 36. cum Tambur. loc. cit. contra Suar., & Laym., putantes esse opus servile agere currus, vel mulos onustos; unde non liceat illud inchoare die festo, quamvis inchoatum possit continuari, si non possit facile interrumpi.

V. Quæritur tertio, Quandonam pueri incipiant obligari legibus Ecclesiasticis?

Respondeo, D. Antoninum, Cord., & Victor. apud Sal. disp. 14. sect. 13. putare, quod non teneantur ad confitendum semel in anno, nisi sint pubertati proximi, idest anno decimo cum dimidio, si sint mares, & anno nono cum dimidio, si sint fœminæ; quod forte verum est pro foro externo; quia secundum jura nemo præsumitur esse doli capax, nisi sit proximus pubertati, seu in ætate dicta. Sot., & Sà apud Sanch. lib. 1. cap. 12., & Pal., putant non teneri ad annuam confessionem, & ad observantiam cujuscunque præcepti Ecclesiastici, antequam perveniant ad annum duodecimum. Sed communiter docent, pueros teneri non solum legibus Divinis, & naturalibus, (quod est certum) sed etiam Ecclesiasticis, statim ac perveniunt ad usum rationis, quod circa septennium solet contingere. Ratio est, quia cum polleant usu rationis, & teneantur legibus Divinis, non est cur non etiam teneantur legibus Ecclesiasticis: Præsertim quia in cap. *Omnis utriusque sexus* aperte præcipitur confessio annua pueris, postquam ad annos discretionis pervenerint. In dubio tamen, an usus rationis advenerit ante septennium completum, non obligantur; secus vero post septennium; quia cum soleat eo tempore advenire, præsumitur, quod advenerit; unde post septennium (quoties non constat usum rationis nondum advenisse) tenentur pueri ad missam audiendam, ad abstinendum a cibis vetitis, ad confessionem annuam; non tamen ad annuam communionem, quia quamvis in cap. *Omnis utriusque sexus* dicatur, quod omnes tam ad confessionem, quam ad communionem annuam teneantur, statim ac ad annos discretionis pervenerint, tamen ex contextu habetur, ut omnes Doctores docent contra Palud., Valent., Pal., diversimode requiri annos discretionis ad con-

confessionem, ac ad communionem; nam ad confessionem annuam satis est usus rationis; (dummodo tamen, ut alias diximus, puer peccaverit mortaliter, qui enim non est conscius sibi peccati mortalis, non tenetur confiteri) ad communionem vero annuam non solum requiritur, ut pueri sciant discernere bonum a malo, sed etiam Sacrum a profano, ad hoc ut possint reverenter tale Sacramentum suscipere, & percipere ejus gustum; quod solet circa decimum annum contingere: Et constat ex consuetudine Ecclesiæ, quæ non statim admittit pueros ad communionem, postquam admisit ad confessionem. Si tamen contingat articulus mortis, potest ante decimum annum ministrari puero Eucharistia, dando illi sufficientem instructionem; nam ratione necessitatis non est exigenda tunc tanta devotio; Et post Eucharistiam tradenda est Extrema unctio, quæ procul dubio ex communiori sententia ministrari potest huic puero, statim ac est doli capax, etiamsi ad Eucharistiam non sit aptus.

Notat tamen Joan. Sanch. apud Pal. si constaret aliquando, puerum ante septennium esse doli capacem, in tali casu non obligari ante septennium legibus juris positivi, quia leges positivæ attendunt, quod communiter contingit, ex leg. *Nam ad ea ff. de legibus*; communiter autem non contingit usus rationis ante septennium; & ideo pueri ante eam ætatem probabiliter non obligantur iis legibus; quamvis ad annuam confessionem ex dictis tenerentur.

VI. Quæritur quarto, Quandonam pueri incipiant subjacere pœnis Ecclesiasticis?

Respondeo, Sà, Fagund., & alios apud Tambur. in Meth. Commun. cap. 4. §. 2. putare, decisum jam esse in *cap.* 1., *&* 2. *de Delictis puerorum*, quod pueri ante pubertatem nullam pœnam Ecclesiasticam incurrant latam a jure, vel ab homine. Immo Tambur. putat, quod neque incurrant excommunicationem latam contra percussores Clericorum; nam licet in cap. *Pueris*, *de sententia Excommun.* dicatur, quod possit Episcopus absolvere pueros percutientes Clericum, hinc non sequitur, quod excommunicationem contraxerint, & quod ab alio non possint absolvi. Sanch. vero lib. 1. cap. 12. cum Vasq., Azor., docet, quod ex cit. *cap.* 1. *De delictis puerorum* solum habeatur, pueros ante pubertatem non incurrere censuras latas ab homine, non vero latas a jure; ibi enim hæc habentur, ut notat Fagund. part. 2. lib. 1. cap. 4. *In pueris relinqui solet inultum, quod in aliis progressioris ætatis humanæ leges dicunt severius puniendum*. Cæterum quod incurrant censuras latas a jure, deducitur ex cap. *Super eo*, ex cap. *Pueris*, ex cap. *Quamvis*, *de Sententia Excommun.*: Et disparitas ex Suar. est, quia ætas impuberum non censetur apta ad ordinem judiciarium intelligendum, ut requiritur ad incurrendam censuram latam ab homine; deberent enim posse citari, ac in judicio se defendere. Sed Pal. hanc sententiam impugnat dicens, quod saltem deberent posse incurrere censuras latas ab homine generaliter, ad quas incurrendas non requiritur cognitio ordinis judicialis. Quare dicendum, nullam omnino censuram, aut similem pœnam incurri a pueris; Verbi gratia, non incurri irregularitatem, si alios occidant, nec excommunicationem latam ab Episcopo, si non communicent in Paschate; idque erui ex citatis textibus. Immo quamvis possint pro iis reservari casus, non solent tamen pro iis Episcopi casus reservare. Non negamus, quod possit Pontifex illos punire Ecclesiasticis pœnis, sed solum dicimus, quod

quod jure communi nullam censuram, aut aliam pœnam incurrant, & ad summum, ut notat Pal., incurrunt censuram latam contra percussorem Clerici, propter ejus gravitatem; quia id videtur erui ex citatis textibus (quicquid sit de censura lata contra ingredientes Monasteria Monialium) Nec responsio Tambur. videtur difficultatem evacuare; cum enim dicat Textus, quod Episcopi possint absolvere pueros percutientes Clericum, videtur innuere, quod excommunicationem contraxerint, & quod pro ea ætate non sit reservata Papæ, sed Episcopo.

Hinc tamen non sequitur, quod posito interdicto generali in aliquo loco pueri impuberes non comprehendantur; Nam comprehenduntur pueri doli capaces ratione præcepti iis impositi, non vero ratione ullius pœnæ, quam contrahant, si præceptum hoc transgrediuntur, ut notat Suar., Sanch., & Azor.: Pueri ante septennium certe interdicto non comprehenduntur; unde possunt etiam admitti ad assistendum Divinis, quia per interdictum solum prohibetur assistentia moralis Officiis Divinis, quæ tantum a ratione utentibus præstari potest: Et idem dicitur de amentibus, & ebriis, rationis usu omnino destitutis, ut notat Merol. disp. 4. cap. 3. dub. 28. At tempore interdicti localis neque pueri, neque amentes, aut ebrii possunt in loco Sacro sepeliri; quia cum locus sit interdictus, prohibetur omnibus, ne dent ulli, etiam puero, Ecclesiasticam sepulturam in eo loco interdicto.

VII. Quæritur quinto, An pueri, & puellæ ante usum rationis possint ingredi, aut admitti intra Monasteria Monialium, aut Religiosorum? Et idem quæritur de amentibus.

Respondeo, Ugolin., Comitol. lib. 6. quæst. 22. putare, quod non possint admitti; cum Trident. sess. 24. cap. 5. prohibeat, ne ullus admittatur: Quare sicut tempore interdicti localis non possunt pueri sepeliri in loco sacro, quia præceptum non cadit supra pueros, sed supra alios, ne sepeliant pueros; ita non possunt pueri admitti in Monasteria Monialium, nec puellæ in clausuram Religiosorum, quia præceptum non cadit supra pueros, sed supra alios, ne admittant. Verum communior opinio cum Merol., Sanch. lib. 6. c. 16, Suar. tom. 4. de Relig. lib. 1. cap. 10. probabiliter putat, admitti posse, quia admissio in Monasteria est prohibita respectu illorum, quibus prohibetur ingressus, ut constat ex motu proprio Gregorii XIII., ergo cum non prohibeatur ingressus infantibus, nec prohibetur aliis eorum admissio.

Neque obstat, quod Trident. prohibeat, ne ullus admittatur cujuscumque ætatis, & sexus, quia intelligi debet de ætate, quæ sit capax obligationis præcepti; quod constat tum ex motu proprio Gregorii XIII., tum etiam quia Trident. habet pro fine, ne pax Monialium perturbetur, ac ne ad peccandum incitentur; Unde videtur, quod possint admitti infantes: In Synodo tamen Neapolitana anni 1694. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ prohibetur, ne hujusmodi infantes in Monasteria Monialium introducantur, etiamsi non extrahantur a Rota, sed in ipsa permaneant ex parte clausuræ.

Quod attinet ad amentes, introduci nullatenus possunt; tum quia ad peccatum incitare possunt; tum etiam quia probabiliter, juxta sententiam Sanch., illi etiam, ut ebrii, legibus humanis comprehenduntur, quamvis ratione amentię, & ebrietatis a culpa excusentur. Unde qui amentes admitteret, quamvis non contraheret excommunicationem stando in decreto

Trident.; quia Trident. excommunicat solum ingredientes, non admittentes; at contraheret excommunicationem latam a Gregor. XIII. etiam contra admittentes alios in Monasteria Monialium: Et contra Religiosos admittentes mulieres in sua Monasteria statuit pœnam privationis officiorum, Dignitatum, Beneficiorum, & inhabilitatis ad illa, &c.

Notat tamen Merol., quod si sequamur opinionem communem, quod perpetuo amentes non obligentur legibus saltem humanis, quamvis peccet mortaliter, qui eos introducit in Monasteria Monialium, quia finis legis, & ratio legis non admittendi alios, ne perturbetur pax, & ne detur occasio peccandi, æque militat pro amentibus; at probabiliter non incurrit excommunicationem, quia etsi juxta communiorem opinionem lex pœnalis extendatur quoad obligationem de casu expresso ad casum non comprehensum verbis legis, quoties eadem ratio expressa in lege militat pro tali casu; at non extenditur quoad pœnam, ut fuse ostendit idem Merol. disp. 4. cap. 9. dub. 6.

ARTICULUS III.
Quibus legibus teneantur Peregrini; Forenses, & Vagi?

I. In quo differant Peregrini a forensibus, & a Vagis? Et quomodo domicilium, aut quasi domicilium acquiratur, aut deperdatur?

II. Sufficit quasi domicilium ad Sacramenta alicubi suscipienda, præter Ordinem, ad quem suscipiendum requiritur domicilium.

III. Forensis Neapolim adveniens animo ibi permanendi per decennium tenetur legibus loci, tanquam civis, & incola. Immo etiam si adveniat animo permanendi per majorem partem anni.

IV. Tenentur etiam forenses; & Peregrini legibus juris communis, quamvis in propria Patria per desuetudinem non obligent.

V. Pariter tenentur Peregrini legibus Municipalibus loci, per quem transeunt, si eadem sint in propria Patria; Necnon legibus contractuum; Ac etiam legibus, quarum transgressio specialiter cedit in ejus loci detrimentum.

VI. Probabilius videtur, quod universim Peregrini non teneantur legibus loci, per quem transeunt, si brevi ibi commorentur, & scandalum absit.

VII. Et probabilius nec tenentur legibus Patriæ, si non sint utrobique communes.

VIII. Num possit quis eo fine iter arripere, ut effugiat obligationem alicujus jejunii? Fugere a loco, ubi lex jejunii obligat, non est idem, ac apponere impedimentum jejunio præcepto.

IX. Habens casus reservatos num possit adire Diœcesim, ubi casus non est reservatus, ut ibi absolvatur?

X. Si in aliqua Civitate sit dies festus, poterit ne idem civis mane exire, & sic ab auditione Sacri deobligari?

XI. An discessurus a Patria, ubi obligat lex jejunii, possit mane jentaculum sumere, ac pluries comedere? Et an etiam qui perventurus est vespere ad locum, ubi jejunatur?

XII. Num, & quando Sacerdos Græcus transiens per Ecclesiam Latinam possit in azymo consecrare; & similiter Latinus in fermentato?

XIII. Num possit Peregrinus a suo Superiore puniri propter delictum patratum extra Territorium Superioris?

XIV. Non est eadem ratio de subdito delinquente extra Territorium sui Superio-

perioris, ac de delinquente in locis exemptis.

XV. Vagi tenentur legibus loci, ubi degunt.

I. IN eo differunt Vagi a Peregrinis, & forensibus, quod Vagi sint, qui nullibi certam sedem habent; quamvis enim habuerint alicubi domicilium, quia tamen inde exierunt animo non redeundi, dicuntur Vagi, quousque in aliquo loco domicilium figant. Peregrini vero dicuntur, qui discedunt a loco sui domicilii animo redeundi; nam si discedant animo figendi alibi suum domicilium, jam in eo loco, ubi novum domicilium figunt, se habent ut cives, & incolæ, non ut peregini, forenses, & advenæ. Cæterum peregrini proprie dicuntur, qui alibi domicilium habentes, per aliquem locum transeunt. Forenses vero, & advenæ dicuntur quicumque domicilium alibi habentes, in alieno Oppido habitant. Præterea Peregrinus, qui Neapolim, verbi gratia, venit animo manendi in hac Civitate perpetuo, dicitur acquirere domicilium, ex leg. *Domicilium ff. ad Municipalem*, nec requiritur decennii habitatio, nisi ad præsumendum animum manendi perpetuo, ut notat Sanch.: Semel autem domicilio constituto, ut deperdatur, requiritur, quod mutetur non solum animus, sed etiam ipsa habitatio; quia per eas causas res dissolvitur, per quas nascitur, ex cap. 1. *De regul. juris*; Contra vero peregrinus, qui Neapolim venit animo manendi pro majori parte anni, non in perpetuum, (ut sunt studentes, mercatores, locantes operam ad longum tempus) non dicitur acquirere domicilium, sed quasi domicilium, ratione cujus quasi domicilii possunt ibi conveniri, juxta leg. *Hæres absens ff. de Judiciis*.

II. Quinimmo ratione hujus quasi domicilii, ut notat Sal., Bonac., & alii, dicitur acquirere domicilium Parochiale, atque adeo subjectionem quoad Sacramenta, (præter Ordinem) quoad sepulturam, quoad votorum dispensationem, & quoad omnia, prout postulat bonum regimen animarum, ut patet ex consuetudine: Proinde potest ibi recipere omnia Sacramenta, (dempto Ordine, & tonsura requirente domicilium, ex cap. *Cum Nullus, de Temporibus Ordinat. in 6.*) & est ibi sepeliendus, nisi alibi sepulturam eligat. His explicatis

III. Certum est primo, quod forensis adveniens, verbi gratia, Neapolim, animo manendi perpetuo, statim teneatur legibus hujus Civitatis; nam per hoc quod acquirat domicilium, se habet ut civis, & incola. Quod si in duobus locis simul domicilium habeat, quia scilicet hyeme, verbi gratia, habitat in uno loco, & æstate in altero, tunc tenebitur legibus loci, in quo præsens adfuerit.

Certum etiam videtur secundo, quod eodem modo teneatur legibus hujus Civitatis forensis, qui Neapolim accedit animo permanendi pro majori parte anni, seu animo expediendi negotium, quod regulariter solet exigere majorem anni partem: Licet enim non acquirat domicilium, sed quasi domicilium, tamen per assiduam hanc habitationem prudentium judicio censetur incola, & pars Communitatis; unde sicut acquirit Paræciam, seu domicilium Parochiale, & subjectionem quoad omnia Sacramenta, (dempto Ordine) quoad sepulturam, & quoad omnia, quæ vertunt ad bonum regimen animarum, ita subditur legibus talis Diœcesis; quod communiter docent. Quamvis non desint Doctores relati a Sanch. lib. 3. de Matrim. disp. 18. requirentes in forensi domicilium, seu animum perpetuo manendi, ut teneatur legibus, & consuetudinibus loci. Ubi etiam

notan-

notandum, quod, ut deperdatur hoc quasi domicilium, non satis sit mutare animum permanendi, nisi etiam recedatur ab eo loco, & habitatio mutetur, ut diximus de amissione domicilii.

IV. Certum est tertio, omnem forensem, ac peregrinum in loco, per quem transit, seu in quo non vult pro majori parte anni manere, teneri ad servandas leges juris communis, quamvis illæ in propria Patria, seu in loco domicilii per desuetudinem non obligent. Ratio est ex Suar., quia peregrinus hic revera subditur Legislatori; nec excusatur in loco, per quem transit, a contraria consuetudine, quippe quæ solum excusat in Patria, ubi ea viget. Unde sequitur, quod Castellanus transiens Neapolim non potest hic vesci die Sabbati intestinis animalium, sicut vescebatur in Castello ex consuetudine ibi introducta; Et Mediolanensis tenetur Neapoli primis quatuor diebus Quadragesimæ jejunare; quia consuetudo in contrarium excusat illos, qui sunt Mediolani, ubi viget: Ita communiter: Et quamvis aliqui cum Azor., Ledesm., Sanch. lib. 3. de Matrim. disp. 18. num. 7. sentiant oppositum, si absit scandalum, & brevi redituri sint ad Patriam, eo quod non videatur abesse, qui brevi est rediturus; (sicut Episcopus, seu Curatus non censetur a sua Residentia abesse ex Trident. sess. 23. cap. 1., si ad illam intra duos menses est reversurus) At communiter id negant; & ipse Sanch. cap. 12. sententiam hanc retractavit; quia quæ sunt contra jus commune, sunt odiosa, & sunt restringenda; Unde consuetudo contra jus commune non deobligat peregrinos absentes a Patria, ubi solum est ea consuetudo, quamvis per breve tempus absint. Verum est, quod in aliquibus casibus absentia fictione juris reputatur præsentia, ut in Tridentino reputatur residere Episcopus, qui intra duos menses reversurus est, ut diximus; Verum in juris fictione non datur extensio de casu ad casum, ut communiter Doctores docent, ex cap. *In præsentia, de Probat.* Quare sicut peregrini deobligantur a legibus Patriæ, etiamsi per breve tempus absint; ita obligantur legibus juris communis, si per breve tempus absint a Patria, ubi contraria consuetudo excusat.

V. Certum est quarto, quod quando leges municipales eædem sunt in loco transitus, & in Patria, tunc peregrinus teneatur eas servare in loco, per quem transit; ut communissime Doctores docent apud Thomam Sanch. contra Joannem Sanch., cujus sententia reputatur absurda: Et ratio est, quia hic est usus, & consuetudo quasi communi jure gentium introducta; etenim æquitas sic videtur postulare.

Certum est quinto, leges proprias loci, per quem aliquis transit, si pertineant ad solemnitatem contractuum, servari debere etiam ab advenis, & peregrinis, ut constat ex leg. *Si fundus* ff. *De Evictione*; aliter contractus essent irriti; quia contra formam præscriptam a jure. Quare tenentur ad gabellas, si forte solvantur ex contractu; tenentur pariter vendere res pretio ibi taxato; Si condant testamentum, tenentur adhibere solemnitates ibi statutas; Ad validitatem Matrimonii requiritur Parochi, & testium præsentia, si ibi obliget Trident., etiamsi in sua Patria non obliget; Et omnes lites judicari debent juxta ritus illius loci, & a Judice loci, ubi res est litigiosa, ut notat Glos. in cap. *De foro competenti*: Excepto solum contractu dotis; in eo enim non debet inspici locus contractus, sed locus, ubi vir habet do-

domicilium, ex leg. *Exigere* ff. *De Judiciis*; quia uterque videtur omnia destinasse ad eum locum, ubi vir debet cum sua uxore permanere. Quamvis Pal. hic putet, ne contractum quidem ipsum dotis excipi, eo quod in citato textu solum dicatur, quod dos, si repetenda est, repetatur, ubi vir habet domicilium.

Certum est sexto, servandas etiam a peregrinis leges loci, per quem transeunt, si earum transgressio specialiter cedat in damnum ejus loci. Ratio est, quia ipsum jus naturæ dictat non esse impediendum bonum commune loci, neque a civibus subditis, neque ab advenis non subditis. Unde fit, servandas esse a peregrinis primo leges prohibentes, ne aliquæ merces ex Oppido extrahantur; Secundo legem prohibentem, ne peregrini ultra tot dies in Oppido commorentur, aut aliud præcipientem peregrinis ad vitandum aliquod damnum; aliter populus defendi non posset per leges contra quoscunque; Tertio servandam esse legem omnem, quæ sine scandalo violari non potest; cum obligatio vitandi scandalum sit naturalis, & ab omnibus servari debeat.

VI. Quæritur nunc primo, An forenses, & peregrini teneantur servare leges loci, per quem transeunt, seu in quo morantur solum ad breve tempus, & sine animo residendi pro majori parte anni?

Respondeo, Suar., Sal., Merol., Pal., Less., & alios apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 15. putare, probabilius esse, quod teneantur; præsertim si ibi sint permanenter per aliquot dies: Primo, quia hoc videtur consentaneum paci, & rectæ gubernationi Reipublicæ, ut omnes uniformiter obligentur. Secundo, quia si leges, quæ habentur in loco transitus, habentur etiam in Patria, peregrinus iis tenetur, ut communiter docent: (quia non est æquum, quod peregrinus utramque legem violet) Atqui hoc etiam probat, quod si peregrinus non tenetur legibus Patriæ, debeat servare leges loci, per quem transit, ne utrisque legibus eximatur: ergo. Tertio, quia cum peregrini teneantur legibus loci transitus, quando istæ feruntur ob bonum commune, jam omnibus legibus tenentur, cum omnes respiciant bonum commune. Quarto, quia est commune dictum apud Gloss. in cap. *Illa*, *dist.* 102. *Cum fueris Romæ*, *Romano vivito more*, *cum fueris alibi*, *vivito sicut ibi*. Quinto, quia puniuntur ab Episcopo transgressores, præsertim si per duos, vel tres menses ibi manserint. Demum, quia & rudes, & docti passim putant se teneri ad eas leges servandas, verbi gratia, ad jejunia, & festa locorum; consuetudo autem ex tali opinione inducit obligationem; præsertim cum fiat de consensu Principis punientis transgressores.

Equidem tamen probabiliorem existimo sententiam Sanch. lib. 3. disp. 18., Less. cap. 2. disp. 7., Azor., Bonac., quod non teneantur. Ratio est, quia brevis mora non est sufficiens ad tribuendam jurisdictionem Superiori; ergo neque peregrinis, & forensibus subjectionem, & obligationem.

Neque dicas, quod si peregrinus subditur Legislatori relate ad leges contractuum, & relate ad leges, quarum transgressio cedit in damnum ejus loci, & relate ad leges, quæ obligant etiam in Patria; ergo eodem modo fiet subditus relate ad omnes leges. Nam in iis legibus est specialis ratio, quam jam adduximus in prænotatis: Quod autem universim brevis mora non satis sit ad contrahendam subjectionem, patet; quia ex defectu subjectionis requisitæ peregrinus

nus non acquirit Paræciam in loco transitus, seu obligationem suscipiendi ibi Sacramenta; nec Episcopus potest cum illo dispensare in votis; neque illi Sacramenta conferre, (exceptis Pœnitentia, & Eucharistia, pro quibus præsumitur tacitus consensus proprii Episcopi, vel Parochi,) ut communiter docent contra Basilium de Leon. lib. 5. cap. 13. Præterea viator non sortitur forum loci, per quem transit, ex leg. *Hæres* ff. *de Judiciis*, seu non potest ibi conveniri, aut puniri; quia qui transit, aut brevi tempore alicubi commoratur, non censetur moraliter esse ibi, ex leg. *Quæsitum* ff. *de Legatis*: ergo peregrini non obligantur legibus loci, quibus obligantur cives, qui ibi stabiliter existunt: Præsertim quia nemo fit alteri subditus, itaut conveniri possit, aut puniri, nisi ratione originis, domicilii, vel quasi domicilii, & delicti, ut probat Farinac. lib. 1. praxis quæst. 7. ergo nec legibus ligari.

Unde sequitur, peregrinos non teneri servare consuetudines, & leges loci, per quem transeunt, si ibi, verbi gratia, celebretur aliquod festum, aut indictum sit aliquod jejunium; & si prædictas leges non adimpleant, non ligabuntur censuris impositis contra violatores illarum, sive censuræ latæ sint per leges, & statuta, quæ respiciunt territorium, sive per sententiam, & præceptum hominis, quamvis generale, quod respiciat personas. Ratio est, quia hæc non cadunt nisi in subditos, & peregrini non sunt subditi: Unde in cap. *A nobis*, *De sententia excommunicat.* interrogatus Pontifex, an forenses comprehenderentur in excommunicatione lata ab Episcopo pro delictis futuris? Respondit, solos subditos comprehendi; quasi diceret, forenses, utpote non subditos, non comprehendi; ut interpretatur Sal. disp. 14. sect. 4. num. 44.

Ad primam rationem in contrarium respondetur, non turbari pacem Reipublicæ, si advenæ non obligentur legibus, quarum violatio non cedit in damnum loci: Præsertim quia possunt juxta probabilem sententiam oppositam a Superioribus puniri, tanquam violatores legum, quibus obligantur. Ad secundam diximus, disparitatem esse manifestam; Nam ad leges, quæ in utroque loco obligant, tenentur ex consuetudine quasi jure Gentium introducta: Non est autem absonum, quod advena ad breve tempus eximatur legibus Patriæ simul, & legibus loci transitus, quando sunt diversæ; Nam adhuc ligatur innumeris legibus juris communis. Ad tertiam, verum est omnem legem respicere bonum commune, & violationem talis legis commune bonum impedire; hinc peregrini non tenentur servare leges, quarum violatio impedit bonum commune; sed illas tantum, quarum violatio trahit speciale damnum in Republica. Ad quartam, illud dictum vel est merum consilium, vel, si est præceptum, intelligitur de iis, qui alicubi sunt animo permanendi ad longum tempus; vel quando imminet scandalum, aut damnum Reipublicæ, si non serventur; puta siquis vellet sine licentia alloqui cum scandalo Moniales, eo quod sit peregrinus; tenetur enim, ut diximus, ex jure naturæ peregrinus servare leges loci, quæ sine scandalo violari non possunt, aut sine gravi incommodo Reipublicæ. Ad quintam: Ab Episcopo puniuntur peregrini, vel quia Episcopi sequuntur opinionem contrariam; vel quia peregrini cum scandalo leges violant. Ad ultimam, nego doctos id existimare, cum sciant dari utrinque opinionem probabilem.

VII. Quæritur secundo, An peregrinus teneatur servare leges suæ Patriæ, unde discessit; seu An subditi tene-

neantur servare suas leges extra territorium?

Respondeo, communiter Doctores contra Paludan., Sylvest., & alios apud Sal. disp. 14. sect. 5., & Dian. part. 1. tract. 10. resol. 14. docere, quod absens a suo domicilio, cum animo redeundi post breve tempus, non teneatur legibus domicilii relicti. Ratio potissima est, quia in cap. *Ut animarum*, *De Constitution. in 6.* Bonifac. VIII. dicit: *Statuto Episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserunt, excommunicationis sententia promulgatur, subditi ejus extra ejus Diœcesim existentes minime ligari noscuntur; cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune*. Quam rationem desumpsit Pontifex ex leg. *ultim. ff. de Jurisdictione omnium Judicum*; ergo extra territorium Legislatoris subditi non obligantur propriis legibus. Et ratio est, quia Legislator in lege ferenda respicit bonum publicum suæ ditionis, & ideo extra illam leges non obligant subditos suos.

Dices primo, citatum textum solum velle, quod non possint excommunicari, & puniri, dum dicit, quod *non pareatur impune*; non vero, quod non possit obligari legibus secundum vim directivam subditus extra territorium existens. Nam contra est, quia si posset obligari, transgrediens legem esset contumax Ecclesiæ, & excommunicationem incurreret; cum ergo non incurrat excommunicationem, non obligatur iis legibus.

Dices secundo; Qui extra territorium est, adhuc est subditus, & pars Communitatis; ergo potest obligari. Respondetur tamen cum Suar., esse subditum habitualiter, non actualiter, & in ordine ad leges territorii.

Hinc infertur, quod ubi consuetudo est comedendi ova, vel carnes, ibi possint peregrini eas comedere, quamvis in propria Patria tunc id non liceat: Verbi gratia, qui transit per Castellam, potest die Sabbati comedere extremas partes, & viscera animalium, quamvis id non permittatur in loco proprii domicilii; Et qui transit Mediolano, potest primis quatuordiebus Quadragesimæ post diem Cinerum vesci cibis paschalibus, prout ibi moris est. Immo qui Mediolano eunt ad locum, in quo non est receptum novum Kalendarium, eo tempore, quo non est inchoatum jejunium Quadragesimale, possunt vesci carnibus, & accommodare se loco, ubi sunt, juxta illud, *Cum fueris Romæ, Romano vivito more*; quamvis non sint jejunaturi eo anno omnibus quadraginta diebus. Ita Sal., Bonac., & Less. contra nonnullos Recentiores apud eundem Sal.: Sicut juxta aliquorum sententiam Neapolitanus potest non jejunare in pervigilio D. Bartholomæi, si die vigesimo quarto Augusti sit Beneventi, ubi non jejunatur, eo quod ibi eo die festum dicti Apostoli celebretur; esto pridie non jejunarit, scilicet die vigesimo tertio Augusti, eo quod tunc non existeret Beneventi, ubi propter tale pervigilium jejunabatur.

Verum quidem est, quod peregrinus teneatur servare leges, quando sunt eædem in Patria, & in loco transitus; quia ita usu communi, & consuetudine obligatoria, veluti jure gentium introductum est; Sed in casu nostro non videtur esse eadem lex, quando uno die præcipitur Beneventi jejunium in obsequium S. Bartholomæi, & altero die idem præcipitur Neapoli: Et quamvis jure communi præcipiatur semel in anno jejunium in pervigilio Sanctorum Apostolorum; at præcipitur juxta morem loci, in quo quis reperitur, ut notat Less.; ergo ratione diversorum locorum, in quibus peregrinus reperitur die vigesimo tertio, & vigesimo quarto Augusti,

poterit liber esse ab obligatione jejunii; esto opposita sententia videatur probabilior, & in praxi sequenda.

Ex ea tamen non sequitur, quod siquis discedat ex loco, ubi receptum est novum Kalendarium, nondum expleto tempore Paschali, & perveniat ad locum, ubi est receptum, expleto tempore Paschali, non teneatur eo anno communicare. Nam præceptum Communionis in Paschate obligat semel in anno, itaut qui ob aliquod impedimentum non communicavit tempore Paschali, teneatur deinde statim, ac potest, communicare; quod non habetur in præcepto jejunii.

VIII. Dubium hic est, An possit aliquis sine ulla necessitate iter arripere ad hunc tantum finem, ut vitet obligationem jejunandi, quæ est in proprio domicilio? Negant Ledesm., Sayr., Rebell. apud Dian. loc. cit.; quia ex Cap. *Sedes*, *de Rescriptis* fraus, & dolus nemini patrocinari debent; in casu autem nostro in fraudem legis hic discederet a proprio domicilio. Ideo Clem. X. in Constitutione, quæ incipit *Superna* prohibuit, ne Regulares absolverent peregrinos a peccatis, quæ reservationem habent in Diœcesi rantum peregrinorum, si in fraudem reservationis adeant aliam Diœcesim, ubi non habetur talium peccatorum reservatio; Et *leg.* 1. *ff. de aqua pluvia arcenda* prohibetur, ne quis divertat aquam ad agrum suum animo avertendi illam ab agro vicini, & nocendi illi; secus vero si id fecerit ob utilitatem propriam; in casu autem nostro videtur, quod fuga illa fiat animo nocendi Legislatori, & sic non est licita.

Sed communiter cum Suar., Sanch., Bonac. docent, licitum esse exire a loco, ubi viget, verbi gratia, præceptum jejunii, aut festi, eo tantum animo, ut effugiatur obligatio jejunandi, aut non laborandi. Ratio est, quia in hac fuga homo utitur jure sibi concesso: Aliud enim est ponere impedimentum ad exequutionem præcepti obligantis; aliud vero fugere obligationem; Illud primum non licet; Verbi gratia, non licet projicere Breviarium, quando urget obligatio recitandi horas; & quando urget obligatio audiendi Missam, non licet mane ire, verbi gratia, venatum in loco a Missa distanti, &c.; quia hoc est ponere impedimentum, atque adeo est transgredi præceptum; Nam quando præcipitur finis, præcipitur etiam positio mediorum ad finem, & remotio impedimentorum: Contra vero qui fugit a loco, ubi præceptum obligat, non transgreditur præceptum ullum; sicut nec transgreditur, qui petit dispensationem; quandoquidem præceptum, verbi gratia, audiendi Missam obligat quidem ad non ponenda impedimenta ad audiendam Missam, sed non obligat, ne fugiatur obligatio præcepti, aut ne petatur dispensatio. Et ratio est, quia si adhuc posita fuga obligationis præceptum obligaret, certe obligaret simul, & non obligaret, obligaret ad non fugiendum, ut supponitur, & nullatenus obligaret, quia posita fuga obligationis nulla est obligatio. Hinc Sanch. & Pontius apud Lug. lib. p. de Responsis Moralibus dub. 36. docent, quod qui vult valide contrahere Matrimonium sine Parocho, & testibus, possit se conferre ad locum, ubi Tridentinum non est acceptatum; Quod si eo tantum animo id faciat, videtur non peccare, quia non potest dici fraudem committere, qui utitur jure sibi concesso, ex Reg. *Nullus videtur ff. de Reg. Juris*. Sed ex declaratione S. Congregat. apud eundem Lugo censendum hujusmodi Matrimonium invalidum, si cum fraude fiat.

IX. Hinc multi Doctores docent cum Suar., Basil., & aliis, quod habens

bens casus in propria Diœcesi reservatos, & nolens suo Parocho confiteri, possit peregrinari ea intentione ut possit ab aliis absolvi in Diœcesi, ubi casus ille non est reservatus; quamvis Clem. X. in laudata Constitutione prohibuerit Regularibus, (& eadem videtur esse ratio in hoc de Sæcularibus Confessariis) ne hos absolverent, si in fraudem reservationis id facerent, hoc est, ut explicat Platelius num. 909., si id faciant ad declinandum proprii Episcopi judicium; Hac autem fraude circumscripta, si peregrinentur, ut opportunitatem habeant absolutionis, quam in propria Diœcesi habere non possunt, absolvi poterunt; Siquidem non dicitur fraudem committere, qui utitur jure sibi concesso; concedit autem jus commune, ut quilibet peregrinus possit absolvi a quolibet Confessario a peccatis omnibus non reservatis in Diœcesi, ubi confitetur, quamvis ea sint reservata, ubi pœnitens ea peccata commisit.

Demum ad id, quod additur pro contraria sententia, respondetur, quod fugiens a loco, ubi præceptum obligat, non intendit nocere Legislatori, aut ejus jurisdictionem minuere; quia ille extra territorium nullam habet jurisdictionem; sed intendit uti sua libertate, & ponere se, ubi præceptum non habet vim obligandi, idque ut sibi faveat, non ut alteri noceat; Unde non est cur peccet; Sicut peccat, qui avertit aquam ab agro vicini animo nocendi illi, & non subveniendi sibi.

X. Dubium est secundo, An si in tua tantum Civitate sit dies festivus, (ut Neapoli est dies Sancti Augustini) tenearis eo die audire Sacrum, antequam exeas a Civitate?

Respondeo, certum esse, quod si in tua Civitate unum tantum Sacrum fiat, & antequam exeas, illud celebretur, tenearis illud audire, quia teneris præcepto habens opportunitatem implendi illud; nec est ratio, unde excuseris; Quare difficultas solum est, quando adhuc supersunt plures Missæ celebrandæ usque ad meridiem; Cum enim possis licite ultimam audire, poterisne ante auditionem Missæ egredi non audita Missa? Negat Suar., & Basil. apud Pal.; quia sicut teneris die festo audire primam missam, si prævideas impedimentum ad audiendas alias sequentes, ita in casu nostro teneris audire missam, antequam egrediaris a Civitate; quia præceptum affirmativum obligat ad implendum illud statim, ac fieri potest, si non poteris deinde alia via illud implere. Verum opposita sententia est satis probabilis, quam Sal., & Sanch. lib. 3. disp. 18. sustinent, quia qui egreditur e Civitate, exemptus est ab obligatione, & præceptum non obligat audire primam missam, cum possis audire ultimam; nec obligat non egredi e Civitate: Obligat quidem ad audiendam primam Missam, si usque ad ultimam perseveret obligatio audiendi Missam, & prævideas te impediendum esse tempore ultimæ Missæ, verbi gratia, ab infirmitate, aut alia de causa; Non tamen si prævideas tempore ultimæ Missæ te esse eximendum ab obligatione; verbi gratia, si prævideas dispensationem tibi concedendam; ergo neque si prævideas te esse eximendum ab obligatione per hoc, quod velis egredi e Civitate, ubi solum obligat præceptum. Quare bene notandum est discrimen inter impedimentum, quod excusat tantum a præcepto, ut est infirmitas, oblivio, &c., & impedimentum, quod liberat omnino a præcepto, ut est dispensatio, & fuga ab obligatione præcepti; Impedimentum primi generis non potest licite poni, quia perseverat obligatio, & si prævideatur, de-

H 2 bet

bet præveniri adimpletio præcepti; secus vero impedimentum secundi generis.

XI. Dubium est tertio, an die jejunii discessurus e Patria, ubi tantum obligat præceptum, possit mane sumere jentaculum?

Respondeo, certum esse, quod non possit carnes sumere, quia præceptum negativum abstinendi a carnibus obligat pro singulis momentis, seu semper, & ad semper: Dubium solum est, an possit pluries comedere, antequam egrediatur e loco, ubi præceptum obligat? Affirmant Sal., Sanch., Suar., Less., quia jejunium consistit essentialiter in unica comestione per totum diem; ergo si vespere hic non obligatur ad unicam comestionem, nec mane obligabitur semel comedere per totum diem; unde potest jentaculum ex cibis Quadragesimalibus pluries sumere. Neque obstat, quod nondum sit posita causa, unde deobligetur ab unica comestione, videlicet egressus e loco, ubi jejunium obligat. Nam satis est certitudo moralis, quod sit egressurus e Patria, & sit liberandus eo die ab obligatione præcepti; sicuti qui die jejunii vult laborare, potest prius jentaculum pluries sumere, quia satis est certitudo moralis, quod sit laboraturus, & sic excusandus ab obligatione præcepti. Hæc tamen sententia videtur rejicienda cum Pal. hic, & Basil.; quia sicut nemo deobligatur mane a jejunio ob spem, & certitudinem moralem dispensationis vespere futuræ; ita neque ob fugam a præcepto futuram. Nec paritas de laborante urget, quia hic deobligatur a jejunio etiam mane ob necessitatem laborandi urgentem; sicut qui tota hebdomada laborat, deobligatur a jejunio die festo, non solum ob defatigationem præteritam, sed etiam ob necessitatem ad laborandum die sequenti. Neque dicas, quod juxta priorem sententiam etiam possit mane comedere, qui certus moraliter est de futura vespere dispensatione, propter eandem rationem; quia scilicet obligatio unicæ comestionis respicit tractum successivum totius diei; unde si moraliter certum est, quod in aliqua parte talis diei possit pluries comedere, certum etiam erit, quod non teneatur per totum diem semel comedere. Nam contra est, quia sic non dispensatio, sed spes dispensationis deobligaret; quod non videtur admittendum: Quando enim hic pluries comedit, nondum est dispensatio, sed solum spes dispensationis, & vi talis spei a jejunio deobligaretur, non vi dispensationis futuræ, licet eodem die.

Ex quo etiam sequitur, quod qui ex Oppido, in quo non jejunatur, discedit, perventurus vespere ad locum, in quo jejunatur, possit vespere pluries comedere, si, antequam eo pervenerit, comedisset carnes, aut si pluries comedisset; si tamen unicam comestionem sufficientem fecerit, tenebitur probabiliter vespere jejunare, juxta sententiam Joan. Sanch., & Pal. contra Less., & Th. Sanch. lib. 1. Sum. cap. 12. num. 3.

Neque dicas, quod sicuti juxta sententiam gravium Auctorum a nobis cum Palao rejectam, potest pluries comedere ante discessum, qui ex loco, ubi jejunatur, vadit ad locum, in quo non jejunatur, quia si tota die non obligatur ad unicam comestionem, nec obligabitur mane; ita qui post sufficientem unicam comestionem egreditur e loco, ubi non jejunatur, & pervenit ad locum jejunii, poterit etiam pluries comedere, propter eandem rationem; quia scilicet si tota die non obligatur ad unicam comestionem, nec obligabitur vespere. Sed disparitas est, quia in primo casu potest ille mane habere intentionem comedendi pluries vespe-

pere in loco, ubi non jejunatur, & sic ex illa intentione ponendi, quod licite potest vespere poni, & excusat a jejunio, mane etiam excusatur; unde non obligatus ad unicam comestionem poterit jentaculum sumere pluries. Contra vero in secundo casu ille non potest vespere habere intentionem comedendi pluries mane; Quamvis enim potuerit comedere, & sic vespere excusari a jejunio, at de facto noluit ponere plures comestiones excusantes a jejunio; Unde cum non detur de facto id, ratione cujus excusetur, debet vesperi jejunare.

XII. Dubium est quarto, Utrum Sacerdos Græcus peregrinus transiens per Ecclesiam Latinam possit consecrare in azymo juxta ritum Ecclesiæ Latinæ, an teneatur consecrare in fermentato juxta ritum suæ Ecclesiæ Græcæ? Et idem quæritur de Sacerdote Latino, an si transeat per Ecclesiam Græcam, possit in fermentato consecrare?

Respondeo, Ledesm. velle, quod Sacerdos Græcus transiens per Ecclesiam Latinam debeat in azymis consecrare; Communius tamen cum Sal., Suar., Bonac. docent, quod possit juxta morem suum consecrare in fermentato, & possit juxta morem loci, per quem transit, consecrare in azymo; dummodo in isto loco Latinorum non reperiatur templum concessum Græcis, ut ibi celebrent ritu Græco; Nam si Peregrinus Græcus in eo templo celebraret, deberet utique consecrare in fermentato, & e converso Latinus in azymis, si celebret in Græcia in templo concesso Latinis, ut ibi celebrent ritu latino; quia perinde se haberent, ac si in pro pria Ecclesia celebrarent.

An autem Latinus possit celebrare in fermentato, verbi gratia, Neapoli in templo concesso Græcis, ut celebrent ritu suo? Dubitant nonnulli Docet Sal., quod in hac re usus consulendus sit, qui erit optimus legis interpres; Suar. tamen apud Sanch. lib. 3. disp. 18. n. 20. negat, quia est quasi Privilegium solis Græcis concessum, quod possint ibi in fermentato consecrare; Alii concedunt, si Ecclesia illa non sit subdita Ordinario totius Civitatis; quia locus exemptus in aliqua Diœcesi existens moraliter censetur quoad jurisdictionem esse extra Diœcesim; Unde si potest Latinus celebrare in fermentato, si sit in Græcia, ita si sit in templo hic concesso Græcis, quod tamen sit exemptum a jurisdictione Ordinarii loci.

XIII. Dubium est quinto, An si Peregrinus committat delictum extra locum sui domicilii, possit puniri a suo Superiore ratione talis delicti?

Respondeo, Basilium de Leone lib. 5. cap. 7., & Gabriel. putare, non posse Superiorem punire subditum existentem extra territorium, neque pro delicto commisso extra territorium, neque pro commisso intra territorium; quia in Cap. *Ut animarum*, *de Constitution. in 6.* habetur: *Extra territorium jusdicenti non paretur impune.* ergo sicut Superior non potest legibus suis obligare subditum extra territorium, ex defectu potestatis ad dicendum jus extra territorium, ita nullam potest illi imponere pœnam; cum possit ille impune non parere. Sed communis sententia docet, id esse verum, quando & subditus, & res, quam subditus operatur, sit extra territorium; Contra vero, si res, quam operatur, seu delictum aliquo modo censeatur esse intra territorium; in tali enim casu subditus poterit puniri a suo Superiore, & incurret censuras, & pœnas, quas alii subditi subeunt, si aliquo modo intra territorium delinquant. Quare si subditus extra territorium existens jactu sagittæ occidat ho-

hominem intra territorium, incurret censuram latam ibi contra homicidas; Sicut si quis extra Ecclesiam existens jactu sagittæ occidat hominem in Ecclesia, incurrit excommunicationem forte latam contra occidentes in Ecclesia; quia delictum est intra Ecclesiam commissum, quamvis extra Ecclesiam inchoatum; (quicquid sit, an hujusmodi excommunicationem incurrat, qui in Ecclesia existens occidat alium sagitta extra Ecclesiam; quod negat Merol., eo quod delictum consummatum sit extra Ecclesiam) Eodem modo si beneficiarius in aliena Diœcesi existens non resideat in loco sui beneficii, incurrit censuram latam contra non residentes ab Episcopo loci, in quo est beneficium; quia delictum, seu omissio residentiæ est intra territorium: Sic etiam si fur extra territorium existat, & commiserit furtum, quin satisfaciat intra mensem, nec se præsentet, incurrit excommunicationem latam adversus furantes, nisi intra mensem satisfecerit, vel se sistat Judici delicti, vel domicilii, in quo est lata excommunicatio; tunc enim si non se præsentet Judici delicti, nec satisfaciat, committit delictum in territorio per hoc, quod non se præsentet Judici territorii, seu domicilii, ut notant Azor., Sylvest., Sal. sect. 7.: quia Superior est Judex etiam in ordine ad delicta commissa extra territorium, quamvis non possit extra illud jurisdictionem contentiosam exercere; Unde potest puniri subditus, qui extra territorium commisit delictum, si redeat ad territorium: Sicut ratione contractus alibi initi, & ratione rei alibi sitæ, potest Judex territorii, & Domicilii jus, & justitiam alicui dicere, dum existit intra territorium, ex Cap. *Dilecti Filii*. Demum quando lex fertur ad præcavendum speciale damnum grave territorii, subditus extra territorium delinquens incurrit pœnam in lege latam, quia aliquo modo delictum dicitur esse intra territorium, quatenus damnum infert territorio. Verbi gratia, si prohibeatur extractio mercium a Civitate, venditio armorum inimicis, aut venditio rei sitæ intra territorium, nisi juxta formam præscriptam. Certum tamen est, quod nemo possit extra proprium territorium exercere jurisdictionem contentiosam, seu quæ indigeat testibus, citatione, & alia solemnitate, ne perturbentur Tribunalia: At imponere legem, quæ a subdito observari debeat sub pœna in lege statuta, non est exercere jurisdictionem contentiosam extra territorium, sed voluntariam; quæ scilicet ex sola voluntate Superioris exercetur sine strepitu ullo judicii; Unde subditus ea lege tenetur, si aliquo modo delictum dicatur esse intra territorium.

Præterea potest Episcopus præceptum particulare imponere subdito existenti extra territorium, ob bonum privatum illius; Verbi gratia, potest alicui Clerico præcipere, & quidem sub censura, ne extra Diœcesim Sacrum faciat; Sic Provincialis potest imponere sub pœna excommunicationis subdito extra Provinciam existenti, ut semel in hebdomada jejunet; quia hoc non est dicere jus, seu ferre leges extra territorium. Addunt Suar., Bonac., & Pal. punct. 24. §. 5., communem esse sententiam, quod possit Episcopus ferre præceptum generale in subditos, etiam extra territorium existentes; verbi gratia, ne furentur, sub pœna excommunicationis. Ex quo etiam infert Pal. contra communem sententiam, quod possit pariter legem condere, quæ etiam subditos extra territorium existentes comprehendat, si detur gravis causa id requirens; quia non videtur, quare possit consimile præceptum generale ferri, quod non expiret morte mandantis, &

& non etiam hujusmodi lex; cum in neutro casu exerceatur jurisdictio contentiosa, seu cum strepitu Judicii, quæ Tribunalia perturbet; Qua tantum de causa extra territorium jusdicenti non paretur impune.

XIV. Dubium est ultimo, An quod dictum est de subdito existente extra territorium, dici etiam debeat de subdito existente in locis exemptis iutra territorium Superioris existentibus?

Respondeo cum Suar., Bonac., Azor., Pal., & aliis communiter apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 14. affirmative; ideo enim dicuntur loca exempta, quia eximuntur a jurisdictione Ordinarii, & proinde se habent, ac si essent extra Diœcesim, cum non possit ibi Superior jurisdictionem contentiosam exercere, nisi in casibus in jure expressis, ut deciditur in Clement. *Archiepiscopo, de Privilegiis*. Hinc Bonac. putat, quod Mediolani non teneatur ad jejunia ritu Ambrosiano præscripta civibus, qui degit in monasteriis exemptis Religiosorum, qui juxta Romanum ritum viventes ea jejunia non consueverunt observare; Et Dian. part. 10. tract. 14. resol. 7. putat, quod sicut non incurrit reservationem, qui extra Diœcesim committit casum in sola Diœcesi reservatum; ita nec reservationem incurrat, qui idem peccatum committit in Monasteriis exemptis; Sed quamvis communiter concedatur contra Marsilium, quod loca exempta se habeant veluti diversæ Diœceses, unde subditus ibi existens non teneatur legibus suæ Diœcesis; ut, verbi gratia, Barii est Ecclesia Sancti Nicolai, & in Civitate Barolitana est locus subditus Archiepiscopo Nazareth; & in similibus Parochiis exemptis; ibi enim potest sine scrupulo laborari diebus festis de præcepto Episcopi; & possunt comedi carnes diebus jejunii ex præcepto ejusdem, ut notant Fagund., & Avil. apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 14.; Nihilominus negant etiam communiter, hoc idem accidere in Monasteriis Religiosorum; quia Personæ religiosæ, non loca Religiosorum sunt exempta, ut notat Suar. de Cens. sect. 4. Pal., & Sal. disp. 14. sect. 6. num. 85.; Etenim Superiores regulares non habent relate ad locum sui monasterii jurisdictionem Episcopalem, (sicut habet Archiepiscopus Nazareth, verbi gratia, Baroli in suo loco exempto) cum non possint punire exteros in suis Monasteriis delinquentes; Et ideo ne delicta in Monasteriis commissa a subditis Ordinario remaneant impunita, dicendum, quod subditus Ordinario, etiamsi in Monasteriis exemptis existat, teneatur legibus suæ Diœcesis, & incurrat reservationem, non secus ac si extra Monasterium peccaret; Sic enim consuetudo id interpretatur, ut notat idem Sal.. Et ratio ulterior est, quia aliter frustarentur statuta, edicta, & reservationes, si tam facile quis posset ab eorum obligatione se eximere ingrediendo Monasteria exempta.

Neque dicas, non solum personas regulares esse exemptas ab Ordinario, sed etiam loca, cum in iis non possit Ordinarius erigere Tribunal. Nam licet hanc exemptionem habeant loca Religiosorum, at non est extendenda exemptio (cum sit Ordinariis odiosa) ad casus non expressos, seu ad hoc, ut subditi ibi existentes non possint legibus obligari a suo Episcopo, propter rationem adductam; quia delicta ibi commissa remanerent impunita, eo quod Prælatus Regularis non possit exteros ibi delinquentes punire.

XV. Quæritur ultimo, an Vagi teneantur legibus loci, ubi degunt?

Respondeo, Less. lib. 4. cap. 2. disp. 7., Sayr., Laym., & Joan. Sanch. putare, quod non teneantur, eo prorsus modo, quo peregrini. Sed communiter docent teneri; quia cum nullum

lum peculiare domicilium habeant, sortiuntur illud in loco, ubi hic, & nunc habitant; & sic tenentur legibus ejus loci: Aliter essent omnino liberi ab omnibus legibus Episcopalibus, & Municipalibus; quod licet non sit absurdum in peregrinis, quia brevi tempore durat eorum absentia a proprio domicilio, est tamen absurdum in vagis, quia diu vagari possunt; dissidet enim id a recta eorum gubernatione. Adde, quod non aliter possint vagi acquirere jura proprii domicilii, nisi per hoc, quod subdantur legibus ejus loci; Ibi enim tenentur recipere Sacramenta necessaria, & Episcopus potest cum iis in votis dispensare, &c. Hinc infertur, Vagum puniri posse a Judice loci, in quo capitur, etiamsi delictum alibi commiserit; ut communiter docent cum Farinac. apud Pal. Utrum autem remittendus sit ad Judicem, in quo delictum commisit, si ab eo petatur? Probabile est, tunc solum debere remitti, quando illa loca sunt sub eodem Principe; quia censetur Princeps velle, ut ibi puniatur, ubi delictum commisit; secus vero si sint sub Principibus diversis; tunc enim capiens vagum habet jurisdictionem ex præsenti habitatione in eo loco.

ARTICULUS IV.

An Clerici, & Religiosi teneantur servare leges civiles?

I. Non ligantur Ecclesiastici legibus civilibus immunitatem lædentibus.

II. Obligantur autem directe aliis legibus, quatenus a Sacris Canonibus approbantur.

III. Non tamen obligantur quoad vim coactivam.

IV. Consuetudo in contrarium, quæ habetur in nonnullis casibus, videtur per Bullam Cœnæ quotannis revocari.

V. Possunt quidem Laici hic, & nunc arma ab Ecclesiasticis tollere; ne damnum sequatur; sed ea tradenda statim sunt eorum Prælato.

VI. Religiosi legibus Synodalibus, quibus Clerici astringuntur, non tenentur.

I. Certum est, Ecclesiasticos esse exemptos a potestate civili, tum quoad judicia causarum omnium sive civilium, sive criminalium, tum etiam quoad solvenda tributa, ex Trident. sess. 24. cap. 20.; Nec solum personæ Ecclesiasticæ, sed etiam earum bona sunt a temporalibus oneribus exempta, ex cap. *Noverit*, *de Sententia excommunicat.*: Quare legibus immunitatem hanc lædentibus, utpote injustis, nullatenus ligantur. Dubium solum est de aliis legibus rectæ gubernationi Civitatis convenientibus: Verbi gratia ne arma deferantur noctu, ne merces extrahantur, &c., ac de legibus imponentibus formam contractibus, & taxantibus pretia mercibus, an iis obligentur, tum quoad vim directivam, seu in conscientia, tum quoad vim coactivam, seu sub reatu pœnæ in lege statutæ transgressoribus?

II. Quæritur itaque primo, An Ecclesiastici teneantur in conscientia, seu quoad vim directivam servare leges civiles nullatenus lædentes Ecclesiasticam immunitatem?

Respondeo, communiter cum Vasq., Tolet., Suar., & aliis contra Navar., & Graffium apud Merol. disp. 4. cap. 3. dub. 45., & contra Lorcam, affirmative; tum quia decet Clericos aliis præbere exemplum; tum quia id expedit rectæ gubernationi Reipublicæ, cujus sunt partes; tum demum quia hujusmodi leges approbantur in cap. *Si in adjutorium*, *dist.* 10.; ubi habetur, servandas esse leges civiles in iis, quæ non sunt contra Canones, nec præjudicant Clericis.

Hac

Hac in re Laym., & alii apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 12. existimant, Ecclesiasticos directe non obligari a legibus civilibus, (ut diximus de Legislatore,) quia jura Canonica generaliter dicunt, Laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse tributam potestatem; sed indirecte obligari, quatenus positis legibus civilibus, lex naturalis dictat servandas esse illas a Clericis, quia pars non debet discordare a toto; præsertim quando id expedit rectæ gubernationi, & paci Reipublicæ. Suar. tamen, Merol., Rebuff. probabilius putant, non obligari tantum indirecte, ut obligatur Legislator, tum quia contractus initi inter Clericos contra leges ponentes formam contractibus, non essent irriti, si Clerici non tenerentur iis legibus; tum etiam, quia sicut Legislator non peccat graviter, juxta communiorem, transgrediendo suas leges in re gravi, ita nec Clerici peccarent graviter; quod licet admittat Bonac., negant tamen communiter Doctores, putantes eadem obligatione teneri laicos, & Clericos ad servandas hujusmodi leges; Nam graviter puniuntur a Superiore Ecclesiastico Clerici transgredientes hujusmodi leges in re gravi, quod est signum obligationis gravis. Quare juxta hanc sententiam Clerici obligantur directe legibus civilibus per hoc præcise, quod a Sacris Canonibus illæ approbentur, & veluti canonizentur ad hunc effectum, ut notant Decius, & alii Canonistæ ex cap. *Si in adjutorium*, *dist.* 10. Et ideo contractus initi a Clericis contra formam contractuum a legibus civilibus præscriptam sunt irriti; & Clerici si vendant merces ultra taxam a legibus civilibus constitutam, peccant contra justitiam, & ad restitutionem tenentur; Quamvis, ut diximus cum de Legislatore, forte etiam contra justitiam peccarent vendendo ultra taxam lege civili constitutam, etiamsi tali lege non obligarentur, eo quod posita tali taxa, tanti res æstimatur apud omnes; unde illud solum est pretium justum.

III. Quæritur secundo, An Ecclesiastici teneantur legibus civilibus, etiam quoad vim coactivam?

Respondeo cum communi contra Lorcam apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 12. negative: Certum enim est, jure canonico eos esse exemptos a pœnis per leges civiles statutis, ut constat ex cap. *Clerici*, & ex cap. *Qualiter, de Judiciis*, & aliis, quæ non solum probant de punitione, quæ causæ cognitionem requirit, sed etiam de punitione, quæ ipsi delicto est annexa.

Neque obstat primo, quod potestati præcipiendi conjuncta sit potestas puniendi; ergo si Principes laici possunt suis legibus civilibus præcipere Clericis, possunt etiam punire illos, si leges transgrediantur. Nam quamvis per se ita sit, potest tamen separari potestas præcipiendi a potestate puniendi per accidens, videlicet ex privilegio, quod de facto habent Clerici, & ex exemptione a Christo Domino, & a Summis Pontificibus concessa, quod non possint puniri, nisi a Superiore Ecclesiastico; qui licet possit, non tamen tenetur eandem imponere pœnam transgredientibus leges civiles, quæ per leges ipsas statuta est.

IV. Neque obstat secundo consuetudo satis usitata, quod puniantur Clerici a Laicis ob transgressionem istarum legum: Si enim noctu ferat arma Clericus, iis a laico spoliatur, nec restituuntur: Similiter si Clericus venetur in nemoribus reservatis, aut si ejus animalia aliqua damna faciant, cogitur solvere pœnas, & nisi solvat, ex ejus bonis pignora capiuntur ipso re-

renuente; Et quando tenentur Clerici vel ex jure, vel ex permissione Pontificis contribuere ad reparationem viarum, pontium, &c., si non contribuant, apprehenduntur ejus bona, & fructus etiam beneficiorum.

Respondeo, nullatenus ea laicis licere absque speciali permissione Summi Pontificis: Putat Rebuff., hanc permissionem invaluisse ex consuetudine apud Gallos, & alios aliquos Principes, juxta privilegia sua a Sede Apostolica concessa. Vide Clericatum cap. 27. num. 30. pro Republica Veneta. Sed Navar. Vasq., Sal., Pal. relinquunt Summo Pontifici judicandum, an talis consuetudo, & permissio per Bullam Cœnæ quotannis abrogetur, & revocetur.

V. Possunt quidem aliquando tolli a Clericis arma, non in pœnam, sed ne damnum aliquod hic, & nunc sequatur; tunc autem debent Superiori Ecclesiastico tradi; Possunt etiam laici pignora accipere a Clericis, qui tenentur ad reparationem viarum, &c. contribuere, non quidem in pœnam, sed in contributionem debitam: Quamvis autem hæc exigi possint a nolentibus ea dare, puniri tamen nullatenus possunt.

VI. Quæritur tertio, an Religiosi, sicut tenentur servare prædictas leges civiles, non secus ac Clerici, ita teneantur etiam servare leges Synodales ab Episcopis latas Clericis, ut uniformiter cum iis se gerant?

Respondeo cum Granad., Suar., Sal. contra Vasq., Sanch., Rodriq., Malder. apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 11., & Merol. cap. 4. num. 306. negative, ex cap. 1. *de Privilegiis in 6.*, & ex Trident. sess. 24. cap. 12., ubi eximuntur omnino a jurisdictione Episcoporum, & solum præcipitur, quod Episcopis obediant in festorum observatione, in interdicto, & cessatione a Divinis. Nec tenentur ex lege naturali uniformiter se gerere cum aliis Ecclesiasticis Religiosis, nisi quando aliter adesset scandalum. Ratio est, quia habent sufficientem excusationem; cum enim arctentur obligationibus status Religiosi, non debent alias obligationes subire. Immo, ut notat Suar., sicut novitii non tenentur subire leges Professis impositas, ratione uniformitatis, quia hujusmodi leges non ligant nisi eos qui in eodem statu, & professione sunt, a fortiori Religiosi ratione uniformitatis non debent cogi ad servandas leges Clericis impositas; tum quia istæ imponuntur iis, qui in ea professione, ac statu sint; tum etiam, quia Religiosi habent leges suas arctiores; Possunt tamen aliquando per accidens teneri, ad vitandum scandalum.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

De Effectibus legis, præsertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

QUatuor ex D. Th. num. 2. sunt actus, seu effectus legis, videlicet præcipere, vetare, permittere, punire. Addunt alii cum Isidoro Obligationem, Abrogationem, seu revocationem alterius legis, Irritationem, seu annullationem contractuum, vel aliorum actuum, & Remunerationem, quos ad illos quatuor a D. Th. enumeratos reducit Salas; quia Obligatio oritur immediate a præcepto, vel prohibitione legis; Abrogatio legis aliquando est mera ablatio legis, & sic non est nova lex; vel si fit per novam legem, eo ipso est effectus novi præcepti, vel prohibitionis; unde ex præcepto, vel prohibitione, aut permissione novæ legis oritur abrogatio legis veteris; Irritatio etiam sub prohibitione continetur, quia eo ipso quod irritatur, verbi gratia, contractus Matrimonii, prohibetur, ne fiant ea, quæ contractu non valente sunt illicita; Et idem dicas de Legibus inhabilitantibus, vel concedentibus præscriptionem, habilitatem, &c. Remuneratio implicite ad punitionem reducitur; quia sicut malis pœna, ita justis præmium debetur; quia tamen lex frequentius punit, & punitio solum a potestate publica legislativa haberi potest, contra vero remuneratio haberi potest etiam a persona privata; ideo D. Th. solum punitionem posuit inter actus, seu effectus legis. Agendum nobis est speciatim primo de obligatione legis, præsertim pœnalis; Secundo, de effectibus legis irritantis. Tertio, de obligatione legis dubiæ.

ARTICULUS I.

De obligatione Legis universim.

I. Possunt leges etiam civiles obligare in conscientia; quamvis non omnes de facto obligent, præsertim sub mortali.

II. Lex autem fundata in præsumptione non obligat, si præsumptio sit falsa.

III. Quod si fundetur in præsumptione periculi, fraudum, &c., etiam in foro interno probabilius obligat, quamvis desint hic, & nunc fraudes, &c., nisi locum habeat Epicheja.

IV. Lex nequit obligare sub gravi in materia & secundum se, & relate ad finem, levi.

V. Potest tamen in materia gravi obligare sub levi tam lex, quam votum.

VI. At juramentum in materia gravi semper obligat sub gravi.

VII. Quod lex in materia gravi obliget sub gravi, colligi potest tum ex verbis graviter præceptivis; tum ex usu, & consuetudine; tum ex materia de se gravi; tum etiam si gravis pœna addatur transgressoribus; nec lex sit civilis, & pœnalis.

I. CErtum est, legem humanam, etiam civilem, nedum Ecclesiasticam, obligare posse in conscientia sub mortali, ut communissime docent contra Gerson., & Almain. a-

 pud

ria illa fuit gravis ob finem gravem, quia fuit imposita in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subjectionis ad Deum.

Rogabis, unde cognosci possit materiæ gravitas sufficiens ad obligationem legis sub gravi?

Respondeo, materiam esse gravem, quando respicit virtutes graves, ut virtutes Theologales, aut Cardinales, castitatem, religionem, &c. ita tamen, ut violatio talis legis notabilem turpitudinem, & deformitatem in sua specie inducat; quod prudentium judicio judicandum est, spectata communi hominum æstimatione; Quare, ut materia sit gravis, & debet respicere finem gravem, seu intendere virtutem gravem, & debet graviter ad talem finem conducere; Hinc quia verba otiosa, mendacia, esus immoderatus secundum se non lædunt virtutes graves, ideo secundum se sunt peccatum veniale; Nisi forte aliquando notabiliter læderetur virtus, ut per ebrietatem: Quia tamen, verbi gratia, transire per aliquam viam, accedere ad hortum, &c. potest aliquando esse occasio peccati, ideo ratione scandali vitandi, seu ratione finis gravis potest tunc præcipi sub gravi a Superiore Religiosis, ne per talem vicum transeant, ne ad hortum accedant. Unde fit, quod eadem res relate ad unum finem intentum a Legislatore aliquando sit gravis, & possit sub gravi præcipi; & relate ad alium sit levis, & non possit præcipi sub gravi; Verbi gratia, auditio Missæ potest præcipi a Superiore Ecclesiastico sub gravi, quia graviter conducit ad profectum spiritualem, & ad cultum Dei intentum a Superiore Ecclesiastico: Eadem missa potest in aliqua Universitate præcipi Scholaribus, vel ab Abbatissa Monialibus, ut supra diximus, non in ordine ad profectum spiritualem, sed in ordine ad rectam gubernationem Communitatis; Et quia ad hunc finem non graviter conducit una Missa, ideo si una Missa ab his omittatur, non erit mortale.

Ex dictis infertur cum communi contra Fagund. part. 2. Eccles. lib. 9. quæst. 88. art. 3., quod neque vovens possit in materia levi obligare se sub gravi, quamvis id velit; Sicut nec Confessarius obligare pœnitentem; Ratio est, quia votum est lex privata lata ab ipsomet vovente; lex autem in materia levi non potest obligare sub gravi, quantumcunque id velit Legislator.

V. Quæritur secundo, An viceversa possit in materia gravi lex obligare sub levi?

Respondeo affirmative. Ita communiter cum Suar., Sanch., Sal., Valent. contra Vasq., Reginald., & alios apud Bonac. num. 23. Et ratio est, quia lex non obligat ultra mentem Legislatoris; qui sicut potest simpliciter nolle obligare in materia gravi, sed tantum consilium dare, ita poterit præcipere tantum sub levi.

Neque dicas primo, legem naturalem non obligare sub levi in materia gravi; ergo nec lex humana. Nam disparitas est, quia lex naturalis est lex necessaria; non potest enim, verbi gratia, non prohiberi odium Dei, furtum, &c., & ideo obligat, quantum potest; lex vero humana est arbitraria, & ideo sicut potest Superior simpliciter nolle obligare in materia gravi, ita potest nolle obligare sub gravi.

VI. Neque dicas secundo, Votum non posse obligare sub levi in materia gravi; ergo neque poterit lex humana.

Nam Sal., Bonac. contra Vasq., Becan., & alios negant antecedens propter easdem rationes. Verum quidem est, quod juramentum in materia

ria gravi obliget sub gravi, (ut si quis juret se ingressurum Religionem) non tamen votum; Disparitas est, quia in voto obligatio habetur ex voluntate voventis, qui potest velle promittere Deo ingressum Religionis, obligando se ad id sub levi, & potest idem velle promittere, obligando se sub gravi; At qui jurat, verbi gratia, se Religionem ingressurum, ad id se obligat sub gravi; quia sicut est gravis injuria Dei adducere illum in testem in re falsa, etiamsi levissima; (ut si quis juret, se non bibisse, cum de facto biberit) ita in juramento promissorio esset gravis injuria Dei, adducere illum in testem voluntatis ponendi rem gravem, si deinde sine causa non ponatur: Quamvis probabiliter, si res ponenda est levis, obligatio non erit gravis, si mutato animo res non ponatur; quia veluti Deus parvipendit, quod ponatur res per juramentum promissorium promissa, dummodo, quando juramentum fuit præstitum, fuerit animus ponendi rem illam: Sicut qui transgreditur votum in re levi, nonnisi venialiter peccat, quia Deus non est solicitus de re levi sibi promissa.

VII. Quæritur tertio, Unde constare potest, quod Legislator velit suis legibus obligare sub gravi in materia gravi? Satisne erit, quod materia ipsa sit gravis, & Superior non exprimat se velle sub levi obligare, ut dicatur velle obligare sub gravi?

Respondeo, Azor., Armil., Suar. lib. 5. cap. 3., Sanch. lib. 6. cap. 4. num. 60., Vasq., Bonac., Sal. disp. 14. sect. 9., & alios communius putare, quod quoties aliquid statuitur in materia gravi per verba præceptiva, toties habeatur obligatio gravis, nisi contrarium aliunde deducatur. Hoc eruunt ex Clement. *Exivi*, ubi Pontifex decernit, regulas Divi Francisci obligare sub mortali, si utantur verbo præcepti, aut quod æquipolleat præcepto. Et ratio a priori est, quia quoties Superior utitur verbis præceptivis universim vult obligare in conscientia; Et quamvis possit aliquid præcipi sive sub levi, sive sub gravi, tamen præsumendum, quod Superior velit præcipere juxta qualitatem materiæ; ergo si materia est gravis, censetur velle sub gravi obligare. Hujusmodi est lex præcipiens, verbi gratia, Sacerdoti, quod celebret jejunus, aut cum Sacris vestibus; & lex præcipiens Medicis, ne tempore pestis ab Oppidis absint; sicut etiam lex præcipiens, ne tempore famis frumentum extrahatur, quamvis in hoc detur parvitas materiæ.

Præterea procul dubio lex obligat sub gravi, quando ita usus, & consuetudo obligationem legis interpretatur; Et de facto talis est lex de servandis festis, de jejunando, & alia præcepta Ecclesiastica. Addunt communiter, non solum ex consuetudine argui posse obligationem gravem, sed etiam ex verbis non quomodocumque præceptivis,(cum verbum *præcipio* indifferens sit ad præcipiendum aliquid sub gravi, vel sub levi, & ad præcipiendum præcepto obligante in conscientia, & præcepto pure pœnali) sed verbis significantibus aperte, quod Legislator velit præcipere sub gravi; ut si dicat, *In virtute Spiritus Sancti, vel Sanctæ Obedientiæ, sub indignatione Omnipotentis Dei, &c.* Vel si verba præceptiva sint in materia gravi; nam ex materia gravi determinatur præceptum ad obligandum sub gravi. Demum arguitur obligatio gravis, si verbis præceptivis addatur pœna gravis transgressoribus, ut si lex canonica præcipiat aliquid sub pœna Excommunicationis latæ sententiæ, Depositionis, Degradationis, Privationis Ecclesiasticæ sepulturæ; Aut si lex civilis præcipiat aliquid sub pœna mortis,

tis, mutilationis, exilii perpetui, flagellationis, infamiæ, triremis, carceris diuturni. Et ratio est, quia ut pœnæ istæ graves sint justæ, debent supponere culpam gravem; ergo lex, quæ tales pœnas minatur transgressoribus, obligat sub gravi. De obligatione tamen legis pœnalis plurima mox inquiremus.

ARTICULUS II.

Ad quid obligat Lex Pœnalis?

I. Probabiliter lex civilis imponens pœnam transgressoribus non obligat sub gravi; nisi id Superior explicet.

II. Lex pœnalis mixta probabilius obligat in conscientia.

III. Lex Ecclesiastica imponens pœnam gravem in conscientia obligat. At quanam dicatur pœna gravis? Num excommunicatio sententiæ ferendæ? Num pœna Suspensionis? Quid de pœna privationis Officii, vocisque activæ, & passivæ?

IV. Quanam pœna ipso facto incurratur ante sententiam Judicis?

V. Pœnæ, quæ requirunt actionem hominis, non incurruntur ipso facto ante sententiam declaratoriam criminis.

VI. Probabiliter pœna privationis vocis activæ, & passivæ non incurritur ante sententiam declaratoriam criminis.

VII. Judex subditus tenetur pœnam lege taxatam imponere, nisi rationabilis causa exigat, ut minuatur.

VIII. Quandonam lex humana obliget etiam cum vitæ discrimine?

I. Certum est, quod lex Ecclesiastica imponens pœnam gravem spiritualem trangressoribus obliget sub mortali: Probabilis tamen est sententia Navar., Covar., Reginald. lib. 15. num. 50., Pal. punct. 15., & aliorum apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 17., & apud Merol. cap. 3. dub. 27., quod scilicet nulla lex imponens pœnam temporalem quomodocumque gravem obliget in conscientia sub gravi, nisi aliter Superior exprimat, quod velit sub gravi obligare. Ratio est, quia potest optime Respublica obligare transgressores suarum legum ad pœnam sustinendam, quin obliget ad culpam; talis enim pœna esset justa, quia supponeret culpam politicam, seu civilem, non theologicam, seu peccatum; Sic potest custodibus in bello imponi vigilia sub pœna vitæ, quin obligentur sub mortali ad vigilandum; bene enim talis pœna imponitur a Republica ad defensionem sui juris, ne subditi audeant illud violare; Sicut effractoribus carceris imponitur pœna gravissima flagellationis; Quamvis communior sententia doceat, non committi culpam mortalem ab eo, qui fugit a carcere.

Neque dicas, quod se exponere periculo mortis sit peccatum mortale; ergo qui transgreditur legem comminantem pœnam mortis, peccat mortaliter, eo quod se exponat tali periculo. Nam, ut notat Dian. loc. cit. resol. 18., potest aliquis tam caute legem transgredi, ut non subsit periculo, ut deprehendatur: Præterquamquod hoc peccatum mortale committeretur per transgressionem legis naturalis de non exponendo se periculo vitæ, non per transgressionem legis illius positivæ.

Adde, non esse imponenda onera, & vincula subditis sine manifesta necessitate; nulla autem necessitas videtur obligandi ad culpam transgressores legis, quando sufficienter timore solius pœnæ possunt arceri a transgressione.

Confirmatur primo, quia cum Superior sciat, opinionem hanc Navar., &,

& aliorum esse probabilem, & non exprimat, quod velit ad culpam obligare, præsumendum, quod nolit obligare ad culpam, præsertim gravem. Confirmatur secundo, quia in dubio obligationis mitior interpretatio facienda est.

II. Quæritur nunc primo, an sicut est probabile, quod lex imponens pœnam temporalem, si sit pure pœnalis, non obliget in conscientia nisi ad subeundam pœnam a Judice irrogatam; ita probabile etiam sit, quod nec obliget in conscientia lex pœnalis mixta? Dicitur autem lex pure pœnalis, quæ non est præceptiva, sed solum pœnam imponit transgressoribus; Ut si lex dicat; Qui arma portaverit, talem pœnam subeat; non secus ac quando quis vovet conditionate eleemosynam, vel ingressum Religionis, si v. g. luserit. Hic enim si luserit, non peccat contra votum ludendo, sed peccat, si post lusum non eroget stipem, aut non ingrediatur Religionem: Dicitur vero lex pœnalis mixta, quæ simul aliquid præcipit, & simul pœnam imponit transgressoribus; Ut si dicat lex, Præcipimus, ne quis arma ferat sub pœna capitis.

Respondeo nunc, Becan., Granad., Sanch. lib. 5. cap. 4. num. 60., Vasq., & alios docere, quod lex pœnalis mixta obliget in conscientia: Quod a fortiori autumant Suar., Sal., Azor., Less., & alii apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 17. docentes, quod etiam lex pure pœnalis obliget in conscientia. Non desunt tamen, qui cum Villalob., Navar., Valent., & aliis apud Dian. loc. cit. resol. 22. putent, ne legem quidem pœnalem mixtam obligare in conscientia, propter easdem rationes adductas pro lege pure pœnali; Quam sententiam probabilem putat Filliuc. tom. 2. tract. 21. cap. 11. num. 418. Sed Suar., & Sanch. apud Merol. cap. 3. num. 304. probabilius putant, legem esse pure pœnalem, si spectet materiam politicam, vel non magni momenti; secus vero si spectet bonos mores, & vitiorum extirpationem.

III. Quæritur secundo, An lex Ecclesiastica imponens pœnam spiritualem semper obliget sub mortali?

Respondeo, certum esse apud omnes, quod lex Ecclesiastica imponens pœnam excommunicationis latæ sententiæ obligat sub gravi, quia excommunicatio non solum est pœna gravissima, sed etiam, ut incurratur, debet supponere contumaciam contra præceptum Ecclesiæ, atque adeo peccatum mortale; Et eadem est ratio de pœna depositionis, degradationis, privationis Ecclesiasticæ sepulturæ, &c. Certum etiam est, quod ea obliget tantum sub levi, si imponat pœnam excommunicationis minoris, quando materia de se non est gravis. Ratio est, quia pœna excommunicationis minoris censetur levis, quamvis privet perceptione Sacramentorum; quia scilicet ea facile tolli potest per quemcumque confessarium, & probabiliter per quemcumque Sacerdotem: Nihilominus communicare in Divinis cum excommunicato, licet ferat in pœnam solam excommunicationem minorem, quia tamen materia præcepta de se est gravis, ideo peccat mortaliter, qui in Divinis communicat cum excommunicato, quamvis non contrahat in pœnam nisi excommunicationem minorem, ut communiter docent apud Pelliz. tract. 7. cap. 2. ex cap. *Statutum* de sententia excommun. in 6. Et Suar. disp. 24. de Cens. sect. 3. notat, per posteriora jura debere antiquiora explicari, quatenus videntur oppositum definire, præsertim in cap. *Significavit* de sententia excommun., de quo plura in Glossa.

His

His positis, Difficultas est primo apud Doctores, An lex obliget sub gravi, si in pœnam imponat excommunicationem comminatoriam, seu sententiæ ferendæ? Communiter volunt, obligare sub gravi talem legem; quia pœna est gravis: Quamvis Navar., Castrens., Cajet., Valent. apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 21., & Merol. cap. 3. dub. 27. putent obligare sub levi, quia antequam excommunicetur transgressor, debet præcedere monitio; unde tunc incipit peccare mortaliter, quando post transgressionem delinquens admonitus non vult cessare a transgressione; Quam sententiam probabilem putat Salon.. Unde juxta hanc sententiam peccat venialiter præciso scandalo Clericus, qui comam nutrit; quamvis in cap. *Si quis, de Vita, & Honestate Clericorum* dicatur, quod sit excommunicandus.

Difficultas est secundo de pœna Suspensionis, Interdicti, & Irregularitatis. Communiter etiam docent, legem obligare sub gravi, si has pœnas imponat: Quamvis Cajet., Navar., Valent., Salon., & alii apud eundem Dian., & Merol. putent obligare sub levi; quia istæ pœnæ possunt incurri etiam propter peccatum veniale; & irregularitas etiam sine ulla culpa. Communis tamen sententia docet cum Sanch., & Suar., Suspensionem, & Interdictum tunc esse pœnas leves, quando aliquis specialis actus illarum ad breve tempus imponitur transgressoribus legis; & in eo solum casu legem obligare sub levi. Irregularitas vero semper est pœna gravis, si propter delictum imponatur, quamvis sine delicto incurratur (verbi gratia, ab illegitimo, a cœco, claudo, &c.) irregularitas, non quæ sit pœna, sed quæ sit impedimentum canonicum ad ordines exercendos, & suscipiendos.

Quod attinet ad pœnam privationis officii, vocisque activæ, & passivæ, communiter cum Salas, Duardo, Peirino apud Dian. par. pr. tract. 10. res. 22. docent esse pœnam gravem, quæ indicet Legislatorem velle sub gravi obligare; ideoque S. Congregatio apud eundem Dianam declaravit, decretum Sixti V. obligans Regulares, ne accedant ad Monasteria Monialium sub his pœnis, obligare ad peccatum mortale: Immo ad id obligare, etiamsi per modicum tempus cum Monialibus colloquantur, declaravit pariter S. Congr. die 11. Maii 1669. approbante talem declarationem Clem. IX., qui illam typis dari, ac servari jussit. Quare non sunt audiendi, qui apud Dianam loco laudato putant probabile, quod talis pœna non indicet gravem obligationem, eo quod videatur lex ista esse pœnalis, & probabiliter pœna isthæc non incurratur ante sententiam declaratoriam criminis, ut mox dicemus.

IV. Quæritur tertio, An quando in lege pœnali dicitur, quod transgressor ipso facto pœnam subeat, teneatur in conscientia pœnam subire ante sententiam Judicis?

Respondeo, posse quidem legem humanam obligare ad subeundam ipso facto ante sententiam Judicis pœnam proportionatam delicto, dummodo non sit nimis atrox, ut communiter docent contra Sot.: De facto tamen incurruntur ipso facto in conscientia pœnæ, quæ nullam hominis actionem requirunt, sed consistunt in passione, & per ipsam legem pœnam inferentem executioni mandantur; ut sunt censuræ, irregularitas, &c.: Et eadem est ratio de lege irritante, & inhabilitante; Et ratio est, quia ita fert usus, & consuetudo, ut pœnæ istæ ante sententiam Judicis, etiam criminis declaratoriam, ipso facto incurrantur, si in lege statuatur pœna ipso facto, vel ipso jure incurrenda. Beneficiarii pa-

pariter omittentes officium incurrunt etiam ipso facto onus restitutionis fructuum; Verum tale onus non est pœna, sed oritur, quia non faciunt fructus suos.

V. Quando tamen pœnæ per legem impositæ requirunt actionem hominis, ut pœna mortis, carceris, flagellationis, privationis rei propriæ, quæ per actionem vel tertiæ personæ, vel ipsius delinquentis infligi solent, communiter Doctores docent apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 13., quod reus non teneatur talem pœnam subire ante sententiam declaratoriam criminis; quamvis in lege dicatur, quod ipso facto illa pœna incurratur; Intelligitur enim, quod ipso facto incurratur post sententiam declaratoriam criminis; nisi aliunde constet, quod Legislator velit, ut pœna aliqua moderata ante quamcumque sententiam Judicis incurratur: Et ratio est, tum quia ita fert usus, & consuetudo; tum etiam quia alias lex esset nimis rigorosa, & inhumana; tum demum quia in cap. *Cum secundum leges, de Hæreticis in* 6. dicitur, quod ipso facto incurratur pœna confiscationis bonorum ab hæreticis; & deinde additur requiri sententiam declaratoriam criminis. Immo addunt Molin., Sanch. cap. 22. contra Vasq., quod post sententiam declaratoriam criminis, neque teneatur reus offerre bona sua, cui adjudicantur, sed tantum teneatur non resistere, ut bona ab eo exigantur. Similiter Less., Sanch., Vasq., & Pal. fuse punct. 30. apud eundem Dian. contra Molin., Reginald., Rebel. docent, pœnam conventionalem appositam in contractu ante sententiam Judicis non deberi. Circa pœnam privationis vocis activæ, & passivæ communiter docent apud Dian. loc. cit. resol. 14, quod ipso facto incurratur ante sententiam declaratoriam criminis; sicut certum est incurri ipso facto privationem facultatis petendi debitum, quam contrahit conjux incestuosus; & qui post votum simplex Castitatis contrahit Matrimonium. Similiter ipso facto incurritur impedimentum dirimens matrimonium propter adulterium, quod quis, fide data de futuro matrimonio cum aliqua, commisit; Sicut statim a Simoniacis incurritur pœna inhabilitatis ad beneficia: Et ratio est, quia hujusmodi inhabilitates, & privationes comparantur censuris, & irregularitatibus, nec ex usu ulla disparitas assignari potest; ad illarum enim executionem non requiritur hominis actio., sed satis est ipsa lex, & voluntas Legislatoris significata per verba illa, *ipso facto*, ut statim pœna executioni mandetur. Et ratio radicalis horum omnium est, quia frustrarentur hujusmodi leges, nisi pœnæ istæ incurrerentur ante sententiam Judicis non solum condemnatoriam, sed etiam declaratoriam criminis, eo quod raro possent ad Judicis notitiam hæc delicta devenire.

VI. Nihilominus Sot. apud Dian. loc. cit. resol. 23. putat, privationem vocis activæ non incurri ante sententiam declaratoriam criminis; quod etiam docent Molin., Granad., Malder., & alii; ne electiones omnes reddantur incertæ; & quia ita fert consuetudo: Et circa privationem vocis passivæ, nemo tenetur illam subire ante sententiam Judicis cum sua infamia.

Adde ex Sanch. lib. 6. cap. 17. num. 39. contra Rodriq., Less., & alios apud Merol. disp. 1. cap. 2 num. 523., quod quamvis in motu proprio Pii V. dicatur, quod Religiosi admittentes fœminas intra claustra Monasteriorum incurrant ipso facto, & sine alia declaratione pœnam privationis suorum officiorum, & inhabilitatis ad illa; tamen hæc etiam pœna, ut incurratur, requirit sententiam declaratoriam non quidem pœnæ, sed criminis, ut multi

ti

ti apud eundem Sanch. interpretantur. Sicut etiam pœna privationis officiorum imposita iisdem verbis in Extravag. *Ambitiosa* contra Rectores Ecclesiarum alienantes bona suorum Beneficiorum. Ratio est, quia hujusmodi pœnæ requirunt actionem hominis, ut fert consuetudo; & quia nimis rigida esset lex, si obligaret hominem, ut sponte deponat sua officia, nempe Provincialatum, Superioratum localem, &c. Neque dicas cum Merol., quod esset superfluum addere illa verba, *ipso facto, & sine alia declaratione*. Nam per illa verba *ipso facto* significatur, quod non requiratur sententia condemnatoria, sed satis sit sententia declaratoria criminis, & per illa verba *Sine alia declaratione* significatur, quod non requiratur sententia declaratoria pœnæ; statim enim ac declaratum est crimen, incurritur pœna a lege imposita.

VII. Quæritur quarto, An lex pœnalis obliget Judicem ad infligendam reo pœnam præscriptam, quin possit illam minuere, vel augere?

Respondeo cum D. Th. 2. 2. quæst. 67. num. 4., & aliis communiter apud Pal., Principem supremum posse arbitrari; quia ille sua lege non coarctatur; Satis enim est, ut legi naturali obediat de non puniendo ultra modum delictum leve, aut nimis leviter delictum grave, quando id non expedit ad bonum commune. At Judex subditus Legislatori tenetur legem Superioris servare, & sic pœnam in lege taxatam imponere, quamvis pars læsa injuriam remitteret: Lex enim pœnam taxans obligat Judicem ad illam imponendam; quin tamen teneatur reus illam subire, antequam imponatur: Quare sicut contra justitiam commutativam peccaret, qui venderet merces ultra pretium justum legale, seu ultra taxam impositam a lege; ita peccaret contra justitiam legalem Judex, qui pœnam a lege taxatam non imponeret.

Neque dicas, sæpe Judices illam minuere, & sæpe a Religiosis eos rogari, ut remittant. Nam aliquando potest minui per epichejam; (quando scilicet adsunt rationabiles causæ; aliter Judex ex leg. *Servos* Cod. *in legem Juliam* minuendo pœnam debitam est infamis) aliquando apud Judicem interpellatur, non ut pœnam justam minuat, sed ut, si res aliquo modo sit dubia, mitior interpretatio fiat; & ut tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem justitiæ fieri potest.

VIII. Quæritur ultimo, an lex humana obliget aliquando etiam cum periculo vitæ?

Respondeo, tunc ad id obligare, quando id expedit ad bonum commune: Verbi gratia, tempore pestis potest Princeps obligare subditos ad serviendum infirmis, & tempore belli ad custodiendam civitatem, etiam cum periculo vitæ; aliter bonum publicum periclitaretur: Sic in corpore humano exponitur membrum sectioni ad conservandam vitam, & membrum minus principale exponitur ad conservationem principalioris. In aliis casibus lex humana non obligat cum gravi incommodo; quia Respublica est mater, non matertera, est gubernatrix, non domina; & iniqua esset gubernatio, si vitam privatorum exponeret absque necessitate boni communis. Carthusiani autem ex Vasq. contra Sanch. apud Dian. part. 5. tract. 3. resol. 136., & tract. 4. resol. 32. obligantur cum periculo vitæ ad abstinendum in infirmitate a carnibus, non quidem ex voto, sed ex statuto, & consuetudine Religionis; quia spectare videtur ad bonum commune Religionis, ut ea consuetudo vigeat etiam in articulo mortis.

K 2 AR-

ARTICULUS III.

De Effectibus legis irritantis.

I. Lex aliquando vult contractum esse irritum, aliquando vero irritandum.

II. Si lex irritet contractum in pœnam delicti, dicitur lex Pœnalis; secus vero si illum irritet ob bonum commune.

III. Quænam verba legis denotant contractum esse irritum; quænam vero esse irritandum?

IV. Ex actu irrito lege humana nulla oritur obligatio in conscientia: Idque etiam verum est, etiamsi lex irritans fundetur in præsumptione fraudis, quæ absit reapse.

V. Si lex tamen præsumat fraudem in singulis casibus, cessante fraude, certe non obligat; secus vero si præsumatur fraus ut plurimum.

VI. Regulariter, si irritatio actus sit pœnalis, requirit sententiam Judicis, ut illum irritet; non tamen si lex irritans non sit pœnalis.

VII. Lex prohibens actum non eatenus universim illum irritat.

VIII. Actus ex defectu formæ substantialis est irritus. Sed quænam dicantur pertinere ad formam substantialem actus; quænam ad accidentalem?

IX. Ex regulis prajactis plura ad praxim inferuntur.

X. Actus præceptus, vel prohibitus in casu arduo pati potest Epichejam; Actus vero, qui ob defectum solemnitatis a jure præscriptæ est irritus, ut Matrimonium clandestinum, in nullo casu est validus.

XI. Cur possit Episcopus ex urgentissima causa dispensare in impedimento dirimente, verbi gratia, consanguinitatis; non tamen in impedimento Clandestinitatis?

XII. Lex irritans sicut non patitur epichejam, ita obligat etiam ignorantes illam.

XIII. Sicut ignorantia legis non impedit actus irritationem, ita nec metus.

XIV. Non cessat obligare lex irritans, si finis legis cesset negative; secus vero si cesset contrarie.

I. Lex aliquando irritat contractum, vel alium actum, qui seclusa lege irritante validus foret: Expedit ad bonum Reipublicæ, ut in legislatore sit ea potestas; Sicut enim quilibet potest in suo contractu conditionem apponere, sine qua nolit se obligare; ita Legislator in bonum commune potest in contractibus subditorum apponere aliquas conditiones, sine quibus contractus non obligent, & sint irriti. Porro aliquando lex irritat contractum ipso facto, ut irritatur a Tridentino Matrimonium clandestinum; sic etiam ipso facto irritum est Matrimonium cum impedimento dirimente; necnon contractus impuberum, & alienatio rerum Ecclesiæ non servata debita forma: Aliquando vero lex non vult, contractum esse ipso facto irritum, sed vult, quod per Judicem irritetur, ut est contractus, in quo intervenit deceptio ultra medietatem justi pretii, ex *leg. 2. Cod. de Rescindenda venditione.*

II. Ex quibus apparet, an lex irritans dicenda sit pœnalis? Si enim id faciat in pœnam delicti, est pœnalis, ut contingit in lege irritante Matrimonium ob crimen uxoricidii, & adulterii cum promissione futuri Matrimonii, & in lege irritante electionem ad beneficium ob simoniam commissam. Contra vero non est pœnalis, si non in pœnam delicti, sed ob bonum commune feratur, ut lex irritans Matrimonium Clandestinum, Professionem ante decimum se-

ſextum annum, &c.: Sicut enim datur duplex irregularitas, altera in pœnam delicti, altera ob indecentiam ſtatus; ita datur duplex lex irritans, altera pœnalis, altera vero propter bonum commune.

III. Quæritur nunc primo, unde cognoſci poſſit, num lex irritet actum ipſo facto, an velit irritandum eſſe?

Reſpondeo, citra controverſiam reddi actum irritum, ſi lex expreſſe dicat, Talis actus ſit irritus ipſo jure, ipſo facto, eo ipſo, ex tunc, &c.; Vel ſi dicat, Nullius ſit momenti, valoris, aut efficaciæ, pro infecto habeatur, inutiliter agat, fruſtra fiat; Aut ſi in translatione dominii dicatur, Non faciat ſuum, non poſſit in conſcientia recipere, vel retinere. Quod ſi dicat, Careat omni robore, omni jure, firmitatem non habeat, diſtinguendum eſt; Nam ſi hæc verba cadant ſupra actum, reddunt illum ipſo jure irritum; ſi cadant ſupra perſonam, verbi gratia, Privetur omni jure, amittat omne jus, &c., ſignificant, actum eſſe irritandum; quia univerſim actus dicendus validus, quoties clare non conſtat eſſe irritum.

Præterea ſi verba legis dicant, Non poſſit hoc fieri, aliquando ſignificant, actum eſſe illicitum, non invalidum, ſed regulariter loquendo dicendum eſt, quod irritum reddant actum, ex Pal. punct. 17. Nam vel materia legis pendet ab ipſo Principe, & lege, ut eſt adminiſtratio bonorum communium, electio, officium tutoris, &c., & quando in his dicitur, quod aliter fieri non poſſit, omnes Doctores conveniunt, quod tollatur poteſtas ad actum, & ſic actus erit nullus; etenim, ut ſit validus, requiritur poteſtas ad actum, quæ ab ipſa lege detur; Quare cum a lege non detur iſta poteſtas, erit invalidus. Quando vero materia legis eſt proprii dominii, ſeu pendet a voluntate ſubditi, ut donatio rei propriæ, alienatio proprii patrimonii; ſi lex dicat, Non poſſit aliter alienari, quamvis videatur alienatio eſſe tantum illicita, tamen regulariter loquendo hujuſmodi actus ſunt invalidi; quia cum poſſit poteſtas ad id faciendum tolli, vel limitari a Republica, cenſendum, quod velit illam tollere per legem: Unde communiter cum Farinac. docent, quod leges dicentes, Non poſſe, verbi gratia, fieri donationes inter conjuges, contractus minoris, &c., omiſſis conditionibus præſcriptis, irritent tales actus.

IV. Quæritur ſecundo; An ex actu lege humana irrito oriatur obligatio in conſcientia?

Reſpondeo, ex tali actu in utroque foro nullam haberi obligationem. Ratio eſt, quia ex actu, cui lex reſiſtit, nulla oritur obligatio, ex leg. *Cum pupillus ff. De Conſtitution.*, lex autem reſiſtit actui, quem irritat; ergo ex illo nulla oritur obligatio. Hinc Matrimonium clandeſtinum, quia eſt irritum lege humana, non parit ullam obligationem naturalem in foro conſcientiæ reddendi debitum; immo uſus matrimonii eſſet fornicarius, & illicitus. Hinc etiam eſt, quod res accepta ex contractu invalido reſtituenda ſit cum fructibus; quia ſcilicet talis lex irritans translationem dominii obligat in conſcientia. Putant multi, quod lex irritans fundata in præſumptione, non obliget in conſcientia, quando revera præſumptio eſt falſa; Unde putant teſtamentum minus ſolemne obligare in conſcientia; quia lex irritans tale teſtamentum fundatur in præſumptione fraudum, quæ aliquando eſt falſa. Sed communius docent oppoſitum; nam matrimonium clandeſtinum eſt in utroque foro irritum, quamvis lex illud irritans fundetur in præſumptione fraudis. Unde communius docent in materia de contractibus cum Bonac. diſp. 3. qu. 17. punct.

punct. 3. num. 5. contra Less. lib. 2. cap. 3. disp. 3., Molin., Sà, quod testamentum sine solemnitate requisita factum, & non causa pietatis (nam si fiat causa pietatis, non requiritur solemnitas juris civilis, ex cap. *Relatum, De Testamentis*) sit irritum etiam in foro conscientiæ, itaut nullam inducat obligationem naturalem; quia in jure dicitur, quod imperfectum testamentum nullum sit; testamentum autem carens solemnitate est imperfectum, & ideo nullum. Unde fit, quod hæres non teneatur solvere legata, quæ non sint ad causas pias, facta in testamento minus solemni; Sicut etiam, quod hæres ab intestato non teneatur quicquam tradere hæredi instituto ex testamento minus solemni: Demum ex Bonac. hæres non tenetur in conscientia adimplere voluntatem testatoris, quam ipse testator expressit in schedula scripta, & subscripta propria manu; quia ista scriptura non habet vim testamenti solemnis; Quamvis inter liberos vim habeat testamenti, ex Auth. *Quod sine* Cod. *de Testamentis*.

V. Quare notandum ex Sal. disp. 16. sect. 10., aliquas leges fundari in eo, quod Legislator aliquid præsumat in singulis casibus; Ut lex, quæ ante Tridentinum statuebat, sponsalia de futuro transire in matrimonium per copulam; quia præsumitur in singulis casibus cum copula advenire novum consensum requisitum ad matrimonium; Sic etiam sententia Judicis præcipiens restitutionem aliquam propter fraudem præsumptam: Et istæ leges nullatenus obligant, si præsumptio sit falsa. Aliæ vero leges fundantur in eo, quod Legislator non in singulis casibus, sed plerumque aliquid præsumat; ut verbi gratia, lex irritans professionem ante decimum sextum annum, matrimonium clandestinum, &c., & istæ leges obligant etiam in casu, quo præsumptio est falsa; Et ideo sententia communior fert, quod, cessante fine legis in casu particulari, non cesset legis obligatio. Vel dicas, aliquando Legislatorem velle, ut lex obliget in singulis casibus, etiamsi falsa sit præsumptio, in qua fundatur, ut lex irritans matrimonium clandestinum; sic etiam lex naturalis vetans fornicationem semper obligat, quamvis aliquando cesset ejus finis, videlicet mala educatio prolis: Aliquando vero potest Legislator velle, ut lex non obliget in iis casibus, in quibus falsa est præsumptio, in qua fundatur, ut lex statuens sponsalia transire in matrimonium per copulam. Quænam vero lex sit hujus, vel illius modi, judicandum est ex materia legis, & ex variis conjecturis, ex quibus deduci possit, num Legislator velit, legem observari in omni eventu, etiamsi de facto sit falsa præsumptio, in qua lex fundatur; an vero velit, observari in eventu dumtaxat, quod præsumptio sit vera.

VI. Quæritur tertio; An irritatio ipso facto imposita statim incurratur ante sententiam Judicis?

Respondeo, communius Doctores apud Bonac., & Pal. punct. 10. cum Suar. lib. 5. cap. 32., & Sanch. lib. 5. disp. 4. velle, quod si irritatio est lex pœnalis, requirat sententiam declaratoriam Judicis; non secus ac quælibet alia lex pœnalis, quæ actionem hominis requirit, ut diximus art. superiore: Excipiunt tamen contractum, qui non potest valide fieri; ut est contractus matrimonii; Unde lex irritans matrimonium ejus, qui mortem intulit uxori animo ducendi concubinam, quamvis sit pœnalis, non requirit sententiam declaratoriam criminis, ut reddat irritum matrimonium. Si vero lex irritans non sit pœnalis, multi apud Pal. cum Navar. probabiliter docent, ante sententiam Judicis actum

non

non esse irritum, si nihil contineat contra naturalem justitiam, & æquitatem; Unde putant, testamentum minus solemne ante sententiam Judicis non esse irritum, si nulla in eo fraus sit commissa; Nec alienationem bonorum Ecclesiæ esse irritam ante Judicis sententiam, si cedat in Ecclesiæ utilitatem: Contra vero actum esse statim irritum, si sit malus, ut alienatio in damnum Ecclesiæ.

Communior tamen sententia docet cum Sal. disp. 16. sect. 9., Suar. lib. 5. cap. 34, Pal. loc. cit., omnes hujusmodi leges non pœnales, sive aliquid contra naturalem æquitatem contineant, sive non, statim sortiri effectum suum, neque indigere sententia ulla; Ratio est, quia causa istarum legum non est fraus, vel dolus, qui in singulis casibus interveniat, sed periculum illorum; quod adesse communiter certum est; Hæc etiam ratio semper subsistit, etiamsi in aliquo casu fraus, aut dolus non interveniant; & ideo semper obligat lex irritans, atque adeo ante sententiam Judicis irritat actum.

VII. Quæritur quarto, An eo ipso, quod lex prohibeat actum, censeatur illum irritare?

Respondeo, Silvest., & Panormit. id affirmare, positis quibusdam exceptionibus; quia in leg. *Non dubium* Cod. *de Legibus*, & in jure canonico *Reg.* 64. *de Regul. juris in* 6. dicitur: *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*; Unde communiter Jurisperiti volunt esse irritos contractus lege prohibitos, quamvis lex non addat esse irritos. Sed communis sententia cum Suar., Sal., Bonac., Pal. docet, actum seu contractum non esse irritum per hoc præcise, quod prohibeatur. Ratio est, quia prohibere, & irritare sunt omnino diversa; illud importat solum obligare, ne fiat, atque adeo reddere ipsum solum illicitum; irritare vero importat reddere voluntatem inefficacem in ordine ad id, quod intendit: Sic peccat, & illicite contrahit matrimonium, qui est in peccato mortali, non præmissa contritione, vel confessione, at valide contrahit: Et qui habet votum simplex castitatis, illicite, sed valide matrimonium contrahit: Sic etiam qui sponsalia fecit cum Berta, illicite, & valide contrahit cum Theresia; Et donatio prohibita potest esse valida.

Ad id quod objicitur, respondetur primo cum Molin. in leg. *Non dubium* significari tantum, quod contractus prohibitus sit irritandus, non irritus; ut constat ex cap. *Vides*, dist. 10., ubi dicitur: *Quicquid contra leges accipitur, per legem dissolvi meretur*, (idest a Judice) *& pro infectis habeatur*; In hoc itaque sensu Jurisperiti dicunt hujusmodi contractus esse irritos: Quod tamen verum est, si contractus irritari potest; nam matrimonium, quod irritari non potest, neque irritum est, neque irritandum, etiamsi contra prohibitionem fiat. Secundo respondetur cum Pal., etiamsi dicatur in lege, quod contractus prohibitus ipso jure sit irritus, adhuc quia hæc irritatio est pœnalis, potest expectari sententia declaratoria criminis. Tertio Sanch. dicit, Regulam illam, *Quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, intelligendam esse de iis, quæ dant formam actui.

VIII. Quæritur quinto; Quandonam dicatur irritus actus ex defectu formæ substantialis?

Respondeo, certum esse, quod in moralibus forma substantialis dans valorem actui sit illa, qua non servata, actus non subsistit; Sicut in Physicis forma substantialis dicitur illa, qua sublata tollitur immediate compositum: Contra vero forma accidentalis dicitur illa, quæ ad valorem actus non est necessaria, seu qua sublata adhuc actus

actus subsistit: Verbi gratia, quia sublata præsentia Parochi, & Testium, matrimonium est nullum, ideo præsentia istorum dicitur pertinere ad formam substantialem matrimonii; Contra vero, quia non præmissis denunciationibus matrimonium est validum, ideo denunciationes dicuntur pertinere ad formam accidentalem matrimonii.

Difficultas est in cognoscendo, quænam pertineant ad formam substantialem, & irritent actum, quænam vero ad accidentalem? Prima regula ad id dignoscendum est; Si præscribatur aliqua forma, seu solemnitas cum clausula irritante actum sine tali solemnitate; id pertinet ad formam substantialem; ut si dicatur, ad professionem requiri annum novitiatus, aliter professio erit nulla. Secunda regula est, quando solemnitas aliqua præscribitur apponenda post contractum, talis solemnitas solet pertinere ad formam accidentalem, cum supponat actum jam constitutum; Nisi dicatur expresse, quod aliter actus sit nullus; Ut si dicatur, quod ex re vendita talis gabella solvatur, alias venditio sit nulla: Econtra solemnitas, quæ præscribitur servanda in ipsa effectione actus, sæpe est substantialis; ut est præsentia Parochi requisita in matrimonio; Dixi tamen, sæpe esse substantialem, non semper; Nam solemnitates requisitas in *cap.* 1. *de sententia excommunicationis in* 6. certum est, esse accidentales, licet in ipso actu excommunicationis requirantur. Tertia regula ex Sal. disp. 16. num. 37.: Quando Legislator, qui invenit, & præcepit formam, dat etiam potestatem ad actum, talis forma solet esse substantialis: Sic quia Christus Dominus, qui invenit, & præcepit formas Sacramentorum, dedit potestatem ad illa conferenda, ideo formæ Sacramentorum sunt substantiales: & forma præscripta in alienatione bonorum Ecclesiæ est substantialis, quia Ecclesia dat potestatem ea alienandi sub tali forma; Unde sequitur, quod si alicui detur potestas aliqua, verbi gratia, condendi leges petito consilio, si ille non petito consilio id faceret, nulliter operaretur. Contra vero, si supponitur potestas, & præscribitur a Legislatore forma, talis forma solet esse accidentalis; Et propterea solemnitates, quæ ab Ecclesia præscribuntur in conferendis Sacramentis, dicuntur accidentales, quia supponitur potestas conferendi illa a Christo Domino collata: Sic etiam sunt accidentales omnes illæ solemnitates in jure requisitæ ad ferendam excommunicationem, videlicet, quod feratur cum scriptura, cum expressione causæ, &c., quia supponunt potestatem excommunicandi.

IX. Ex quibus infertur primo cum Medin., Sal. disp. 16. sect. 10., Pal. contra Sanch. lib. 3. disp. 32. apud Merol. cap. 5. num. 203., quod si Episcopus habenti facultatem audiendi confessiones prohibeat, ne audiat confessiones fœminarum, illicite ille, sed valide istas absolvit; quia potestas præsupponitur: Contra tamen, si quando datur jurisdictio, datur solum ad audiendas confessiones masculorum, invalide Confessarius fœminas absolveret.

Infertur secundo, quid dicendum, si potestas ad aliquid, verbi gratia, ad leges ferendas, concedatur alicui Superiori petito consilio? Certe leges latæ non petito consilio erunt nullæ; Secus vero si habenti potestatem ferendi leges præcipiatur, ne illas condat sine consilio, ut docet idem Merol.

Infertur tertio, quod quando delegatur potestas, & præscribitur forma procedendi in delegatione, talis forma est substantialis: Nisi tamen ali-

quan-

quando censeatur Legislator tantum monere delegatum de obligatione, quam habet ex jure communi; ut quando in Jubilæo datur facultas absolvendi a censuris, auditis confessionibus, præmissa satisfactione partis, & imposita pœnitentia salutari; Sicut etiam quando datur mandatum alteri, ut suo nomine Matrimonium contrahat, præmissis denunciationibus; ut communiter docent contra quamplures. Ratio est, ut notat Pal. punct. 11. & Sanch. lib. 3. disp. 5., quia cum jure communi exigantur denunciationes ante matrimonium, & præmissio confessionis, & satisfactionis factæ Parti, & impositio pœnitentiæ ad conferendam absolutionem a censuris, efficitur, quod id non requiratur nunc alio modo, quam requiratur in jure communi, nisi explicetur; ergo cum in jure communi ista exigantur ad rite, non ad valide contrahendum, vel absolvendum, ideo dicendum, quod pertineant ad formam accidentalem, & quod apponantur solum ad monendum de obligatione, quæ ad id habetur ex jure communi. Quando autem his omnibus, & aliis conjecturis inspectis dubium est, num forma sit substantialis, an accidentalis? Dicendum cum Pal. punct. 9. num. 9. ex Farinac., & aliis, quod sit accidentalis, quia favendum est valori actus.

Notandum hic primo, quod quamvis dicat aliquando lex, non servata tali forma, non posse actum fieri, non proinde sequatur, quod actus sit invalidus sine tali forma; quia potest esse sensus, quod sine tali forma non possit licite fieri; Ut si dicatur, quod non possit absolvi pœnitens non præmissa correctione fraterna, aut satisfactione Partis: Quamvis utplurimum significetur, quod non possit actus valide fieri: & ratio est, quia eo ipso, quod præscribitur aliqua forma sine ullo addito, sequitur, quod non possit licite fieri actus sine tali forma; ergo ne sint superflua verba illa superaddita (quod scilicet non possit actus fieri sine tali forma) dicendum, quod Legislator velit actum irritare tali forma non posita.

Notandum secundo, quod quando omissio formæ substantialis est modica, actus non invalidatur; ut si quis in forma consecratoria omittat ly *enim*, aut syllabam corrumpat, quæ non mutet moraliter sensum verborum, puta si dicatur, In nomine Patre; Secus vero si dicatur, in nomine Matris in forma Baptismi.

Notandum tertio ex Suar. lib. 5. cap. 28., & Pal., quod quando statutum mandat aliquid fieri certo loco, ac tempore, tunc actus contra id factus est illicitus, sed validus; quia talis circumstantia apposita videtur spectare ad formam accidentalem, nisi aliter procedat Legislator ad annullandum actum. Unde si detur alicui facultas audiendi confessiones post auroram in Ecclesia, confessio alio tempore, & loco facta erit valida, & illicita.

X. Quæritur ultimo, An actus factus sine substantiali solemnitate a jure præscripta ex urgentissima causa sit validus?

Respondeo cum communiori apud Sanch. lib. 3. disp. 17. contra Covarr., & alios negative: Nunquam enim est validum, verbi gratia, Matrimonium clandestinum, posita quacumque causa urgentissima, ut communiter docent contra Veracrux, Vegam, Graff. apud Merol. disp. 4. cap. 5. dub. 16. Ratio est, quia sine forma substantiali actus non subsistit. Immo quamvis possit aliquando dispensare Episcopus in impedimento dirimente, ut docent passim multi Doctores, posita urgentissima causa; nunquam potest dispensare, ut matrimonium, verbi gratia, clandestinum sit validum, ubi rece-

ptum est Tridentinum. Ratio est, quia potest quidem inferior data causa juxta dispensare in lege superioris; at nullatenus effici potest, ut actus sine forma substantiali essentialiter requisita ad ejus valorem subsistat.

Neque dicas primo, humanas leges non obligare cum magno rigore, & admittere Epikejam, seu mitem interpretationem. Nam communiter docent contra Capuam, Vegam, & alios apud Sanch. loc. cit., id esse verum, quando leges humanæ aliquid præcipiunt, vel prohibent, non vero quando irritant, aut quando inhabilitatem inducunt, vel quando præscribunt formam substantialem actui; quia sine forma substantiali corruit compositum, tam in Physicis, quam in Moralibus; Et ideo professio, verbi gratia, est invalida ante annum decimum sextum posita quavis causa.

XI. Neque dicas secundo, quod si potest Episcopus dispensare in uno impedimento dirimente, poterit etiam in alio; sed admittitur a multis Doctoribus, quod urgeute gravi necessitate possit, verbi gratia, dispensare, ut matrimonium fiat inter consanguineos, vel affines; ergo etiam dispensare poterit in impedimento clandestinitatis.

Nam disparitas est manifesta; lex enim irritans matrimonium inter consanguineos non irritat illud simpliciter, sed irritat, si id fiat sine dispensatione; Cum ergo possit, & soleat Pontifex in tali impedimento dispensare, poterit Episcopus etiam in casu necessitatis, & sic non fit matrimonium contra legem præscriptam: Contra vero cum non soleat Papa dispensare, ut matrimonium fiat sine Parocho, & testibus, ideo lex irritans matrimonium clandestinum irritat illud simpliciter, atque adeo non est licitum Episcopo dispensare in tali lege, in qua Papa nunquam dispensat; Et idem dicas de similibus impedimentis. Adde, quod quamvis detur locus Epikejæ in lege humana præcipiente, vel prohibente, itaut possit in casu urgentissimo existimari, quod lex illum casum non comprehendat, nunquam tamen datur Epikeja in lege irritante; & ideo nec licitum, nec validum est matrimonium inter consanguineos non obtenta saltem ab Episcopo in casu urgentissimo dispensatione, posito quod soleat Papa illam dare; ergo cum in lege irritante matrimonium clandestinum non soleat dare dispensationem Papa, sequitur, quod semper sit invalidum, itaut non possit Episcopus in tali impedimento dispensare.

XII. Hic adverte, quod lex præscribens formam substantialem contractui, sicut obligat in omni casu, quamvis urgentissimo, ita pariter obligat ignorantes illam; seu habet effectum suum, quamvis ea lex ignoretur. Et ratio est clara, quia si deficiat forma, sive sciatur, sive ignoretur, deficit compositum: Sic matrimonium clandestinum est invalidum, quamvis lex Tridentini ignoretur a contrahentibus; Et alienatio bonorum Ecclesiæ est invalida, non servata ob ignorantiam debita forma. Et irrita est collatio beneficii facta 'alicui ignoranti pactum aliorum simoniacum, ex cap. *Nobis fuit, de Simonia*; lex enim per se irritat illum actum sine ulla ordinatione ad conscientiam operantis; unde licet ignorantia impediat culpam, non tamen impedit nullitatem actus. Quando tamen irritatio est pura pœna, (ut est irritatio matrimonii facti post uxoricidium cum promissione talis matrimonii; vel facti post adulterium cum promissione matrimonii cum adultero post mortem conjugis) tunc putat Sal. dub. 16. sect. 3., Merol., Suar. lib. 5. cap. 22., Sanch. lib. 9. disp. 32. num. 18. apud Pal. disp. 2. punct.

punct. 13. num. 7., ignorantiam inculpabilem excusare; sicut ea excusat ab irregularitate pœnali; quia cessante causa legis, quæ est punitio delicti, cessat lex. Hinc Beneficiarius omittens inculpabiliter horas facit fructus beneficii suos, eo quod deficiente culpa non debeat incurrere hanc pœnam non faciendi fructus suos.

XIII. Adverte secundo, quod sicut ignorantia non impedit irritationem actus, ita nec metus; unde matrimonium clandestinum est nullum, etiamsi fiat per metum cadentem in constantem virum. Ratio est, quia magis tollit voluntarium ignorantia, quam metus; ergo cum ignorantia legis irritantis non impediat nullitatem actus, a fortiori nec impedit metus; Qui si sit gravis, excusat a lege humana prohibente, vel præcipiente, non tamen impedit effectum legis irritantis, aut inducentis inhabilitatem ad aliquid. Quod constat ex usu, & sensu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum, ut notat Suar.

XIV. Notandum tertio, Legem irritantem tunc non sortiri suum effectum, cum cessat ratio legis, non quidem privative, sed contrarie; seu quando ex irritatione sequitur aliquid contrarium intentioni Legislatoris: Verbi gratia, si irritetur actus in favorem alicujus, quando irritatio cedit in damnum illius, tunc actus non est irritus; Ideo alienatio facta a Minore sine consensu Curatoris valida est ex Felino, si cedat in utilitatem Minoris; Et contractus factus a Religioso sine licentia Prælati, licet per se sit nullus, tamen si cedat in utilitatem Religionis, ex Navar. apud Merol. cap. 5. dub. 16., est validus; quia in favorem Religionis irritatio est facta; Et idem dicas de alienatione bonorum Ecclesiæ, non servata forma præscripta, ex Puteo, & Riccio contra Vincent. de Franch. apud Merol. cap 5. num. 236.: Quod constat ex Regula illa juris in 6. *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.* Unde dicendum, irritationes istas esse veluti conditionales, hoc est, nisi cedat irritatio in damnum ejus, ob cujus favorem est facta; seu nisi cedat juri suo is, in cujus favorem fit.

Neque dicas cum Veracrux, Veg., & Graff., esse etiam validum matrimonium clandestinum in necessitate extrema, seu quando non adest Parochus, aut si periclitetur salus æterna hominis concubinarii agentis animam, nisi prius contrahat matrimonium cum concubina, & filios legitimet; quia scilicet lex irritans matrimonium clandestinum est etiam conditionalis, hoc est, nisi urgeat gravis necessitas. Nam communiter docent ex usu Ecclesiæ, & ex consensu Doctorum, hujusmodi leges esse absolutas, & expedire magis ad bonum commune, quod inviolabiliter observentur, quam quod in uno, vel altero casu incommodum vitetur: Contra vero illæ leges, quæ in favorem alicujus irritant actus, sunt revera conditionales, ob rationem adductam: Utrum autem liceat matrimonium clandestinum, hoc est, sine Parocho, adhibitis tamen pluribus testibus, in locis Infidelium, ubi Parochus haberi non potest? Concedunt Doctores plurimi; præsertim quia lex Tridentini non obligat ubi illud non est receptum, ut dicemus agentes de Matrimonio.

ARTICULUS IV.

De Obligatione Legis Dubiæ.

I. Alibi differuimus, num lex dubia obliget, sive dubium sit ex parte legis, seu præcepti; sive ex parte rei præceptæ; sive ex parte Superioris?

II. In dubio, an detur lex, seu an hunc

casum comprehendat, seu an sit promulgata, probabilius illa non obligat; Secus vero si dubitetur, an sit acceptata, an abrogata, an ab ea sufficienter excuseris?

III. Epicheja locum habet, etiam quando solum probabiliter judicamus nolle Superiorem in tali casu obligare; etiamsi finis legis solum cesset negative.

IV. In dubio, an res præcepta sit licita, obsemperandum est Superiori illam præcipienti; Nisi tamen ea res sit valde ardua.

V. Etiam Religiosi, quamvis sint subditi voluntarii, tenentur obedire Superiori præcipienti, etiam in dubio, an res præcepta excedat illius potestatem.

VI. Quid si tam Superior, quam Subditus dubitent de honestate rei præceptæ?

VII. Etiamsi dubitet subditus positive, & probabile sit, quod res præcepta sit illicita, adhuc obsemperare senetur Superiori præcipienti.

VIII. In dubio de legitima Superioris potestate, si hæc sit in possessione, obsemperandum est præcipienti, nisi res præcepta sit valde ardua; secus vero, si ea non sit in possessione.

IX. Quid si dubitetur, num lex sit directiva, an preceptiva? Num obliget sub gravi, an sub levi? Num habeat rationem consilii, an legis?

X. Quid dicendum in variis dubiis sive ad Votum, sive ad Juramentum spectantibus?

I. Plurima hac de re, ac fuso calamo disputavimus in secundo ex Opusculis Theologico-Moralibus agentes de conscientia dubia, & scrupulosa: In quæstione quippe quarta differentes de conscientia dubia in materia legis, vel præcepti, diximus ex triplici capite oriri posse hujusmodi dubium, videlicet Primo ex parte præcepti, dubitando, an sit impositum? An usu receptum? An abrogatum consuetudine, aut dispensatione? Secundo, ex parte rei præceptæ, ambigendo, an sit licita? An excedat potestatem præcipientis? Demum, ex parte Superioris præcipientis, eo quod non constet, an sit legitimus Superior? Vel an sit Superior hujus subditi? Crambe profecto recocta hic ad nauseam usque apponeretur, si iterum de hisce quæstionibus fuse disputandum esset. Quia tamen ad complementum hujus tractatus spectat de iis, utpote ad praxim pernecessariis, nonnihil agere, ideo hic paucis, veluti in compendium redigo, quæ in septem articulis fuse ibi prosecutus sum; enodando etiam, quæ ad licitum usum Epichejæ spectant, quando dubia isthæc animum in angustias redigunt.

II. In primo itaque illius quartæ quæstionis articulo expedivimus, Num teneamur obedire in dubio, an extet Lex? Diximus autem probabilius negandum contra Probabilioristas; sicut etiam in dubio Voti, juramenti, &c. similium; eo quod possessio in his dubiis stet pro libertate; ut constat ex regulis in eodem Opusculo quæstione tertia præjactis. Ex quibus sequitur non obligare legem, si dubitetur de ejus sensu, an scilicet hunc casum comprehendat? Sicut etiam si dubitetur, an ea sit promulgata? Secus vero, si dubitetur, an Lex sit acceptata, vel usu recepta, vel abrogata, vel dispensata? Sicut etiam si dubitetur, an sufficienter ab ejus observantia excuseris? Cum in his casibus possessio stet pro lege, non pro libertate. Quamvis in hoc postremo dubio sæpe habere possit locum Epikeja, ne exponaris periculo gravis damni.

III. In secundo articulo disputantes de Epikeja diximus, eam habere locum

eum, etiam quando probabiliter dumtaxat judicamus, nolle Superiorem in hoc casu obligare. Non est tamen necesse ad licitum usum Epikejæ, ut finis adæquatus legis hic, & nunc cesset contrarie, seu ut ejus observantia sit peccaminosa; (ut accidit, v. g. quando quis vellet moribundum relinquere, ut audiat Sacrum) sed satis est, quod ita finis legis cesset negative, ut ejus observantia hic, & nunc sit valde difficilis, & ardua, ut proinde non præsumatur a Legislatore benigno, quod velit in hoc casu obligare; quod fusius etiam quæst. 6. art. ult. discutiemus.

IV. In tertio articulo disputavimus, Num teneamur obedire in dubio, an res præcepta sit licita? Qua de re nonnulla supra diximus in calce articuli secundi quæstionis primæ. Communius autem Doctores docent, in tali dubio obediendum esse, præsertim si præceptum facile impleri possit. Non leves rationes videntur suadere sententiam oppositam, quam graves Doctores tuentur cum Vasq., Sal., Adrian., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 3. resol. 9., & Tambur., qui putat utramque sententiam esse probabilem. Sed communior sententia docens obediendum esse, est solidior, & rationibus in contrarium in eo articulo adductis videtur fieri satis. Ex qua sententia plurima ad praxim deducuntur: Verbi gratia, tenetur parere Superiori ægrotus, cui præcipitur, ne jejunet, ne recitet horas, &c., etiamsi dubitet, an ratione ægritudinis sufficienter excusetur: Quod si ægrotus non esset subditus, in tali dubietate non excusaretur, etiamsi ille judicaret excusari. Similiter miles dubitans de injustitia belli potest pugnare, si sit subditus, idque illi præcipiatur; Aliter pugnare non poterit citra probabilem opinionem, quod bellum sit justum. Pariter qui dubitat, an sit sufficiens ad confessiones audiendas, potest illas audire, si id a Superiore præcipiatur; secus vero non poterit. Et universim tenetur subditus præcepto Superioris obtemperare, etiamsi non habeat certitudinem, quod res præcepta sit licita, dummodo certitudinem non habeat, quod sit illicita, juxta celebrem doctrinam Divi Augustini contra Faustum relatam in Cap. *Quid culpatur* 23. quæst. 1. Ubi habetur: *Vir justus si forte etiam sub Rege homine sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Illud permiserim cum Sanch., Pal., Less., & aliis, quod si res præcepta sit nimis ardua, (ut esset, verbi gratia, longa peregrinatio, diuturna abstinentia, &c.) in dubio, an res illhæc præcepta sit licita, aut excedat potestatem præcipientis, non detur obligatio parendi; sicut neque præceptum obliget, quando ex obedientia timetur grave damnum; tum quia præcepta humana universim non obligant cum gravi incommodo; tum etiam quia in tali dubio videtur potius prævalere jus, quod est in subdito, ne notabiliter lædatur, quam jus, quod est in Superiore præcipiendi, quod non videtur illicitum. Qua de causa laudati Doctores putant in dubio de justitia gravis tributi impositi, probabiliter non teneri subditum illud solvere; cum non debeat prævalere jus dubium præcipiendi, quod est in Superiore, juri certo subditi possidentis bona sua.

V. In articulo quarto, inquirentes, Num etiam Religiosi, qui sunt subditi spontanei, teneantur parere Superioribus suis in dubio, an res præcepta potestatem præcipientis excedat? Diximus pariter probabilius esse, quod teneantur, (quamvis Suar., & Pal. censeant, probabile esse, quod non

tencan-

teneantur) quia licet voluntarie Religiosus statum religiosum susceperit, adhuc eo suscepto Prælatus habet jus præcipiendi ex vi jurisdictionis sibi collatæ a Pontifice; & ideo in dubio negativo prævalere debet possessio, quæ est in Superiore relate ad Religiosos; non secus ac in Prælato, ac Principe relate ad subditos suos. Unde eodem pacto videtur utrobique ratiocinandum; ita scilicet, ut solum quando res est nimis ardua, probabiliter in tali dubio ratione Epikejæ obedire non teneantur. Utrum autem qui extra statum religiosum simplici voto obedientiæ astrictus est alteri obedire, adhuc teneatur obedire in casu consimili dubio? Affirmant probabiliter Suar., & Bresserus, quia vovens alteri obedientiam vult ab eo regi vice Dei, præsertim in rebus dubiis, in quibus directio est necessaria. Ex quo sequitur, Moniales in casu dubio teneri Abbatissæ parere, quamvis huic non competat potestas spiritualis, sed œconomica, & civilis, qualem habent Patresfamilias in filios, Magistratus in cives, & Abbates in Eremitas, qui simplici voto obedientiæ se illis alicubi obstringunt: Aliter magna perturbatio inter Moniales, & hujusmodi subditos oriretur, si cuilibet integrum esset prætextu proprii dubii obedientiam denegare.

VI. In articulo quinto disputatur, Num subditus obedire teneatur, quando etiam Superior dubitat de honestate rei præceptæ. Et pro utraque parte stant Doctores primi subsellii, & rationes non futiles. Dicendum verius, quod si in tali casu Superior non præmissa diligentia ad dubium deponendum, præcipiat, subditus obedire non teneatur; Secus vero si debitam diligentiam præmisit, & adhuc dubium perseverat: Ad eum modum, quo conjux dubitans de valore Matrimonii, si post præmissam debitam diligentiam, adhuc dubium perseverat, potest licite debitum petere, & alter reddere tenetur; quia in tali dubio stat in possessione valor matrimonii, quod confert jus ad debitum petendum. Probabile tamen est, quod si res præcepta sit nimis ardua, subditus obedire non teneatur, quando post præmissam diligentiam ad vincendum dubium, tam Superior, quam subditus in eadem dubietate persistunt.

VII. In articulo sexto inquiritur, num teneatur obedire subditus in dubio positivo, seu quando probabile est, rem præceptam esse illicitam? Putant probabiliter graves Doctores cum Less., Pal., Ledesm., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 31., quod non teneatur; præsertim si res præcepta sit ardua, & detur locus Epikejæ. Sed communius illum obligant ad obediendum; tenetur quippe Subditus ponere quicquid præcipitur, si potest sine peccato poni; ut in casu nostro; quod validæ rationes evincunt.

VIII. In articulo septimo similiter quæritur, An teneatur subditus obedire, quando dubium est de legitima Superioris potestate? Et communiter contra nonnullos docent, tunc teneri, quando Superior est in possessione suæ Prælationis; quia nequit spoliari jure præcipiendi, quod possidet, propter dubium supervenicns: Sicut conjux nequit spoliari jure petendi debitum, quando bona fide possidet suum matrimonium, etiamsi alteri dubium aut negativum, aut etiam positivum superveniat. Sic etiam miles subditus pugnare tenetur, prout præcipitur a Principe pacifice suum Principatum possidente, etiamsi detur ratio probabilis de belli injustitia. Pariter Reus, & testis, si a Judice interrogentur, qui sit in sue jurisdictionis possessione, tenentur ad mentem interrogantis respondere, quamvis dubitent de legitima

tima Judicis interrogatione; dummodo ex tali responsione non immineat sibi, vel aliis grave damnum; Nam in tali casu probabiliter poterunt uti æquivocatione; quia, ut supra dictum est, sicut nequit spoliari Judex jure interrogandi, quod possidet, propter dubium superveniens; ita nequit Reus, aut Testis spoliari honore, vita, fama, ac bonis, quæ possident, propter dubium superveniens; unde non tenentur isti se exponere periculo amittendi propria bona, si non constet, quod Judex juris ordine servato, ac legitime interroget.

IX. In articulo octavo diximus, in dubio, num statutum aliquod habeat rationem legis, an meræ directionis, censendum esse, quod sit directio, eo quod non constet de lege obligante. At si dubitatur, num lex habeat rationem præcepti, an consilii, dicendum, quod habeat rationem præcepti, eo quod obligatio natura sua consequatur ad legem. Similiter in dubio, an lex obliget sub gravi, dicendum, obligare sub gravi, si constet de gravitate materiæ; At si dubitetur de intentione Legislatoris, num velit sub gravi obligare, dicendum, quod obliget sub levi. Præterea verbum præceptivum in lege Canonica indicat secundum se obligationem gravem, secus vero in lege Civili, quippe quæ solum sub pœna temporali solet aliquid præcipere.

X. Quia tamen Votum est quædam lex privata, quam sibimet vovens imponit, idcirco sicut plurima a Doctoribus inquiruntur circa obligationem legis dubiæ; ita pariter circa obligationem voti dubii, quæ nos etiam fuse prosecuti sumus in quæstione sexta ejusdem Opusculi secundi de Conscientia dubia, & scrupulosa; quæ hic innuuntur dumtaxat, ut possit Lector solutionem talium dubiorum in ea quæstione perquirere, ubi opus erit. Ambigitur itaque primo, num in dubio voti, juramenti, aut promissionis detur obligatio ea adimplendi, sive dubium sit negativum, sive positivum? Et quid, si detur pro voti nuncupatione solida probabilitas citra ullam probabilitatem in oppositum? Secundo, num voto tenearis, si dubites de perfecta deliberatione in eo emittendo, vel ratione ætatis, vel ratione somni, aut vehementis passionis? Tertio, si dubitetur a vovente, an votum sit de meliori bono; aut si dubitetur, num materia licita evaserit illicita? Quarto, Utrum teneatur vovens ponere unam partem rei promissæ, si non potest alteram, in dubio num utramque voverit copulative, & per modum unius, an divisive, & per modum plurium? Verbi gratia, si quis voverit Religionem ingredi, & castitatem servare, dubitet tamen, an copulative utrumque voverit, num teneatur ad castitatem, si non possit ingredi Religionem? Pariter, si quis voverit aliquid propter duplicem finem, alterum aptum, alterum ineptum; Verbi gratia, vovit quis stipem erogare, & ad sublevandam miseriam pauperis, & propter inanem gloriam, aut ad agendas Deo gratias, quod inimicum occiderit, dubitat tamen, num utrumque finem intenderit copulative, an divisive, teneturne votum servare? Quinto, In dubio an votum fuerit ante pubertatem emissum, num possit a Patre irritari? Et in dubio, an fuerit emissum ante septennium, num obliget? Hæc, & his affinia loco laudato perpensis utrinque rationum momentis disceptavimus, unde non opus est hic diutius in iis immorari; præsertim quia non potest istorum omnium dubiorum resolutio paucis verbis concludi.

QUÆ-

QUÆSTIO V.

Quomodo Legi parendum?

INſpecto primario legis effectu, qui eſt obligatio, progredimur ad inquirendum, Ad quid nos obliget lex? Et quibus actibus noſtræ obligationi ſatisfaciamus? Primo itaque quærendum eſt, An intentio implendi legem cadat ſub lege, ſeu an lex obligans ad ponendum, verbi gratia jejunium, obliget non ſolum ad ponendum jejunium, ſed etiam ad ponendum ea intentione, ut legi ſatisfaciamus? Secundo, Quibus actibus legi ſatisfiat? Tertio, an qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poſſit? Quarto, de impedimentis legi non apponendis, ſiquidem lex obligans ad finem obligat tum ad ponenda media ad talem finem requiſita, tum etiam ad removenda impedimenta.

ARTICULUS I.

De Intentione requiſita ad ſatisfaciendum legi.

I. Ad ſatisfaciendum legi poſitivæ requiritur intentio ponendi opus præceptum.

II. Non tamen ad ſatisfaciendum præcepto negativo.

III. Qui invitus audit Miſſam, vel jejunat, non ſatisfacit præcepto; At qui invitus reſtituit, non tenetur ad aliam reſtitutionem.

IV. Quid ſi quis per metum audiat Miſſam præceptam?

V. Num ſatisfaciat jejunio præcepto, qui tota ea die dormit nihil cogitans de jejunio?

VI. Quamvis ad ſatisfaciendum præcepto requiratur intentio ponendi opus præceptum, non requiritur tamen intentio ſatisfaciendi præcepto.

VII. Debens Titio centum, ſi immemor debiti donet illi centum, num teneatur alia centum dare, ut debito oblito ſatisfaciat?

VIII. Num legi ſatisfaciat, qui ponit opus injunctum nolens per illud ſatisfacere, dummodo talem voluntatem deinde deponat?

IX. Num pænitentia, quæ virtute clavium debet impleri, poſſit pariter poni cum conſimili voluntate?

X. Qui ex pluribus titulis debet aliquid ponere, quin poſſit eodem opere omnibus obligationibus facere ſatis, cuinam ex illis cenſetur ſatisfeciſſe ponendo tale opus?

I. QUæritur primo, An ad ſatisfaciendum legi, ſeu præcepto, requiratur intentio ponendi opus præceptum?

Reſpondeo cum communi affirmative: Verbi gratia, ut ſatisfiat præcepto audiendi Miſſam, requiritur intentio illam audiendi; Ut ſatisfiat præcepto recitandi horas, requiritur intentio recitandi illas, ſeu orandi illas legendo; Nec ſatis eſt mera intentio legendi, vel addiſcendi: Ratio eſt, quia præcepta hominibus impoſita debent humano modo impleri; non implentur autem humano modo ſine intentione ponendi opus præceptum. Quare idem dicendum eſt de impletione voti, juramenti, & Pœniten-

tentiæ Sacramentalis; quia instar legum hæc obligant. Et confirmatur, nam sicut ad violationem præcepti requiritur actus, seu omissio libera rei præceptæ, ita ad satisfaciendum præcepto positivo requiritur actus liber, seu intentio ponendi rem præceptam.

II. Notandum tamen, quod ad satisfaciendum præcepto negativo, verbi gratia, non occidendi, satis est omissio occisionis, quamvis non libera: Contra vero ad satisfaciendum præcepto positivo audiendi missam non satis est auditio missæ, etiam non libera, verbi gratia, facta a dormiente. Ratio est, quia, ut præceptum positivum modo humano impleatur, requiritur actus liber, & humanus, seu intentio ponendi rem præceptam; Verum ut modo humano impleatur præceptum negativum, satis est, ut homo non habeat actum liberum, seu intentionem ponendi rem prohibitam. Ratio est, quia ad hoc tantum obligat præceptum negativum; & præcise per hoc, quod aliquis, verbi gratia, non habeat intentionem occidendi, ponit conformitatem cum lege de non occidendo, etiamsi verbi gratia dormiens alium occidat. Et eodem modo satisfacit præcepto de non comedendis carnibus, qui ex necessitate illas non comedit. Quod si haberet intentionem comedendi illas, si posset, in tali casu satisfaceret præcepto negativo per omissionem necessariam comestionis, & simul peccaret contra idem præceptum intendendo rem vetitam; non secus ac ille, quem pœnitet servasse legem: Vel potius peccaret contra præceptum naturale, quo obligamur ad non habendas hujusmodi voluntates inordinatas erga leges humanas.

Hinc sequitur primo, ebrium, aut dormientem non satisfacere præcepto audiendi missam, vel recitandi horas, etiamsi audiat, aut recitet in ebrietate, vel somno; quia non ponit rem præceptam humano modo, seu actu libero.

Sequitur secundo, quod qui recitat horas attentissime, sed solum animo addiscendi, teneatur iterum illas recitare; quia non habet intentionem ponendi opus præceptum, hoc est orationem. Ita Less., Sanch., Suar. & alii communiter: Ecclesia enim dum præcipit recitationem horarum, præcipit orationem, & ideo requiritur intentio orandi, & non satis est intentio addiscendi. Et propter eandem rationem, qui adit Ecclesiam animo contemplandi, si interim ad ejus præsentiam celebretur missa, non satisfacit præcepto audiendi missam, ex defectu intentionis illam audiendi, ut communiter etiam docent apud Dian. part. 3. tract. 6. resol. 77. contra Palpunct. 17. num. 7., quamvis si præcessisset ista intentio, sufficienter satisfaceret assistendo missæ cum ea contemplatione.

III. Sequitur tertio, quod qui omnino invitus audit missam, vel jejunat, non satisfaciat, & teneatur ex defectu intentionis requisitæ aliam missam audire, & aliud jejunium ponere, si ex voto, vel præcepto debeat semel jejunare, & obligatio non sit affixa diei: Quamvis e converso, qui per vim restituit, non teneatur iterum restituere; non quia implevit præceptum restituendi, sed quia sublata est materia talis præcepti, videlicet inæqualitas inter partes: Et ideo qui per vim restitueret, non incurreret excommunicationem latam contra non restituentes, ut notant Sanch., & Suar. apud Bonac. hic; quia excommunicatio censetur lata solum contra retinentes rem alienam invito domino; qui autem per vim restituit, quamvis non satisfecerit præcepto naturali restituendi; satisfacit tamen præcepto

Ecclesiæ non retinendi rem alienam invito domino: Contra vero si lata sit excommunicatio contra non audientes sacrum, & aliquis omnino invitus audiat Sacrum, incurrit excommunicationem, quia violat præceptum Ecclesiasticum, ut communiter docent contra Sot. apud Bonac.

IV. Sequitur quarto, quod qui per metum gravem audit sacrum, satisfaciat præcepto, quia metus non tollit, licet minuat, libertatem, seu voluntarium, & intentionem liberam requisitam audiendi sacrum. Si quis tamen ita habeat ratione metus intentionem liberam audiendi sacrum, ut simul dicat, Non audirem sacrum, nisi cogerer, peccat, ut diximus, contra idem præceptum, sive contra præceptum naturale, quod obligat ad non habendas hujusmodi intentiones conditionatas; quamvis non teneatur aliam missam audire; quia satisfecit eidem præcepto, quatenus obligat ad ponendum actum externum auditionis missæ cum intentione absoluta illam audiendi.

V. Sequitur quinto, quid dicendum, si Titius, qui tenetur semel in hebdomada jejunare, die lunæ jejunavit, eo quod tota die dormierit, aut fuerit ebrius, sine ulla intentione jejunandi? Aliqui volunt, quod teneatur iterum jejunare; quia non implevit cum intentione debita præceptum, quod putat esse affirmativum Fagund. part. 4. de Præceptis Eccl. lib. 1. cap. 4: Alii vero cum Merolla disput. 4. cap. 3. num. 35. putant non teneri iterum jejunare; quia præceptum jejunii est negativum, videlicet ut abstineamus a pluribus refectionibus, & a cibis paschalibus; præceptum autem negativum, ut præceptum non occidendi, etiam per omissionem non liberam impletur. Equidem tamen puto, quod teneatur in casu adducto Titius ad iterum jejunandum: Sicuti enim qui omnino invitus jejunat, volens comedere, non solum peccat eo animo interno contra præceptum jejunii, (ut dicitur de eo, qui omnino invitus omittit furtum volens furari) sed etiam videtur obligandus ad jejunandum altero die, quia non jejunavit humano modo, adeo ut velit jejunare, prout præcipitur; ita in casu nostro; Et disparitas inter jejunium, & furtum videtur esse, quia intentio præcipientis jejunium est, ut humano modo, atque adeo cum intentione ponendi jejunium jejunetur; Contra vero intentio Legislatoris præcipientis, ne quis furetur, non est, ut humano modo omittatur furtum, atque adeo ut habeatur intentio positiva non furandi, sed solum intendit, quod non ponatur furtum, quamvis omissio furti sit necessaria.

VI. Quæritur secundo, An ad satisfaciendum præcepto requiratur non solum intentio prædicta ponendi opus præceptum, sed etiam intentio satisfaciendi præcepto per positionem operis præcepti?

Respondeo cum communi contra Reginald. lib. 16. cap. 3. num. 31. negative; unde qui præcepti immemor, aut ignorans V. G. esse diem festum, audit sacrum, præceptum implet, nec tenetur aliud sacrum audire, si recordetur diei festi: Immo nec tenetur habere positivam intentionem satisfaciendi per missam auditam; sed satis est, quod cognoscat se præceptum implevisse, nec ad aliud teneri. Ratio est, quia præcepta solum obligant ad ponendum opus injunctum actu humano, nec probatur, quod simul obligent ad habendam intentionem satisfaciendi præcepto: Quamvis enim præceptum obliget ad obedientiam, non per hoc obligat ad obedientiam formalem, & in actu signato, seu ad faciendum actum ex motivo obedientiæ, sed ad obedientiam materialem,

& in

& in actu exercito. Et idem dicas de pœnitentia imposita a Confessario, & de Voto (quod est quædam privata lex) Etenim pariformiter tantum obligat ad fidelitatem materialem, non formalem.

VII. Dices, qui debet alicui centum, & immemor obligationis dat illi centum, tenetur deinde alia centum dare, quando debiti recordatur; ergo etiam qui ex voto, vel præcepto debet centum pauperi, si immemor voti, vel præcepti det pauperi centum, debet deinde alia centum pauperi dare, quando recordatur voti, vel præcepti.

Respondeo, transmisso antecedente, negatur consequentia; Disparitas est ex Sanch., Bonac., Vasq., & aliis; quia hoc est peculiare obligationis justitiæ, ut non tollatur sine animo tollendi illam; Quare qui debens ex justitia Titio centum, dat illi centum titulo donationis, vel eleemosynæ, (quamvis daturus illa centum ad satisfaciendum debito, si debiti recordaretur) non extinguit obligationem justitiæ. Et ratio ulterior est, quia obligatio ex justitia pendet ex voluntate contrahentium; unde qui debens alteri centum de facto vult illi donare centum, non extinguit debitum, quia non vult illud extinguere; Quamvis enim vellet extinguere, si illius recordaretur; at de facto non habet hanc voluntatem, & ideo non extinguit: Contra vero lex pendet a voluntate Legislatoris, quæ tantum obligat ad substantiam operis, nec pendet a voluntate subditi, quod non satisfaciat legi, eo ipso, quod ponit opus a lege injunctum; sicut pendet a voluntate debitoris, quod non satisfaciat debito, quando dat centum titulo donationis. Quod diximus de obligatione orta ex lege, dicendum de obligatione orta ex voto: Quamvis enim obligatio voti oriatur ex ipso vovente, unde qui vovet dare centum pauperi, possit dando centum velle, quod perseveret obligatio, veluti emittendo novum votum; probabilius tamen est, quod docet Sanch., quod votum obliget omnino instar præcepti; unde sicut posita substantia operis præcepti satisfit probabiliter præcepto, etiamsi operans nolit per tale opus satisfacere, ut dicemus quæsito sequenti; ita pariter voto satisfit per positionem, verbi gratia, jejunii Deo promissi, quamvis nolit jejunans satisfacere per tale jejunium, dummodo non emittat positive novum votum.

Unde fit, quod qui vovit vel jejunare, vel dare eleemosynam, si jejunavit animo implendi votum per eleemosynam, non teneatur deinde eleemosynam dare; quia satisfecit voto illi disjunctivo per positionem jejunii, & intentio illa satisfaciendi deinde voto per eleemosynam est solum propositum, & non habet obligationem ortam ex voto: Sicuti qui vovit jejunium, si postquam jejunavit, vult iterum jejunare, ut idem votum iterum impleat, si non jejunet, non facit contra votum, sed contra propositum.

Dixi in responsione, transmisso antecedente: Etenim aliqui apud Bonac. disput. 1. de restitut. quæst. ult. punct. 2. num. 26. illud negant, putantque, quod qui dat in eleemosynam centum Titio immemor debiti, vere satisfaciat debito ex voluntate illa interpretativa, quod prius velit satisfacere debito, quam facere eleemosynam: Quod præsertim verum est ex Vasq., si donans non explicet voluntatem, quam habet donandi; quia non præsumitur donare, donec animum suum explicet. Et Pal. punct. 17. docet, quod si aliquando aliquis habuit voluntatem in eleemosynis faciendis prius satisfaciendi debito, si quod habet; tunc illæ eleemosynæ sunt revera solutiones debiti, propter vo-

luntatem illam habitualem satisfaciendi prius debitis ex justitia. At Merol. disp. 4. cap. 5. num. 362. putat, quod qui debet alteri centum ex titulo oneroso, & deinde donat centum immemor debiti, juxta communem sententiam probabiliorem, non satisfaciat debito, quia voluntas actualis dandi liberaliter præfertur voluntati habituali satisfaciendi prius debito; Contra vero si debeat centum ex titulo gratioso, seu ex liberali promissione, satisfaciat, quando immemor talis obligationis præteritæ donet centum; Et idem dicit de voto. Ratio est, quia votum, & promissio non tam stricte obligant, sicut vinculum justitiæ.

VIII. Quæritur tertio, an satisfaciat præcepto, qui ponit opus injunctum cum positiva intentione non satisfaciendi præcepto per illud: Verbi gratia, si quis audiat Sacrum die festo animo non satisfaciendi præcepto, quia vult aliud audire, teneturne deinde aliud audire, ut præcepto satisfaciat?

Respondeo, Azor., Rodriq., Ledesm., Navar., Henr., & alios putare, quod non satisfaciat præcepto, qui ponit cum tali intentione opus injunctum; Primo, quia actus non operatur ultra intentionem agentis, ex leg. *Non omnis ff. Si certum petatur*, sed agens non intendit satisfacere præcepto, dum exequitur opus injunctum; ergo non satisfacit. Secundo, quia præcepta debent impleri humano modo; ergo debet homo velle illa implere, itaut non impleat, dum non vult implere. Tertio, quia si missam, verbi gratia, debeas Titio ex stipendio, & velis pro Titio gratis celebrare, non extinguis debitum. Quarto, qui non vult audire missam, cui invitus assistit, missam non audit, nec satisfacit præcepto, licet assistat; ergo qui non vult satisfacere præcepto, audiendo missam, neque satisfacit.

Sed communius docent oppositum cum Less., Sanch., Pal. punct. 17. Ratio est, quia intentio non satisfaciendi præcepto, dum, verbi gratia, audis missam præceptam, est inefficax, & procedit ex ignorantia, qua creditur posse non satisfieri præcepto per illam intentionem; cum vere ponatur quicquid præcipitur, atque adeo impletur præceptum; Sicut vere implet præceptum restituendi, qui equum furto sublatum restituit, quamvis habeat intentionem non satisfaciendi obligationi justitiæ per restitutionem talis equi, sed velit pretium aliud dare ad satisfaciendum pro furto: Quare sicut præceptum, verbi gratia, audiendi missam non obligat ad audiendam missam, ut satisfiat præcepto, seu ex motivo obedientiæ; ita nec obligat ad audiendam missam, & ad non habendam intentionem non satisfaciendi præcepto, dum auditur missa præcepta.

Dices, hinc sequeretur, quod audiens missam præceptam, cum intentione non satisfaciendi per illam præcepto, non teneatur deinde mutare voluntatem, si nolit aliam missam audire, eo quod jam satisfecerit præcepto.

Respondeo, non teneri ad mutandam voluntatem ex vi præcepti Ecclesiastici, sed ad id teneri ex vi præcepti Divini, quo tibi prohibetur nolitio non implendi præceptum Ecclesiasticum; unde tenetur ab illa nolitione cessare, ut docent communiter: Quamvis non teneatur habere voluntatem oppositam, ut docet Sanch. contra Suar. apud Dian. part. 1. tract. 12. resol. 37., cum satis sit, quod advertat se satisfecisse præcepto, & cesset a nolitione satisfaciendi præcepto per missam auditam.

Hinc sequitur, quod, si imposita sit excommunicatio contra non audien-

dientes sacrum, si quis audi[illegible] cum intentione non s[illegible] illud, & non cesset te[illegible] tali voluntate, peccet q[illegible] liter, sed non incurrat [illegible]communicationem; quia violavit præceptum Divinum, non Ecclesiasticum, cujus tantum violationi annectitur censura.

Ad primam rationem in contrarium respondetur, Regulam illam esse veram, quando effectus pendet a voluntate operantis, ut quando quis per votum vult se obligare ad A., non ad B., aut per alium contractum; in casu autem nostro diximus, quod non pendeat a voluntate operantis satisfacere, vel non satisfacere præcepto, quando ponitur opus injunctum, hoc est totum id, quod præcipitur.

Ad secundam, eo ipso quod homo libere vult ponere rem præceptam, implet præceptum humano modo; nec quia non vult implere, ideo non implet, cum revera libere ponat totum id, quod præcipitur; etenim talis nolitio implendi procedit ex ignorantia, qua falso credit posse tunc non implere.

Ad tertiam, diximus quæsito superiori cum communiori sententia, obligationem ex justitia non extingui per donationem liberalem, quia pendet a voluntate operantis velle donare, vel extinguere debitum; Et quamvis qui donat, voluisset extinguere debitum, si illius meminisset, at de facto id non voluit; Propterea multi docent cum Metol. hic quæst. 3. disp. 33., quod qui vovit audire missam, non satisfaciat voto, audiendo missam cum intentione non satisfaciendi per illam, quia pariter obligatio voti pendet a voluntate voventis, unde potest velle obligationem sibi impositam prorogare: Quamvis probabilius ex Sanch. apud Dian. part. 3. tract. 6. resol. 77. votum ipsum habeat omnino rationem præcepti, & qui non vult audiendo m[illegible]am satisfacere voto, non vult novum votum emittere, sed tantum habet propositum audiendi aliam missam, ad satisfaciendum voto ex ignorantia, qua credidit potuisse per primam missam non satisfacere.

Ad quartam, nego consequentiam: Disparitas est, quia, ut missa audiatur, & satisfiat præcepto, debet sponte audiri; quia, ut diximus quæsito primo, præcepta humano modo observanda sunt, & per liberam voluntatem ponendi actum præceptum: Contra tamen, ut satisfiat præcepto, non debet poni opus præceptum ex intentione obediendi, & satisfaciendi; quia hoc non præcipitur: Immo nec præcipitur, ut desit intentio non satisfaciendi per positionem operis præcepti; unde si talis intentio non satisfaciendi adsit, adhuc præcepto satisfit: Et ratio a priori est, quia non potest violari præceptum per hoc, quod ponatur id, quod non prohibetur, aut per hoc, quod non ponatur, quod non præcipitur.

IX. Quod diximus de præcepto, dicas de pœnitentia injuncta a Confessario: Quamvis enim Vasq. Opusc. de Benef. cap. 4. §. 1. dub. 7. num. 117. doceat, quod non satisfaciat, qui ponit rem injunctam sine animo satisfaciendi per illam; quia debet illam implere ex virtute clavium, itaut illam applicet pro pœnis sibi debitis; quod non facit, qui non vult per illam satisfacere; Communius tamen cum Bonac. sentiunt oppositum; quia eo ipso, quod quis vult ponere opus injunctum, applicatur illud pro pœnis debitis; quamvis ex ignorantia putet operans, quod non applicetur: Quare præceptum Confessarii eodem modo obligat, ut lex. Verum negari non potest, sententiam Vasq. esse probabilem; tum quia pœnitentia a Confessario injuncta est pars integralis Sacramenti, ac proinde ad illud videtur

vir-

virtualiter referenda; tum etiam quia Beneficia non conferuntur invitis, atque adeo non applicantur satisfactiones Christi D. per jejunium, verbi gratia, impositum a Confessario, si ego nolim per illud satisfacere. Sic non suscipit Sacramentum matrimonii, qui positive renuit, dum contrahit; Nec indulgentias lucratur, qui ponit opus injunctum animo non lucrandi illas.

X. Quæritur ultimo; Titius, qui debet jejunium ex pluribus titulis, verbi gratia, ex voto, ex præcepto Ecclesiæ, & ex injuncta pœnitentia, jejunando, cuinam obligationi satisfacit, in hypothesi quod non requiratur intentio satisfaciendi, ut satisfiat præcepto, aut quod non possit eodem jejunio satisfieri adæquate his omnibus obligationibus? Et idem quæritur, si quis det centum pauperi, cui debeat illa ex voto, ex pœnitentia injuncta, & ex obligatione restitutionis facienda incertis personis?

Resolutio hujus quæstionis maxime deservit ad praxim, ut notat Sanch. lib. 1. cap. 14. Nam qui satisfecit voto, verbi gratia, & non pœnitentiæ injunctæ, debet ad Confessarium recurrere, si velit commutationem; si vero satisfecit pœnitentiæ, & non voto, recurrere debet ad eum, qui potest vota commutare: Quod si non satisfecit debitis incertis, potest obtinere compositionem ab Episcopo; Et si non satisfecit debito certo, solum a creditore potest obtinere remissionem.

Respondeo ad quæsitum cum Bonac. distinguendo. Nam vel Titius decrevit illo jejunio, aut illa largitione centum facta pauperi, satisfacere alicui ex obligationibus illis, vel omnibus, vel nulli; si alicui, verbi gratia, voto tantum voluit satisfacere, certum est, quod solum obligationi voti satisfecit; quia hæc est fidelium praxis, & communis omnium sensus, & sic dece[illegible] in leg. *Cum pluribus ff. de So..* Si vero voluit omnibus obligationibus satisfacere per opus divisibile, verbi gratia, per largitionem centum, tunc satisfacit omnibus obligationibus pro rata; unde tenetur adimplere aliam partem debitam ex illis omnibus obligationibus: Ratio est, quia non est major ratio, cur uni, & non alteri obligationi satisfaciat. Si tamen voluit satisfacere omnibus obligationibus per aliquod opus indivisibile, videlicet per jejunium, dicendum, quod satisfaciat obligationi tantum urgentiori; quia in *Cap. unico, de Desponsatione Impuberum* habetur, quod opus, quod non valet, ut agitur, valet eo meliori modo, quo potest; in casu autem nostro valet meliori modo, quo potest jejunium, si tollat obligationem graviorem: Quod si omnes obligationes essent æquales, tolleret primam. Demum si nulli obligationi decrevit satisfacere, satisfacit graviori, si sint inæquales, & opus sit indivisibile; vel omnibus pro rata, si sint æquales, & opus sit divisibile. Ratio est, quia in leg. *Cum pluribus* ff. *de solutionibus* hæc habentur: *Quando plura sunt debita omnino æqualia, nec quisquam decrevit, cui debito satisfacere velit, censetur omnibus pro rata satisfacere. Si autem alterum sit gravius, censetur graviori; Si demum decrevit, cui velit satisfacere, illi satisfacere judicandus est.*

Quamvis, si quid debeatur alicui ex justitia, & illud detur liberaliter sine intentione extinguendi debitum, juxta communiorem opinionem nullatenus debitum extinguatur, ut diximus; Unde Titius debens centum ex voto, & centum ex pœnitentia injuncta, & centum ex obligatione restitutionis incertorum, si nihil cogitans de istis obligationibus det pauperi centum, in tali casu nullatenus satis-

sa-

facit obligationi restitutionis incertorum, quia hæc est obligatio ex justitia; sed satisfacit obligationi ex voto, quæ gravior est obligatione ex pœnitentia: strictius enim obligat Religio, quam pœnitentia, ut docet Sanch., & alii apud Bonac.

Si quis tamen teneatur missam audire, vel jejunare ex præcepto Ecclesiæ, ex voto, & ex pœnitentia injuncta, & semel missam audiat, vel jejunet non cogitando ad istas obligationes, censet Sanch. contra Merol., quod satisfaciat tantum obligationi ex præcepto Ecclesiæ; quia opus est indivisibile, & videtur gravior obligatio imposita ab Ecclesia, quam obligatio voti contracta ex propria voluntate, aut obligatio orta ex intentione Confessarii; Unde potius debet differri auditio missæ debita ex voto, aut ex præcepto Confessarii, quam debita ex præcepto Ecclesiæ.

ARTICULUS II.

Quibus actibus legi satisfiat?

I. Quandonam possit uno, eodemque opere pluribus obligationibus satisfieri?

II. An, & quomodo possit nova superveniens obligatio cadere super eundem actum alias ex alia virtute prius debitum?

III. Qui tenetur dare eleemosynam, num satisfaciat dando illam extreme indigenti?

IV. Quandonam omissio operis ex multiplici præcepto impositi sit multiplex peccatum in confessione explicandum?

V. Num possit pluribus præceptis satisfieri diversis actionibus positis eodem tempore?

VI. An possit per actum malum præcepto satisfieri?

VII. Datur duplex intentio Legislatoris, alia legi intrinseca, seu de re præcepta, alia legi extrinseca, seu de fine obtinendo per rem præceptam: Qui solum adversus intentionem legi extrinsecam operatur, legem non transgreditur.

I. Quæritur primo, An possit aliquando uno, eodemque actu satisfieri adæquate pluribus obligationibus, seu præceptis?

Respondeo cum communi, quod si obligationes sint ex justitia, id fieri non possit; si quis enim, verbi gratia, debeat centum Petro ex legato, & centum ob damnum illi injuste illatum, non potest utrique obligationi satisfacere solvendo tantum centum; quia non poneret æqualitatem intentam a justitia: Contra vero si obligationes sint ex aliis virtutibus, seu ex diversis præceptis, potest uuico actu pluribus obligationibus satisfieri: Verbi gratia, si quis voveat jejunare die Sabbati, & eo die incidat pervigilium, potest eodem jejunio utrique obligationi satisfacere; Quod etiam verum est, si idem injungatur a Confessario in pœnitentiam: Et ratio est, quia obligatio voti, pœnitentiæ, & alterius præcepti pendet omnino non ex natura rei, ut obligatio ex justitia, sed a voluntate Legislatoris, qui potest pro libito obligare ad eandem rem alio titulo debitam; Quia tamen obligatio ex justitia oritur ex natura rei, & fundatur in æqualitate rei ad rem, ideo non potest eadem solutione satisfieri pluribus obligationibus ex justitia ortis; Et ratio a priori est, quia strictius obligat justitia, quæ respicit adæquationem juris alieni, quam aliæ virtutes morales; ut proinde non satisfiat obligationi ex justitia per solutionem probabilem, sicut satisfit obligationi, verbi gratia, recitandi horas per hoc, quod probabiliter recitaveris, aut per hoc, quod illas recites

tes juxta probabilem opinionem, quod tali obligationi satisfiat: Similiter causa sufficiens aliquando ad cooperandum materialiter peccato alterius, quod sit, verbi gratia, contra castitatem, non semper est sufficiens ad cooperandum materialiter peccato alterius, quod sit contra justitiam, eo quod fortius justitia obliget; & ideo duplex debitum ex justitia nullatenus potest eadem solutione extingui; sicut potest aliquando debitum ex aliis virtutibus. Si quis tamen debeat centum ex justitia, & voveat, aut promittat illa solvere, eadem solutione satisfacit obligationi ex justitia, & obligationi ex virtute Religionis, aut fidelitatis; quia ex intentione voventis, aut promittentis pendet obligare se ad solvendum ea centum, quae debentur, & non alia; At si quis voveat, vel promittat dare alicui liberaliter centum, & debeat eidem centum ex justitia, puta ex contractu oneroso, non potest solvendo tantum centum satisfacere utrique obligationi, ut patet; quia vovit, vel promisit dare centum liberaliter, seu praeter ea, quae debet ex justitia.

II. Dubium solum est, quandonam nova supetveniens obligatio cadere possit super eundem actum ex alia virtute debitum, quando vero expostulet novum actum?

Respondeo, id pendere, ut diximus, ex voluntate Legislatoris, & colligitur ex circumstantiis. Regulariter tamen nova obligatio novum actum expostulat, nisi aliunde constet, Legislatorem contentum esse eodem actu: Unde in casu dubio novus actus ponendus; quia interpretatio talis dubii fieri debet ex communiter contingentibus.

Hinc sequitur primo, quod si tu voveas, vel Confessarius injungat tibi auditionem missae, non satisfacias his obligationibus audiendo die festo missam praeceptam; quia praesumendum intentionem voventis, & Confessarii esse de imponenda missa distincta ab ea, quae debetur ex praecepto Ecclesiae, nisi aliud explicet: Contra vero, si tu voveas, vel injungat tibi confessarius jejunium singulis Sabbatis, certum est, quod si incidat pervigilium die Sabbati, eodem jejunio satisfacias omnibus obligationibus: Immo si voveas, vel Confessarius tibi injungat auditionem missae singulis diebus per mensem, satisfacis die festo audiendo unum tantum Sacrum; quia non praesumitur, quod per votum, aut per poenitentiam injungatur in tali casu duplex sacrum audiendum die festo, nisi id explicetur; Et eodem modo si habeas votum recitandi officium Divinum quotidie, ascendendo ad ordines Sacros satisfacis utrique obligationi recitando semel officium quotidie. Immo si voveas recitare Officium Beatae Virginis, sicut Pensionarius satisfacit obligationi recitandi officium Beatae Virginis, recitando officium Divinum, ita tu pariter per recitationem officii divini huic voto satisfacis; unde si Ordines Sacros suscipias, recitando officium Divinum satisfacis etiam obligationi voti recitandi officium Beatae Virginis. Et ex Suar. apud Merol., si voveas recitare quotidie Rosarium, & idem imponatur tibi a Confessario, satisfacis recitando semel quotidie Rosarium.

III. Sequitur secundo, quod obligatus ex voto, aut poenitentia facere eleemosynam non satisfaciat, si det pauperibus, quod debet, ex ablatione incertorum: Nec satisfaceret, ut notat Sanch., si daret fratribus, aut parentibus taliter indigentibus, ut teneatur illis subvenire; tum quia haec non esset eleemosyna, sed solutio debiti legalis; tum etiam, quia haec non esset elargitio pauperi, cum non sit pauper, qui habet jus postulandi alimenta.

ta. An autem satisfaciat dando eleemosynam extreme indigenti? Negat Suar., & Sayr. apud Pal.; quia nemo censetur vovere, quod aliunde est debitum, ut si voveas audire missam, non est intelligendum votum de missa præcepta; in casu autem nostro ex præcepto misericordiæ quilibet tenetur extreme indigenti subvenire: Azor. tamen, Sanch., Henr., Pal. affirmant probabilius; quia ex præcepto misericordiæ non debetur absolute eleemosyna extreme indigenti, (sicut absolute præcipitur missa die festo) sed debetur ex suppositione, quod non possit alia via tolli indigentia: Sicut enim si dares extreme indigenti, quod debes restituere ex ablatione incertorum, non tenereris illi aliam eleemosynam erogare, quia aliunde sublata est extrema indigentia; ita si das illi eleemosynam debitam ex voto, vel pœnitentia, non teneris illi ex præcepto misericordiæ amplius subvenire, cum sit aliunde sublata indigentia.

IV. An autem, quando idem opus duplici præcepto injunctum est, omissio talis operis sit duplex peccatum explicandum in confessione? Dicendum, quod si tale opus imponatur ex duplici præcepto respiciente eandem virtutem, unum tantum peccatum committatur; unde unum peccatum est omittere Sacrum die Dominico, quo incidit festum, verbi gratia, Divi Mathiæ, aut omittere jejunium in vigilia Sancti Mathiæ, quæ incidit in Quadragesima: Contra vero duplex peccatum committitur, si omittatur missa, aut jejunium, quæ debentur tam ex præcepto Ecclesiæ, quam ex voto, aut ex pœnitentia; quia præcepta ista diversas virtutes respiciunt.

V. Quæritur secundo, An possit pluribus præceptis satisfieri pluribus actibus eodem tempore factis? Verbi gratia, si tenearis ad missam audiendam, & ad recitationem horarum, poterisne eodem tempore satisfacere utrique obligationi audiendo missam, & recitando horas?

Respondeo cum communi, quod si actus fiant prout a præcepto exiguntur, possis procul dubio satisfacere pluribus obligarionibus ponendo eodem tempore plures actus debitos: Verbi gratia, si voveas orare quotidie per mediam horam, poteris simul audire missam præceptam ab Ecclesia; nisi forte volueris te obligare ad orandum tempore distincto ab aliis orationibus debitis. Ratio est, quia auditio missæ, prout præcipitur, non est incompossibilis cum oratione. Et ideo communiter docent cum Suar., Sanch., Bonac., Henr., Navar., Azor. contra Sylvest., Angel., Rosel. apud Pal., quod possis recitare horas debitas tempore missæ præceptæ; quia attentio debita horis recitandis non impedit attentionem debitam auditioni missæ; attentio enim ad Deum utrique operi convenit, & sufficiens est: Præterquamquod experientia constat, quod recitans horas possit restificari de iis, quæ in missa peraguntur, atque adeo stare potest præsenria moralis debita missæ cum attentione debita recitationi horarum.

VI. Quæritur tertio, An possit Legi, vel præcepto satisfieri per actum malum?

Respondeo cum communi affirmative; Si quis enim, verbi gratia, audiat missam cum attenrione debita ob finem vanæ gloriæ, vel ut videatur, & turpiter ametur a fœmina, satisfacit præcepto Ecclesiæ, quamvis peccet, & auditio illa Missæ sit mala ob finem malum extrinsecum: Et idem dicas, si quis der eleemosynam extreme indigenti ob turpem amorem. Ratio est, quia id, quod præcipitur a lege, est solum actus, qui de se sit bonus; vitium autem extrinsecum actui non obstat, quominus res præcepta sit de

de se bona; atque adeo non obstat satisfactioni præcepti. Unde fit, quod si voveas eleemosynam, aut illa tibi in pœnitentiam injungatur, & des pauperi eleemosynam ob vanam gloriam, satisfacias tuæ obligationi, ex Suar., Vasq., Sanch. lib. 1. cap. 14.

Neque dicas, intentionem voventis, & confessarii esse obligare ad actum bonum, non vitiosum; Nam votum, & Confessarii imponentes pœnitentiam obligant instar præcepti, atque adeo intendunt obligare ad actum de se bonum: Quamvis autem finis extrinsecus voventis, aut Confessarii, & Legislatoris sit, ut ponatur res Deo grata, & Reipublicæ commoda; at finis extrinsecus legis, & voti non cadit sub legem, aut sub votum; aliter qui die jejunii opipare comederet servando leges jejunii, non satisfaceret suæ obligationi, quia non servaret finem extrinsecum imponentis jejunium, qui est maceratio carnis; quod tamen nemo dixerit.

VII. Neque replices, in leg. *Non dubium*, cod. *de Legibus*, haberi: *Is in lege delinquit, qui legis verba amplectens contra legis nititur voluntatem, & intentionem*. Nam intentio Legislatoris duplex est, alia intrinseca legi, sive de re præcepta; alia legi extrinseca, sive de fine obtinendo per rem præceptam: Verbi gratia, dum præcipitur jejunium, & intendit Legislator positionem jejunii, & intendit macerationem carnis per inediam: Qui adversus intentionem legi intrinsecam operatur, non ponendo jejunium, legem transgreditur; qui vero adversus intentionem legi extrinsecam operatur, videlicet ponendo jejunium, sed non macerando carnem, legem non transgreditur.

Neque dicas demum, in *Reg.* 8. *Extravag. de Reg. juris* hæc haberi: *Qui ex timore facit præceptum, aliter, quam debeat, facit; & ideo non facit*. Nam intelligendum est, quod qui ita ex timore implet præceptum, ut aliter non impleret legem, non impleat affectu, & quoad Deum, non vero in effectu, & quoad Ecclesiam.

ARTICULUS III.

An qui non potest implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam potest.

I. Difficultas procedit in casu, quo opus præceptum est divisibile; ut sunt horæ Canonicæ, jejunium Quadragesimale, &c.

II. Neque est verum, quod nullatenus teneatur ad partem, qui non potest totum præceptum implere; Neque est verum, quod teneatur ad quamcumque partem, quam potest; Neque quod solum teneatur ad partem, quando ea est major pars operis præcepti.

III. In infirmitate vitanda est perplexitas: Extra infirmitatem, si res præcepta soleat dividi, qui non potest totum, tenetur ad quamcumque partem, quæ sit moraliter integra; Si vero non soleat dividi, tunc excusatur, quando pars, quæ non potest impleri, non est modica.

IV. Qui nequit integram missam audire, sed potest audire quoad ejus substantialia, ad id tenetur; Idemque dicas de jejunio.

V. Probabilius dicendum, quod impotens implere totum præceptum teneatur ad partem, quam potest, si ea sit notabilis, & censeatur intenta a Superiore.

VI. Qui nequit Horas sine socio recitare, num teneatur illum asciscere? Et num Privilegiarius tempore Interdicti teneatur audire Sacrum die festo?

I. Cer-

I. Certum est excusari ab observantia legis, qui nullatenus potest illam implere. Quoniam autem præceptum sæpe est de materia divisibili, relate ad quam datur aliquando facultas observandi illud partialiter, ideo anxie quæritur a Doctoribus, Num impotens implere totum præceptum teneatur implere partem, quam potest?

II. Multiplex est hac in re sententia. Prima est Rodriq. apud Merol., & Dian. resol. 29. de Horis Canon. dicentis, quod non teneatur ad partem, qui non potest totum præceptum implere; Sicut enim non tenetur jejunare, qui solum potest jejunare usque ad meridiem; ita nec tenetur ad horas, qui non potest integrum officium recitare. Et ratio est, quia præcipitur actio integra, non mutilata; aliter qui convalescit ex infirmitate, non deberet expectare tempus, quo possit integrum officium recitare, sed deberet statim recitare partem, quam potest. Excipit solum jejunium quadragesimale, in quo potest prudens judicium decernere, quanta pars Quadragesimæ possit jejunari.

Hæc tamen sententia communiter rejicitur; præsertim ex propos. 54. damnata ab Innoc. XI. quæ habet: *Qui non potest recitare matutinum, & laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.*

Secunda opinio opposita dicit cum Ledesm., & Thomistis communiter, non potentem implere totum præceptum teneri ad partem, quam potest, quamvis minorem. Unde infertur, quod qui potest partem missæ audire, teneatur ad illam; & infirmus, qui non potest totum officium recitare, teneatur ad partem, quam potest.

Sed hæc etiam opinio rejicitur: nam vel loquitur de quacumque parte notabili, verbi gratia, si quis possit jejunare solum per quartam partem diei, teneatur ad illam, nec possit mane sumere jentaculum; vel si possit recitare tantum mediam horam parvam, teneatur ad illam; aut si potest audire missam usque ad offertorium exclusive, teneatur; Et hoc reputatur communiter falsum: Vel loquitur de parte notabili per se intenta a Legislatore; & de hoc quæritur, quænam sit pars notabilis per se intenta a Legislatore, ad quam teneatur, qui non potest totum præceptum implere.

Tertia opinio media inter duas adductas, quam non improbabilem putaut Bonac., Navar. Less. cap. 37. disp. 9. Azor., & alii, docet, quod qui non potest totum præceptum implere, & potest partem, teneatur ad illam, si sit pars major, non vero si sit minor: Verbi gratia, si quis teneatur recitare Rosarium, & possit majorem tantum ejus partem recitare, teneatur ad illam, si vero possit minorem ejus tantum partem recitare, ad nihil teneatur. Ratio est, tum quia in Jure regulare est, quod Major pars trahat ad se minorem, ex cap. *Quia propter, de Electione*; Tum quia ad vitandam perplexitationem melior regula assignari non potest; non enim obligare debemus omnes ad implendam omnem partem, quam possunt, etiamsi minimam. Sed hæc etiam opinio videtur falsa, tum ex illa propositione damnata ab Innoc. XI., quod scilicet qui non potest recitare matutinum, & laudes, quæ sunt major pars officii, non teneatur ad reliquas horas; Tum quia qui scit memoriter Vesperas, & Completorium, non est ratio, cur non teneatur ad illa; cum teneatur ad ea recitanda, qui Ordines majores suscipit circa horam Vespertinam; Et qui usque ad hebdomadam Sanctam non potuit abstinere a carnibus, eo quod verbi gratia in itinere carebat aliis cibis, tenetur ultima hebdoma-

N 2 da,

da, immo ultimo die jejunare, si potest. Illud enim axioma, quod *Maior pars trahat ad se minorem*, vel intelligendum est, quando omnes partes concurrant ad unum actum, ut in electionibus, nominationibus; vel quando una pars impedit aliam.

III. Quarta sententia est Suarii lib. 4. de Horis cap. 27. qui loquendo tantum de Divino Officio dicit, quod quælibet hora est per se præcepta; unde qui non potest majorem partem uniuscujusque horæ, non teneatur ad illam partem minorem, quam potest, etiamsi omnes istæ partes minores simul sumptæ conficiant magnam partem, quæ sit major, quam integra hora: In infirmitate vero putat non esse scrupulose agendum, itaut qui potest unam, vel alteram horam dicere, ad illam teneatur; Etenim vitanda est in actionibus humanis perplexitas: Quare si quis, verbi gratia, ob debilitatem visus non potest legere matutinum, potest vero reliquas horas, quas memoriter tenet, ad has tenetur; Et si infirmitas est talis, ut non impediat integrum diem, sed aliquas horas, ut solet esse quartana diuturna, & levissima tertiana, infirmus non excusatur, quominus tempore habili recitet horas eo tempore dicendas. Hæc opinio admittitur a Merol. circa horas; sed quia Suarius non dat regulam generalem pro aliis materiis, ideo alia inquirenda est.

Quinta opinio est Sanch. lib. 1. cap. 19. dicentis, aliqua præcepta esse de re individua, seu indivisibili, ut præceptum jejunii, auditionis Sacri, unius horæ Canonicæ, Coronæ Beatæ Virginis, aut tertiæ partis Rosarii, septem Psalmorum Pænitentialium, &c.: Alia vero esse de re dividua, seu quæ communiter solet dividi, ut præceptum de septem horis Canonicis, de jejunio Quadragesimali, de integro Rosario. Quare si præceptum sit de re individua, qui non potest implere præceptum moraliter totum, non tenetur ad partem, quam potest; Verbi gratia, qui non potest jejunare nisi usque ad meridiem tantum, non tenetur jejunare, sed potest mane jentaculum sumere; & qui non potest omnes septem Psalmos Pænitentiales, vel tertiam partem Rosarii, quam vovit, non tenetur ad partem, quam potest. Et ratio est, quia tale præceptum non patitur commodam divisionem; unde cum non possit toti præcepto satisfieri, cessat obligatio partis. Si tamen pars, quæ non potest impleri, sit adeo modica, ut non impediat impletionem moraliter integram præcepti, certe tenetur implere præceptum, prout potest; Quare qui caret Breviario, ubi sunt tres lectiones feriæ, habet tamen psalmos matutini feriæ, tenetur ad recitandum matutinum, prout potest; quia matutinum feriæ sine tribus lectionibus est moraliter integrum: Secus vero si matutinum sit novem lectionum, qui non habet novem lectiones, & octo responsoria, non tenetur ad psalmos matutini recitandos, quamvis teneatur recitare reliquas horas, quæ patiuntur commodam divisionem a matutino.

Quod si præceptum sit de re dividua, subdistinguendum est; Nam si pars, quæ non potest impleri, est certa, ut si quis careat Breviario, in quo sit, verbi gratia, matutinum, tunc tenetur ad quamcumque partem, quam potest, dummodo secundum se sit moraliter integra; unde tenetur ad quamcumq; horam Canonicam, quam potest integre recitare, & tenetur jejunare quocumque die Quadragesimæ, quo certum est, quod possit. Si vero pars, quæ non potest impleri, non est certa, (ut contingit, quando ratione infirmitatis non est certum, quænam pars officii possit sine gravi incommodo recitari, & quot dies Qua-

dra-

dragesimæ jejunari possint) in tali casu, ne detur occasio scrupulis, & perplexitati, putat Sanch., servandam esse regulam Navar., quod major pars trahat ad se minorem; Unde si non potest majorem partem officii recitare, ad nihil teneatur; sin potest majorem partem recitare, vel etiam æqualem, ad illam teneatur, omissa minore parte, quam non potest. Et idem dicit contra Rodriq. de jejunio Quadragesimali: Si enim pars Quadragesimæ, in qua non potest commode jejunari, sit certa, vel ratione defectus cibi, vel ratione morbi actualis, tenetur ad jejunandum aliis diebus, quibus habet alimentum, vel caret morbo, etiamsi sit una hebdomada, immo unus dies; Si vero ea pars Quadragesimæ sit incerta, ut contingit in convalescentibus, laborantibus, ac personis malæ valetudinis, tunc qui non potest majorem partem Quadragesimæ, vel saltem æqualem jejunare, nullo die tenetur jejunare, ad vitandas perplexitates, & scrupulos; Esset enim hoc nimis onerosum inquirere partem determinatam, quæ potest sine notabili incommodo impleri, & præter suavitatem legis Ecclesiasticæ.

Quare juxta hanc sententiam, (quam amplectuntur Laym., Suar., Reginald., & alii plurimi apud Merol. disp. 4. cap. 3. dub. 36.) convalescentes, & ii, qui in Quadragesima indigent cibis Paschalibus, si possunt jejunare tribus diebus in qualibet hebdomada, tenentur. Similiter qui potest recitare, verbi gratia, Tertiam usque ad Capitulum exclusive, ad id obligatur; quia Capitulum, & reliqua sunt parva materia; unde censetur moraliter esse integre impletum præceptum recitandi Tertiam, si recitetur usque ad Capitulum: Contra vero qui potest recitare Primam usque ad Capitulum, (præsertim si dicendæ sint eo die preces) non tenetur illam recitare, quia residuum, quod omittitur, est pars notabilis.

IV. Neque dicas, ex hac sententia sequi, quod accedens ad Ecclesiam tempore, quo in missa dicitur Præfatio, non teneatur reliquum missæ audire, si alia missa audiri non possit; quia missa est res individua, & non censetur moraliter integre præceptum impleri juxta omnes, si ab eo loco incipiat ea audiri. Nam respondet Sanch. negando sequelam; quamvis enim missa ista non sit integra moraliter quoad accidentalia, est tamen moraliter integra quoad substantialia Missæ, quæ consistunt in consecratione, & consumptione; & ideo datur obligatio illam audiendi: Sicut in jejunio substantialia sunt abstinentia a carnibus, & unica comestio; accidentalia vero sunt hora refectionis, & abstinentia ab ovis, præsertim tempore Quadragesimali: Qui autem ratione alicujus necessitatis non potest accidentalia jejunii servare, tenetur ad substantialia; Satis enim est, quod jejunium, quod est res individua, sit moraliter integrum quoad substantialia: Quamvis mortaliter etiam peccet, qui sine necessitate comedit ova, præsertim in Quadragesima, transgrediendo præceptum jejunii quoad hoc accidentale.

V. Equidem quamvis censeam, opinionem Sanch. esse probabilem, probabiliorem tamen puto opinionem Bonac. disput. 2. de præceptis quæst. 8. punct. 1. num. 4. dicentis, quod universim qui non potest totum præceptum implere, teneatur ad partem, quam potest, si ea sit notabilis, & censeatur intenta a Superiore. Ratio est, quia non est, cur is eximatur ab obligatione ponendæ partis notabilis, quæ a Superiore censeatur intenta; Est enim axioma, quod *qui non potest totum, quod debet, solvat, quod*

quod potest; modo tamen pars non sit levis, ad quam non censeatur Superior velle obligare; non enim lex obligat ultra voluntatem Legislatoris. Confirmatur, quia si una pars rei promissæ reddatur impossibilis, aut illicita, & res sit dividua, non propterea cessat obligatio ponendi alteram partem; quia ex regulis juris in 6. *Utile per inutile non vitiatur*.

Hinc sequitur primo, quod qui vovit peregrinationem Romanam, si non possit Romam ingredi, non teneatur arripere iter versus Romam; quia licet totum iter sit pars notabilis, non tamen censetur ea pars intenta a vovente; cum iter censeatur voveri ratione termini.

Sequitur secundo, quod qui non potest officium totum persolvere, teneatur ad quamcumque partem potest, modo sit notabilis, & censeatur per se intenta; Quare qui caret Breviario, ubi sint lectiones, videtur obligandus ad recitandos psalmos Matutini, etiam novem lectionum; quia ea est pars notabilis, nec videtur minus intenta a Legislatore, quam sint psalmi feriæ, quibus addendæ sunt tres tantum lectiones.

Sequitur tertio, quod qui non potest totam missam audire, teneatur ad partem, quam potest, si sit notabilis, & per se intenta; Unde non solum tenetur audire partem missæ posteriorem, videlicet a consecratione, qui non potest priorem, sed etiam ex Bonac. contra Sanch., & Suar., qui potest tantum audire missam a principio usque ad consecrationem, tenetur illam audire; quia est pars notabilis, & videtur per se intenta: Sic qui ratione necessitatis laboravit die festo usque ad vesperas, tenetur reliquo diei spatio abstinere ab operibus servilibus; Et qui non potest tota Quadragesima jejunare, tenetur iis diebus, quibus clare potest: Pariter qui non potest septem psalmos pœnitentiales, aut tertiam partem Rosarii recitare, tenetur ad partem, quam potest, etiamsi minor sit medietate, dummodo sit notabilis: Contra vero qui non potest jejunare, nisi usque ad vesperas, potest mane sumere jentaculum; quia quamvis pars diei usque ad vesperas sit notabilis, at non est per se intenta a Legislatore præcipiente jejunium talis pars; cum de se intendatur solum unica comestio, præter abstinentiam a carnibus, quæ obligat semper, & ad semper, cum sit præceptum negativum.

VI. Dubitatur hic, An qui ratione cæcitatis, vel infirmitatis non potest officium recitare, nisi cum socio, teneatur illum adhibere ad recitandam officii partem suam, quam potest?

Respondent aliqui apud Dian. part. 2. tract. 12. resol. 43. negative; quia recitare officium cum socio est privilegium; nemo autem tenetur uti privilegio. Alii vero id admittunt, si antea non erat solitus recitare cum socio. Sed communiter cum Valent., Suar., Azor. docent, teneri socium adsciscere, si potest sine magno incommodo; quia qui tenetur ad finem, tenetur ad adhibenda media ad finem: Sic qui tenetur ad missam audiendam, & caret vestibus, quas potest habere facile commodatas ab alio, tenetur acceptare vestem, quam alius commodat, ut eat ad sacrum audiendum. Unde putat Suar. contra Navar., quod etiam non beneficiatus, si potest sine magno sumptu juxta qualitatem personæ habere socium, teneatur cum eo sumptu illum advocare, ut possit officium recitare. Tunc autem est verum, quod nemo teneatur uti privilegio, quando usus privilegii non est necessarius ad implendum præceptum Ecclesiæ; Unde multi cum Azor., Sot., Medin., Suar., Lug. de Eucharistia disp.

disp. 22. sect. 1. contra Avil., & Con. docent, quod habens privilegium audiendi missam tempore interdicti, teneatur eo uti die festo ad implendum præceptum Ecclesiæ; sublato enim impedimento ex prohibitione interdicti, urget obligatio juris communis, ut notat Dian. part. 4. tract. 4. resol. 5.

ARTICULUS IV.

De Impedimentis non apponendis legi adimplendæ.

I. Præcepta naturalia obligant ad ponenda media ad eorum executionem, & ad removenda impedimenta.

II. Non tamen omnia præcepta positiva ad id obligant.

III. Num possit quis in pilæ ludo, vel in venatione die jejunii defatigari, prævidens, quod non possit jejunare.

IV. Num id ipsum fieri possit in fraudem jejunii ad declinandam ejus obligationem; eo modo, quo potest quis egredi e loco, ubi obligat præceptum jejunii, ne teneatur jejunare?

V. Qui solum prævidet, quod in lusu pilæ defatigatus non possit deinde jejunare, ludendo dicitur apponere jejunio impedimentum remotum, & non peccat: Qui vero id intendit, ludendo dicitur apponere impedimentum proximum, & peccat contra legem jejunii.

VI. Unde dignosci possit, num impedimentum, quod apponitur observantiæ legis, sit proximum, & eatenus peccaminosum, non vero remotum?

VII. Variæ regulæ, quæ a Doctoribus adducuntur, multis exemplis subjiciuntur, ut in bono lumine reponantur.

VIII. Cur excommunicatus teneatur absolutionem procurare, ut possit in Paschate communicare, non vero ut possit die festo audire Sacrum?

IX. Num liceat die Sabbati ire venatum, si prævideatur, quod die Dominico non possit Sacrum audiri?

X. Num peccent barbitonsores, si tondeant die festo? Quid de puellis, quæ die festo suunt ad vitandum otium?

I. Certum est apud Doctores, ut notat Pal. punct. 21., quod præcepta naturalia per se obligent ad ponenda omnia media ad illorum executionem necessaria, & ad tollenda omnia impedimenta obstantia: Verbi gratia, administrans Officium Confessarii, Judicis, Advocati tenetur addiscere, quæ necessaria sunt ad illius rectam executionem, & impedimenta removere: Sic qui tenetur lege charitatis succurrere indigenti eleemosyna corporali, vel spirituali, vel correctione fraterna, ad idem tenetur. Et ratio est, quia hæc obligatio nascitur ex ipsa natura rei, quæ dum absolute præscribit finem, præscribere etiam debet media ad finem necessaria; Quare nisi justa causa excuset, præceptum ad hæc omnia ponenda, vel removenda obligat.

II. Contra vero non omnia præcepta positiva obligant ad ponenda omnia media, & removenda omnia impedimenta; quia non obligant cum tanto gravamine, sicut præcepta naturalia: Et ratio a priori est, quia obligatio præceptorum positivorum non est indita a natura, & necessaria, sed libera Legislatori, qui ex sua benignitate non censetur cum magno incommodo obligare: Verbi gratia, excommunicatus ex vi præcepti audiendi missam non obligatur ad procurandam absolutionem; (quamvis ad id obligetur ex vi præcepti communicandi in Paschate, eo quod præceptum hoc secundum substantiam sit Divinum.

num, ut communiter Doctores docent) Similiter Artifex dives non obligatur ex lege jejunii ad non laborandum, ut possit jejunare; quamvis qui non est artifex, non possit laborare, si labor impediat jejunium, ut communius docent; Et juxta communiorem etiam opinionem non tenetur homo peregrinationem differre, aut flagellationem, aut alia pia opera, ut notat Pal. punct. 22., ad hoc ut possit jejunare. Difficile autem est assignare regulam generalem omnibus præceptis. Immo, ut notat Merol. cap. 3. dub. 37., nec quæstio ista reperitur generaliter discussa a Doctoribus, sed specialiter in quibusdam præceptis, puta in præcepto jejunii, auditionis missæ, & similibus, in quibus varie opinati sunt.

III. Et sane Medin., Joan. Sanch., Dian. part. 1. tract. 8. de Jejunio resol. 52. putant, non peccare contra legem jejunii, qui defatigatur eo die in pilæ ludo, vel in venatione prævidens, quod non possit jejunare. Addit Henr., Ledesin., Bonac., Filliuc., Sanch. lib. 1. cap. 15. in fine contra Sylvest., Homob., D. Th. 2. 2. quæst. 79. cap. 3., Azor., nec peccare mortaliter contra præceptum missæ, jejunii, vel Divini officii, qui aut nimium, aut nocivum cibum edit, prævidens, quod non possit ob morbum ea præcepta implere; quia putant comestionem talis cibi esse impedimentum remotum, & per accidens esse causam omissionis.

IV. Addit etiam Joan. Sancius, & Suar. de Religion. tom. 1. lib. 2. cap. 13. num. 6. loquens de observatione festorum, id verum esse, etiamsi ea fiant ad declinandam obligationem jejunii; quia hæc non esset fraus, sed esset fuga a jejunio; sicut si quis discederet a loco, ubi urget præceptum jejunii, ne jejunet. At communiter cum Henr., Sanch., Azor., Pal., Bonac. docent, hanc esse veram fraudem, quæ nemini patrocinari debet; Et esse magnam disparitatem inter hunc, qui ludit pila, vel ambulat quærendo concubinam, ut defatigetur, & excusetur a jejunio, ac eum, qui discedit a loco, ubi jejunatur, ne obligetur a jejunio. Nam in primo casu apponitur impedimentum proximum executioni præcepti, & sic violatur præceptum; in secundo casu homo eximitur ab obligatione præcepti, & sic non violatur præceptum; Sicut nec illud violat, qui petit dispensationem a Superiore, ne jejunet.

V. Dixi, quod ponatur impedimentum proximum jejunio, si ludatur pila in fraudem jejunii. Nam quamvis esset impedimentum remotum lusus pilæ factus ab eo, qui prævidet se non posse deinde jejunare, & hoc impedimentum remotum non esset ex obligatione jejunii removendum; at lusus pilæ factus cum intentione, ut declinetur obligatio jejunandi, censetur communiter esse impedimentum proximum, quod debet ex præcepto jejunii tolli: Sic ex præcepto castitatis nemo tenetur abstinere a comestione calidorum, si prævideat ex iis futuram pollutionem; at ex præcepto castitatis tenemur non comedere calida eo animo, ut pollutio sequatur: Ratio est, quia, si id fiat cum tali intentione, censetur poni causa proxima pollutioni; Si vero fiat cum sola prævisione pollutionis, censetur illi poni causa remota: Eodem modo Lug. docet, non peccari contra justitiam ab eo, qui ponit cadaver occisi ante januam alterius, prævidens, quod homicidium sit illi imputandum, aut si derivetur flumen ab agro vicini cum prævisione damni illius; secus, si id fiat cum ea intentione; quia si fiat cum tali intentione, eo ipso ponitur causa proxima, non remota damni proximi.

VI.

VI. Itaque, cum non possit assignari regula generalis in omnibus materiis, bene notant Sanch. lib. 1. cap. 10., Merol. loc. cit., & Pal. punct. 21. Bonac. disp. 2. quæst. 8. punct. 2., Primo, alia præcepta rigidius, alia benignius obligare; quod ex materia præcepta, & ex sensu fidelium, & Doctorum dignoscendum est: Verbi gratia, rigidius obligat præceptum Confessionis, & Communionis, quam missæ; rigidius præceptum missæ, quam jejunii. Secundo, alia impedimenta esse proxima, alia remota; nam projectio Breviarii, verbi gratia, est impedimentum proximum ad recitationem horarum; at comestio cibi nocivi impedientis recitationem horarum dicitur impedimentum remotum; Sic qui ipso die jejunii arripit iter voluntarium, & non necessarium incompossibile cum jejunio, ponit impedimentum proximum; qui vero arripit idem iter pridie jejunii, vel pluribus diebus ante diem jejunii prosequendum in ipso jejunii die, ponit impedimentum remotum. Tertio necessitatem ponendi impedimentum, aliam esse gravem, verbi gratia, ne subeatur grave damnum; aliam esse levem; ne scilicet subeatur leve damnum. His omnibus perpensis, judicandum in qualibet materia, num præceptum obliget ad tollenda impedimenta etiam remota, an solum proxima ad ejus executionem; Quod apertius fiet discurrendo per materias apud Doctores controversas.

VII. Primo enim ex Suar., Avil., Lug. contra Henr. lib. 13. cap. 7. apud Tambur. in Methodo Commun. cap. 4. §. 4. num. 37. excommunicatus tenetur procurare absolutionem ab excommunicatione, ut possit in Paschate communicare; (sicut etiam Cappellanus, ut possit celebrare, quando non potest per alium satisfacere suæ obligationi, ex Tambur. lib. 6. de Sacrif. ca. 6. §. 2.) Contra vero detentus in carcere non tenetur procurare excarcerationem, nec infirmus procurare sanitatem, ut possit eo tempore communicare; nec Cappellanus, ut possit celebrare. Disparitas, quæ assignatur a Doctoribus, est, quia Communio, & Sacrificium ordinantur ad salutem animæ, & ideo obligant ad removenda mala spiritualia, quæ directe impletioni præcepti, & ejus fini opponuntur, ut est excommunicatio, quę opponitur Communioni, & Sacrificio: Contra vero non adeo rigide obligant ad removenda etiam mala temporalia, ut sunt incarceratio, & infirmitas, quæ indirecte, & per accidens impediunt impletionem præcepti: Quod constat a posteriori, quia homines timoratæ conscientiæ non sunt multum soliciti de procuranda excarceratione, & valetudine ad hunc finem; Quamvis peccarent, si ad hunc finem vellent esse negligentes in procuranda absolutione, ne scilicet teneantur communicare, aut Cappellanus celebrare; Et peccarent etiam, si facile possent obtinere ab amico excarcerationem, & illam respuerent.

Secundo, ex eodem Tambur. loc. cit. de Sacrif. peccat Cappellanus, si ponat impedimentum proximum ad missæ celebrationem, verbi gratia projiciendo missale, seu se inebriando, aut eo discedendo, ubi non possit celebrare: Contra vero si cibum nocivum comedat, unde non possit celebrare, peccabit solum contra temperantiam, dummodo non eo fine comedat, ne teneatur celebrare; Et idem dicas ex Sanch., si quis edat similes cibos prævidens, quod non possit deinde audire missam, recitare horas, jejunare, &c.; quia hæc præcepta solos sanos obligant, & non ita rigide, ut obligent etiam ad conservandam salutem ad ea im-

implenda necessariam.

VIII. Tertio ex Azor., Dicast., Fagund., Tambur. loc. cit., Excommunicatus tenetur procurare absolutionem ab excommunicatione, ut possit in Paschate communicare, non vero ut possit die festo audire Sacrum. Disparitas est, quia rigidius obligat præceptum communionis, quod est secundum substantiam Divinum, & majoris momenti: Quamvis etiam peccaret, qui negligeret procurare absolutionem ad hunc finem, ne teneatur audire Sacrum.

Quarto ex Pal., Sanch., Tambur. lib. 4. Dec. cap. 2. §. 2. potest aliquis tempore valde remoto a die festo, vel a die jejunii arripere iter, vel implicare se in aliquo gravi negotio, unde non possit audire Sacrum, aut jejunare, idque ex Tambur. contra Merol., etiamsi eo fine faciat, ne ad hæc teneatur; Et ratio est, quia tunc præceptum non obligat, nec est in proximo, ut obliget, nec adeo rigide hæc præcepta obligant, ut teneamur tollere ista adeo remota impedimenta ad eorum impletionem: Contra vero non potest aliquis ponere hujusmodi impedimenta eodem die festo, aut eodem die jejunii; Nec potest ea ponere tempore proximo, quod moraliter ad eundem diem videtur pertinere, verbi gratia paucis horis ante mediam noctem Sabbati, si prævideat, quod non possit die festo audire Sacrum; Hæc enim essent impedimenta proxima, ad quæ removenda præceptum obligat.

IX. Utrum autem dicatur impedimentum proximum, an remotum, arripere hujusmodi iter, vel ire venatum die Sabbati mane, si prævideatur, quod die Dominico non possit audiri Sacrum? Dubium est: Tambur. loc. cit. probabiliter putat esse impedimentum remotum, nec peccare, qui illud tunc apponit; quia non videtur tale præceptum adeo rigide obligare; quod a fortiori dicendum, si quis eat venatum, aut assumat iter voluntarium pridie jejunii, prævidens, quod non possit die sequenti jejunare (dummodo id non fiat in fraudem jejunii, seu ex intentione, quod non obligetur ad jejunandum, ut communiter docent contra Joan. Sanch. disp. 54. num. 20. apud Pal. loc. cit.) Ratio est, quia minus rigide obligat præceptum jejunii, quam præceptum audiendi missam: Nam Trull., Medin. & Ledesm. excusant eum, qui semel, aut iterum assumit ipso die jejunii, verbi gratia, pilæ ludum, aut venationem, prævidens, quod non possit jejunare; Nemo tamen permittit, quod possint ea impedimenta apponi ipso die festo, si prævideatur, quod non possit audiri Sacrum; quod est signum, rigidius obligare præceptum missæ, quam jejunii.

Quinto, docent communiter cum Sanch. loc. cit., quod æditũus debeat pridie festi templum verrere, tapetibus templa, & altaria ornare, hostias conficere, &c., ne ipso die festi laboret; (quamvis Bonac. disp. 5. punct. 3. num. 6. ex Suar. contra Con. apud Dian. part. 3. tract. 5. resol. 8. putet, id non esse mortale, cum sine scrupulo peccati mortalis soleat exerceri) Contra vero possint ipso die festi pulsari Campanæ, & Organa; quia hæc sunt conjuncta (non præparatoria, ut illa) ad cultum Dei. Ratione autem necessitatis, quando non potuit præveniri, possunt die festo non solum ornari templa, sed etiam a sartoribus confici vestes, aut alia pro funere; Immo etiam ex Laym. apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 62. excusantur ratione necessitatis sartores, si post mediam noctem, quæ præcedit festum, cogantur laborare, ut vestes promissas perficiant.

X. Ipsi etiam barbitonsores excusan-

tur a Cajet., Fern., Homob. apud eundem Dian. ratione magni lucri, quo carerent, si diebus festis non tonderent; quia homines aliis diebus propter occupationes non tondentur. Quod tamen improbat merito Suar.; Unde tantum ratione consuetudinis toleratæ, ubi ea est, excusari possunt, ut notat Tambur., & Dian. part. 2. tract. 15. resol. 34.: Sicut excusantur ratione pietatis puellæ, quæ die festo suunt, vel aliud simile faciunt ad otium vitandum, & ne se ad fenestras conspiciendas exhibeant, ex Sà, Homob. contra Comitol.

Sexto, si fecisti votum conditionale, verbi gratia, Jejunabo, si consentiat Confessarius, non potes licite apponere impedimentum malis artibus, seu per vim, & fraudem, conditioni non pendenti a voluntate tua, verbi gratia inducendo Confessarium malis artibus, ut non consentiat; quia sic conditio non penderet a voluntate Confessarii, sed tua, contra id, quod vovisti; poteris tamen bonis artibus, hoc est rogando, inducere illum, ut non consentiat. Ita Suar., & Laym. contra Sanch. apud Tambur. lib. 3. cap. 12. §. 6. num. 6.;

Ex quibus omnibus patet, quomodo intelligendum sit illud axioma, *Qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media*; intelligendum enim est de mediis commodis, & proximis, nisi gravitas præcepti, vel materiæ præceptæ suadeat etiam adhibere media difficilia, & tollere impedimenta etiam remota.

QUÆSTIO VI.

De Legis Interpretatione, Extensione, Abrogatione, & Cessatione.

PLurima scitu digna continet hæc quæstio; Primo enim discutiemus, Quomodo lex explicanda sit? Secundo, quando lex extendi, quando contrahi debeat? Tertio, quomodo lex abrogetur, ita ut amplius non obliget? Quarto, Quænam excusent a legis obligatione, seu quomodo cesset legis obligatio? Num excuset vis, & metus? Num ignorantia, seu inadvertentia, & similia? Quinto inquiremus, num cessante fine legis negative, cesset obligatio legis? Demum nonnulla dicemus de cessatione finis legis contrarie.

ARTICULUS I.

De Legis interpretatione, & extensione.

I. Verborum proprietas, alia est Naturalis, alia Civilis. Quando verba legis extendi debent, sumuntur etiam secundum proprietatem civilem.

II. Doctores interpretari possunt leges ampliando illas interpretatione solum doctrinali, non auctoritativa. Quid de declarationibus Cardinalium?

III. Præter interpretationem legis Authenticam, & Doctrinalem datur etiam Usualis.

IV. Undenam mens Legislatoris conjici potest, ut detur legi apta interpretatio?

V. Varia regula assignantur a Doctoribus ad rite leges interpretandas.

VI. Quandonam particula disjunctiva Sive sumenda sit pro copulativa?

VII. Quomodo sit interpretanda lex, quæ uni est favorabilis, alteri vero odiosa?

VIII. Quid si verba legis habeant plures sensus, nec constet de mente Legislatoris?

IX. Quid si dubitetur an verba legis sumenda sint secundum propriam verborum significationem, an secundum communem, & usitatam?

I. NOtandum primo cum Sal. disp. 21. sect. 13., & aliis communiter, duplicem esse verborum proprietatem. Prima est Naturalis, non quia naturaliter verba aliquid significent, sed quia juxta primam institutionem, & in communi modo loquendi habent talem significationem; Sic V. g. verbum, Mors, significat mortem naturalem, & Filius significat filium naturalem. Secunda verborum proprietas dicitur Civilis; quia in jure aliquid aliud significat habens similitudinem aliquam cum significatione primæva: Verbi gratia, Professio dicitur esse mors, non secundum proprietatem naturalem, sed civilem; & ideo dici solet mors civilis; Sic verbum, Filius, secundum proprietatem civilem, & quasi metaphoricam extenditur ad significandum filium adoptivum. Hinc quando lex extendi debet, verba legis sumuntur secundum proprietatem tum naturalem, tum civilem; quando vero debet restringi, solum secundum proprietatem naturalem sumi debent.

II. Notandum secundo, licitum esse Doctoribus leges interpretari, non solum illas explicando, sed etiam ampliando, vel coarctando, juxta regulas articulo sequenti tradendas: ut constat ex usu, & praxi, & ex *leg. 1. ff. Si Certum petatur*. Neque obstat caput *Sicut* 11. *quæst.* 1. ubi dicitur, Illius esse leges interpretari, cujus est condere. Nam ibi sensus est de interpretatione, quæ habeat vim legis, non de simplici interpretatione doctorali, quæ a Doctoribus fieri solet. Pius IV. sub pœna excommunicationis prohibuit, ne ullum interpretationis genus edatur super Tridentini decretis, sed Sayr., Suar., Sal., Bonac. punct. 8. putant, id intelligendum de interpretationibus factis ex professo, & quasi auctoritative, & per modum legis; sicut etiam de interpretationibus frivolis, non de illis, quæ in re dubia reverenter, & humiliter fiunt per modum doctrinæ.

Declarationes Cardinalium maximæ auctoritatis sunt, sed non habent vim legis, si habeant aliam expositionem probabilem, antequam publicentur; nisi adsit consensus, & auctoritas Papæ, ut docet Bonac., Pal. contra Rodriq., Sal., Riccium. Quod si publicentur auctoritate Pontificis, habent omnia requisita ad veram legem, ut docent communiter apud Dianam p. 11. tract. 2. res. 42. contra quendam doctissimum virum tacito nomine relatum a Rodriq. quæst. 11. art. 2.

III. Notandum vero tertio, triplicem dari interpretationem, Authenticam, Usualem, & Doctrinalem. Prima fit auctoritate illius, qui potest legem condere, habetque vim legis, dummodo promulgetur. Secunda habetur ab usu, & consuetudine, quæ dicitur esse optima legum interpres in cap. *Cum dilectus*, *de Consuetudine*; Et aliquando habetur etiam pro lege, ut dicemus quæstione sequenti. Tertia habetur a viro prudenti, & perito, quæ idcirco suam habet probabilitatem: Quod si in ea omnes Doctores consentiant, talis etiam interpretatio habet vim legis; quia alia interpretatio contra communem sensum Doctorum vix potest esse probabilis. His explicatis

IV.

IV. Quæritur, Quænam regulæ servandæ in legis interpretatione?

Respondeo, ad veram legis interpretationem observanda esse verba secundum eorum significationem tam naturalem, quam civilem, necnon mentem Legislatoris, & finem legis; qui tum ex materia præcepta, tum ex proœmio Constitutionis solet cognosci; cum in eo soleat apponi causa finalis legis. Mens autem Legislatoris inspicienda solum est, ut apta detur interpretatio verbis: Quod si verba nullatenus mentem Legislatoris significent, hæc nullam parit obligationem; quia, ut communiter Doctores docent, lex non constituitur voluntate Principis, nisi per legis verba sufficienter exprimatur. Conjicitur autem mens Legislatoris, Primo ex legis materia; Si enim verba legis in sensu proprio intellecta traherent injustitiam, interpretanda sunt in sensu improprio; quia hæc præsumitur mens Legislatoris. Deinde ex contrarietate cum aliis legibus; non enim præsumitur, quod Legislator velit aliis legibus derogare, aut illas corrigere; quia correctio legis est odiosa: Unde Jurisperiti cum Imola, & Felino apud Merollam docent, correctionem legis esse vitandam, etiamsi verba posterioris legis minus proprie oporteat interpretari, dummodo servetur aliqua proprietas verborum, saltem secundum consuetudinem juris. Tertio ex ratione legis in ipsa lege expressa; quia ratio legis est veluti anima legis, ut docent communiter Doctores: Et quamvis Suar. lib. 6. cap. 1. putet, verba legis magis deservire ad mentem Legislatoris indagandam, quam rationem legis; quia verba sunt quasi legis substantia, & immediate continent voluntatem Legislatoris; Jurisperiti tamen cum Merol. docent oppositum; quia verba legis comparantur ad rationem legis, sicut corpus ad animam; unde si verba legis sint specialia, & ratio sit generalis, verba extenduntur, & ampliantur juxta generalitatem rationis; Et e converso, si verba sint generalia, & ratio specialis, verba restringuntur ad limites suæ rationis: Quod verum est, sive ratio legis sit expressa in lege, sive ratio legis sit unica; Quod si ea sit multiplex, indagandum a conjecturis, quænam ratio moverit Legislatorem ad legem ferendam. His annotatis

V. Prima regula ad Legislatoris mentem indagandam, & ad assequendam legis obligationem est ex Suar., Sal., Pal., quod in legis interpretatione servetur proprietas verborum, & secundum illam proprietatem intelligatur, legem latam esse: Ratio est, quia Legislator debet uti verbis claris, & in significatione propria; aliter nihil firmum stabiliret, & omnes leges subderentur cavillationibus: Quod usque adeo verum est, ut si Legislator extra legem dicat, se aliter intelligere, quam ipsa verba sonant, non teneamur stare ejus interpretationi, nisi talem declarationem promulget, & velit, ut tanquam nova lex obliget. Hanc tamen regulam limitant aliqui, nisi proprietas verborum opponatur alteri legi, quia juris correctio vitanda: Sed Pal. docet, vitandam quidem esse juris correctionem, si in aliquo sensu proprio possint verba accipi, non tamen debere in sensu improprio accipi ad vitandam juris correctionem, quia leges essent expositæ æquivocationibus, & fallaciis. Tunc solum debent, ut supra diximus, accipi verba legis in sensu improprio, quando in sensu proprio accepta sequeretur aliqua absurditas, vel injustitia, seu iniquitas Legislatoris; aut si lex in sensu proprio esset omnino inutilis: Ideo lex Interdicti, ne reddatur illusoria, extenditur ad suburbia, quatenus nomine Civitatis veni-

unt

unt etiam suburbia; Et lex loquens de Testamentis intelligi etiam debet de Codicillis, ut habet Glossa cap. ult. *de Usuris in 6.* ne fiat inutilis dispositio; & quia accessorium sequitur naturam principalis; Sic pariter in *leg.* 4. ff. *Ad Macedonium*, ubi prohibetur mutuum, sub nomine mutui venit etiam venditio pecunia credita, aliter illuderetur lex.

Secunda regula est, quod in lege pœnali, & præceptiva servanda sit solum proprietas verborum naturalis, seu quæ communi hominum acceptione, & usu habetur: In lege vero favorabili non solum attendi debet proprietas verborum naturalis, sed etiam civilis, seu quæ habetur ex fictione juris, & per quandam similitudinem. Hinc, ut notat Merol. cap. 9. num. 24., in dispositione legis favorabilis nomine filii veniunt etiam nepotes; Sicut Christus Dominus dicitur filius Abrahæ; At in dispositionibus humanis, seu in contractibus nomine filii non veniunt nepotes, ut communiter Doctores; Sic etiam in materia favorabili nomine Nepotis veniunt filii, & fratres, vel sorores, necnon consanguinei, & affines: At nomine filii in lege pœnali venit solus filius legitimus; quamvis in lege favorabili veniat etiam adoptivus, Sicut nomine legitimi in favorabilibus venit etiam legitimatus, & nomine Religiosi venit etiam novitius. Ratio est, quia ex regulis juris constat, Odia esse restringenda, favores ampliandos. Hoc tamen intelligendum, nisi necessitas, vel specialis aliqua ratio cogat, in alio sensu legem accipere; Sicut enim in generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis in specie verisimiliter concessurus; ita in generali prohibitione, vel præcepto non veniunt ea, quæ non esset Legislator in specie verisimiliter prohibiturus, vel præcepturus; cum lex ab ejus voluntate pendeat, ut notat Suar. lib. 6. cap. 5., & alii fere communiter agentes de Epikeja contra Antonium Gabrielem apud Pal.. Præterea lex odiosa restringenda est etiam citra naturalem proprietatem verborum, si aliqua ratio restringendi subsit, ut notat Merol. disp. 4. cap. 9. num. 19., & cap. 6. n. 15., ideo lex odiosa loquens de Monachis, & Monialibus non comprehendit Abbatem, & Abbatissam; & loquens de Clericis secundum se non comprehendit Canonicos, aut Sacerdotes, aut Clericos religiosos; Immo probabiliter ex eodem Merolla nec Clericos conjugatos.

Tertia regula est ex Sanch. lib. 2. disp. 24., ut legem novam interpretari debeamus secundum antiquam, etiamsi antiqua sit abrogata; ut colligitur ex leg. *Nihil*, ff. *de Conjungendis cum emancipato liberis*.

Quarta regula est, ut nova lex non intelligatur derogare priorem, nisi sit illi omnino contraria; quia ex leg. *Præcipimus*, Cod. *de Appellationibus* correctio legis vitanda est, quoad fieri potest. Quare si lex prior sit specialis, ac pro aliquo casu, & posterior sit universalis, dicendum, quod posterior intelligi debeat juxta limitationem prioris, nisi expressis verbis illi contradicat. Immo si in lege posteriori habetur clausula, Non obstante alia lege, non per hoc intelligitur derogari priori legi, nisi illi esset contraria. Unde si per aliquam distinctionem, & limitationem lex specialis prior sustineri potest, retinenda est, ex Sanch. loc. cit., & Pal.; Qui punct. 3. §. 3. advertit ex Sal. disp. 21. sect. 6., & aliis communiter, per legem generalem non censeri derogatas consuetudines, & constitutiones Provinciarum speciales; quia cum illæ constitutiones ad factum pertineant, illarum ignorantia præsumitur in supremo Legislatore; Secus vero si Legislator præsuma-

sumatur scire particularem constitutionem Provinciarum, & habeat facultatem eam abrogandi, & præsumatur velle abrogare, ex cap. 1. *de Constitutionibus in 6.*

VI. Quinta regula: Istas particulas, seu, & sive, quamvis Bartol. putet in materia favorabili sumi pro particula, Et, videlicet copulative; & in materia odiosa pro particula, vel, videlicet disjunctive; Sal. tamen, Azor., Bonac. putant, tunc accipi copulative, quando apponuntur post aliquem terminum universaliter, & pluraliter dictum, aut si indefinite apponantur; ut si dicatur, Lego tibi vina, quæ habeo, sive domi, sive Rure, ex leg. *Si quis ita legaverit*, ff. *de Argento, & Auro*. Vel si dicatur, sive in Urbe ea sint, sive rure; hoc est in Urbe, & rure; Quod si apponatur post aliquem terminum particularem, accipitur disjunctive; ut si dicatur, Lego tibi vestem meam, seu librum. Et ex Suar. lib. 2. cap. 6. num. 13. ipsa particula, *Vel*, sumitur pro copulativa, *Et*, quoties illa, inter quæ ponitur, sunt ita inter se connexa, ut non separentur.

Sexta regula: Quando Principale non tenet, nec tenet accessorium, ex *cap. 5. de Donationibus inter virum & uxorem*.

Septima regula: Quando consuetudo legem declarat, illi standum, quia est optima legum interpres, ex leg. *Si interpretatione*, *ff. de legibus*.

Octava: Masculinum in favorabilibus comprehendit fœmininum; in contractibus vero illud non comprehendit; Vide alias regulas levioris momenti apud Sal. disp. 21. sect. 7.

VII. Rogabis nunc primo circa secundam regulam; An possit dari, & quomodo interpretanda sit lex, quæ sit simul favorabilis uni, & odiosa alteri?

Respondeo cum Suar. lib. 6. cap. 4, Sal., Bonac. num. 13.; & aliis communiter, posse dari hujusmodi legem, quæ simul sit favorabilis, & odiosa: Hæc tamen si primario prosit aliquibus, & aliis noceat secundario, dicitur simpliciter favorabilis; Si vero primario pœnam contineat, etiamsi aliis faveat, dicitur simpliciter odiosa. Hoc posito, quando favor, & odium distingui nequeunt, tunc explicanda est, ut favorabilis, si ex primario fine sit favorabilis; & explicanda est, ut odiosa, si ex primario fine sit odiosa. Ratio est, quia aliam expositionem ea rationabiliter non admittit, ut notat Sanch. lib. 1. disp. 1. num. 4. apud Sal. disp. 21. sect. 4. num. 10. Si vero favor, & odium distingui possunt, lex, qua parte est favorabilis, interpretanda est ut favorabilis, qua parte est odiosa, & pœnalis, interpretanda ut odiosa; nisi favor sit tanti momenti, ut simpliciter explicanda sit, ut favorabilis.

VIII. Rogabis secundo; Quando verba legis habent plures sensus proprios, nec constat, quem sensum Legislator intenderit, quænam interpretatio facienda est?

Respondeo, ex regula 68. *de Regul. Juris in 6.*, faciendam esse interpretationem juxta sensum, qui magis convenit rei, de qua agitur; Quod si uterque æque conveniat, adeundus est Legislator, cujus est legem interpretari; Quod si commode adiri non possit, in pœnis strictior pars, in favorabilibus latior explicanda est: Et ideo communiter Doctores docent, quod si lex prohibeat aliquod delictum sub aliqua pœna, verbi gratia adulterium, intelligenda sit de delicto consummato in sua specie; Et si imponatur pœna mittenti Epistolam Monialibus, intelligendum est, si perveniat, ex Sà V. *Lex* num. 25., & Bonac. hic num. 18.

IX. Rogabis tertio; quando verba le-

legis duplicem habent sensum, alterum secundum propriam verborum significationem, alterum secundum communem loquendi modum, qualis interpretatio facienda est?

Respondeo, explicari debere juxta communem modum loquendi tunc usitatum, quando lex condita fuit; nam Legislator uti debet verbis juxta communem modum loquendi: In dubio tamen, an verba legis accipienda sint juxta communem loquendi modum proprium, an juxta communem loquendi modum improprium, tunc conjicienda est mens Legislatoris, prout diximus. Nam ex leg. *Non dubium ff. de legibus, Peccat contra legem, qui verba legis amplectens, contra Legislatoris nititur voluntatem.*

ARTICULUS II.

Quandonam lex restringi, aut extendi debeat?

I. Lex odiosa aliquando restringi potest vi Epikejæ in casu, qui non videtur verbis legis comprehensus.

II. Num possit lex extendi ad casum verbis legis non comprehensum, vel ob paritatem, vel ob identitatem rationis?

III. In legibus pœnalibus non datur extensio de casu ad casum relate ad pœnam; imo nec relate ad obligationem.

IV. Nec datur hujusmodi extensio in legibus correctoriis; Aut in dispensationibus, aut privilegiis alicui factis, quæ exorbitant à jure communi. Immo probabiliter nec in legibus favorabilibus.

V. Extendenda tamen qualibet lex, quando, nisi extendatur, Legislator argueretur injustitia, vel imprudentia.

VI. Similiter in æquiparatis, & in connexis.

VII. Lex prohibens monialibus, ne egrediantur, nisi ob incendium, lepram, &c., num se extendat ad casus similes?

VIII. Num Bulla contra Confessarios, qui solicitans mulieres ad turpia, se extendat etiam ad masculos?

I. Quæritur primo, An lex odiosa restringi possit vi Epikejæ in casu, qui non videtur lege comprehensus ob suas circumstantias?

Respondeo, posse; ut dicemus articulo ultimo, cum de Epikeja excusante ab obligatione legis.

II. Quæritur secundo, Utrum lex extendatur ad casum non comprehensum verbis legis ob paritatem, vel identitatem rationis; verbi gratia, Utrum lex prohibens aliquid Monachis (ut prohibetur esse Patrinos Baptismi, vel Confirmationis apud Dian. part. 9. tract. 1. resol. 32.) intelligatur idem prohibere omnibus Regularibus, si similis, vel eadem ratio militet pro his, quam pro illis? Sic in *Clement. 1. de Electionibus* cavetur, ne eligatur in Abbatem, vel Prælatum Conventus Religiosus alterius Religionis, vel habitus; Et redditur ratio, *quia rationi non congruit, ut homines disparis Religionis, vel habitus simul in eisdem Monasteriis socientur*; hæc autem ratio æque militat, ut notat Glossa, pro Monialibus; Unde quæritur, an etiam Monialibus intelligatur id prohibitum?

Respondeo, certum esse, quod si unus casus, videlicet unum crimen, seu una persona sit expressa in lege generali solum causa exempli, etiam alii casus non expressi intelliguntur comprehensi sub tali lege: Verbi gratia, si lex imponat pœnam contra surripientes centum aureos, extenditur etiam ad eos, qui surripiunt res alias ejusdem valoris; quia lex censetur generalis, & centum aurei ponuntur exemplariter.

Quan-

Quando tamen non ponitur unus casus gratia exempli, tunc prima opinio est Merol., qui cum pluribus utriusque juris Doctoribus docet, quod si ratio eadem militet pro casu comprehenso sub lata verborum forma, & pro non comprehenso, bene fiat extensio de illo casu ad istum. Sic in cap. *Postquam, de Electionibus in 6.*, ubi lex præcipit alicui, ut ad Curiam veniat, intelligitur etiam præcipere, ut si in Curia sit, ab ea non discedat, aut si venerit, ab ea non discedat sine licentia, antequam perficiatur negotium. Et ratio doctrinæ est, quia ratio legis (præsertim si sit in lege expressa) sufficienter indicat, mentem Legislatoris esse præcipere quicquid talem rationem æqualiter induit; ergo tam dispositio legis videtur esse universalis, quam ejus ratio, quamvis verba id non exprimant: Sicut cum quis detestatur peccatum furti, quia est offensa Dei, virtualiter extenditur ad detestandum etiam homicidium, & alia crimina, quæ pariter sunt Dei offensa, ut docent communius Theologi. Præterea ratio legis ad verba legis se habet, sicut anima ad corpus, unde sicut anima corpori dominatur, ita ratio verbis. Requirit tamen Suar. lib. 6. cap. 3. num. 16. contra Panormit., quod ratio legis, secundum quam fit extensio, sit ratio legis non solum finalis, sed etiam adæquata, adeo ut censeatur etiam comprehendere casum non expressum. Hinc infert Merol. cum Bald., & aliis contra Genuens., quod Regia Pragmatica 3. *tit. de Monialibus* prohibens propter honestatem, ne vicini extollant ædificia, itaut possit inde haberi prospectus in claustra Monialium, procedat etiam in favorem Monachorum; quia ratio honestatis, quæ adducitur in lege, æque militat pro Monachis.

Neque solum talis extensio facienda est in lege favorabili, sed etiam in pœnali, ex Merol., Navar., Sylvest., Guttier., & aliis; quoad obligationem tamen dumtaxat legis, non vero quoad pœnam; Nam ex regulis juris, Pœnæ non sunt extendendæ, & ampliandæ, sed potius restringendæ; Proinde putant primo, quod lex prohibens extractionem frumenti sub aliqua pœna, extendatur etiam ad prohibendam extractionem farinæ, vel panis, ut docent multi Jurisperiti contra Bald., & alios; unde peccet, qui farinam, aut panem extrahit, sed non incurrat pœnam a lege impositam extractioni frumenti: Putant secundo contra Navar., Tolet., Sanch. lib. 7. disp. 45. num. 13., quod lex obligans eos, qui parochiale beneficium receperint, ut intra annum ad Sacerdotium promoveantur, (ut habetur in cap. *Commissa, de Election.*) sub pœna privationis beneficii, & restitutionis fructuum, extendatur etiam ad eos, qui alia beneficia, quam Ecclesias parochiales accipiunt, puta Canonicatum, Dignitatem, &c.; quamvis non incurrant dictam pœnam, si non assumant Ordines talibus beneficiis annexos, ut volunt Rebuf., & Adrian.: Putant tertio, quod lex prohibens venditionem alicujus rei sub aliqua pœna, obliget etiam emptorem, quamvis emptor non incurrat pœnam latam contra venditores.

Secunda opinio probabilior est Bonac. num. 26., & Pal. punct. 3. §. 4., ac aliorum putantium, quod neque in lege pœnali, neque in lege favorabili detur extensio ad alios casus non comprehensos sub lata verborum forma, neque ob similitudinem, neque ob identitatem rationis. Sic in *Clement. 1. de Electione* prohibetur, ne eligatur in Abbatem, vel Prælatum Conventus Religiosus alterius Religionis, vel habitus, propter rationem adductam, & tamen ex Glossa permittitur, quod Religiosus eligatur in Epi-

piscopatum Ecclesiæ Cathedralis; cum tamen eadem ratio magis militet, ne eligatur in Episcopum, quam in Abbatem: Et ratio a priori est, quia ratio legis non est lex; ergo quamvis militer pro alio casu non comprehenso sub lata verborum forma, lex talem casum non comprehendit; potuit enim Legislator unum casum velle comprehendere, non alium, quamvis eadem ratio pro utroque militaret; quia non expedit semper omnia prohibere, aut præcipere, etiamsi in illis eadem sit ratio: Quando autem verbis legis unum casum comprehendit, non alium, signum est, quod circa illum voluerit legem ferre, non circa istum, ut potuit facere. Præterquamquod potuit Legislator ob aliquam rationem nobis ignotam velle, ut unus casus lege comprehendatur, non alius, quamvis nobis videatur eadem ratio pro utroque casu militare; Et hoc præsumendum est nobis de Legislatore, quia semper præsumi debet, quod Legislator prudenter operetur. Adde, quod sicut qui dispensat relate ad unam personam, non ideo dispensat relate ad aliam, relate ad quam eadem ratio militat, potest enim cum una velle dispensare, non cum altera; quia non expedit ad bonum publicum cum omnibus dispensare, quamvis eadem sit ratio cum omnibus, nec expedit, quod cum nemine dispensetur; ita dicitur de prohibitione, quæ potest unum casum prohibere, non alium, in quo eadem esset ratio.

Neque dicas, voluntatem Legislatoris cognosci ex ratione legis; ergo si ratio legis æque militat pro casu comprehenso sub verbis legis, & pro non comprehenso, voluntas Legislatoris est, utrumque casum lege contineri. Negatur enim consequentia; nam ex ratione legis solum cognoscitur, quomodo verba secundum eorum proprietatem sint interpretanda; at si verba secundum omnem eorum proprietatem unum tantum casum comprehendunt, non alium, dicendum Legislatorem voluisse, unum casum lege contineri, non alium, in quo eadem, vel similis ratio militat.

III. Hinc infertur primo, in legibus pœnalibus non dari extensionem de uno casu ad alium, non solum relate ad pœnam, quod omnes Doctores concedunt, recte Pal. loc. cit. num. 3., sed neque quoad obligationem, ex Sal. disp. 21. sect. 5., Sanch. lib. 10. disp. 4. num. 3., Suar. lib. 6. cap. 3. num. 5., tum quia odia debent restringi; tum etiam quia sicut liberum est Legislatori obligare ad pœnam in solo casu sub verbis legis comprehenso, non in alio, ita liberum fuit obligare simpliciter in eo casu, non in alio; tum demum quia si lex pœnalis extenderetur ad obligandum in alio casu propter identitatem rationis, deberet etiam extendi ad pœnam, quæ est accessoria legi.

IV. Infertur secundo, neque in legibus correctoriis dari hujusmodi extensionem; quia correctio legum est etiam odiosa, atque adeo restringenda potius, quam amplianda.

Infertur tertio, quod sicut in privilegiis, & dispensationibus non datur hujusmodi extensio, ita nec in legibus exorbitantibus, seu quæ deviant a jure communi ob aliquem specialem favorem alicui factum; tum quia istæ leges assimilantur privilegiis, & dispensationibus; tum etiam quia quæ a jure communi exorbitant, non sunt in consequentiam trahenda, ex regula vulgari juris: Exempli gratia in leg. *Patria*, *ff. ad legem Juliam* conceditur Patri, ut possit imperare occisionem filiæ in adulterio deprehensæ; hæc tamen lex non extenditur, etiamsi eadem ratio militaret pro Patre, & pro Avo.

Infertur ultimo, neque in legibus fa-

favorabilibus extensionem hanc esse faciendam. Ita Suar. cap. 3. num. 9., Bonac. punct. 8. num. 26. contra Panorm., Sylvest., & Felin. apud Suar. loc. cit.. & lib. 6. cap. 4. Nam si verba legis non se extendunt ad alium casum, nec lex extenditur, quamvis ratio extendatur; quia lex verbis exprimitur, *& Quod ex verbis non provenit, neque ex mente creditur provenire*, ut habetur leg. *Non aliter*, *ff. de legatis*.

V. In iis tantum casibus lex sive pœnalis, sive correctoria, sive favorabilis extendenda est de casu ad casum, in quo est eadem ratio, quando si non extenderetur, Legislator argueretur injustitiæ, vel imprudentiæ; Si enim ad hæc vitanda, verba legis, ubi opus fuerit, sunt improprianda, a fortiori sunt extendenda; Immo non debet in tali casu dici proprie legis extensio, quasi a principio talem casum non comprehenderit; nam vere hunc casum hujusmodi lex comprehendit, vel ex verbis in lata significatione, vel ex ratione expressa in lege, vel ex alia circumstantia, ut constat adducendo casus, in quibus Doctores communiter docent, extensionem legis faciendam esse ob identitatem rationis.

Primo enim id accidit in correlativis; nam quod est dispositum in uno correlativo, censetur dispositum in alio, si eadem ratio militat pro utroque, ne Legislator injustitiæ arguatur: Sic ex eo quod ob adulterium uxoris maritus non teneatur reddere debitum, bene infertur, quod neque uxor teneatur reddere debitum ob adulterium mariti: Sic etiam quia ob absentiam sponsi sine licentia sponsæ dissolvantur sponsalia, ex cap. *De illis, de Sponsalibus*, bene infertur, quod etiam dissolvantur sponsalia ob absentiam sponsæ sine licentia sponsi; Et quamvis hoc in lege non exprimatur, debet tamen ad hoc extendi ob servandam æqualitatem, & justitiam: Sic pariter, quia maritus succedit in bonis uxoris, infertur, quod uxor etiam succedat in bonis mariti, ne lex sit injusta.

Aliquando tamen Doctores dubitant, An eadem ratio vigeat pro utroque correlativo? Et ideo Ostiensis, & alii contra Sanch., Suar., & alios communius apud Merol. cap. 9. num. 130. putant, quod licet possit uxor communicare cum viro excommunicato, ex cap. *Quoniam multos* 12. *quæst.* 3., non tamen vir cum uxore excommunicata, nisi solum in reddendo debito; quia vir facile potest compellere uxorem ad petendam absolutionem, & nisi compellat, ipsi imputatur: Contra vero, non potest uxor facile maritum ad id compellere. Sic Bordonus apud Dian. part. 7. tract. 7. resol. 13., & alii contra communiorem putant, quod si reservetur sodomia, includantur solum agentes, non patientes; quia quamvis sint correlativi, non est tamen eadem ratio in utroque; Nam agens tantum in eo tactu impudico se polluit, & patiens solum cooperatur pollutioni; Unde Lug. de Pœnit. disp. 15. §. 5. num. 243. contra Dian. part. 6. tract. 6. resol. 36. putat, circumstantiam patientis, vel agentis explicandam esse in confessione, eo quod diversa specie malitia sit in utroque.

VI. Secundo, id accidit in æquiparatis, ex Sal. disp. 25. num. 13., nam quia in jure verbi gratia electio, postulatio, provisio, & præsentatio æquiparantur, ideo quod in lege disponitur de uno ex æquiparatis, censetur dispositum de aliis ob connexionem eorum, ex Glossa in cap. *Si postquam*, *De electione*.

Tertio, idem accidit in connexis; sive connexio sit ex jure, sive ex consuetudine; Verbi gratia quod dispo-

nitur de Vicario Episcopi, censetur dispositum de Vicario Capituli sede vacante; Et quod disponitur de Diaconatu, censetur dispositum de Subdiaconatu; Et constitutio disponens de gradibus consanguinitatis censetur disponere de affinitate, & de publica honestate, ex Suar. cap. 4. num. 8., & Pal. num. 12.: Qui etiam duo notat; Primum est, quod quando lex frequentioris usus causa aliquid decernit, casum minus frequentem non excludit, sed comprehendit, ut docent Doctores communiter cum Sanch. lib. 3. disp. 20. num. 3., & lib. 9. disp. 14. num. 16.; Secundum est, quod quamvis lex non extendatur ob similitudinem rationis ad casum sub lata verborum forma non comprehensum, Judex tamen in judicando illam debet extendere; quia quando pro certo casu decidendo non habetur lex, decisio illius a similis casus decisione petenda est; Unde dici solet, quod casus similis expresso non sit omissus a lege, cum per ipsum decidi possit: Et per hæc patet ad rationes pro prima sententia.

VII. Dubitatur, An lex Pii V. prohibens Monialibus, ne a Monasteriis exeant, nisi causa incendii, lepræ, Epidemiæ, &c., extendatur ad alios casus similes? Negant multi apud Merol. cap. 9. num. 140., quia Pontifex dicit nulla alia occasione, vel prætextu exitum licere. Sed communius affirmant, videlicet in invasione hostium, in ruina domus, in inundatione, in morbo gallico, aut contagioso; quia frequentioris usus causa illos casus expressit Pontifex; unde non videtur excludere casus minus frequentes. An autem possit Monialis egredi ad curandum morbum periculosum, sed non contagiosum, qui non potest intra claustrum curari? Affirmat De la Crux, quia nemo tenetur obedire præceptis Ecclesiæ cum periculo vitæ; Sed communius negant, quia id expedit communi bono; ut dicitur communiter de Chartusianis, qui non possunt vesci carnibus in ægritudine periculosa.

VIII. Dubitatur secundo, An Bulla Pauli V. contra Confessarios solicitantes mulieres ad turpia extendatur ad masculos? Negat Fagund.. Sed communius cum Merol. num. 151. affirmant; quia frequentioris usus gratia exemplificatur in mulieribus. Sic quando in aliqua Diœcesi prohibetur Confessariis, ne audiant Confessiones in domo privata, nisi Infirmorum, probabiliter possunt etiam audire confessiones illorum, qui licet sani sint, non possunt e domo egredi.

ARTICULUS III.

De Legis Abrogatione.

I. In quo differat legis Abrogatio a Derogatione? Et quinam possit data causa legem abrogare?

II. Num possit lex ab inferiore condita ab eodem abrogari, si ea confirmata fuerit a Superiore?

III. Num possit Inferior in suo territorio legem Superioris abrogare, eo modo quo potest in ea dispensare?

IV. Ut lex abrogetur, non requiritur talis abrogationis publicatio.

V. Quandonam lex posterior censeatur priorem legem abrogare?

VI. Quandonam fieri debeat prioris legis mentio, ut per posteriorem abrogetur?

VII. Lex posterior specialis, si sit contraria legi priori generali, solum illi derogat, non abrogat illam.

I. IN eo differt Abrogatio a Derogatione, quod Abrogatio legis sit sublatio illius secundum totum; Derogatio vero sit sublatio legis secundum partem. Certum autem est, le-

legem quamcumque posse valide, immo etiam licite justa interveniente causa abrogari ab eo, qui legem condidit, aut a successore, aut a Superiore, vel priorem legem simpliciter tollendo, vel loco illius aliam legem ferendo.

II. Quæritur nunc primo, An lex condita ab inferiori, puta ab Episcopo, & confirmata a Superiore, puta a Papa, possit abrogari ab inferiori, Superiore inconsulto?

Respondeo, id negari a Barbosa, & Sanch de Matrim. lib. 8. disp. 17. num. 30., quia talis lex videtur esse Superioris, a quo confirmata est. Affirmant alii cum Rodriq., Sylvest., Sà, & eodem Sanch. lib. 3. Summæ cap. 15. num. 6., quia lex revera est inferioris, & qui legem condidit, potest illam revocare. Additque Sanch., & Merol. num. 13., id verum esse, etiamsi in confirmatione facta a Superiore apponatur clausula illa, quod quicquid in contrarium factum fuerit irritum sit; dummodo lex confirmata fuerit in favorem inferioris legem statuentis. Ratio est, quia sicut inferior statuens legem potest renunciare confirmationi factæ in sui favorem a Superiore; ita potest pariter renunciare tali clausulæ, quæ est accessoria confirmationi. Tertio, alii distinguunt cum Merol. num. 17. dicendo, non posse legem abrogari ab Inferiore, si a Superiore sit confirmata ex certa scientia; Sicut excommunicatio lata ab Episcopo, & confirmata a Superiore ex certa scientia non potest ab Episcopo absolvi; Et collatio beneficii facta ab Abbate alicui Monacho, & confirmata a Pontifice ex certa scientia non potest ab Abbate revocari: Secus vero si confirmatio fuerit simplex, & in forma communi. Et ratio est, quia qui aliquid ex certa scientia confirmat, suum illud facere videtur, ex cap. *Si Apostolicæ*, *de Præbendis in 6.* Quarta opinio probabilior est Suar. lib. 6. cap. 26. num. 16., Bonac. quæst. 2. punct. 1. num. 16., Sal., Pal., quod si confirmatio sit essentialis, seu ideo requiratur a Superiore, quia sine tali confirmatione lex non obligaret, tunc non possit ab Inferiore abrogari; quia lex habet vim obligandi præcise ex voluntate Superioris obligantis; Et idem dicunt, si Superior velit tali confirmatione legi robur addere, faciendo illam suam: Secus vero, si confirmatio sit accidentalis, seu addatur mere ob quandam auctoritatem, & specialem splendorem: Et talis semper præsumenda est, nisi aliud constet.

III. Quæritur secundo, An inferior habens facultatem condendi leges in suo territorio possit condere legem contrariam legi Superioris, aut illam abrogare pro suo territorio?

Respondeo, aliquos apud Pal. num. 4. id admittere in lege civili, non in Canonica; quia Prælati habent potestatem condendi leges a Papa, & hic a Christo Domino, nec constat, Prælatos inferiores accepisse potestatem condendi leges a Communitate, quæ potuit sub ea conditione transferre hanc potestatem, ut quoties expediens visum fuerit bono publico abrogari ab Inferiore leges communes, id efficere possit Inferior. Equidem tamen existimo cum Pal., & Suar. lib. 6. cap. 26., nullum inferiorem posse legem Superioris abrogare, nisi expresse data illi sit talis facultas. Nam Reges ipsi non acceperunt facultatem condendi leges a Communitate ipsi Communitati subordinatam; unde diximus, quod possit Rex cogere Communitatem ad legem acceptandam, aliter non Princeps, sed Populus esset superior.

Neque dicas, quod si potest inferior sæpe dispensare in lege superioris, poterit etiam illius legem pro suo ter-

territorio abrogare, quando id expedit bono communi. Nam disparitas est, quia hanc potestatem dispensandi habent inferiores ab ipsis superioribus; Et Episcopi habent a Papa; quia id expedit bono communi; non habent autem potestatem abrogandi leges Superioris. Et ratio ulterior est, quia dispensatio cum fiat ad unum, vel alterum casum, non ita vulnerat legem Superioris, sicut derogatio, vel abrogatio. Quare si aliquando lex communis non expedit bono Provinciæ, petenda est a Superiore abrogatio pro tali Provincia, & interim lex servanda est; Nisi manifeste constet, aut saltem probabile sit, non potuisse, aut noluisse Superiorem pro tali occasione obligare; ut diccmus cum de Epikeja, ex Sal. disp. 21. sect. 10. num. 34., Suar. lib. 6. cap. 8. Immo si dubium sit, an voluerit Superior pro tali occasione obligare, nec possit consuli, distinguit Bonac. punct. ult. §. 2. num. 10. Si enim talis casus manifeste lege comprehendatur sub verbis legis, & solum dubitetur, an Superior ob circumstantias præsentes velit talem casum comprehendere, tunc lex servanda est; quia in dubiis melior est conditio possidentis, & lex in tali casu possidet; Nisi forte molesta esset legis adimpletio, unde ex benignitate Legislatoris præsumatur, quod nolit in casu dubio obligare, ut notat Sal. ex Henr., Cordub., Sylvest. apud Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7.: Contra tamen, si dubium sit, an casus sub verbis legis comprehendatur, lex non obligat, quia possidet libertas. Sed hac de re iterum articulo ultimo recurret disputatio.

IV. Quæritur tertio, Utrum publicatio ad abrogationem legis requiratur?

Respondeo, Vasq., Azor., & Sal. illam requirere; quia sicut lex non obligat, nisi publicetur, ita nec desinit obligare per abrogationem, nisi hæc etiam publicetur. Negant tamen communius cum Cordub., Merol., Pal., quia plus requiritur ad obligandum, quam ad deobligandum; ideo, ut tollatur effectus obligationis, satis est, quod unum tantum requisitum desit. At, ut ponatur effectus, debent poni omnia simul requisita; Unde satis est, quod nolit Legislator amplius obligare, ut lex amplius non obliget; cum obligatio pendeat a voluntate Legislatoris. Sic pariter omnes Doctores docent, quod cessante evidenter justitia, & utilitate legis, lex amplius non obliget nulla posita publicatione. Hoc tamen intelligendum est, si abrogatio sit pura, seu tollat tantum legis obligationem, non vero si sit mixta, seu si ita tollat prioris legis obligationem, ut aliam indueat; nam hæc nova obligatio non potest poni sine promulgatione ad omnem legem requisita.

V. Quæritur ultimo, quandonam lex posterior censeatur priorem legem abrogare?

Respondeo, quod si lex posterior non sit priori contraria, illam non abroget, ut patet; Immo si possemus eam ita interpretari, ut non sit contraria, sic interpretanda est; quia legum correctio, cum sit damnosa Reipublicæ, vitanda est, quoad fieri possit, ex *leg. ult.*, *Cod. de Appellationibus*; Utrum autem debeant accipi verba legis posterioris in sensu improprio ad vitandam legis prioris correctionem, disputant Doctores. Admittit Sanch. lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 6. cum Guttier.; Negant probabilius Sal, Suar. lib. 6. cap. 27., & alii apud Pal. num. 9.; quia sic nihil esset firmum in legibus; unde solum sunt impropria nda verba ad vitandam legis injustitiam, vel ad summum inutilitatem. Quod si lex posterior sit priori aperte, vel directe contraria, illam abrogat, quamvis nec faciat illius mentio-

tio-

tionem, nec habeat clausulam derogantem, seu abrogantem priorem; quia voluntas posterior vincit, & revocat priorem, supposita potestate in Legislatore; Si tamen in aliqua tantum parte sit contraria, tunc secundum illam tantum partem derogat legi priori, & non abrogat illam secundum totum.

VI. Infertur hinc primo, quod lex posterior, si sit generalis, abroget legem priorem pariter generalem, ex *leg. Non est novum*, ff. *de legibus*; Et eodem modo lex posterior specialis contraria legi priori speciali abrogat illam. Ratio est, quia non potest utraque subsistere, & cum sit adæquate illi contraria, debet integre illam abrogare: Bene tamen notant Azor., Bonac., & alii cum Pal. num. 7. contra Menoch., quod si prior lex firmata fuerit juramento de non abrogando illam, nisi illius fiat expressa mentio, non abrogetur per posteriorem non facientem mentionem de illa. Et ratio est, quia præsumi debet potius de principe ignorantia legis prioris, etiamsi inserta sit in jure communi, quam voluntas violandi juramentum de illa non abroganda. Notant præterea Sal., Suar., & Pal. loc. cit., quod secluso tali juramento, ut lex generalis, aut specialis posterior abroget legem generalem, aut specialem priorem, quæ sit inserta in jure communi, non sit necesse, ut lex posterior faciat mentionem prioris; quia præsumi debet de Principe, quod habeat notitiam juris communis, atque adeo quod velit priorem legem abrogare: Contra vero si lex generalis, aut specialis prior sit extra jus commune, non potest abrogari, aut derogari per legem posteriorem, quæ non faciat illius mentionem, quia non præsumitur edita ex certa scientia prioris legis, cum præsumatur ignorari a Principe ea, quæ sunt extra jus commune, ex *cap. 1. de Constitutionibus in 6.*

Infertur secundo, quod si lex abroganda inserta in jure communi sit specialis pro aliquo loco, vel in speciali aliqua materia, lex posterior generalis illi contraria, si non faciat illius mentionem, illam non abroget, sed potius ex illa lege priori speciali limitanda sit posterior universalis. Ratio est, tum quia ex regula communi, generi per speciem derogatur; tum etiam quia si limitetur lex posterior generalis, adhuc utraque lex potest subsistere: ergo dicendum est ita Principem voluisse, cum non fecerit mentionem prioris, cujus præsumitur habere notitiam: Propterea Sanch. lib. 2. disp. 24. num. 6. addit, id esse verum, etiamsi in lege posteriori generali addatur clausula: *Non obstante ulla lege priori contraria*; non enim censetur contraria lex prior specialis, quando utraque lex potest subsistere limitando posteriorem legem universalem: Exempli gratia lex prior specialis disponit, quod Instrumenta publica habeant executionem paratam; lex posterior generalis disponit, quod causæ pupillorum, & consanguineorum compromittantur; lex ipsa posterior generalis non corrigit priorem, sed ab ea declaratur, & limitatur, itaut causæ pupillorum, &c. compromittantur, nisi habeant Instrumenta publica parata, quia tunc super illis non debet fieri compromissio.

Addit Merol. num. 28., id esse verum, etiamsi lex prior specialis non sit inserta in jure communi, sed sit statutum particulare. Ratio est, quia præsumitur, quod Princeps ignoret statutum particulare, & ideo velit legem universalem limitare, itaut cum statuto particulari subsistat.

VII. Infertur tertio, quod si lex prior sit generalis, & posterior illi contraria sit specialis, hæc illi deroget, non vero abroget illam in totum;

cum

cum non sit adæquate contraria. Ratio autem, cur illi deroget, est, quia alias esset inutilis; & quia ex cap. *Generi, de Regulis juris in 6.* generi per speciem derogatur: Supponimus tamen, legem posteriorem specialem factam esse sine ignorantia prioris juris generalis, seu communis; cum non præsumatur Princeps ignorare jus commune, ex *cap. 1. de Constit. in 6.*

ARTICULUS IV.

Quas ob causas cesset legis obligatio?

I. Novem de causis cessare potest legis obligatio.
II. Vis, & Metus, quæ solent a nonnullarum legum observantia excusare, in quo differant?
III. Metus excusat etiam a nonnullis legibus Naturalibus, & Divinis.
IV. Non excusatur, qui metu mortis simulat Sacramenti administrationem. Quid si simulet contractum matrimonialem?
V. Num liceat Sacerdoti metu mortis sine Sacris vestibus celebrare? Ad dandum Viaticum moribundo sine iis vestibus celebrare non licet.
VI. Ad mortis periculum effugiendum licitum est carnibus humani cadaveris vesci.
VII. Quænam impotentia a legis observantia excuses?
VIII. Num peccet, qui conjicit se in aliquod impedimentum, unde legem servare non possit?
IX. Plurima alibi diximus de ignorantia excusante a legis transgressione, quæ hic solum innuuntur.

I. MUltifariam legis obligatio cessare potest. Primo, ratione violentiæ ab extrinseco illatæ. Secundo, ratione metus, seu periculi gravis damni. Tertio, ratione impotentiæ. Quarto, ratione ignorantiæ, seu inadvertentiæ. Quinto, propter legem posteriorem contrariam, abrogantem priorem, de qua diximus articulo superiore. Sexto, ratione consuetudinis contrariæ, de qua dicemus quæstione sequenti. Septimo, ratione dispensationis, de qua etiam infra quæstione ultima. Octavo, ex cessatione causæ finalis, & motivæ, de qua dicemus articulo sequenti. Ultimo, vi Epikejæ, qua censeantur aliqui casus excepti, vel quia illiciti, vel quia nimium incommodi ex justa, & benigna Legislatoris mente, quod articulo ultimo examinabimus. Hic autem nonnulla dicemus de primis quatuor causis excusantibus a legum observantia.

II. Quæritur itaque primo; Quandonam vis, aut metus excusent?

Ut quæsito respondeam, explico terminos. Vis altera est absoluta, qua aliquis omnino invitus cogitur ad aliquid prohibitum faciendum, ut si quis manu ab altero per vim arrepta percutiat, vel occidat alterum omnino invitus; & hæc procul dubio excusat a peccato. Immo ex Diva Lucia nec officit Virginali innocentiæ violentia invitæ illata; Altera dicitur Vis secundum quid, quæ idem est, ac metus, seu periculum probabile gravis damni, ut si quis metu mortis incenset Idolum; & hæc vis non tollit omnino voluntarium, nec excusat a transgressione legis naturalis, & Divinæ vetantis rem intrinsece malam; Excusat vero ab utraque lege non prohibente rem intrinsece malam, & a fortiori excusat a transgressione legis humanæ; exceptis casibus adductis quæst. 3. art. 2.; quando scilicet expedit ad bonum publicum, ut lex humana obliget cum periculo vitæ, & sic præsumitur Superior velle obligare: Sicut tempore pestis obligantur subditi ad serviendum infirmis, & tempore belli ad custodiendam Urbem;

bem; & Chartusiani obligantur ad abstinendum a carnibus etiam in infirmitate cum periculo vitæ ad conservandum bonum commune Religionis, ut docet Vasq. contra Sanch. apud Dian. part. 5. tract. 3. resol. 136. & tract. 4. resol. 32.

III. Quod autem excusetur a peccato, qui metu gravis incommodi transgreditur leges, Naturalem, & Divinam non prohibentes aliquid intrinsece malum, patet; Nam lex præcipiens restitutionem est naturalis, & tamen non obligat cum longe majori proprio detrimento, quia non est intrinsece malum in tali circumstantia retinere alienum: Integritas materialis confessionis præcipitur jure Divino; quod tamen non obligat cum gravi incommodo; Sicut nec lex Divina præcipiens confessionem ante sumptionem Eucharistiæ, nec lex Divina naturalis præcipiens voti adimpletionem. Non potest tamen certo definiri, qualis damni metus, seu periculum excuset ab his legibus; Nam lex, quæ strictius obligat, requirit periculum majoris damni, ut excuset; ex materia autem præcepta, & ex sensu fidelium, & Doctorum argui potest, quænam lex strictius obliget.

Ex dictis sequitur, non peccare, & communiter nec excommunicationem incurrere, qui metu mortis non defert Sancto Inquisitionis officio denunciandos; peccare vero milites, qui metu mortis a statione discedunt, aut non pugnant contra præceptum Principis cum Urbis periculo.

IV. Sequitur secundo, peccare excommunicatum vitandum, qui metu mortis simulat administrationem Sacramenti pœnitentiæ, cum sit intrinsece mala simulatio talis Sacramenti; quod certe ex defectu jurisdictionis ab eo valide conferri non potest. Qui vero simulat urgente metu gravi contractum matrimonii, non peccat; quia Sacramentum matrimonii est accessorium contractui, & quilibet contractus potest urgente metu gravi simulari. Præterquamquod, qui simulat contractum matrimonii, non ponit materiam, & formam Sacramenti; sicut qui simulat Sacramentum pœnitentiæ, aut aliud Sacramentum, ut fuse diximus in Trutina thesium damnatarum exponendo thesim vigesimam nonam ab Innoc. XI. proscriptam, quæ habet: *Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi*. Adde, quod quamvis non peccet, qui metu mortis injuste ad matrimonium extorquendum incusso, vere vult contrahere matrimonium; (tunc enim non fingit, nec mentitur, quia vere vult quantum est ex se contrahere) at juxta probabiliorem opinionem apud Sanch. lib. 7. disp. 5. num. 3. peccat, si metu mortis consummat, quia cum tale matrimonium probabiliter sit nullum propter impedimentum dirimens metus, accessus ad illam esset fornicatio, quæ est intrinsece mala: Quicquid alii sentiant, quod scilicet in tali casu metus cesset esse impedimentum dirimens, ne cogatur metum passus aut mortem subire, aut fornicari.

V. Sequitur tertio, non peccare Sacerdotem, qui metu mortis cogitur sine sacris vestibus celebrare; quia hoc lege humana præcipitur. Ita Sal., Becan., Valent., Bonac.; quamvis peccet, si id faceret, quando in contemptum missæ, vel in odium fidei id præciperetur; quia hoc esset intrinsece malum. Non licet tamen Sacerdoti ad dandum Viaticum moribundo celebrare sine sacris vestibus, quia est præceptum etiam naturale, quod reverenter celebretur; nec satis est indigentia moribundi ad tollendam obligationem hujus præcepti naturalis, ut dicemus cum de Eucharistia.

VI. Sequitur ultimo, non peccare, qui

qui vescitur carnibus humani cadaveris aut in extrema necessitate, aut ad effugiendam mortem, quam alter minatur, ni comedat; cum hoc non videatur intrinsece malum; ut docent Sanch., Navar., Tolet., Sà, contra Azor., & Valent.. Nec obstat, quod D. Th. comestionem carnium humanarum comparet fornicationi, quæ nullo modo licet. Nam comparatio, ut notat Sanch., stat in hoc, quod utrumque sit contra naturam; at nonquodcumque est contra naturam, est in quacumque circumstantia prohibitum; Nam non restituere, & non adimplere votum sunt contra legem naturalem, & tamen licent aliquando ad vitandam grave damnum: Fornicatio autem, aut mollities in nullo casu licent, ut constat ex propositiom. 48., & 49. damnatis ab Innoc. XI. Præterquamquod sicut licitum est adhibere Mumiam in medicamentum, ita velut in medicamentum licitum est vesci carnibus humanis in necessitate extrema, Verbi gratia, si in obsidione Urbis deficiat annona, & solum ad vescendum sint carnes occisorum; Ad hoc tamen non tenemur, tum quia probabilis est sententia opposita, quod id sit intrinsece malum; tum etiam quia sicut non tenemur conservare vitam cum maximo dolore, puta cum scissione brachii, ita nec cum esu carnium humanarum, quod vix barbari brutis feriores faciunt. Hæc summatim hic annotare sit satis: Qui plura, ac fusius enucleata velit, consulat, quæ hac de re diximus in primo ex Opusculis Theologico-Moralibus quæst. 4., ubi altius expendimus pluribus articulis, Quandonam metus gravis excuset transgressorem sive legum humanarum, sive legis Divinæ positivæ, sive legis naturalis.

VII. Quæritur secundo, Quænam impotentia excuset a legis observantia?

R.spondeo, impotentiam adimplendi præceptum excusare a peccato, nemo dubitat; cum nemo ad impossibile teneatur, ex leg. *Impossibilium*: Duplex autem est impotentia, alia Physica, quam dicitur verbi gratia habere, qui in carcere detentus non potest egredi ad audiendum Sacrum; alia Moralis, quam habet, qui non potest egredi ad audiendum Sacrum propter periculum gravis damni, puta morbi, infamiæ, &c.; utraque autem a peccato excusat, juxta dicta superius; quia universim non obligat lex præsertim, humana cum gravi incommodo.

VIII. Quæritur tertio, an peccet contra legem, qui voluntarie conjicit se in aliquod impedimentum, unde non possit legem adimplere: Verbi gratia, qui assumit ludum pilæ, ne teneatur ad jejunium? Sed de hac re fuse jam actum est art. 4. super. quæst.; Sicut etiam art. 3. ibidem expendimus; Num impotens totum præceptum implere teneatur implere partem, quam potest?

IX. Quæritur quarto, Quænam ignorantia excuset legis violatorem?

Respondeo, hac etiam de re plurima nos expendisse in eodem primo Opusculo Theologico-Morali de principiis Moralitatis, inquirentes in tertia quæstione, Quænam ignorantia circa leges, & præcepta tollat, aut minuat culpam? Quoniam autem in ea quæstione innumeræ erant difficultates enodandæ, idcirco pluribus articulis præcipuas, quæ negotium facessere poterant, suis rationum momentis pensitavimus. Eas hic iterum in medium adducere supervacaneum est, & molestum. Solum hic innuo, quæ in iis articulis disceptantur, ut Lectori innotescat, ubi reperire possit, quæ scitu digna sunt, & hic consulto prætermittimus. In primo itaque illius tertiæ quæstionis articulo inquirimus, Quid, & Quotuplex sit ignorantia; & quænam reddat actum invo-

lun-

luntarium, & a culpa immunem? In secundo, Utrum ignorantia invincibilis concomitans excuset a culpa relate ad malitiam objecti ignoratam? Et an actus internus conditionatus pravus, qui huic ignorantiæ sæpe annectitur, trahat pœnas in lege impositas? In tertio fit satis pluribus quæsitis; præsertim num irregularitatem, excommunicationem, & onus restitutionis incurrat, qui volens occidere Titium Clericum inimicum, occidit Cajum etiam Clericum amicum? Num teneatur ad restitutionem, qui volens comburere agrum Titii, comburit agrum Caji? Num ignorantia reservationis excuset a casuum reservatione? In quarto, An ignorantia invincibilis solius pœnæ excuset delinquentem ab ea incurrenda? In quinto, quandonam ignorantia dicenda sit invincibilis, etiamsi proveniat ab ignorantis culpa; itaut excuset a pœna legis transgressoribus imposita? In sexto, Num possit dari ignorantia invincibilis Dei, & Juris naturalis? Et quomodo enutriti in sylvis salvari possint? In septimo, Num ignorantia vincibilis culpam extenuet; & quomodo? Demum, Utrum peccata ex ignorantia vincibili commissa sint ejusdem speciei cum peccatis scienter commissis.

ARTICULUS V.

Utrum cessante fine legis negative cesset lex obligare?

I. Si solum cesset finis legis inadæquatus, lex non cessat obligare.

II. Si finis legis adæquatus cesset pro tota communitate, lex cessat simpliciter obligare; non secus ac votum cessat cessante ejus fine adæquato.

III. Num cessante fine legis adæquato relate ad personam particularem cesset lex; Eo modo, quo cessante fine legis adæquato relate ad totam communitatem pro aliquo tempore, cessat pro eo tempore lex obligare?

IV. Cessante fine legis contrarie, procul dubio cessat lex.

V. Quid si finis legis cesset solum negative? Num ea cesset, sicut cessat lex correctionis fraternæ?

VI. Probabilius ea non cessat; eo quod non cesset periculum damnorum, quæ lex vitare intendit.

VII. Rationibus in contrarium fit satis, præsertim paritati de fraterna correctione.

VIII. Hisce responsionibus occurrunt Adversarii.

IX. Conantur pariter satisfacere rationibus pro communiori, ac veriori sententia adductis.

I. Celeberrima quæstio inter Theologos morales est, An cessante fine legis cesset lex? Supponimus autem primo, finem legis, seu causam finalem, propter quam Legislator tulit legem, aliam esse adæquatam; ut si præcise ad scandalum vitandum prohibeatur delatio armorum; Aliam esse inadæquatam; ut si præcipiatur jejunium, tum ob macerandam carnem, tum ut Christum Dominum imitemur, tum propter ejus intrinsecam honestatem, & ut mereamur; singula enim ex his motivis sunt inadæquata, & constant motivum adæquatum. Certum autem est, quod si cesset finis legis tantum inadæquatus, non cesset legis obligatio.

II. Supponimus secundo, finem legis adæquatum posse cessare pro tota communitate, & posse cessare solum respectu casus particularis: Si cesset pro tota communitate, certum etiam est, ut docent communiter Doctores contra Sotum, quod cesset simpliciter legis obligatio; Et ratio est,

tum quia cessante causa, cessat effectus, ex Cap. *Cum Cessante, de Appellat.*; tum quia lex non obligat ultra voluntatem Legislatoris; Legislator autem non præsumitur velle, quod lex obliget cessante in totum causa finali legis: Tum demum quia in generali concessione non veniunt quæ quis in specie non esset verosimiliter dispositurus; Legislator autem cessante causa finali adæquata respectu totius communitatis, verosimiliter non esset id dispositurus; ergo pro tali casu lex non obligat: Sicut obligatio voti cessat, cessante ejus causa finali adæquata; v. g. si vovisti non ingredi aliquam domum ob periculum, cui te exponeres ratione puellæ ibi commorantis, mortua ea puella, poteris ingredi talem domum.

III. Quare solum remanet inquirendum, An si cesset adæquatus finis legis tantum respectu personæ particularis, cesset pro illa legis obligatio? Verbi gratia, si prohibeatur delatio armorum præcise ad scandalum, & rixas vitandas, & respectu Titii nullum sit periculum scandali, aut rixarum, an Titius peccet arma deferendo? Sicuti enim si cesset finis adæquatus pro uno tempore, non pro alio relate ad totam communitatem, licet lex non cesset simpliciter, cessat tamen pro eo tempore, quo est inutilis communitati; ita videtur proportionaliter dicendum in casu.

IV. Supponimus tertio, dupliciter posse finem legis cessare; Primo negative, quando scilicet ratio legis non militat, sed servare legem non est malum; ut si prohibeatur commercium cum Saracenis ob periculum perversionis, & tu certe scias tibi nullum adesse periculum; quia tamen sine peccato potes abstinere a tali commercio, dicitur finis legis cessare negative: Contra vero dicitur cessare contrarie, quando observantia legis in tali circumstantià esset peccaminosa, vel saltem intolerabilis, & multum incommoda, unde ratione Epikejæ censeatur talis casus exceptus, ut dicemus articulo sequenti, quia Legislator vel non potuit, vel noluit talem casum comprehendere in lege verbali: Verbi gratia, si tempore belli prohibeatur, ne portæ aperiantur, & interim multi milites petant, ut admittantur, ne interficiantur ab hostibus, quos fugiunt, certe hic casus non censetur in lege verbali comprehensus; unde ratione Epikejæ, seu æquitatis, (quæ ex D. Th. sonat emendationem legis) possunt portæ aperiri ad istos milites admittendos. Sic etiam lex restitutionis non obligat ad reddendum gladium Domino furioso, quando est periculum, quod inferat sibi, vel proximo damnum, eo quod cesset finis legis contrarie.

V. Quæstio itaque nunc procedit, An, si solum negative cesset finis legis adæquatus in casu particulari, cesset obligatio legis? In sequenti deinde articulo inquiremus de cessatione finis Legis contrarie.

Affirmant aliqui cum Panorm., Gran., Comit., Navar., Megal., Cajet., Henr., Ledesm., Sà, Sylvest., & aliis apud Dian. part. 1. tract. 10. resol. 28., & Pal. disp. 1. punct. 1. Ratio istorum est, quia sicut cessante fine legis respectu communitatis simpliciter, aut pro aliquo tempore, cessat legis obligatio; ita si cesset pro aliquo casu particulari; nam ratio legis est anima legis; unde sicut corpus sine anima non potest aliud movere, ita lex sine ratione legis non potest subditum obligare. Probatur idipsum a pari; tum quia lex correctionis fraternæ juxta omnes non obligat, quando non est ulla spes emendationis; nam cessat finis adæquatus talis legis, qui est emendatio fratris; Tum etiam quia, quando lex ali-

aliqua verbalis ita viget pro potiori parte Regni, ut pro notabili parte ejusdem Regni non vigeat, (verbi gratia si pro una Provincia, aut Diœcesi sit inutilis, aut contraria consuetudine abrogata) certe relate ad talem Provinciam, vel Diœcesim dumtaxat deficit obligatio legis; ergo etiam in casu nostro; Nam si lex aliqua, verbi gratia, prohibeat Religiosis, ne se ad fenestras ostendant, videtur non peccare, qui media nocte in tenebris densissimis, ac pluvio tempore ad fenestras accedit, quando nec videre, nec videri potest; non quia talis casus per Epikejam videatur exceptus, cum non cesset finis legis contrarie; sed quia cessat finis legis negative. His argumentis probabiliter suaderi potest hæc opinio.

VI. Communius tamen oppositum docent cum Suar., Vasq., Sanch., Molin., Laym., Kon., Pal., Bonac., Merol., Rebel., Becan., Reginald., Sal., Sot., Salon., Medin., & aliis apud eundem Dian. Ratio est, tum quia lex non respicit casus particulares, sed ea, quæ communiter contingunt, ex leg. *Ea quæ raro, ff. de Regulis juris*; Verbi gratia, non prohibetur delatio armorum ad has, vel illas rixas vitandas, sed ad vitandas rixas, quæ communiter possunt accidere; atqui licet hic, & nunc non subsit periculum rixæ, adhuc communiter contingere possunt rixæ; ergo adhuc ratio legis, & consequenter lex subsistit, & obligat.

Confirmatur, quia aliter innumera sequerentur absurda; Posset enim, verbi gratia, matrimonium licite contrahi, non præmissis denunciationibus, quando sponsi certo scirent nullum subesse impedimentum; Possent legi libri Hæreticorum a viro docto, & sancto, qui legendo illos non incidit in periculum imbibendi hæresim; Posset ingredi Monasteria Monialium vir probus, qui in spiritualibus exercitiis Moniales instrueret sine ullo periculo; nam finis legis vetantis ingressum est, ne Moniales a spiritualium rerum cogitatione avocentur, & ut scandala, & pericula removeantur, ut habetur in Bulla Gregor. XIII. Similiter si prohibeatur Scholaribus serico uti, ne exhauriantur opes paternæ, qui certo scit opes paternas non idcirco minui, posset serico uti sine licentia; quod sane scandalosum esset, quamvis ab aliis sciatur, finem legis pro eo cessare. Præterea liceret etiam fornicatio, quando cessaret finis legis illam prohibentis, videlicet si nullum sit periculum malæ educationis prolis.

Probatur demum a priori hæc sententia, quia nunquam cessare potest finis adæquatus legis in casu particulari; Legislator enim vult, legem servari, etiam quando cessat finis adæquatus immediatus, ob finem universaliorem, & mediatum, qui est, ut partes conformentur toti, quando sine incommodo, & peccato servari potest lex; hic enim finis est honestissimus, idque expedit bono publico, ne leges passim violentur.

VII. Hinc respondetur rationibus contrariæ sententiæ: Nam quando cessat finis legis in totum, aut pro aliquo tempore, aut simpliciter, ideo cessat tunc obligatio legis, quia non remanet ille alius finis universalior, quod partes conformentur toti, quod bono publico expedit, & bono privato non nocet: Contra vero hic finis remanet in casu nostro; & ideo in casu nostro remanet anima legis, quæ obligat subditos, videlicet ratio, seu finis legis universalior, & mediatus. Adde, quod quando cessat finis legis pro tota Communitate, cessat non negative, sed contrarie; non quia sit peccatum id, quod præcipitur, sed quatenus injuste præcipitur: Verbi gra-

gratia, si imponatur tributum, vel jejunium præcise ob aliquam necessitatem, puta ad reparandam inundationem fluminis, si statim cesset ea necessitas, cessat obligatio, quia injusta esset lex ista, quæ imponit tributum ob necessitatem non existentem; Et jejunium licet possit a Legislatore intendi propter ejus honestatem, at cum præcise ob necessitatem urgentem imponatur, cessante tali necessitate est inutile ad talem finem, & consequenter injuste præciperetur in ordine ad talem finem; & per accidens est ad rationem legis, quod jejunium sit utile ad alios fines non intentos a lege.

Ad primam paritatem correctionis fraternæ respondet Covar. dicendo, legem naturalem correctionis fraternæ esse latam in bonum privatum singulorum; unde si alicui non est utilis, quia non est spes emendæ, relate ad illum non obligat: Contra leges humanæ feruntur in bonum Communitatis, ita ut obligent, etiamsi alicui privato sint noxiæ, ut leges tributorum, & leges taxantes taxam pretii: ergo quamvis relate ad aliquem particularem cesset finis legis, quia non cessat relate ad bonum Communitatis, adhuc obligat in eo casu particulari. Immo hinc pro hac sententia bene arguitur a pari dicendo: Non minus lex debet esse utilis, quam debet esse ex fine honesto, qui sit anima legis; sed quamvis lex alicui particulari sit noxia, adhuc illum obligat, si lex sit utilis Communitati; ergo quamvis relate ad aliquam particularem personam cesset finis legis, adhuc illam obligat, si non cesset finis legis relate ad totam Communitatem.

Respondet secundo Merol. cap. 17., legem correctionis fraternæ esse positivam, quæ non obligat semper, & ad semper, sed pro determinatis circumstantiis, quando scilicet est proximo proficua: Sicut lex eleemosynæ obligat ad dandum pauperi extreme indigenti eleemosynam illi proficuam; aliter non obligat; E contra lex, seu præceptum negativum obligat etiam in circumstantiis, in quibus servari potest sine peccato, nisi aliud suadeat Epikeja.

Ad secundam paritatem respondetur, quod sicut lex aliquando est divisibilis ratione materiæ; ita ut si duo præcipiat, & alterum evadat inutile Communitati, alterum remaneat utile, tunc solum obliget secundum id, quod est Communitati utile; ita obligat divisibiliter relate ad Communitatulas; unde si uni Provinciæ lex sit utilis, non alteri, illam dumtaxat obligat: Contra vero, non obligat divisibiliter relate ad personas particulares, quia essentialiter lex respicere debet Communitatem.

VIII. Hæc diximus ad stabiliendam communem sententiam, quod cessante negative fine legis in particulari non cesset lex. Qui tamen oppositam sententiam tuentur, dicunt ad paritatem correctionis fraternæ, non dari manifestam disparitatem neque a Covar., neque a Merol.; quia lex correctionis fraternæ etiam est in bonum Communitatis, & obligat, quamvis sit onerosa, & sit damnosa corrigenti, si sit spes emendæ; Unde si non obligat cessante spe emendæ, ideo est, quia cessante fine legis in particulari cessat lex. Præterea sicut quia lex positiva correctionis fraternæ tantum obligat in circumstantiis, in quibus non cessat finis correctionis; ita aliæ leges positivæ non obligant, nisi in circumstantiis, in quibus non cessat finis talium legum; nec est ratio, cur non idem dicatur de lege negativa.

Ad rationem a priori respondent, legem, & Legislatorem non habere finem illum universaliorem, & extrinsecum,

secum, quod pars conformetur toti, quando cessat finis immediatus legis in casu particulari; Nam hoc non est utile, sed damnosum communitati, eo quod singulos obliget, & aggravet in casu, quo cesset finis legis absque ulla utilitate; cum non obtineatur in eo casu finis directus a lege intentus, ratione cujus lex subsistit; Hinc dicunt, cessante fine directo, & immediato legis, cessare animam legis, & sic legem non obligare; quia si præcise obligaret, ut pars conformetur toti, eo ipso obligaret singulos fine ulla utilitate, aut bono communitatis; non enim est bonum Communitatis; quod pars conformetur toti, quando in parte cessat ratio, cur toti conformetur, & nullum adest scandalum; Aliter etiam præceptum correctionis fraternæ deberet obligare semper, ut pars toti conformetur.

IX. Ad primam rationem respondent, verum quidem esse, quod finis legis prohibens arma sit vitatio rixarum, quæ communiter contingunt; at si hic, & nunc cesset periculum rixarum, cessat relate ad hunc casum ratio legis; sicut finis correctionis fraternæ est emendatio delictorum, quæ communiter contingunt, seu ut vitetur persistentia in delictis, quæ persistentiæ communiter contingunt præcisa correctione fraterna; & tamen si hic, & nunc aut non sit delictum, aut non sit spes emendæ, seu spes, quod frater non persistat in delicto, cessat relate ad hunc omnino finis legis, & ideo lex non obligat: Et idem dicas de præcepto eleemosynæ.

Ad absurda, quæ adducuntur, respondent intrepide, quod in iis casibus, in quibus cessat adæquatus finis, & cessat scandalum, cesset etiam legis obligatio. Sed negant, in omnibus iis casibus vel adæquatum finem legis, vel scandalum cessare. Quomodo enim cessaret scandalum, si vir probus sine licentia ingrederetur Monasteria Monialium, præcise quia cessat finis ille intentus a Legislatore? Fornicatio cessante illo fine malæ educationis prolis est illicita, cum non cesset alius finis prohibitionis; Etenim natura sua fornicatio est intrinsece mala, quia aliter quilibet neglecto contractu matrimoniali facile fornicationi incumberet contra finem naturæ rationalis ad cœlestia capessenda creatæ. Demum finis prohibendi lectionem librorum hæreticorum non est solum ad vitandum periculum subversionis, seu ad securitatem legentium; sed etiam solet esse (quamvis non semper, ut advertit Caramuel contra Dianam) ad punitionem Auctoris. Quod ex eo constat, quia incurrit excommunicationem, qui legit librum Hæretici ex professo de Religione tractantem, quamvis nullum errorem contineat, ut habetur in Regulis Indicis; Tertius finis solet esse, præter securitatem legentium, etiam securitas aliorum, in quorum manus liber potest pervenire. Unde Nazianzenus dixit, Hæreticorum libros tanquam aspidum ova esse perdendos, ad securitatem scilicet totius Reipublicæ. Quartus finis esse potest, ne aliquis se decipiat, dum invincibiliter putat se securum, cum revera non sit securus. Quare dicendum cum sententia communiori contra nonnullos paucos, nulli quamvis docto, & sancto licere lectionem librorum prohibitorum, quia non cessat finis adæquatus legis respectu talis lectoris: Imnio etiam nuda istorum librorum retentio est peccaminosa, ut constat ex thesi 45. ab Alex. VII. proscripta, quæ habet: *Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri usquedum adhibita diligentia corrigantur*. Et idem dicas de similibus legibus; Negatur tamen, quod si finis adæquatus legis cessaret respectu personæ particularis, scandalosum esset.

esset legem non servare, si omnibus idipsum constaret, quod ideo lex non servatur, quia cessat pro tali persona finis legis adæquatus; Quomodo enim potest scandalum parere, sequi opinionem probabilem? Posset tamen Legislator sequens opinionem contrariam probabiliorem, transgressorem hunc suæ legis punire.

ARTICULUS VI.

De Cessatione finis legis contrarie; ubi de Epikeja.

I. Quid sit Epikeja, & quomodo ea utendum, quando finis legis cessat contrarie?

II. Epikeia habet etiam locum, quando actus præceptus est arduus, quamvis non cesset contrarie finis legis.

III. Finis legis cessat negative, quando in casu particulari cessat ratio Legis, quæ tamen sine incommodo servari potest; at cessat contrarie, si sine gravi incommodo servari non posset.

IV. Ad usum Epikeiæ satis est probabilitas excusationis, esto non detur evidentia; Dubium tamen de excusatione non est satis ad talem usum.

V. Locum habet Epikeja non solum quando probabile est, quod non potuerit in tali casu Legislator obligare, sed etiam quando probabile est, quod noluerit.

VI. Quid si lex sit ardua, ac dubitetur, num voluerit pro tali casu obligare Superior, qui consuli non possit? Num ea dicenda sit lex dubia, quæ non obliget?

I. Diximus, Epikejam, seu æquitatem idem sonare, ex Arist. 1. Ethic. 10., ac legis emendationem, seu benignam legis interpretationem; Cum enim lex respiciat casus communiter contingentes, relate ad quos est justa, & possit accidere casus, relate ad quem lex ratione circumstantiarum sit iniqua; (unde finis legis cesset contrarie, puta si reddendus sit gladius Domino furioso, qui eo abusurus sit in sui, vel aliorum perniciem) idcirco in tali casu Epikeja emendat legem universalem restitutionis, & dictat, gladium non esse restituendum; quia noluit, & sæpe non potuit pro tali casu Legislator obligare ad restituendum alienum.

II. Quæritur nunc primo, Utrum tunc solum habeat locum Epikeja, quando lex in aliquo casu particulari ita deficit, ut illam servare sit peccatum, (ut in casu adducto, si reddatur gladius Domino furioso) an possit etiam habere locum in alio casu, in quo illam servare non esset malum; Verbi gratia si præcipiatur jejunium, & non possit aliquis sine gravi incommodo, possit tamen sine peccato jejunare.

Respondeo, Cajet. putare, quod Epikeja habeat locum dumtaxat, quando servare legem est peccatum, seu quando finis legis cessat contrarie: Cum enim Epikeja idem sit, ac legis emendatio, quatenus in casu particulari peccat lex præcipiens in universali, quia hic, & nunc præciperet malum, unde lex esset corrigenda; ideo tunc Epikeja habet locum, quando servare legem est malum, seu peccatum. Sed communis sententia cum Suar. lib. 6. cap. 7. docet, sæpe etiam excusari hominem a legis generalis observatione ratione Epikejæ, etiamsi actus præceptus non sit malus, dummodo sit adeo gravis, ut rationabiliter putetur noluisse Legislator, etiamsi potuisset, lege illa universali hunc casum comprehendere; ut dictum est de præcepto jejunii, quod non obligat in casu gravis incommodi, quamvis aliquando posset homo etiam cum gravi incom-

incommodo jejunare sine peccato cedendo juri suo. Ratio est, quia non solum Legislator inique ageret præcipiendo sua lege universali actum de se bonum, etiam pro circumstantiis, in quibus esset malus, sed etiam sæpe inique, & inhumaniter ageret, si vellet hujusmodi actum præcipere, etiam pro circumstantiis, in quibus esset nimis onerosus operanti; præciperet enim quando, vel quomodo non debet, seu cum majori rigore, quam par est; quod non est præsumendum de Legislatore, qui non solum debet recta, sed etiam recte præcipere: Unde in utroque casu lex peccaret, atque adeo in utroque casu habet locum Epikeja, seu emendatio legis; Lex enim generalis videtur comprehendere quemcumque casum particularem, & sic peccaret comprehendendo talem casum; Epikeja vero, seu virtus æquitatis peccatum hoc legis emendat, excipiendo casum, qui ratione circumstantiarum excipiendus esset; quod non potuit expresse facere Legislator, cum non possit ad omnes casus particulares descendere.

III. Hinc dixit D. Th. 2. 2. quæst. 120. art. 1., & 2. munus Epikejæ esse, prætermissis verbis legis, intentionem Legislatoris sequi, moderando, & interpretando legem eo modo, quo ipse Legislator in talibus circumstantiis rogatus esset moderaturus, & interpretaturus legem suam. Ex quo apparet, in quo sensu verum sit, quod cessante fine legis negative, possit ratione Epikejæ cessare obligatio legis: Nam in eo casu, in quo cessaret negative finis legis, & cessaret scandalum, sed nimis gravis esset alicui observantia legis, rationabiliter creditur, quod noluerit Legislator pro tali casu obligare; unde ratione talis gravis incommodi cessaret finis legis etiam contrarie; & sic habet locum Epikeja; Exempli gratia, si prohibeatur sub pœna excommunicationis extractio librorum ex Urbe sine licentia, idque ad eum finem dumtaxat, ne inter illos reperiatur aliquis prohibitus, & mihi certum sit, librum, quem extraho, non esse prohibitum, & simul sit valde onerosum expectare, quousque licentia obtineatur, possum ratione Epikejæ librum extrahere, benigne interpretando mentem Legislatoris, quod noluerit, quamvis potuisset, hunc casum comprehendere; Cessaret autem in tali casu finis legis non solum negative, sed etiam contrarie, ratione incommodi in expectanda licentia, quatenus peccaret lex, si talem casum comprehenderet: Quod si sine ullo incommodo possem licentiam obtinere, tunc diceretur cessare finis legis solum negative, & juxta communiorem sententiam non posset sine licentia talis liber, etiamsi essent Biblia Sacra, extrahi, quia præsumitur, quod Legislator voluerit obligare ad petendam licentiam pro quocumque libro, etiam Sacro, quando ea potest sine incommodo obtineri; tum ut omnes subeant idem onus legis, & pars conformetur toti; tum ad vitandum periculum, ne aliquis decipiatur credens cessare finem legis adæquatum, cum sæpe non cesset.

IV. Quæritur secundo, Utrum ad utendum Epikeja requiratur certitudo, an satis sit probabilitas excusationis? Respondeo, certum esse primo, quod si casus aut certo, aut probabiliter, aut etiam sub dubio invincibili non contineatur verbis legis, lex non obliget, quia ad obligandum requiritur certitudo legis comprehendentis casum; Quoties enim dubitatur, an pro aliquo casu lata sit lex, melior est conditio libertatis, quæ est in possessione. Certum est secundo, quod si casus comprehendatur quidem verbis legis, sed ratione circumstantiæ sit manifeste malus, ut est restitutio gladii

Domino furioso, non requiratur licentia, seu auctoritas Superioris ad legem non servandam; quia lex non potest ad malum obligare, & in manifestis non opus est interpretatione, sed excusatione, ut loquitur D. Th. 2. 2. quæst. 120. art. 1., & 2. Certum est tertio, quod si casus comprehensus verbis legis procul dubio sit adeo gravis, ut manifestum sit Legislatorem noluisse illam extendere ad talem casum, quamvis possit subditus sine peccato talem legem observare, potest etiam sine licentia Superioris propria auctoritate legem non servare; quia cum manifestum sit, legem non obligare, manifestum est subditum non peccare illam non servando.

His positis, ad quæsitum dico, quod si probabiliter tantum credatur Legislator aut non potuisse, aut noluisse in tali casu verbis legis comprehenso obligare, possit etiam subditus licite in eo casu legem non servare: Ratio est, quia unusquisque potest licite operari secundum opinionem probabilem, etiam relicta probabiliori, ut hic supponimus. Unde id verum est, non solum si subditus habeat formidinem de opposito, sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo major probabilitas, quod Legislator potuerit, ac voluerit ad talem casum obligare, ut docet Suar. lib. 6. de Legib. cap. 8. num. 3., & tom. 5. in 3. part. disp. 40. sect. 5. num. 6. ac Sanch. lib. 1. cap. 9. num. 14., & lib. 6. cap. 3. num. 7.: Sicut enim potest quilibet sequi opinionem probabilem, verbi gratia tacendo circumstantiam peccati variantem speciem in Confessione, ne revelet complicem, omissa opinione probabiliori, quod teneatur ex præcepto Divino illam circumstantiam aperire, etiamsi complex revelandus sit; Ita potest sequi opinionem probabilem, quod noluerit Legislator pro tali casu obligare, relicta opinione probabiliori, quod voluerit.

Neque dicas, in casu nostro esse in possessione legem ipsam, quæ clare comprehendit hunc casum, & dubitari, an Legislator voluerit pro eo casu obligare. Nam verum quidem est, quod si dubium esset negativum, standum esset pro lege, quæ stat in possessione, & sic subditus teneretur obedire; At quando dubium est positivum, seu quando est probabilitas, quod noluerit Legislator obligare, potest subditus hanc opinionem, dummodo sit vere ac solide probabilis, sequi, relicta probabiliori: Sicut potest, ut diximus, ex opinione probabili tacere circumstantiam variantem speciem, ne revelet complicem, relicta opinione opposita probabiliori; quamvis talis casus comprehendatur verbis legis obligantis ad aperiendas circumstantias mutantes speciem. Quare si aliqui Doctores facientes opinionem probabilem dicant nolle Legislatorem obligare ad missam audiendam cum tali incommodo, verbi gratia, quod a te conficiatur pedibus iter trium milliariorum ad illam reperiendam, & plures alii Doctores sustineant oppositum, poteris licite missam non audire, quamvis possis illam ex supererogatione audire, & consultius sit opinionem probabiliorem sequi.

V. Vasq. part. 2. disp. 176. cap. 3. putat, quod in primo modo Epikejæ, seu quando casus excipitur ex defectu potestatis in Superiore, tunc si habeatur judicium probabile, quod non detur talis potestas, possit subditus uti Epikeja sine recursu ad Superiorem; quia in tali casu interpretatio potestatis non est petenda a Superiore, sed a Doctoribus, & a principiis Theologiæ, & juris: At in secundo modo Epikejæ, quando scilicet casus excipitur ex voluntate Superioris, tunc si solum judicium probabile de-

detur, quod Superior noluerit pro tali casu obligare, teneatur subditus ad Superiorem recurrere, ut explicet mentem suam, aliter tenetur legem servare. Ratio est, quia si certa est lex comprehendens hunc casum, & solum habetur judicium probabile, quod Legislator nolit in hoc casu obligare, præferenda sunt verba legis, quæ jus suum obligandi possident; aliter infinita sequerentur incommoda.

Suar. tamen loc. cit., & Merol. cap. 8. num. 40. docent, in utroque casu Epikejæ satis esse opinionem probabilem ad excusandum subditum a legis obligatione, si non possit hic Superiorem consulere de ejus voluntate; quia universim judicium probabile sufficit in rebus moralibus ad prudenter, & consequenter ad licite operandum; Etenim alius operandi modus est ultra humanam conditionem, & prudentiam; cum fere omnis cognitio humana, præsertim in agibilibus, sit solum conjecturalis. Ad rationes in contrarium negat Suar., ullum hinc inconveniens sequi, nisi forte abusum operantis; immo multo majora sequerentur absurda, si non posset homo in agibilibus sequi opinionem certo probabilem. In dubio autem negativo, non in positivo, melior est conditio possidentis, ut diximus. Quare sicuti si certa sit obligatio audiendi, verbi gratia, missam, satis est opinio probabilis, quod satisfeceris, aut quod sic, vel sic satisfacias; ita quamvis certe verba legis hunc casum comprehendant, satis est opinio probabilis, quod Legislator nolit pro tali casu te obligare, ut non tenearis: Verba enim legis sine intentione Legislatoris non obligant; Circumstantiæ autem occurrentes sæpe suadent, quod aliquis casus non comprehendatur ex vi verborum legis sub intentione Legislatoris, quamvis comprehendatur sub significatione verborum:

Docet autem jure merito Suar. lib. 6. cap. 9. num. 9. cum Cajet. contra nonnullos Canonistas apud Merol. num. 48., quod quando potest consuli Superior, non sit utendum judicio probabili de voluntate Legislatoris eximendi a lege hunc casum; tum quia hic est usus piorum, & prudentium; tum etiam quia inordinatum est uti conjecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, ubi potest certo constare de voluntate Legislatoris.

VI. Quæritur tertio; An in dubio, num voluerit Legislator aliquem casum sua lege generali comprehendere, teneatur subditus legem servare?

Respondeo, certum esse apud omnes, quod in dubio debeat consuli Legislator, si potest; aliter servanda lex sit; quia in tali dubio melior est conditio legis possidentis. Quod si Superior consuli non possit, aliqui cum Sylvest., Cordub., Henr. apud Merol. num. 5, putant dari locum Epikejæ; quibus consentit Sal. tract. 8. disp. 25. num. 290., & Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Epikeja*, si gravis, & onerosa sit legis adimpletio; quia benignitas Legislatoris non fert, quod subditus obligetur cum tanto onere in casu dubio; nimis enim durum videtur obligare homines legibus non certis. Communis tamen sententia apud Pal. lib. 1. disp. 3. punct. 8., docet legem servandam esse, & Suar., Sanch. Vasq. docent, Sylvest., Cordub., & Henr. contrarium opinantes intelligendos esse de dubio positivo, seu quando est probabile judicium, quod legislator noluerit talem casum comprehendere; quamvis Sal., & Tambur. loquantur solum de dubio negativo. Ratio communis doctrinæ est, quia possessio stat pro lege certe comprehendente suis verbis talem casum, & dubium est, an Legislator noluerit, aut non potuerit ad id obligare. Sic conjux, verbi

bi gratia, dubitans de obitu prioris conjugis tenetur reddere debitum præsenti conjugi, quia jus præsentis conjugis est certum, & dubium est, an sit illicita redditio debiti ratione conjugis superstitis; prævalet enim jus certum tali dubio: Cum hoc tamen bene stat, quod si adimpletio legis sit admodum onerosa, possit ex hoc capite dari locus Epikejæ, si prudenter existimetur, quod nolit cum magno incommodo Legislator in casu dubio obligare.

Neque dicas; Quotiescumque lex est dubia, non obligat; ergo si dubium sit, an hic casus lege comprehendatur, nec datur obligatio pro tali casu; quia dubitatur hic, & nunc de lege.

Respondeo enim, concesso antecedente, nego consequentiam. Disparitas est, quia si datur dubium de tota lege, non possidet lex, sed libertas, unde in dubio melior est conditio libertatis; Contra tamen in casu nostro lex certe comprehendit hunc casum, atque adeo possidet jus obligandi; unde in dubio, an Legislator voluerit in tali casu obligare, servanda est lex.

QUÆSTIO VII.

De Consuetudine.

DIximus, Consuetudinem esse legem non scriptam, quæ longo, & continuo usu nascitur; & in eo a lege scripta differre, quod hæc initium habeat a voluntate Legislatoris signo externo manifestata; Illa vero initium habeat ab actibus continuatis, quibus accedat saltem implicite Principis voluntas. Quærendum nunc primo, Quid, & quotuplex sit consuetudo? Secundo, Quænam sint ejus conditiones? Tertio, Quinam valeant consuetudinem inducere? Quarto, Quinam sint ejus effectus? Ultimo, Quomodo abrogetur, seu mutetur.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Consuetudo?

I. Consuetudo sumpta pro facto est Frequens usus; Sumpta vero pro jure est Lex non scripta.

II. Explicatur consuetudinis definitio, & plura inde deducuntur.

III. In quonam ea differat ab usu frequenti, a stylo fori, & a Præscriptione?

IV. Consuetudo alia est Canonica; alia civilis. Dividitur etiam in Communem, Nationalem, & Municipalem;

V. Necnon in eam, quæ est juxta legem, Præter legem, & Contra legem.

VI. Num possit Consuetudo dari contra jus Gentium?

I. SUmi potest consuetudo vel pro facto, vel pro jure; Si sumitur pro facto, prout sumitur in cap. *De Constitution. in 6.*, est ipse frequens usus; Si pro jure sumatur, est Lex non scripta, de qua in præsenti agimus.

II. Quærendum itaque primo, quomodo consuetudo sumpta pro jure definiatur?

Respondeo, communiter definiri

cum

cum Isidor. relato in cap. *Consuetudo, dist.* 1., quod sit *Jus quoddam moribus institutum, quod pro lege habetur, cum deficit lex*; Alii clarius docent, esse *Jus rationabile legitimo tempore præscriptum, moribusque perfectæ Communitatis volentis se obligare, & Principis consensu inductum*. Primo debet esse Jus rationabile, non secus ac lex; nam utraque respicere debet bonum Communitatis, cum utraque Communitatem obliget; Quare quæ non sunt juxta rationem, & juxta bonum Communitatis, non possunt consuetudine firmari: Verbi gratia, ut notant Doctores, quod homicidæ universim sola pœna pecuniaria puniantur; quod spurii communiter sint hæredes, sicut legitimi. Secundo debet tale jus præscribi tempore legitimo, quod sæpe judicio prudentium definiendum est; & in dubio an sit sufficiens tempus elapsum, requiritur decennium. Tertio, debet induci moribus Communitatis perfectæ: Dicitur autem Communitas perfecta aliquod Regnum, Provincia, Civitas, non vero Domus privata, &c. Quarto, debet induci actibus Communitatis volentis se obligare, aliter consuetudo non obligat; Sicut nec legem abrogat consuetudo contraria legi, nisi inducatur ex intentione abrogandi legem: Quare non obligat consuetudo recitandi ter quotidie ad signum publicum, Angelus Domini, vel consuetudo sumendi cineres primo die Quadragesimæ, sumendi aquam lustralem, abstinendi a carnibus feria quarta; Nec obligant, quæ ex mera liberalitate, & urbanitate fieri consueverunt, ut notant Rebel., & Menoch. apud Bonac. num. 20., ex *leg.* 1., *ff. de Servitutibus*; nec quæ introducta sunt ex devotione. Notat tamen Sot. lib. 1. de Justitia quæst. 3. cap. 4., quod aliquando consuetudo ex devotione introducta continuatur ex obligatione, vel ex nova voluntate Principis aliqualiter significata, vel quia a Communitate deinde continuatur, ut obligatoria: Quænam autem sint indicia ad discernendum, num consuetudo inducta sit ex intentione obligationis ponendæ? Explicabimus articulo sequenti: In dubio tamen semper consuetudo censenda est ex devotione, quia nemo præsumitur sibi velle novum onus imponere, nisi id probetur. Quinto, debet Principis consensu induci; quia sine voluntate Principis habentis potestatem ferendi, aut abrogandi leges, nulla potest de novo lex condi, aut abrogari: Satis autem est consensus implicitus, & voluntas illa universalis, quam habet Princeps, quod pro lege habeatur omnis consuetudo rationabilis inducta a Communitate cum intentione obligationis poneudæ, aut cum intentione abrogandi legem suam. Quas omnes conditiones clarius examinabimus articulo sequenti.

III. Ex dictis constat, in quo differat consuetudo ab usu frequenti, A stylo fori, & A præscriptione; Differt enim ab usu frequenti tanquam effectus a causa, quia usus frequens (quæ est consuetudo sumpta pro facto) parit hoc jus rationabile, seu consuetudinem sumptam pro jure.

Differt a stylo fori, tanquam includens ab incluso, quia stylus est consuetudo specialis relate ad actus judiciales, seu modus procedendi alicujus Reipublicæ in judiciis; unde communiter docent, stylum Curiæ Romanæ facere legem, saltem pro foro externo; quia ex frequenti usu, quo se gerit Curia Romana in decisione causarum, oritur obligatio servandi modum illum. Differt demum a Præscriptione; quia Præscriptio non semper respicit Communitatem, requirit bonam fidem, titulum, inducit obligationem justitiæ, vel ab ea eximit, non vero obligationem legalem: Secus

cus vero consuetudo inducit obligationem legalem, respicit essentialiter Communitatem, satis est illi pro titulo Principis consensus; nec requirit bonam fidem; cum possit Princeps interrumpere consuetudinem, & revocare legem suam; ubi præscriptio privat Dominum re propria irreparabiliter, & ideo requirit bonam fidem.

IV. Quæritur secundo, Quotuplex sit Consuetudo?

Respondeo, consuetudinem dividi eo modo, quo lex; cum sit in rigore Lex non scripta; Specialiter tamen dividitur primo in Canonicam, quæ Clericorum dumtaxat usu introducta est; & Civilem, quæ vel laicorum dumtaxat, vel laicorum simul, & Clericorum usu dimanat; tunc enim Clerici quasi cives, & partes Reipublicæ in eam conveniunt simul cum laicis, & ideo dicitur Civilis consuetudo, quæ a laicis, & Clericis provenit. Si autem consuetudo Canonica sit totius Ecclesiæ, & consuetudo Civilis sit totius Regni, dicitur jus Canonicum, vel Civile commune; Si sit unius Provinciæ, dicitur Nationale; Si unius Civitatis, dicitur Municipale.

V. Dividitur etiam consuetudo in eam, quæ est Juxta legem, Præter legem, & Contra legem. Quæ est juxta legem, non ponit novam legem, sed legem illam exequitur, juxta quam est; non enim illam observat Communitas ex intentione ponendi novam legem, sed ex intentione obediendi. Consuetudo præter legem est illa, quæ novam obligationem imponit, & novam legem condit. Consuetudo contra legem, si sit contra legem humanam, illam abrogat; Si vero sit contra legem Naturalem, & Divinam, est corruptela, non consuetudo habens vim legis; quia Deus non censetur consentire in abrogatione suæ legis per hoc, quod homines longo tempore contra illam operati sunt; sicut censetur consentire Legislator humanus; Hic enim ex repugnantia Communitatis ad obediendum legi potest melius discernere, quid expediat bono Communitatis, & sic re melius cognita potest mutare legem suam; Deus vero legem suam non mutat, qui perfectissime cognoscit, quid bono Creaturarum expediat.

VI. Utrum autem dari possit consuetudo contra Jus Gentium? Verbi gratia, quod legatis hostium nullum malum irrogetur; Affirmant probabiliter Pal., & Suar., quamvis sit moraliter impossibile, eo quod jura Gentium sunt valde consona inclinationi naturali, & ideo vix sunt mutabilia.

ARTICULUS II.

De Conditionibus Consuetudinis.

I. Non pauca enumerantur conditiones ad Consuetudinem obligatoriam inducendam requisita.

II. Consuetudo dicitur rationabilis, si sit de re honesta, & utili Reipublica, etiamsi consuetudo sit contra legem.

III. In dubio, an sit rationabilis, in favorem consuetudinis introducta judicandum est, nisi ipsa consuetudo a lege reprobetur.

IV. Ut Consuetudo vim habeat legis, requiritur temporis diuturnitas, & probabiliter decennium non interruptum; ac forte quadricennium, si sit contra legem Canonicam.

V. Quanam actuum frequentia requiratur ad inducendam consuetudinem?

VI. Actus hujusmodi debent esse voluntarii, & ex animo inducendi consuetudinem eliciti, ac majori parti Communitatis manifesti.

VII. Etiam actibus malis consuetudo habens vim legis introduci potest.

VIII. Unde dignoscatur, quod consuetudo

do non sit introducta ex devotione, aut liberalitate, sed ex animo inducendi obligationem?

IX. Quid de consuetudine abstinendi a lacticiniis in pervigiliis extra Quadragesimam?

X. Qualis consensus Principis requiratur, ut consuetudo habeat vim legis?

I. CONditiones ad consuetudinem obligatoriam inducendam requisitæ sunt, ut diximus, quod ea sit rationabilis, quod longo tempore perseveret, quod frequentibus actibus stabiliatur non ex errore, aut ignorantia procedentibus, sed voluntariis, & ex animo vel inducendi obligationem, si consuetudo sit præter legem, vel eximendi se ab obligatione, si consuetudo sit contra legem; & quod in eam consentiat Princeps, seu Legislator; Debet etiam consuetudo induci ab iis, qui legem servare tenentur, & a majori parte Communitatis.

II. Quæritur nunc primo, Quænam dicatur consuetudo rationabilis?

Respondet Sanch. lib. 7. disp. 4., Suar., Pal., Sal., & alii, dici rationabilem, si sit conformis rationi, atque adeo de re honesta, & utili Reipublicæ. Ratio est, quia habetur pro lege; ergo instar legis debet esse de re honesta, & utili Reipublicæ; Quod etiam verum esse debet de consuetudine, quæ est contra legem; quamvis enim rationabile non sit, quod dum durat lex, consuetudo illi adversetur; at rationabile est, quod si multo tempore perseveret consuetudo, lex prior abrogetur, ne ulterius culpa progrediatur, & cives ad observationem rei difficilis astringantur.

III. In dubio autem, an consuetudo sit rationabilis, & bono communi expediens, præsumenda est ita esse, etiamsi contraria sit legi; quia semper in favorem consuetudinis introductæ firmandum est, ex Sanch., Valent. num. 5., Suar. lib. 7. cap. 6. num. 15. Nisi tamen ipsa consuetudo a lege reprobetur, & non sit immemorialis: Unde patet, non peccare posteros observantes consuetudinem a majoribus introductam; quamvis illi, qui consuetudinem contra legem introduxerunt, peccarint toto eo tempore, quo consuetudo nondum invaluit; quia quousque consuetudo nondum est præscripta, nulla est ratio excusans, ut communius censent cum Suar., Bonac., Pal., Sanc. lib. 7. disput. 4. num. 14. contra Valent., Becan., Reginald. lib. 13. num. 247., Less. apud Bonac. num. 45. putantes, non peccare populum, si ex sufficienti causa nolit acceptare legem.

IV. Quæritur secundo, Quanta temporis diuturnitas requiratur, ut consuetudo habeat vim legis, & legem contrariam abroget?

Respondeo, aliquos cum Azor., Molin., Lopez apud Sal. disput. 19. sect. 4. requirere decennium, si sit consuetudo præter legem, aut si sit contra legem civilem; si vero sit contra legem Canonicam, quadricennium. Ratio est, quia leges ad inducendam consuetudinem requirunt solum longum tempus, ex *leg.* 1., *Cod. Quæ sit longa consuetudo*; decennium autem in jure civili reputatur longum tempus, ex leg. *Super longi temporis*, *ff. de Præscriptione*; in jure vero Ecclesiastico ad præscriptionem contra Ecclesiam requiruntur quadraginta anni, ex Auth. *Quas actiones*, *Cod. De Sacrosanct. Eccles.*; Alii cum Medin., Sot., Vasq. part. 2. disp. 177. cap. 5. docent, diuturnitatem temporis neque jure naturali, neque civili, neque Canonico esse determinatam; unde determinandam esse arbitrio prudentium pro negotii qualitate, & pluralitate actionum. Sed probabilius Suar. lib. 7. cap. 8., Bonac. num. 31., & Pal.

Pal. num. 5. docent, universim sufficere decennium propter rationem adductam; quia leges requirunt ad consuetudinem inducendam longum tempus, & definiunt, decennium dici longum tempus: Nec lex præscriptionis requirentis ad præscribendum contra Ecclesiam quadricennium obligare debet in consuetudine; cum consuetudo, ut diximus articulo superiore, non sit præscriptio; non enim præscribit consuetudo adversus Principem, cum potius ex ejus saltem tacito consensu vim legis sortiatur, aut legem abroget. Requiritur tamen, ut decennium non sit interruptum, ut notant Pal., & Suar. loc. cit., nam si consuetudo intra decennium interrumpitur, jam non durat decennio. Censetur autem interrupta, si a majori parte Communitatis contra consuetudinem agatur, etiamsi unico actu fiat, aut si a Principe introducentes consuetudinem puniantur.

V. Quæritur tertio, Quot actus ad introducendam consuetudinem requirantur?

Respondeo, Panormit., & Azor. putare, quod sufficiat unus actus continuatus, qui ratione continuationis æquivaleat pluribus.: Less. vero cap. 6. num. 45., Sylvest., & alii apud Pal., & Sanch. lib. 4. disp. 1. num. 22. docent, quod duo, vel tres actus sufficiant ad abrogandam legem; præsertim si fiant sciente Principe, & non contradicente, dum commode potest. Ratio est, quia ad consuetudinem introducendam requiritur frequentia actuum, seu usus crebro iteratus; quod autem bis, vel ter fit, dicitur fieri frequenter, ex cap. *Ita nos* 25., *quæst.* 2. Bonac. tamen, & Suar. lib. 7. cap. 10. cum Sal. disp. 19. sect. 8. num. 73., Reginald. putant, in ea lege geminationem actuum vocari consuetudinem, & frequentiam, quæ sufficiat non ad legem inducendam, sed ad graviorem criminis (verbi gratia, blasphemiæ, Sodomiæ, &c.) punitionem, ad cujus effectum quælibet imperfecta consuetudo, & assuefactio sufficit; Nam ex leg. *Item*, §. *de Jurejurando*, quod semel, aut bis fit, non dicitur fieri frequenter; unde docent frequentem actum requisitum ad consuetudinem introducendam, quæ habeat vim legis, aut legem abroget, stabiliendum esse judicio prudentium; ea enim frequentia necessaria est, quæ sufficienter ostendat populi consensum, & Principis voluntatem; quæ aliquando pluribus, aliquando paucioribus actibus manifestantur: Quare, verbi gratia, ad inducendam consuetudinem, quod dies aliquis colatur ut festus, requiruntur saltem decem actus, videlicet ut major pars Communitatis decem annis illum diem ut festum coluerit ex intentione inducendi hanc obligationem: Ad abrogandam vero legem pauciores actus requiruntur in judicio, quam extra judicium; quia quæ fiunt auctoritate publica, majorem habent vim, & efficaciam, quam quæ solum fiunt a communi populo.

VI. Quæritur quarto, Quales actus requirantur ad consuetudinem stabiliendam?

Respondeo, actus hujusmodi debere esse voluntarios, & ex intentione introducendi consuetudinem: Debent etiam esse manifesti majori parti Communitatis; quia cum consuetudo habeat vim legis, nec indigeat promulgatione, sequitur, quod debeat de se esse manifesta. Ceterum certum est apud omnes, quod actus hujusmodi debeant esse liberi, & voluntarii. Ratio est, quia si per vim, aut metum gravem cogatur Communitas ad aliquem actum longo tempore, consuetudo habens vim legis non introducitur; quia non præsumitur, quod Communitas velit stabilire jus actibus ita sibi repugnantibus, seu quod actus illi

illi fiant ex intentione inducendi obligationem: Pariter si fiant hujusmodi actus ex ignorantia, aut errore circa substantiam consuetudinis, nec possunt consuetudinem introducere; quia nihil magis voluntati contrarium, quam ignorantia, & error: Quare si ignoret populus aliquam legem, & contra illam operetur longo tempore, non dicitur abrogata illa lex, cum non operatus sit populus contra legem ex intentione abrogandi illam: Et e contra si falso credat aliquam legem dari, & illam observet, non inducit consuetudinem obligantem; quia tales actus non præcesserunt ex intentione ponendi novam obligationem, & statuendi novam legem, sed ex intentione servandi legem falso creditam.

Quod autem actus requisiti ad consuetudinem stabiliendam debeant esse ex intentione introducendi consuetudinem, Probatur, quia consuetudo suscipitur pro lege; ergo sicut ad legem ferendam requiritur in Legislatore voluntas obligandi subditos, ita ad consuetudinem introducendam requiritur voluntas illam introducendi ut obligatoriam, si sit præter legem; vel ut eximentem ab obligatione legis, si sit contra legem: Lex enim obligat juxta intentionem Legislatoris, & consuetudo juxta intentionem populi, ut communiter docent cum Sal., Bonac., Vasq., Pal. num. 12.

VII. Ex quibus deducitur, quod consuetudo præscribens contra legem, quam abrogat, possit constare actibus malis legi contrariis elicitis ex intentione abrogandi legem, ut docent communiter apud Sal. sect. 5.: Quamvis aliquando possit etiam constare actibus non peccaminosis; quando scilicet excusantur a transgressione legis ob magnam difficultatem, qui illam non observant, intendentes illam abrogare; quæ intentio satis conjicitur ex ipsa frequentia actuum, ex Suar. apud Bonac. num. 17.

VIII. Difficultas est, quomodo cognoscatur, quod consuetudo introducta sit ex animo inducendi obligationem, vel solum ex devotione, aut liberalitate?

Respondeo, prudentis judicio id decernendum ex aliquibus conjecturis adductis a Suar. lib. 7. cap. 15. num. 23. Prima est, si consuetudo sit rei gravis, & difficilis, & tamen communiter a populo servetur, signum est, quod ex animo inducendi obligationem introducta sit talis consuetudo; quia non facile habetur uniformitas populi in actibus difficilibus sine ulla obligatione. Secunda, si populus scandalizetur a non observantibus consuetudinem, & viri timorati male de iis sentiant. Tertia, si istos Prælati, & Superiores puniant. Quarta, si talis consuetudo multum conferat Reipublicæ. In dubio tamen, ut diximus, semper præsumenda est consuetudo ex devotione, non ex obligatione inducta esse; quia nemo præsumitur velle sibi onus imponere, nisi id constet. Unde in dubio num consuetudo obliget sub mortali, an sub veniali; censendum est obligare sub veniali.

IX. Ex his principiis deducunt aliqui, consuetudinem abstinendi a lacticiniis in vigiliis infra annum multis in locis esse obligatoriam; nam damnata est ab Alex. 7. propositio illa dicens: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova, & lacticinia in Quadragesima obliget*; ergo cum eadem videatur esse multis in locis consuetudo abstinendi a lacticiniis in Quadragesima, & in vigiliis extra Quadragesimam, utraque videtur eodem modo dicenda obligatoria: Sicut ex communi sensu fidelium obligatoria est ex consuetudine vigilia Pentecostes, Sancti Joannis Baptistæ, Omnium Sanctorum, Sancti Laurentii, &c., & jeju-

jejunium quatuor temporum. Aliqui tamen docent, quod consuetudines universales ab immemorabili in Ecclesia retentæ auctoritate Apostolica institutæ sint, juxta illud August. contra Donatistas cap. 24. *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur*; talis est consuetudo Ecclesiæ Latinæ consecrandi in Azymo, proferendi in consecratione, & in baptismo verba consueta, de quibus non reperitur præceptum scriptum; Sicut etiam consuetudo admiscendi aquam cum vino in consecratione Calicis; de quo habebatur obligatio ante omnes Canones, ut notat Suar.; Sicut etiam ante Tridentinum consuetudo confitendi mortalia ante sumptionem Eucharistiæ obligabat.

Ex quibus corruit doctrina nonnullorum falso dicentium, nullam consuetudinem esse obligatoriam, eo quod de nulla constare possit, quod non inceperit ex errore putantium, se ad id teneri: Nam quoties adsunt motiva constituentia plenam probationem obligationis, cujusmodi sunt firma persuasio fidelium, & omnium Doctorum, tunc obligatio subsistit, etiamsi revera id sit falsum: Sicut quilibet, verbi gratia, tenetur revereri hunc, quem ex motivis sufficientibus credit esse patrem suum; quamvis revera forte non sit ejus filius. Et ratio a priori est, quia in Moralibus, ut habeatur certitudo moralis, non requiritur demonstratio; unde sicut non destruit certitudinem moralem, quod Petrus sit filius Francisci per hoc, quod non possit probari, quod non sit filius alterius, ita non destruit certitudinem moralem, quod consuetudo, verbi gratia, abstinendi a lacticiniis in Quadragesima sit obligatoria, ex hoc, quod non possit probari, quod talis consuetudo non inceperit ex errore putantium se esse obligatos. Utrum autem sit pariter obligatoria consuetudo abstinendi ab ovis, & lacticiniis etiam in Vigiliis infra annum, & in quatuor anni temporibus? Fuse perpendimus in Trutina exponendo thesim trigesimam secundam ab Alex. VII. proscriptam: ubi diximus, quod in iis regionibus, ubi consuetudo isthæc eodem modo viget ac in Quadragesima, pariter ibi sit evidenter obligatoria propter easdem rationes. Et Diana in summa V. *Jejunium* n. 56. diserte docet, in Sicilia h. m. consuetudinem videri gravem, & receptam sub mortali apud Regulares. Quamvis enim thesis proscripta solum loquatur de consuetudine abstinendi ab ovis in Quadragesima, eo quod talis consuetudo sit universalis pro tota Ecclesia, non proinde fit quod non sit pariter obligatoria consuetudo abstinendi ab ovis in aliis vigiliis, ubi ea characteres omnes habet obligationis instar consuetudinis in Quadragesima. Immo ex eo quod thesis proscripta loquatur de consuetudine in Quadragesima, luculenter infertur, quod idem sentiendum sit de consuetudine in aliis Vigiliis, ubi ea similes habeat characteres; ut explicavimus in Expositione primæ thesis ab Alex. VII. confixæ num. 6.

X. Quæritur ultimo, Quinam consensus Principis requiratur, ut consuetudo habeat vim legis?

Respondeo, Bonac., Azor., Pal., Sanch. lib. 7. disp. 4. ex D. Th. velle, quod satis sit consensus genericus Legislatoris Supremi juridicus, seu qui in jure jam expressus est; nam in cap. final. *de Consuetudine*, & in leg. *De quibus*, ff. *De legib.* dicitur consuetudo rationabilis, & legitime præscripta legi derogare posse. Ratio est, quia si Pontifex, & Princeps supremus lege sua stabiliant, ut consuetudo quælibet rationabilis, & longæva habeat vim

vim legis, jam sufficienter approbant omnem hujusmodi consuetudinem; sed de facto id stabilitum est non solum in jure Civili in leg. *De quibus ff. De legibus*, sed etiam in jure Canonico in cap. ultimo, *De consuetudine*; ergo non requiritur alius consensus. Aliqui tamen cum Vasq., & Leon. putant requiri etiam consensum personalem saltem tacitum, & virtualem proprii Principis; unde putant requiri, quod Princeps habeat actualem notitiam hujus consuetudinis, & saltem tacite illam approbet per hoc, quod non repugnet, cum facile possit. Ratio videtur esse, quia non omnes consuetudines a Principe approbantur; multæ enim solum permittuntur. Sed respondetur, vi legum dictarum approbari generatim omnes consuetudines rationabiles, atque adeo illas omnes habere vim legis, permitti vero dumtaxat consuetudines irrationabiles, & idcirco istas non habere vim legis.

Oppones: hinc sequeretur, quod consuetudines omnes hæreticorum de facto abrogarint leges Ecclesiasticas; unde isti non peccent non servando festa, jejunia, impedimenta matrimonii jure Ecclesiastico inducta, & alia hujusmodi, si contrariam habeant consuetudinem.

Respondeo tamen negando sequelam; quia relate ad hæreticos non solum non habetur consensus Pontificis approbativus suarum consuetudinum, sed illæ reprobantur; Nam ut loquitur Less. apud Gobat. tract. 9. cap. 1. sect. 8., non præsumitur Pontifex consentire in consuetudines hæreticorum, aut eximere illos a communi lege, cum sint rebelles Ecclesiæ; nec ullum hac in re favorem, aut benignitatem merentur.

ARTICULUS III.

Quinam possint Consuetudinem introducere?

I. Privata persona consuetudinem obligatoriam inducere non potest, quamvis sit Rex.

II. Cur Episcopus per contrariam consuetudinem non procedit ad subditorum correctionem cum consilio Capituli, prout lege olim tenebatur?

III. Neque Communitas imperfecta, ut familia, consuetudinem inducere potest.

IV. Consuetudo laicorum non obligat Clericos, nec vice versa. At ad abrogandam legem, quæ laicis, & Clericis sit communis, sufficit major pars Communitatis, etiamsi sit solorum laicorum.

V. Fœminæ non possunt sua consuetudine abrogare legem solos Masculos obligantem. Possunt tamen Moniales sua consuetudine proprias leges abrogare.

VI. Mercatores possunt sua consuetudine abrogare leges proprias, ac veluti municipales.

I. Consuetudo abrogans legem ab iis inducenda est, qui legem servare tenentur. Ratio est, quia consuetudo abrogat legem per actus contrarios; non sunt autem legi contrarii actus, nisi fiant ab iis, qui legem servare tenentur. Consuetudo etiam præter legem, ut vim legis habeat, ab iis introducenda est, qui legum sunt capaces, ut patet; unde pueri ante usum rationis, amentes, furiosi consuetudinem hujusmodi non introducunt. Sicut autem peregrini, & forenses non ligantur loci consuetudinibus, quia, ut supra diximus, non tenentur legibus loci, in quo pro majori parte

anni non commorantur; ita nec consuetudinem introducere possunt, quæ incolas obliget.

Quæritur primo, An possit privata persona consuetudinem introducere habentem vim legis?

Respondeo, certum esse, quod non possit, etiamsi potestatem legislativam habeat, ut Rex: Ad consuetudinem enim consensus plurium, & convenientia in actibus requiritur; Unde Princeps non censetur præceptum imponere subditis, ex eo quod hoc, vel illo modo operetur: Ex quo a fortiori fit, quod nec possit id subditus; irrationabile enim est, quod subditus transgrediendo legem possit se ab illa eximere; facile enim induceretur ad legem violandam, ut illam excuteret: Quod argumentum non militat in Communitate, quæ non facile inducitur ad transgrediendam legem, ut illam abroget, sed ideo sæpe illam transgreditur, quia est ardua; & conveniens est bono publico, ut lex ardua, quam Communitas ferre non potest, abrogetur.

II. Dices. Episcopus erat obligatus procedere in correctione subditorum cum consilio Capituli, ex *cap. 1. De præscriptionibus in 6.*, & tamen consuetudine a se introducta eximere se potuit ab hac obligatione, ex cap. *Non est*, *De Consuetud. in 6.*, ergo potest privata persona consuetudinem introducere.

Respondeo negando consequentiam, nam talis exemptio non est exemptio directa ab obligatione legis, ut notat Pal., sed indirecta, quatenus adversus Capitulum præscriptum est, ne habeat jus conveniendi in correctione subditorum; & sic ex obligatione illius legis Episcopus exemptus est per sublationem materiæ legis; potest enim quilibet præscribere adversus jus alterius, & sic privata persona ponere potest consuetudinem præscriptivam juris alterius, non vero consuetudinem legalem.

III. Quæritur secundo; Qualis debeat esse Communitas, quæ potest consuetudinem legalem introducere?

Respondeo cum communi, non satis esse Communitatem imperfectam, ut est familia; sed requiri Communitatem perfectam, ut est Regnum, Provincia, Civitas. Ratio est, quia cum consuetudo habeat vim legis, debet posse introduci a Communitate, quæ habeat vim condendi leges; sola autem Communitas perfecta, ut Respublica, potest condere leges, ut diximus quæst. 1. art. 3.: Et quia etiam Civitates subditæ possunt de consensu Principis supremi ferre sibi leges municipales, ideo etiam Civitates subditæ possunt introducere consuetudines legales, quæ scilicet ex consensu tacito, aut juridico Principis vim legis habeant: Debent tamen a majori parte Communitatis introduci, ut censeatur tota illa Communitas in tales consuetudines consentire.

IV. Ex dictis sequitur primo, quod si laici introducant consuetudinem aliquam adversus legem propriam Clericorum, non proinde eximantur Clerici ab obligatione talis legis, nec e contra. Ratio est, quia consuetudo unius Communitatis non potest aliam Communitatem deobligare a lege propria alterius Communitatis; Laici autem, & Clerici circa leges proprias se habent, ut Communitates diversæ: Contra vero, quando lex est communis laicis, & Clericis, ut est lex jejunii, festorum servandorum, &c., possunt laici, qui sunt major pars Communitatis, sua consuetudine contraria eximere Clericos a tali obligatione. Ita Suar. lib. 7. cap. 16. num. 12. contra Paludan., & Sal. disp. 19. sect. 15. num. 105. putantes, quod laici faciant diversam Communitatem a Clericis; unde si laici ex consuetudine

ab

ab iis introducta tenentur jejunare, non proinde teneantur Clerici, qui non consueverunt jejunare; Probabilior tamen videtur sententia opposita Suarii.

V. Sequitur secundo, fœminas non posse sua consuetudine abrogare legem obligantem solos masculos; sicut non possunt laici abrogare leges proprias Clericorum; Possunt tamen fœminæ, verbi gratia Moniales, sua consuetudine abrogare leges proprias, aut alias inducere, ut docent communiter cum Suar., Sal., Bonac., Pal. num. 6., quia Communitas fœminarum est capax ferendi leges proprias de consensu Principis.

VI. Sequitur tertio, Communitatem mercatorum posse consuetudine sua abrogare leges proprias, & veluti municipales, aut novam obligationem sibi imponere; cum etiam talis Communitas sit capax propriæ legis, & possit de consensu Legislatoris sibi leges imponere, ut iidem Doctores docent.

Inquirit P. Andreas Zuccherius Soc. Jesu in suis apprime eruditis, & commendatis Decisionibus Patavinis de obligationibus Patrum familias Casu ultimo Mensis Januarii, Num sit obligatoria consuetudo inveterata alicujus familiæ, ut quotidie stata hora congregetur ad quasdam preces simul recitandas. Et quamvis pro parte affirmativa plura motiva adducantur; negativæ tamen merito adhæret; tum quia hujusmodi consuetudines non introducuntur animo se & alios obligandi, sed ex mera devotione; tum etiam quia familia privata est quædam Communitas imperfecta, quæ consuetudinem legalem habentem vim legis introducere non potest, ut notat Palaus pun. 3. n. 2. ex Suario. Etenim Paterfamilias ut talis solum habet potestatem œconomicam, non politicam; neque potest filiis, & aliis subditis legem imponere, sed solum præceptum; unde consuetudo, etiam ut conjuncta cum Patrisfamilias auctoritate, vim legis non habet.

ARTICULUS IV.

De Effectibus Consuetudinis.

I. Consuetudo inducit obligationem, abrogat legem, illam interpretatur, actum irritare potest, non secus ac lex, ac reddere aliquem inhabilem ad Beneficia.

II. Potest aliqua consuetudo obligare solum ad pœnam, & non ad culpam.

III. Potest etiam abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam.

IV. Et e converso potest abrogare legem obligantem ad culpam, relicta obligatione ad pœnam.

V. Num possit abrogare legem vetantem consuetudinem contrariam?

VI. Lex de non trahendis Clericis ad potestatem laicam cur non possit consuetudine contraria abrogari?

VII. Si reprobetur consuetudo contraria ob periculum damni, hoc cessante potest lex per consuetudinem in oppositum abrogari; Secus vero si reprobetur ob intrinsecam ejus malitiam.

VIII. Num clausula illa, Non obstante consuetudine in contrarium, abroget non solum consuetudinem præteritam, sed etiam futuram? Et num etiam immemorabilem?

IX. Potest consuetudo, non secus ac lex, abrogare legem irritantem; potest etiam reddere irritos actus cæteroqui validos.

X. Quonam pacto consuetudo legem interpretetur? Et quomodo ea sit regula contractuum?

I. Multiplex est consuetudinis effectus. Primo enim, si fit præter legem, inducit obligationem. Secundo abrogat obligationem legis, si sit contra legem. Tertio, interpretatur leges; Si enim potest consuetudo novam legem inducere, & antiquam abrogare, a fortiori poterit legem interpretari in dubiis, ut constat ex cap. *Cum Dilectus*, de *Consuetudinibus*; ubi dicitur: *consuetudo est optima legum interpres*. Quarto irritat actum, non secus ac potest illum irritare lex; Verbi gratia possunt consuetudine introduci impedimenta irritantia matrimonium; sicut possunt impedimenta matrimonii jure humano inducta aboleri. Potest etiam aliquis consuetudine reddi inhabilis ad beneficia, ex cap. *Cum Olim*, *De Clericis conjugatis*, aut inhabilis ad electionem, ex cap. *Humana*, *De Electione*.

II. Quæritur nunc primo, An possit consuetudo introduci, quæ solum obliget ad pœnam, non ad culpam?

Respondeo cum Suar. lib. 7. cap. 16., & Palao, affirmative; Si potest enim dari lex pure pœnalis, quare non potest dari consuetudo obligans tantum ad pœnam? Et sane si consuetudine introducatur, ut transgressores alicujus constitutionis non obligantis ad culpam mortalem puniantur aliqua pœna, talis consuetudo obligabit solum ad pœnam, non ad culpam mortalem; ergo pariter si consuetudine introducatur, ut transgressores alicujus constitutionis non obligantis ad ullam culpam, ne venialem quidem, puniantur aliqua pœna, talis consuetudo solum ad pœnam, & nullatenus ad ullam culpam obligabit.

III. Quæritur secundo, An possit aliqua consuetudo abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam.

Respondeo, Castro lib. 2. de lege pœnali apud Pal. num. 2. negare, quia eo ipso, quod consuetudo abrogat pœnam legis, censetur abrogare legis obligationem. Communius tamen cum Sal., Suar., Azor., Pal. affirmant; Sicut enim potest Princeps nova lege abrogare pœnam, relicta legis obligatione, ita potest consuetudo. Et de facto in *Extravag.* 1. *De rebus Ecclesiæ non alienandis*, & in aliis decretis sunt impositæ variæ pœnæ, quæ jam per desuetudinem cessarunt, manente legis obligatione, ut testatur Suar., & Navar.: Quod etiam verum est, si pœna sit latæ sententiæ: consuetudine enim introduci potest, ut transgressor legis imponentis censuram latæ sententiæ non se habeat ut excommunicatum, nec se gerat ut talem, nec ut talis existimetur, manente obligatione legis.

IV. Quæritur tertio, An possit etiam viceversa consuetudo abrogare legem obligantem ad culpam, manente dumtaxat obligatione ad pœnam?

Respondeo, id fieri posse, si pœna non est talis conditionis, ut præsupponat culpam, sicut est censura; quomodo enim potest censura incurri sine contumacia, & non præsupposita culpa? Quare lex obligans sub pœna censuræ non potest abrogari, manente solum obligatione ad pœnam. Lex vero obligans sub alia pœna, verbi gratia Carceris, potest abrogari, manente obligatione ad pœnam: Sicut enim potest dari lex pure pœnalis, quæ obliget tantum ad pœnam, quæ tamen non sit censura; ita consuetudo efficere potest, ut lex evadat pure pœnalis, si pœna non sit censura.

V. Quæritur quarto, An possit consuetudo abrogare legem prohibentem consuetudinem contrariam, dicendo, verbi gratia, Non obstante Consuetudine in contrarium?

Respondeo, Molin., Vasq., Sal. disp.

disp. 19. sect. 7., & alios quamplures negare, quia consuetudo habet vim abrogandi legem ex voluntate Principis; ergo si Princeps vult consuetudine contraria non abrogari legem, hæc non abrogatur. Sed communius docent cum Pal. num. 10., Sal., Bonac. num. 37., quod si consuetudo contraria improbetur, vel prohibeatur tanquam irrationabilis, & inconveniens Reipublicæ, non possit talis lex abrogari per consuetudinem contrariam, quousque ista manet irrationabilis, & Reipublicæ inconveniens. Si vero ita res mutentur, ut prudenter possit Legislator velle legi derogari consuetudine, tunc consuetudo adversus legem improbantem consuetudinem contrariam prævalere posset: Sicut enim quælibet lex abrogari potest consuetudine contraria ex consensu Principis, ita etiam lex prohibens consuetudinem contrariam potest consuetudine contraria abrogari, si adsit Principis consensus: Qui certe præsumitur adesse, si res ita mutarentur, ut rationabiliter credatur velle derogari legi consuetudine. Et ratio ulterior est, quia sicut in generali concessione non veniunt ea, quæ quis in specie non esset verosimiliter concessurus, ex regula 81. *Juris in 6.*, ita neque in generali prohibitione veniunt, quæ quis in specie non esset verosimiliter prohibiturus.

VI. Ex quibus sequitur, quod lex de non trahendis Clericis ad laicam potestatem non possit contraria consuetudine abrogari; quia per talem legem reprobatur consuetudo contraria, tanquam irrationabilis, & Reipublicæ inconveniens, nec ea potest evadere rationabilis.

VII. Sequitur secundo, quod si in lege reprobetur consuetudo contraria præcise propter periculum alicujus damni, si cesset periculum talis damni, possit lex per consuetudinem in oppositum abrogari, quia cessat causa, ob quam consuetudo contraria reprobata fuit, tanquam corruptela: Contra vero si reprobetur consuetudo ob intrinsecam ejus malitiam, non poterit consuetudo legi prævalere.

VIII. Dubium tamen est apud Doctores; Num clausula illa universalis, *Non obstante consuetudine contraria*, improbet tantum consuetudinem præteritam, an etiam futuram? Azor., & alii putant, quod solum improbet præteritam; tum quia improbare consuetudinem est odiosum, & ideo non est extendendum; tum etiam quia quando Legislator vult improbare consuetudinem futuram, id explicat claris verbis, dicendo, verbi gratia, Nolumus contra legem hanc aliquam consuetudinem valere. Alii tamen cum Sanch. lib. 7. disp. 4., & Pal. num. 8. docent probabiliter, verba illa generalia etiam ad consuetudinem futuram se extendere; quia quamvis improbare consuetudinem sit odiosum, est tamen legi, & Legislatori favorabile, & ideo extendenda sunt verba ad significandam etiam consuetudinem futuram. Et quamvis possit clarioribus verbis Legislator id exprimere, non sequitur, quod si verbis his indifferentibus exprimat, non significet etiam futuram consuetudinem; Nam de facto fere omnes Doctores docent, quod verba illa cap. *Cum inter*, *De Consuetudine*, ubi irritatur consuetudo non servandi interdictum generale, extendantur etiam ad consuetudinem futuram.

Illud certum est apud Doctores contra Cardinalem, quod si lex verbis generalibus improbet omnem consuetudinem contrariam, non intelligatur de consuetudine immemorabili, nisi aperte dicatur, Non obstante consuetudine contraria etiam immemorabili. Ratio est, quia, ut notat Bonac. num. 43., consuetudo immemorabilis sæpe tra-

traxit originem ex privilegio, & ideo non debet per generale nomen consuetudinis reprobari. Certum etiam est, quod qualibet lex particularis abroget consuetudinem præteritam particularem in contrarium, etiamsi non faciat illius mentionem; quia Legislator (saltem non supremus, nam de Legislatore supremo dicemus articulo sequenti) condens legem particularem non præsumitur ignorare consuetudinem particularem contrariam: Contra vero lex generalis non abrogat consuetudines particulares contrarias, nisi aut fiat illarum mentio, aut in genere reprobetur omnis consuetudo contraria. Ratio est, quia non censetur Legislator illarum habere notitiam, & ideo non censetur velle illas abrogare, nisi faciat illarum mentionem, ex cap. 1. *de Const. in 6.*

IX. Quæritur quinto, An consuetudo possit etiam aut abrogare legem irritantem, aut irritare actus cæteroqui validos?

Respondeo cum communi contra Covar. apud Sal. disp. 9. sect. 10., utrumque effici posse a consuetudine, sicut fieri potest a lege: Quare, ut diximus, possunt abrogari consuetudine impedimenta irritantia jure humano matrimonium, & viceversa possunt consuetudine induci alia impedimenta matrimonium irritantia. Et ratio a priori est, quia hujusmodi irritatio non transcendit potestatem Legislatoris humani; ergo sicut ea potest haberi per voluntatem expressam Legislatoris, ita etiam per tacitam, quæ ostendatur in consuetudine. Neque obstat, quod Pontifex in cap. *Quod super his, De Affinitate*, caveat, ne inter gradus prohibitos contrahatur matrimonium, non obstante consuetudine, quæ dicenda est corruptela. Nam, ut notat Pal., ibi loquitur Pontifex de consuetudine non legitime præscripta, & irrationabili, non vero de rationabili, quæ supervenire potest, juxta dicta quæsito superiore.

X. Quæritur ultimo, Quomodo consuetudo legem interpretetur?

Respondeo, consuetudinem interpretari legem authentice, si sit præscripta, quia tunc habet vim legis, etiamsi sit legi contraria; Si tamen consuetudo non sit præscripta legitime decennio, interpretatur mentem Legislatoris solum conjecturaliter, & probabiliter; sicut solent illam interpretari Doctores: Quamvis secundum se probabilior sit interpretatio habita per consuetudinem non præscriptam; quia tunc major pars communitatis in unum convenit, & difficilius est, quod decipiatur ista, quam speculatio Doctoris. Immo, ut notat Suar., ad sic interpretandam legem non solum deservire potest consuetudo subsequens legem, sed etiam antecedens, & sæpe etiam consuetudo vicinorum locorum. Notat tamen Menoch., quod si consuetudo non præscripta sit manifeste contra jus commune, erit dicenda corruptela, nec vim habet interpretandi conjecturaliter legem communem.

Hinc intelligitur, quomodo consuetudo probet, aut reprobet contractus, ut notat Sal. disp. 19. num 203., non quia faciat illos licitos, vel illicitos; sed quia signum probabile est, quod sint liciti, si longa consuetudine exerceantur: Dicitur etiam consuetudo esse regula contractuum, quia contractus regulandi sunt juxta consuetudinem introductam; nam secundum illam intelliguntur esse celebrati, nisi aliud fuerit expressum, ex leg. *Semper ff. De regulis juris.*

ARTICULUS V.

De Abrogatione Consuetudinis.

I. Consuetudo abrogatur aut per legem expressam, aut per contrariam consuetudinem.

II. Neque lex, neque consuetudo contraria priorem consuetudinem abrogat, nisi ex diametro illi opponatur.

III. Ut consuetudo contrariam consuetudinem abroget, debet esse legitime praescripta: Desuetudine autem consuetudo non abrogatur.

IV. Non usus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet: Sicut Privilegium amittitur, si quis libere per decennium illo non utatur.

V. Num per non usum amittatur Privilegium, quando facultas sit data simpliciter; adeo ut si ea detur, ut privilegiarius ea utatur ad arbitrium, nunquam amittatur per non usum?

VI. Verius privilegium universim amittitur per non usum, quando per decennium Privilegiarius, oblata opportunitate, & potens eo uti, non vult uti, ac veluti illi renunciat. Oppositum tamen non caret sua probabilitate.

I. Dupliciter consuetudo abrogari, & mutari potest. Primo, per legem expressam. Secundo, per aliam consuetudinem contrariam.

II. Quaeritur primo, Quando censetur lex consuetudinem abrogare?

Respondeo, legem non abrogare consuetudinem praescriptam, nisi clare, & ex diametro illi opponatur; Sicut lex non abrogat legem, nisi aperte sit illi opposita: Immo si verba legis possunt restringi ad hoc, ut non censeatur abrogata consuetudo, restringenda sunt; cum juris correctio quoad fieri possit vitanda sit, ex leg. *Praecipimus*, Cod. *de Appellat.* Ideo diximus articulo superiore, quod quamvis lex universalis abroget consuetudinem aeque universalem illi oppositam, nihilominus lege universali non censetur derogari consuetudini speciali, aut statuto municipali, nisi illius fiat mentio specialis, aut saltem in genere apponatur clausula derogatoria cujuscumque consuetudinis, aut statuti contrarii, ex cap. 1. *De constitution. in 6.*: Ubi redditur ratio hujus doctrinae, quia scilicet Princeps censetur probabiliter ignorare statuta, & consuetudines specialium locorum, quas si sciret, forte contrarium disponeret. Additque probabiliter Suar., Pal., Bonac. num. 42., nec lege speciali lata a Principe supremo pro aliqua Provincia censeri abrogatam consuetudinem illius loci, nisi specialiter ejus fiat mentio, propter eandem rationem; quia scilicet censetur illam ignorare Legislator, si sit Princeps supremus. Immo Suar. lib. 7. cap. 20. num. 12. probabiliter contra Pal. num. 7. putat, id esse verum etiam de consuetudinibus specialibus non praescriptis; quia textus universaliter loquitur, & eadem ratio militat pro utrisque. Denium lex continens clausulam generalem derogatoriam omnis consuetudinis probabiliter, ut diximus articulo superiore ex Azor. contra Sanch., non se extendit ad derogandam consuetudinem futuram, sed solum praeteritam; sed certum est non derogare consuetudinem immemorialem, nisi faciat illius mentionem specialem.

III. Quaeritur secundo, Quando abrogetur consuetudo consuetudine contraria?

Respondeo, quod sicut lex non abrogatur, nisi consuetudine legitime praescripta, ita nec consuetudo praescripta habens vim legis abrogetur con-

consuetudine contraria, nisi hæc etiam legitime sit præscripta: Quare idem tempus, quod requisitum fuit, ut prior consuetudo haberet vim legis, requiritur, ut posterior consuetudo illi contraria eam abroget; Et probabiliter ad utramque sufficit decennium, ut diximus art. 2. Notandum tamen, quod non dicatur lex, aut consuetudo abrogata per solam desuetudinem, seu non usum, sed solum per consuetudinem contrariam, hoc est per positivam violationem legis, aut consuetudinis abrogandæ; nam si casus legis nunquam accidat, & nunquam lex violetur, nunquam non usus abrogat legem; abrogatio enim fieri debet per actus contrarios, seu per legis violationem; quando autem casus nunquam accidit, tunc non habentur actus contrarii, seu legis violativi; ergo nec illius abrogatio. Quare quando Jurisperiti dicunt, desuetudine, seu non usu legem abrogari, intelligendi sunt, abrogari legem per actus privativos, seu legis violativos, qui trahunt non usum, & desuetudinem legis; non vero per actus mere negativos, seu per præcisum non usum, eo quod casus legis nunquam acciderit: Exempli gratia, in leg. *Quæritur*, ff. *de statu hominum* decernitur, hermaphroditum magis ejus generis existimandum, quod in eo prævalet; Si tamen per centum annos non accidat casus, quod reperiantur hermaphroditi, non idcirco censetur derogatum tali legi; Contra vero censetur derogatum, si decem annis reperiantur duo, vel tres casus, in quibus sciente Principe contrarium decernatur.

IV. Notandum etiam, quod sicut non usus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet, non vero quando nunquam accidit casus legis; (exempli gratia, lex de audiendo Sacro aliquo die abrogatur præcise per omissionem Sacri factam eo die a majori parte Communitatis decennio, quia talis omissio continet legis violationem) ita Privilegium obtentum a Principe amittitur etiam, ut notat Azor. apud Sal. loc. cit. si quis libere decennio non utatur tali privilegio; non tamen si illo non utatur necessario, seu quia nunquam accidit casus. Unde *leg.* 1. ff. *De nundinis*, dicitur, nundinis impetratis a Principe non utendo, qui renuit, decennii tempore, usum amittit: hoc est, si Civitas aliqua obtineat facultatem celebrandi nundinas, & per decennium ea facultate non utatur, amittit Privilegium per non usum, videlicet si voluntarie eo non utatur; non tamen si necessario: nam si quis, verbi gratia, habeat a Principe Privilegium ducendi aquam communem in fundum suum, & decennio non utatur tali privilegio, quia fons exaruit, non amittit privilegium, ut colligitur ex leg. *Unus ex Sociis*, *ff. de Servitutibus rusticorum prædiorum*; quia talis non usus est necessarius, eo quod non se obtulerit occasio.

V. Addit Azor., diligenter advertendum, quod per voluntarium non usum privilegii tunc amittatur privilegium, quando per privilegium datur simpliciter facultas ad aliquid faciendum, non vero quando datur facultas ad aliquid faciendum pro arbitratu privilegiati, ita scilicet ut possit ea uti, vel non uti ad arbitrium: Verbi gratia, si quis habeat simpliciter facultatem a Pontifice celebrandi tempore, aut loco interdicto, & tali privilegio oblata occasione nolit uti per decennium, tale privilegium amittitur per non usum, quia facultas ista data est simpliciter; Contra si detur alicui facultas extruendi molendinum in communi, vel in publico flumine, si libuerit, & centum annis nolit uti tali privilegio, non idcirco privilegium amit-

amittit; quia non est data facultas simpliciter, sed data est illi facultas, ut ea utatur, si libuerit. Hæc Azor., adversus quem bene objicit Sal., concedi universim privilegium, ut eo utatur privilegiatus, si voluerit; unde nunquam per non usum, etiamsi voluntarium, videtur privilegium amitti, sed solum per usum contrarium.

VI. Ideo dicendum verius ex Sal. disp. 17. num. 63. tunc privilegium amitti per non usum, quando oblata occasione, & potens commode eo uti, privilegiarius non vult eo uti per decennium; tunc enim veluti renunciat privilegio, & amittit illud per modum præscriptionis; Quod non solum est verum pro foro externo, sed probabiliter etiam pro interno; quia præscriptio tollit jus etiam in conscientia, quamvis etiam sine culpa habentis jus habeatur præscriptio. Unde Suar. lib. 8. cap. 3. docet, quod habens privilegium, verbi gratia, comedendi lacticinia diebus prohibitis, & nolens eo uti per decennium, probabilius etiam in foro conscientiæ privilegium amittat, quamvis ob devotionem noluerit eo uti. Oppositum tamen Pal. punct. 18. disp. 4. putat esse probabile; quia in tali casu non habetur vera præscriptio; sed hæc solum habetur, quando privilegium est in gravamen aliorum, (ut est privilegium Nundinarum) quod certe per non usum decem annorum amittitur. Sed de his fusius agitur cum de Privilegiis.

Q U Æ S T I O VIII.

De Dispensatione Legis.

PRæcipuam in re morali quæstionem aggredimur; ex hac enim decisio plurium difficultatum in variis materiis passim contingentibus dependet. Primo itaque examinabimus, Quid sit, & in quamnam legem cadere possit Dispensatio? Secundo, Quinam possit dispensare in lege humana? Tertio, Circa quos exerceri possit Dispensatio? Quarto, De causa ad dispensandum requisita. Quinto, De dispensationis nullitate. Sexto, Quibus modis cesset dispensatio? Demum, Quomodo dispensatio, & potestas dispensandi interpretanda sit? Et num semper sit invalida dispensatio, si dubitetur de ejus valore?

ARTICULUS I.

Quid sit Dispensatio, & an cadere possit in legem Naturalem, & Divinam?

I. Dispensatio est juris relaxatio; atque adeo differt a legis Interpretatione, Abrogatione, Derogatione, Irritatione; necnon ab Absolutione, a Licentia, & a Privilegio.

II. Dispensatio legis in quo differat a dispensatione in voto, & a relaxatione juramenti?

III. Nequit Deus in lege naturali dispensare in iis circumstantiis, in quibus Lex natura obligat. Potest aliquando mutare materiam legis naturalis, mutando circumstantias, sub quibus ea obligat, & sic solum indirecte dispensat.

IV. Pontifex indirecte dispensat in lege naturali, puta in voto, in jura-

mento, & in iis omnibus, in quibus expediens fuit rectæ gubernationi hanc potestatem a Deo illi committi.

V. In quibusnam casibus potest Pontifex in jure Divino positivo dispensare?

VI. Num possit Pontifex dispensare, ut in una tantum specie Sacrificium offeratur?

I. Quæritur primo; Quomodo definiatur Dispensatio legis? Respondeo, communiter apud Sanch., & Pal. definiri, quod sit *Juris relaxatio*, seu exemptio alicujus a legis obligatione; Ex quo sequitur differre dispensationem primo ab Interpretatione legis; tum quia interpretari, quod lex in aliquo casu non obligèt, est declarare, quod lex non obliget, non vero subditum eximere ab obligatione; unde interpretatio non est actus jurisdictionis exercendus a Superiore, sed actus doctrinæ, qui a Doctoribus præstatur: Tum etiam quia sæpe Superior dispensat in casu, in quo certum est te a lege obligari; ut quando dispensat in esu lacticiniorum, & in impedimentis matrimonii ob subsidium pecuniarum datum ad pias causas. Secundo differt a legis Abrogatione, & Derogatione, quia abrogatio legis est cessatio totius legis relate ad omnes, & derogatio est cessatio vel partis legis, vel totius legis relate ad partem Communitatis, vel relate ad aliquod tempus; Dispensatio vero est exemptio alicujus ab obligatione. Tertio differt ab Irritatione, quia irritare legem, est legem cassare, impediendo, ne robur obligandi assequatur, ubi e contra dispensare est legem cassare, postquam vim obligandi adepta est. Quarto differt ab Absolutione a peccatis, vel a censuris; tum quia potest aliquis secummet dispensare, non tamen semet absolvere; tum etiam quia dispensatio est contra jus, seu vulnus legis, absolutio vero est præter jus; non enim vulneratur Jus absolutione, sed potius impletur, quia jus ipsum jubet, ut recte dispositus absolvatur; at jus non jubet semper dispensationem facere: Hinc dispensatio stricte est interpretanda, absolutio late, ut notat Suar. lib. 6. cap. 10. Quinto differt a Licentia; quia dispensatio, ut diximus, est contra legem, licentia vero est potius pro ipsa lege; quia lex ipsa, quæ prohibet, verbi gratia, ne quis sine licentia a Monasterio egrediatur, non prohibet absolute egressum, sed prohibet egressum sine licentia, itaut per licentiam lex non vulneretur, sed potius legi fiat satis: Quare cum Prælatus dat subdito licentiam egrediendi, non eximit illum directe ab obligatione legis, sicut quando dispensat; sed indirecte illum eximit per hoc, quod tollit materiam legis ex apposita licentia, & sic lex non obligat. Hinc est, quod quando Superior dat licentiam subdito expendendi, non dicitur dispensare in voto paupertatis; Solus enim Papa in eo voto dispensare potest, ex cap. *Cum ad Monasterium, De statu Regularium*, sed solum cessat obligatio non expendendi ex apposita licentia, ad quod voto tenebatur Religiosus. Sexto differt a Privilegio, quia semper dispensatio est contra jus, privilegium vero sæpe est præter jus; ut privilegium luctandi indulgentias, absolvendi a reservatis, dispensandi in impedimentis matrimonii, in voto, &c.; Quando tamen privilegium est contrarium juri, ut privilegium comedendi lacticinia diebus prohibitis, tunc aliquo pacto confunditur cum dispensatione, & eodem modo causam requirit; Differt tamen, quia hujusmodi privilegium est a Superiore, qui legem condidit, adversus quam est privilegium, & consistit semper in facultate permanenti operandi contra le-

legem: At dispensatio est pro unico actu determinato, vel ab inferiore interpretante mentem Superioris.

II. Denique differt dispensatio legis a dispensatione voti, & juramenti; tum quia dispensatio in voto est potius interpretatio Divinæ voluntatis; unde Prælatus dispensat in voto nomine Dei, cujus vices gerit, & cujus voluntatem interpretatur: Dispensatio vero legis est vera exemptio a jure, quam concedit Legislator nomine suo; Tum etiam quia in voto potest fieri commutatio etiam propria auctoritate in aliquid melius, & secundum probabilem opinionem, etiam in evidenter æquale; At in lege non potest dari commutatio; nam lex pendet a voluntate Legislatoris, votum vero ortum habet a voluntate voventis, & respicit honorem Dei; unde si per materiam meliorem magis Deus honoratur, poterit votum ex voluntate voventis commutari in melius.

Notandum tamen, quod juramentum in damnum tertii sæpe non potest relaxari a Prælato, ut diximus suo loco; quia Prælatus gerit vices Dei, non hominis, cujus favorem respicit tale juramentum; ut si jures dotare puellam: Hæc tamen potest juri suo cedere, & sic eris liber ab obligatione juramenti.

III. Quæritur secundo, An possit dispensatio cadere in legem naturalem, ortam scilicet ex convenientia cum natura rationali?

Respondeo, annotando legem naturalem aliam esse Affirmativam, ut colendi, & amandi Deum, defendendi proximum, ac subveniendi illi in necessitatibus; Aliam negativam, verbi gratia, non furandi, non adulterandi, non occidendi innocentem. Rursus alia est simpliciter, & in omnibus circumstantiis prohibitiva, ut lex non colendi Deos falsos, non peccandi contra naturam; Alia est prohibitiva alicujus actus sub determinatis circumstantiis, verbi gratia, non rapiendi rem alienam, sed invito Domino; nam Domino consentiente non est prohibitum; Sic lex non occidendi innocentem non obligat consentiente, aut præcipiente Deo, qui est Dominus vitæ, ac necis; lex non accedendi ad Bertam obligat tantum, quoties Berta non est tua uxor, & tu non habes dominium in corpus illius. His annotatis

Sanch. lib. 8. de matrim. disp. 6. cum aliis defendit, posse Deum dispensare in lege naturali; tum quia quilibet Legislator potest in legibus suis dispensare; tum quia id aliquando expedit gubernationi communi; tum demum quia sæpe videtur Deus dispensasse; nam Genes. 22. dispensavit cum Abraham in occisione filii, Oseæ 2. cum Osee in copula fornicaria, Exod. 12. cum filiis Israel in expoliatione Egyptiorum; Dispensavit etiam in pluralitate uxorum; in matrimonio inter fratres, & sorores; filii enim Adæ duxerunt suas sorores; commisit potestatem Pontifici dispensandi in votis, in juramentis, in residentia Ecclesiæ, in sanctificatione festorum, quorum obligatio provenit ex jure naturæ.

Communissime tamen docent, in lege naturali non posse Deum dispensare in iis circumstantiis, in quibus lex naturæ obligat: Verbi gratia, non potest dispensare in lege de non odio habendo Deum, vel de non colendo falsos Deos, de non peccando contra naturam, de non mentiendo, &c. quæ leges in omnibus circumstantiis obligant: Nec potest dispensare in lege de non furando, de non occidendo in iis circumstantiis, in quibus istæ leges obligant, ut explicavimus. Et ratio a priori est, quia lex naturalis præcipit ea, quæ ex natura sua, & essentialiter sunt convenientia natu-

ræ

ræ rationali, & prohibet, quæ essentialiter sunt dissona; quæ autem sunt essentialiter dissona, non possunt per voluntatem Divinam mutari, & non esse dissona; cum Deus non possit mutare essentias rerum: Si autem Deus dispensaret, verbi gratia, in lege de colendo falsos Deos, eo ipso non esset dissonus naturæ rationali talis cultus, qui essentialiter est dissonus, sed esset licitus, atque adeo naturæ rationali conveniens; ergo cum id effici non possit, sequitur, quod Deus in nulla lege naturali possit dispensare sub iis circumstantiis, sub quibus lex naturalis obligat.

Ad rationes in contrarium patet responsio; Ideo enim potest Legislator quilibet dispensare in sua lege positiva, & non potest Deus dispensare in sua lege naturali, quia lex naturalis est immutabilis, cum sit de rebus natura sua, & essentialiter conformibus, aut difformibus naturæ rationali. Nunquam autem dispensavit Deus in lege naturali sub iis circumstantiis, sub quibus ea obligat: Sicut enim quando dominus libri consentit, ut accipias librum suum, non dispensat in lege naturali de non furando, sed mutat circumstantiam, sub qua lex naturalis de non accipiendo librum alienum non obligat; tunc enim lex naturalis de non furando obligaret, quando liber alienus acciperetur invito domino: Ita pariter Deus non dispensavit cum filiis Israel in lege naturali de non furando, quando consensit, quod expoliarent Egyptios; nam quando accipitur res consentiente proprio Domino, qui est Deus, non habetur furtum: Sic non prohibetur lege naturali accedere ad Bertam, quando vel ratione matrimonii, vel aliunde habes dominium in corpus illius. Deus itaque dando Oseæ dominium in corpus mulieris, non dispensavit cum illo in lege naturali de non fornicando; quamvis enim illi dixerit, *Accipe mulierem fornicariam*, non per hoc voluit, ut cum ea fornicaretur; nam fornicatio est accessus ad non suam; cum autem dederit Deus Oseæ dominium in corpus fœminæ, jam voluit, ut ad suam accederet; ergo noluit fornicationem. Idem dicas de dispensatione facta in polygamia, & in matrimonio inter fratres, & sorores, ut explicabimus in de matrimonio; in iis enim circumstantiis, in quibus ea permisit, aut voluit Deus, non erant contra legem naturæ. Præterea quando Deus, aut Pontifex dispensat in votis, aut juramentis, non dispensat in lege naturali; quamvis enim lex naturalis obliget ex vi Religionis ad servandum votum acceptatum a Deo; sicut ex vi fidelitatis ad servandum promissum acceptatum ab homine: At sicut non obligat lex naturalis ad servandum promissum acceptatum, quando promissarius renunciat juri suo, & remittit debitum revocando acceptationem; ita Deus non dispensat in lege naturali, quando dispensat in voto, quia remittit debitum revocando acceptationem voti, sub qua circumstantia lex naturalis non obligat; Sic residentia in Ecclesia est de jure naturali, quoties supremus Pastor non subit ipse onus providendi Ecclesiæ necessitati, & non cedit obligationi a te contractæ: Sicut solutio pretii facta ob emptionem rei est de jure naturali, quoties venditor non cedit juri suo; Quod si cedat, non ideo dicitur dispensare in lege naturali, sed mutare materiam legis naturalis, & ponere circumstantias, sub quibus lex naturalis non obligat. Demum laborare die festo non est contra legem naturalem, quando id fit ad obediendum Deo præcipienti; nunquam enim magis dies sanctificatur, quam cum Deo obedimus, immo sanctificatur etiam dies, si labo-

boretur ad satisfaciendum necessitati ex permissione Dei, aut Pontificis. Quare in omnibus casibus adductis dari potest tantum dispensatio indirecta, tollendo obligationem per mutationem materiæ, non vero dispensatio directa; Sicut dispensare potest directe quivis Legislator in sua lege positiva, verbi gratia, Papa in lege jejunii, Deus in lege communionis.

IV. Rogabis, in quibusnam legibus naturalibus possit Legislator humanus dispensare indirecte eo modo, quo diximus posse Pontificem dispensare in voto, in lege naturali sanctificandi festa?

Respondeo, in iis casibus id posse, in quibus expediens fuit rectæ gubernationi hanc potestatem a Deo committi, & delegari Legislatori humano, videlicet in voto, juramento, sanctificatione festorum, & in iis rebus, in quibus Respublica habet potestatem dominativam; nam si tali potestate utatur, cessat obligatio legis naturalis; unde potest Superior, verbi gratia, propter bonum publicum auferre res unius, & alteri dare: Contra tamen, quia non fuit expediens, ut Deus homini daret potestatem dominativam in corpora aliorum, ideo non potest homo indirecte dispensare in lege de non fornicando, sicut dispensavit Deus cum Osea; nec potest dispensare indirecte, sicut potest Deus in lege prohibente Polygamiam, & dissolutionem matrimonii consummati; Nec in impedimentis jure naturæ dirimentibus, Erroris, Impotentiæ, Ligaminis, & Consanguinitatis in primo gradu; Convenientius enim fuit, Deum hanc potestatem non delegasse Pontifici, ne illa frequentius, quam par esset, uteretur, etiamsi in aliquo raro casu forte expediret illam habere, ut notat Sanch. loc. cit., Pal. numer. 7., & Suar. lib. 2. cap. 14. numer. 23.

V. Quæritur tertio; An possit dari dispensatio in jure Divino positivo, & in quo?

Respondeo, certum esse, quod Deus possit in eo dispensare, verbi gratia, in lege Baptismi, Communionis, &c.; si enim potest Legislator humanus in lege sua dispensare, a fortiori Deus supremus Dominus; Hanc autem potestatem non commisisse Principibus sæcularibus est indubitatum, cum versetur circa spiritualia, & supernaturalia. An autem eam commiserit Pontifici? Disputant Doctores, Aliqui cum Panormit., & aliis apud Sal. disp. 24. sect. 5., & Merol. disp. 4. cap. 6. num. 187. docent, posse Pontificem in omni jure Divino positivo dispensare (exceptis articulis fidei) ex urgenti causa; Nam dispensare potest, ut simplex Sacerdos Confirmationem ministret, cum ex jure Divino Episcopus sit minister hujus Sacramenti; Dispensat etiam in residentia Episcoporum, quæ est de jure Divino; dispensat in voto solemni, quod est ex institutione Divina; Etiam dispensat in illa Divina lege, *Quos Deus conjunxit, homo non separet*, dispensando in matrimonio rato. Immo Felinus addit, posse Pontificem ex causa mutare formam baptismi, & creare Sacerdotem, dicendo tantum, Sis Presbyter; cum hoc videatur erui ex illis verbis Christi Domini, *Quodcumque ligaveris*, &c., & spectare ad rectam Ecclesiæ gubernationem; cum non possint homines in necessitate petere immediate a Deo dispensationem, nec debeant ea carere. Sanch. autem lib. 8. de matrim. disp. 6. docet, posse Pontificem in eo dumtaxat jure divino dispensare, in quo majus Dei obsequium videtur esse dispensationem concedere, quam jus Divinum integre servare, non vero in aliis materiis. Unde, verbi gratia, non potest dispensare, ut frater ducat sororem; Quod ex eo constat,

quia

quia nunquam in hoc Ecclesia dispensavit; Neque in eo, quod matrimonium consummatum dissolvatur; aut in Polygamia, quamvis aliquando id expediret; Et ratio est, quia melius est integre leges istas servari, quam occurrere alicui raro casui, in quo expediret dispensare. Communissima tamen sententia docet cum D. Th. 2. 2. quæst. 88. art. 10., in nullo jure Divino posse Pontificem dispensare, nisi ubi specialiter constiterit ipsum Deum id concessisse. Ratio est, tum quia inferior non potest in lege Superioris dispensare, nisi ex ejus concessione; tum etiam quia non fuit talis potestas nec necessaria, nec expediens Ecclesiæ; oportebat enim fundamenta Ecclesiæ esse immobilia. Quare non potest Pontifex dispensare in lege sigilli Sacramentalis, etiamsi Sacerdoti, vel Regno grave damnum immineat; Non potest dispensare, ut laicus in extrema necessitate moribundi sacramentaliter absolvat; ut baptismus conferatur aqua rosacea, si desit naturalis, &c.

Ad rationes in contrarium respondetur: Ex jure Divino minister Confirmationis ordinarius, ut loquuntur Concilia, est Episcopus, non extraordinarius; & ideo non dispensat in jure Divino Pontifex, quando ex urgenti necessitate permittit, ut Sacerdos illam conferat. Circa residentiam Episcoporum docet Sotus esse de jure Divino naturali, & in ea posse tantum indirecte dispensare Pontificem, ut diximus quæsito superiore, mutando materiam, qua mutata cesset obligatio: Solemnitatem votorum negant communiter apud Pal. hic punct. 3. esse de jure Divino, ut constat ex Bulla *Ascendente Domino*, pro Societate Jesu expedita; nec est de jure Divino indissolubilitas matrimonii rati, sed tantum consummati; unde in hoc tantum dispensare non potest Papa, ut dicemus cum de Matrimonio. Potest Pontifex dispensare in votis, & relaxare juramenta, eo modo quo supra explicavimus, cedendo juri acquisito a Deo per auctoritatem, quam habet tanquam ejus Oeconomus, & dispensator: Communiter etiam docent, ex usu, & traditione Ecclesiæ hanc auctoritatem esse illi concessam, ex verbis Christi Domini Matth. 19. *Quodcumque ligaveris super terram*, &c.

VI. Opponunt aliqui apud Sanch. lib. 8. disp. 6., aliquando Pontificem dispensasse, ne Sacrificium fieret in utraque specie in locis, ubi erat summa vini penuria; id enim concessisse Saxonibus Innoc. VIII. refert Volaterranus.

Sed Suar. lib. 10. cap. 6., Vasq. de Euch. disp. 218., & alii negant id fecisse Pontificem, cum de tali facto non constet authentice; Et negant, id facere potuisse. Sicut non potest Pontifex dispensare in sigillo Sacramentali, in materia baptismi, & aliorum Sacramentorum. Addit Suar., probabile esse, quod possit Pontifex permittere propter grave, & commune bonum alicujus Provinciæ, ut in una tantum specie Sacrificium offeratur; Quod tamen non faceret Pontifex dispensando in jure Divino, sed declarando doctrinaliter, jus Divinum non se extendere ad talem casum. Nam juxta hanc sententiam supponitur, quod de Jure Divino positivo sit tantum offerre tale Sacrificium Corporis, & Sanguinis Christi Domini & de jure naturali sit, quod offeratur integrum, & sub utraque specie significando clare separationem corporis a sanguine, atque adeo mortem Christi Domini; Potest autem Pontifex doctrinaliter declarare, quod præceptum hoc naturale sacrificandi integre non se extendat ad talem casum: Sicut præceptum naturale restituendi depo-

posi-

positum non se extendit ad casum, quo restituendus sit gladius Domino furioso; Notat tamen Suar., declarationem hanc solum a Pontifice fieri posse, quia est res gravissima, & satis dubia.

ARTICULUS II.

Quinam possit in lege humana dispensare?

I. Potest Pontifex in legibus Apostolicis, & Concilii Oecumenici dispensare.

II. Nequit Archiepiscopus dispensare in legibus Concilii Provincialis; Sed potest Episcopus dispensare in legibus Synodi Diœcesanæ, etiamsi a Pontifice confirmata sint confirmatione simplici, non tamen si essentiali.

III. Nequit inferior in lege Superioris dispensare, nisi id illi saltem tacite permittatur.

IV. Absolutio a censuris conceditur inferiori, nisi reservetur; Secus vero dispensatio. Pariter dispensat Episcopus in votis, si non reserventur; At non in legibus Pontificiis.

V. Quandonam censeatur concessa Episcopo facultas dispensandi in lege Pontificia?

VI. Si dubitetur, an possit hic, & nunc Episcopus dispensare in lege Pontificis, probabiliter dispensare potest, etiamsi dubium sit negativum?

I. Certum est, Legislatorem posse in sua lege dispensare, cum ab ejus voluntate pendeat obligatio: Et eadem est ratio de successore in jurisdictione, qui reputatur eadem persona cum Legislatore; Et idem a fortiori dicendum de Superiore Legislatoris. Hinc sequitur primo, Pontificem dispensare posse non solum in legibus Prælatorum sibi subditorum, sed etiam in legibus Concilii generalis; quia est superior: Posse etiam dispensare in legibus aliorum Pontificum, quia est æqualis auctoritatis: Potest pariter in legibus Apostolicis humanis dispensare, ut in lege jejunii Quadragesimalis, in observatione diei Dominicæ, in bigamo non ordinando, &c., quia in jurisdictione Pontifex non est inferior Divo Petro, & aliis Apostolis.

II. Sequitur secundo, Episcopum dispensare posse in legibus Synodi Diœcesanæ; quia ab ipsomet latæ sunt; Parochi enim sunt in ea Synodo consiliarii, non legislatores, ut communius docent contra Medin., & Rodriq. apud Merol. num. 257.: Contra tamen non posse ne Archiepiscopos quidem dispensare in lege Concilii Provincialis; quia sunt eo inferiores. Addit Sanch. lib. 8. disp. 17., & Sal. disp. 20. sect. 4. contra Azor., Laym., Sylvest., Barbos., posse Episcopum in suis legibus dispensare, etiamsi juraverit se non dispensaturum; quia juramentum redderet illicitam, non invalidam dispensationem: Immo sicut potest cum aliis, ita potest secum Episcopus in juramento dispensare, data sufficienti causa. Tunc solum Episcopus non potest in suis legibus dispensare, quando istæ confirmatæ sunt a Pontifice, non quidem confirmatione simplici, & accidentali superaddita ad quendam splendorem, sed confirmatione essentiali, seu necessario requisita, ut lex obliget, juxta ea quæ diximus quæst. 6. art. 3. num. 2. cum de Abrogatione legis; tunc enim lex ista censeretur Pontificia, non Episcopalis. Nec potest Legislator in suis legibus dispensare, quando leges transeunt in contractum: V. G. si Princeps ferat legem, quod gaudeant immunitate a tributis, qui ad Civitatem venerint, vel in ea habitaverint, non poterit eos tali beneficio privare, quia tunc tene-

tur Princeps lege naturali (in qua dispensare non potest) servare contractum a se initum.

III. Quæritur nunc primo, An inferior possit dispensare in legibus Superioris non sibi reservatis?

Respondeo, Sot., Victor., & alios apud Sal. disp. 20. sect. 3. (quorum sententiam probabilem putat Bonac. quæst. 2. punct. 1.,) docere, quod Inferior possit in quavis lege superioris dispensare, quoties superior expresse non ademit illi facultatem dispensandi. Ratio est, tum quia esset nimis molestum semper ad Superiorem recurrere; tum etiam quia cum Superior non reservet sibi potestatem dispensandi, censetur illam concedere; aliter frustra aliquando illam sibi expresse reservaret, si ex positione tantum legis esset reservata. Præterea in cap. *Nuper, de Sententia Excom.* dicitur, quod dum Pontifex non reservat sibi absolutionem excommunicationis, censetur inferioribus Prælatis eam concedere; ergo idem dicendum de dispensatione. Quod etiam accidit in votis, & juramentis, in quibus Episcopus dispensare potest, si Pontifex non sibi reservat dispensationem; Idemque accidit in observatione festorum, & jejuniorum: Et ratio a priori videtur esse, quia *Episcopus potest in sua Ecclesia quicquid Papa pro toto Orbe, nisi a Pontifice prohibeatur*; quia Episcopus est Pastor ordinarius, cui adæquate incumbit regimen suæ Ecclesiæ; unde si non limitetur a Pontifice ejus jurisdictio, potest pro sua Diœcesi quicquid Papa pro tota Ecclesia.

Sed communius docent, non posse inferiorem dispensare in legibus Superioris, nisi expresse, aut saltem tacite id sibi permittatur; tum quia inferior non potest voluntatem, & dispositionem Superioris impedire, ipso non consentiente; tum etiam quia in cap. 1. *De Constitutionibus*, præcipitur Inferioribus, ut præcepta Superioris observent; ergo a fortiori non possunt in iis dispensare, nisi expresse, aut tacite iis id concedatur; tum demum quia in Clement. *Ne Romani, De Elect.* dicitur Inferior non posse tollere legem Superioris; & statim subditur explicatio, videlicet abrogando, dispensando, &c.. Et de facto plures irregularitates, & inhabilitates inveniuntur in jure, in quibus Episcopi non possunt dispensare, quia non reperiuntur concessæ, quamvis non sint prohibitæ; ut notat Pal. punct. 5.

IV. Ad rationes in contrarium respondetur, in pluribus casibus, in quibus expedit rectæ gubernationi, provisum esse, ut possint Inferiores dispensare in lege Superioris: In aliis vero casibus, in quibus id non conceditur, recurrendum est ad Superiorem.

Nec quia Superior non reservat sibi expresse facultatem dispensandi, ideo censetur illam concedere. Nam aliquando exprimit reservare sibi hanc facultatem, ne in generali concessione suæ facultatis intelligatur ea concessa, non quia tunc solum est reservata, quando exprimit, quod sibi eam reservat. Absolutio a censuris conceditur inferiori eo ipso, quod non reservatur, non tamen dispensatio; tum quia hæc est contra jus, & vulnus legis; absolutio vero non est contra jus, immo potius est juri conformis; cum jus ipsum præcipiat, quod rite dispositus absolvatur; tum etiam quia absolutio ad bonum animæ ordinatur, & ideo expedit facilius concedi; unde non solum Episcopo, sed etiam Parocho, & cuivis Confessario conceditur, dum a Papa non reservatur, ut dicemus cum de Censuris. Quod attinet ad vota, & juramenta, diximus, dispensationem in votis esse diver-

versam a dispensatione legis; hæc enim est exemptio ab obligatione legis; illa vero est solum remissio juris a Deo acquisiti per votum, sicut in humanis promissarius remittit juri acquisito per promissionem; Omnes autem Prælati possunt nomine Dei talem remissionem facere, nisi iis interdicatur; quia hoc expedit bono communi, eo quod frequentissime occasio occurrat: Et propter eandem frequentiam possunt Prælati inferiores ex tacita concessione Papæ dispensare in observatione festorum, & in jejuniis. Demum ad rationem a priori respondetur, falsum esse axioma illud, quod Episcopus possit pro sua Diæcesi quicquid Papa pro toto Orbe. Nam Episcopus, ut notat Pal. num. 9., non potest instituere censuras, approbare Religiones, canonizare Sanctos, definire res fidei, concedere indulgentiam plenariam, dispensare in matrimonio rato, aut in professione Religiosa, vel committere Presbytero Sacramentum Confirmationis, aut Ordinis, saltem quoad minores, ex Merol., ut potest Papa. Quare potest Episcopus in ordine ad bonum regimen suæ Diœcesis, quicquid potest Papa, nisi a lege ejus jurisdictio Papæ limitetur; limitatur autem, quoties non conceditur illi facultas dispensandi in lege Papæ. Unde etiam fit, quod nec possint Episcopus, aut Archiepiscopus dispensare in Legibus Concilii Provincialis, quod est supra ipsum Archiepiscopum, ut habet Gloss. in cap. *A collatione, de Appellat. in 6.* Verum quidem est, quod leges latæ in Concilio Provinciali, si non sint reservatæ, possint ab Episcopo pro sua Diœcesi dispensari, sicut diximus, posse Episcopum dispensare in observatione festorum ex tacita concessione Papę, quia frequenter occurrit occasio in iis dispensandi; idque satis constat ex usu. Potest tamen Episcopus dispensare in legibus Synodi Diæcesanæ, quia non est inferior illa, ut communius docent contra Medin., & Rodriq. apud Merol. num. 257.

V. Quæritur secundo, In quibus casibus censetur concessa Episcopo facultas dispensandi in lege Pontificia; Et universim inferiori facultas dispensandi in lege superioris?

Respondeo, concedi primo, non solum si expresse dicatur in lege, quod possint in ea Inferiores dispensare, quod est evidens; sed etiam si dicatur absolute, quod possit in ea lege dispensari; hæc enim verba interpreranda sunt, itaut possint Inferiores in ea lege dispensare; tum quia aliter essent superflua, cum certum sit, Superiorem posse in ea dispensare; tum etiam quia potestas dispensandi ample est interpretanda, ut dicemus articulo ultimo: Secundo concedi præsumitur eam facultatem Inferioribus, quando res est levis; quia nimis onerosum est in minimis ad Superiorem recurrere: Et idem docet Pal., quando lex non obligat ad culpam mortalem, ut contingit in Religionibus; nam eo ipso, quod Legislator noluit gravem obligationem ponere, judicavit non esse rem tanti momenti, ut ipsi remaneret reservata dispensatio. Tertio, si crebro accidat necessitas dispensandi in aliqua lege; quia pariter esset nimis onerosum semper ad Superiorem recurrere, & contra suave regimen Ecclesiæ; Et ideo potest Episcopus in votis, in observatione festorum, & in jejuniis dispensare. Quarto, quando ea est consuetudo; nam sicut alia possunt consuetudine præscribi, ita facultas dispensandi, & consuetudo sufficit ad dandam jurisdictionem, vel privilegium: Ac de facto Parochi ex consuetudine dispensant in jejuniorum, & festorum observatione; Et Episcopi in legibus Concilii Provincialis. Quinto, si gravis, & magna aliqua necessitas,

vel utilitas subito contingeret, itaut facile, & commode non pateat aditus ad Superiorem, & sit periculum in mora; nam negare in hoc casu potestatem dispensandi Inferiori est contra charitatem, & suave regimen Ecclesiæ, & contra commune bonum. Ideo in impedimentis etiam matrimonii potest Episcopus urgente necessitate dispensare, ut communius docent cum Sanch. lib. 2. disp. 40., Sal. disp. 20. sect. 3., Vasq., Azor. contra Medin., & Cordub. apud Merol. disp. 6. num. 177. Immo ex Sal. loc. cit., Merol., & Sanch. lib. 4. Summæ cap. 40. contra Vasq. part. 2. disp. 178. ex Bonac., id potest Episcopus urgente necessitate, quando non possunt ii, cum quibus dispensandum est, propter inopiam, suis sumptibus petere a Pontifice dispensationem, quamvis posset Episcopus facile ministrare pro illis expensas; quia non videtur ad id obligatus.

VI. Dubitatur, an possit Episcopus dispensare in lege Pontificis, quando dubium est, an casus egeat dispensatione? Verbi gratia, si dubium sit, an impedimentum dirimens matrimonii, aut bigamia, indigeant dispensatione. Certum quidem videtur, quod si dubium sit positivum, & probabile sit, non opus esse dispensatione, possit Episcopus dispensare; immo quod possit subditus sine ulla dispensatione operari, prout libuerit; quia licitum est operari secundum opinionem probabilem, deposito practice dubio; quamvis fieri possit, ut opinio probabilis sit realiter falsa: Si tamen dubium sit negativum, censet Bonac. num. 18., petendam esse a Sede Apostolica dispensationem, ne te exponas periculo delinquendi contra legem, in qua non potest Episcopus dispensare; & quia ea videtur esse praxis. At Pal. num. 10. Sal. loc. cit., Sanch. lib. 4. Sum. cap. 40. num. 26., & Suar. probabilius putant, etiam in dubio negativo nulla opus esse dispensatione; quia in tali casu possidet libertas, nec debes censeri lege astrictus, quousque de lege tibi certo non constet moraliter: Adduntque, quod si requireretur dispensatio, posset ea dari ab Episcopo; tum quia non videtur Pontifici reservatus casus dubius, sed solum certus; tum etiam quia potestas dispensandi late interpretanda est; tum demum quia Episcopus potest dispensare in casibus frequentibus; frequentia autem sunt dubia dispensationis; & ideo monet Sà V. *Dispensatio*, petendum ab Episcopo, ut ad cautelam dispenset; nam si revera matrimonium, verbi gratia, contrahatur cum tali dubio, licite quidem contraheretur ratione opinionis illius probabilis, sed invalide sine tali dispensatione Episcopi, quoties revera opinio esset falsa. Quando tamen dubium est, an excuseris ab obligatione legis, verbi gratia, jejunii, ratione infirmitatis, certum videtur, quod indigeas dispensatione; quia lex est in possessione obligandi, & dubia est, non probabilis excusatio; An autem aliquando uti possis Epikeja, vide quæ diximus cum de Epikeja.

ARTICULUS III.

Circa quos possit Dispensatio exerceri?

I. Dispensatio, utpote actus jurisdictionis, cum subditis est exercenda.
II. Prælatus dispensans universim cum subditis in aliqua lege, dispensat etiam secummet; etsi improprie secummet in sua lege dispenset.
III. Directe Prælatus in lege Superioris secummet dispensat, quin ad exercendum hunc actum jurisdictionis voluntaria requiratur distinctio personarum. Potest etiam secummet in

votis

votis dispensare, sicut cum subditis.
IV. Num possit Pontifex directe sibi indulgentias elargiri?
V. Nequit Prælatus inferior directe tollere a se irregularitatem, aut alias pœnas Ecclesiasticas per sententiam impositas; licet id possit cum subditis.
VI. Quid possit Superior loci cum forensibus, vagis, & peregrinis relate ad dispensationes?
VII. Quid pariter possit Metropolitanus cum Episcopis suffraganeis, & cum eorum subditis.
VIII. Num possit Episcopus cum Regularibus exemptis dispensare eo pacto, quo potest cum subditis suis.

I. SPecialiter quæritur primo, An possit secummet Legislator dispensare? Secundo, An cum vagis, & forensibus? Tertio, An Episcopus cum Religiosis? Quarto, An Metropolitanus cum suffraganeis? Cum enim dispensatio sit actus jurisdictionis erga subditos exercendus, dubitatur de istis, an sufficientem habeant subjectionem requisitam ad dispensationem?

II. Quæritur itaque primo, An possit Superior secummet dispensare in iis casibus, in quibus potest cum subditis suis?

Respondeo, apud Doctores certum esse, Prælatos uti posse iis licentiis, (quæ dicuntur improprie dispensationes) quas possunt dare subditis; aliter essent pejoris conditionis, quam subditi; cum non possint facile superiorem adire. Certum est secundo, quod quando Prælati in universum dispensant cum subditis in aliqua lege, verbi gratia in jejuniis, possint tali dispensatione uti; quia hoc non est directe jurisdictionem in seipsum exercere, sed quasi indirecte, utendo dispensatione in universum concessa. Sic Pontifex lucratur indulgentias in universum concessas: Quamvis communior Theologorum sententia doceat contra Henr., & Suar. de Indulg. disp. 52. sect. 1. num. 20. apud Sanch. lib. 8. disp. 3. num. 12., & Merol. num. 153., non posse sibi indulgentias directe concedere, eo quod concessio indulgentiarum sit actus jurisdictionis. Certum est tertio, Superiores relate ad proprias leges nonnisi improprie secum dispensare, quia non obligantur sua lege directe, sed tantum jure naturali, supposita sua lege, ut supra diximus. Certum est quarto, posse Prælatos committere suis Confessariis, ut cum ipsis dispensent in omnibus, in quibus ipsi possunt cum subditis, tum ne deterioris conditionis sint, quam subditi, cum non possint facile summum Pontificem adire; tum quia Congregatio Concilii apud Pal. punct. 7. decrevit, facultatem datam Episcopis sess. 24. c. 6. absolvendi, & dispensandi cum sibi subditis posse cum ipsis Episcopis a Confessario ab illis electo exerceri.

III. Dubium itaque est, An possit directe Prælatus dispensare secummet in votis, in irregularitatibus, & in aliis legibus superioris, sicut potest cum subditis? Negant multi cum Azor., Suar. tom. 2. de Relig. lib. 6. de Voto cap. 11. num. 4. apud Merol. num. 148. quia nemo potest erga seipsum jurisdictionem exercere, cum nemo sit sibi superior; Sicut enim nemo potest seipsum ligare, ita nec solvere. Communius tamen cum eodem Suar. lib. 6. de legibus cap. 12. & de Censur. disp. 41. sect. 2., Sanch. lib. 8. disp. 3., Pal., Sal. disp. 20. cap. 3. affirmant, quia id non repugnat juri Ecclesiastico, cum nullus reperiatur textus, qui id virtualiter prohibeat: Nec repugnat juri naturali; intantum enim repugnaret, inquantum actus jurisdictionis requirit distinctionem personarum; sed quam-

vis

vis requirat distinctionem personarum, tum jurisdictio contentiosa, quæ testium probationem requirit, quia iniquum est in propria causa idem sibimet jus dicere contra jus ab adversario intentum, ex *leg. unica* Cod. *Ne quis in sua causa*; tum jurisdictio coactiva, seu punitiva, quam in semet exercere repugnat; tum demum jurisdictio in actu sententiæ; cum nemo debeat seipsum in propria causa sententiare, condemnare, aut liberare; unde nemo potest seipsum sacramentaliter absolvere: At non requirit distinctionem personarum jurisdictio voluntaria, quæ in dispensatione exercetur, cum non sit contentiosa, nec coactiva, aut absolutiva: Et ratio est, quia Superior relate ad propriam legem non proprie dispensat, ut diximus; relate vero ad legem superioris intantum potest dispensare cum subditis, inquantum id sibi conceditur a Superiore; præsumendum autem est, quod Superior committat suas vices Prælato inferiori, quod possit tam cum suis subditis, quam secummet dispensare, quando id expediens visum fuerit, ne ipse deterioris conditionis sit, quam subditi; Et idem dicendum in dispensatione votorum; præsumendum enim est, quod Deus concesserit Prælatis facultatem remittendi nomine ipsius Dei obligationem, tam relate ad subditos, quam relate ad seipsos. Quod ex eo aperte confirmatur, quia si eodem modo requireret distinctionem personarum jurisdictio coactiva, ac jurisdictio voluntaria ad dispensandum, sequeretur, quod sicuti superior obligans sua lege subditos non comprehendit seipsum, excommunicans in universum omnes reos alicujus delicti, non excommunicat seipsum, quamvis talis delicti reum; ita dispensans in universum cum suis subditis in lege jejunii, nec comprehenderet seipsum, quod est falsum; Unde dictum illud, quod non possit solvere, qui non potest ligare, in eo sensu intelligendum est, quod non possit in universum legem tollere, qui non potest illa ligare; non vero quod non possit in aliquo casu speciali tollere aliquis a se obligationem legis per dispensationem, quamvis non possit seipsum obligare; cum de facto concedatur communiter, quod Prælatus dispensans in universum, verbi gratia, in lege jejunii, eximat etiam se a tali obligatione, quamvis non possit se ad id obligare directe vi legis.

IV. Hinc sequitur primo, quod vel possit Pontifex sibimet indulgentias directe largiri, ut diximus ex Henr., & Suar. disp. 5. num. 5.; vel si non possit, ex eo sit, ex D. Th. in 4. dist. 20. art. 1., quia nulla causa justa datur, ut sibi directe eas concedat; præsertim quia sicut non potest aliquis seipsum absolvere, ita nec decet, ut Indulgentias sibi largiatur, quæ habent pro debita pœna satisfacere, & debitum solvere.

V. Sequitur secundo ex Pal., quod si Prælatus inferior per sententiam contraxit irregularitatem, depositionem, aut aliam inhabilitatem, nec possit illam a se immediate, & directe tollere, quamvis id possit relate ad subditos. Ratio est, quia cum non possit eam tollere, nisi ex commissione Superioris, non est præsumendum, quod Superior velit eidem concedere, quod possit illam directe ab se tollere, quia frustra illam imponeret, & frustra esset talis coactio; Contra vero ex Sanch. lib. 8. disp. 3., si istæ pœnæ non per sententiam, sed ipso jure a Prælatis inferioribus incurrantur, possunt secummet dispensare, sicut cum subditis; quia tunc habent rationem legis, in qua possunt, ut diximus, secummet dispensare, non vero rationem sententiæ, a qua nemo

mo potest seipsum liberare.

VI. Quæritur secundo, an Superior loci possit cum peregrinis, forensibus, & vagis dispensare eo modo, ac cum subditis?

Respondeo, certum esse, quod Superior possit in lege sua dispensare cum omnibus iis, qui ea obligantur; obligatio enim talis legis pendet a sua voluntate. Relate autem ad dispensationem in voto, juramentis, & aliis legibus Superioris, certum etiam est, quod possit Superior loci cum vagis dispensare, sicut cum omnibus aliis suis subditis; quia Vagi nullibi domicilium habentes ratione habitationis subduntur Superiori loci, in quo resident, itaut possint ab eo omnia Sacramenta recipere; ut notat Less. cap. 40. num. 121., & Sanch. lib. 3. disp. 25.: Solum itaque dubium est de forensibus. Prima sententia Suar. lib. 6. de Voto cap. 11., Sylvest., Tabien., & aliorum docet, ad dispensationem obtinendam in legibus Superioris, votis, juramentis, irregularitatibus, & aliis similibus necessario requiri domicilium; unde forensis quousque non acquirat domicilium, seu habitet alicubi cum animo ibi permanendi perpetuo, (prout diximus quæst. 3. art. 3.) non potest in his dispensari. Ratio est, quia aliter forensis non censetur esse subditus Superioris loci, cum non censeatur esse illius Parochianus: quod autem superior cum solis subditis dispensare possit, est manifestum; tum quia dispensatio est actus jurisdictionis; tum etiam quia Sacra Congregatio Concilii apud Merol. num. 138. declaravit, forensem, qui in aliquo loco gerit officium Prætoris, Medici, vel Officialis, posse ab Ordinario loci absolvi in Sacramento Pœnitentiæ, non tamen dispensari; Unde videtur non sufficere quasi domicilium, sed requiri domicilium ad dispensationem.

Secunda sententia Sanch. lib. 3. disp. 23., Henr., Less. cap. 40. num. 121., & Suarii laudati aliter sentientis lib. 2. de diebus festis cap. 14. docet ad id requiri, & sufficere quasi domicilium, seu habitationem cum animo permanendi ibi pro majori parte anni. Quod hoc sufficiat, probant, tum quia durum videtur, quod Scholastici, & alii, qui in aliquo loco multis annis habitant, non possint ibi votorum, & aliorum casuum dispensationem obtinere; tum etiam quia ratione hujus quasi domicilii sortitur quilibet forum externum, itaut possit ibi conveniri de alibi gestis, ex cap. *Ex parte, de foro compet.*, ergo etiam sortitur forum in rebus spiritualibus, itaut possit dispensari; utrumque enim forum æque subjectionem, & jurisdictionem petit; Unde bene dici potest Parochianus alicujus loci, vel Ecclesiæ, qui ibi pro majori parte anni habitat, ut plures docent apud eundem Sanch.: Quod vero hoc quasi domicilium ad dispensationem requiratur, probant, tum ex fere communi Doctorum sententia; tum quia, ut diximus, si hoc requiritur ad acquirendum forum externum, ut possit aliquis conveniri de alibi gestis, requiritur etiam ad acquirendum forum internum, ut possit aliquis dispensari. Limitant tamen hoc, nisi necessitas aliud postulet; hac enim de causa videmus, quod passim Episcopi tempore Quadragesimæ indifferenter dispensant cum omnibus etiam peregrinis, ut vescantur cibis paschalibus, & ut diebus festis exercere possint opera servilia; præsumitur enim in his casibus, quod velit Pontifex, Episcopum posse etiam cum peregrinis dispensare.

Tertia demum sententia Basilii Pontii docet, Episcopum posse dispensare etiam cum peregrinis, quamvis quasi domicilium non habeant in eo loco; quia sicut

ficut tenentur, ut ipse putat, legibus loci tanquam subditi, ita gaudent privilegiis subditorum; habent enim sufficientem subjectionem ad utrumque ratione habitationis. Ad declarationes autem Congregationis Concilii factas approbante Gregor. XIII. respondet, ideo non posse Episcopum cum peregrinis dispensare, non quia deficit jurisdictio, sed quia regulariter deficit causa ad dispensandum; quod si daretur causa, quæ non solum sufficiat, ut dispensentur, sed etiam ut dispensentur ab Ordinario illius loci, tunc posset hic ex præsumpta voluntate proprii Ordinarii, aut Pontificis cum peregrinis dispensare, non secus ac cum subditis. Hæc sententia parum habet probabilitatis. Secunda est probabilior, & communior; Prima tamen videtur vera; & sequenda esset, si authentice constaret de declarationibus illis Congregationis Concilii factis consulto, & approbante Gregor. XIII., quæ videntur omnino requirere habitationem domiciliarem in eo, cum quo est dispensandum, ut possit talis jurisdictio cum illo exerceri.

VII. Quæritur tertio, An possit Metropolitanus, seu Archiepiscopus dispensare cum Episcopis suis suffraganeis, & cum subditis suffraganeorum?

Respondeo, & dico primo, posse Archiepiscopum cum Episcopis suffraganeis dispensare. Ita Avil., Sanch. lib. 4. cap. 38., Henr. Ratio est, quia habet in illos jurisdictionem ordinariam, ut constat, tum ex cap. *Suffraganeis*, *De electione*; tum quia potest illis præcipere, &, si negligentes sint, ad officium compellere, ex cap. *Solicitudinem*, *De Appellatione*. Quare si Episcopi subduntur illi in odiosis, a fortiori in favorabilibus; Et confirmatur, quia potest Episcopus dispensare in votis, juramentis, & aliis cum Prælatis Religionum, quamvis isti exempti sint a jurisdictione ipsius, ut dicemus quæsito sequenti; ergo a fortiori Archiepiscopus id potest cum Episcopus suffraganeis, qui ab ipsius jurisdictione non sunt exempti. Neque obstat, quod talis potestas dispensandi in votis non sit necessaria; eo quod habeatur ab ipsis Episcopis, qui possunt secummet dispensare. Nam sicut talis potestas dispensandi cum Episcopis est in Pontifice, etiamsi Episcopi habentes hanc potestatem possint secummet dispensare, ita erit pariter in Archiepiscopo.

Dico secundo: Archiepiscopus non potest dispensare cum subditis Episcoporum suffraganeorum, nisi in casibus a jure concessis. Ita communiter cum Rodriq. apud Merol. num. 141.; Ratio est, tum quia Archiepiscopus non habet ordinariam jurisdictionem, & curam nisi Diœcesis propriæ, & solum est judex in causis Diœcesis suffraganeæ per appellationem ad eum deductis, ex cap. 1. *De Officio legati*. Casus autem in jure hac in re concessi sunt: Primo, si ad Archiepiscopum causa devolvatur, eo quod nolit Episcopus dispensationem debitam suo subdito concedere: Secundo, quando habet quidem Episcopus justam causam dispensandi cum subdito, sed non vult dispensare, quia non tenetur; quamvis non possit tunc appellari ad Archiepiscopum, cum non detur locus appellationi, quando non committitur injustitia, & gravamen; potest tamen implorari officium Metropolitani, ut ex officio, & misericordia ipse dispenset, aut faciat, ut dispenset Episcopus. Ita Sanch. lib. 3. de Matrim. disp. 10., Avil., Henr. contra Pal. §. 3. n. 2. Tertius casus ex Henr., Avil. 2. part. cap. 7. disp. 1. dub. 10., & aliis apud Merol. num. 142., quod possit Archiepiscopus dispensare, quando visitat Diœceses suffraganeorum; quia tunc censentur sub-

subditi, cum possit illorum confessiones audire, ex cap. fin. *De Censib.* in 6. Sed communius cum Sanch. lib. 4. Sum. cap. 38. Pal., & aliis id negant, quia cum solum in jure concedatur Archiepiscopo, quod possit suffraganeorum subditorum confessiones audire in actu visitationis, nec fiat mentio, quod possit dispensare, & potestas dispensandi non sit necessario conjuncta cum potestate absolvendi, non bene infertur, quod possit in actu visitationis dispensare.

VIII. Quæritur ultimo, An possint Episcopi dispensare cum Regularibus exemptis suæ Diœcesis eodem modo, ac cum aliis subditis?

Respondeo, certum esse, quod sine Superiorum suorum licentia non possint Regulares exempti valide ab Episcopo dispensari; cum non sint subditi, & dispensatio sit actus jurisdictionis. An autem possint de licentia suorum Superiorum, veluti cedentium beneficio, & privilegio exemptionis? Negant Suar. tom. 2. de Relig. lib. 6. de Voto cap. 11., Ledesm., & alii apud Avil. loc. cit. dub. 6. quia non potest Prælatus regularis subjicere Episcopo Religiosum exemptum a Pontifice; Præsertim quia hoc privilegium exemptionis non est personale, sed totius Religionis; Unde non potest privata persona illi cedere: Sicut non potest Clericus renunciare privilegio Clericatus, & consentire in judicem laicum, ex cap. *Si diligenti*, *De foro competenti*.

Affirmant tamen probabilius Henr., Sanch. lib. 4. cap. 39., & ipse Suar. disp. 41. sect. 2. de Censuris, & disp. 30. sect. 2. de Pœnitentia; quia beneficium exemptionis datur Religiosis, ut quietius Deo serviant, & non perturbentur ab Episcopis; Unde in his, quæ quietem, & favorem Religionis concernunt, non debent esse pejoris conditionis, quam alii ejusdem Diœcesis non exempti; quia privilegium in tali casu contra ejus finem operaretur: Quare in his casibus favorabilibus censetur tota Religio per Epikejam consentire. Et hæc est disparitas, quare non possit Clericus, & Religiosus renunciare privilegio exemptionis in jurisdictione contentiosa; possit tamen Religiosus cedere privilegio exemptionis in jurisdictione ista voluntaria; In illo enim casu resultaret odium, in quod non censetur status Clericalis, vel tota Religio consentire; Contra in secundo casu habetur tantum favor, & ideo censetur tota Religio cedere privilegio exemptionis. Addunt Sanch., & Molin., id verum esse etiam vel quando Prælatus Religionis est absens, aut excommunicatus vitandus, vel quando injuste negaret Religioso subdito dispensationem; Posset enim hic in tali casu dispensari ab Episcopo; quia per Epikejam non est præsumendum, voluntatem Pontificis, & totius Religionis esse, quod Episcopus non possit in eo casu dispensare, & cogatur Religiosus vagari, & accedere ad Sedem Apostolicam ad impetrandam dispensationem.

Demum aliqua notanda sunt: Primum est, quod sicut probabilius potest Religiosus de licentia sui Prælati dispensari ab Episcopo, ita potest ipse Prælatus regularis immediate se subjicere Episcopo, ut dispensetur; quia potest uti licentiis, quas ipse subditis concedere potest, ut supra diximus. Secundum est, quod si Religiosus non possit dispensari a Prælato immediato, sed solum a suo Provinciali, vel Generali, non satis sit licentia Prælati immediati, ut possit Religiosus ab Episcopo dispensari; quia, ut notat Sanch., cum habeatur in tali casu remedium intra Religionem, non est præsumendum, quod velit Religio consentire, ut extra illam remedium petatur; Hoc enim noceret de-

bitæ subordinationi subditorum, & frustranea esset reservatio casuum facta superiori Prælato, si posset Religiosus de licentia Superioris immediati adire Episcopum, ut absolvatur. Bene tamen hoc limitat Basil., & Pal., nisi necessitas urgeat impetrandi dispensationem, & Superior Prælatus facile adiri non possit. Tertio notandum, quod quando Prælatus regularis potest ipse dispensare cum suo subdito, manifestum sit, quod possit tunc illum subjicere Episcopo, aut alteri, ut cum eo dispenset; quia tunc Episcopus tanquam Delegatus ab ipso Superiore, & ipsius vices gerens dispensaret: Quare si nullus Prælatus Religionis posset subditum absolvere; aut si posset Superior mediatus, sed necessitas urgeret, & non posset facile adiri; aut si injuste negaretur dispensatio a Superiore, tunc habet locum sententia ista Sanch., quod præsumatur Religio privilegio exemptionis cedere, unde possit subditus de licentia Prælati ab Episcopo dispensari, vel absolvi, ut notat Pal. §. 4. num. 6. Demum notandum, in compendio Privilegiorum Mendicantium apud Sanch. loc. cit. haberi, quod possint universim Religiosi ex suorum Prælatorum licentia Episcopum adire pro dispensatione obtinenda.

ARTICULUS IV.

De Causa ad dispensandum requisita.

I. Ad valide dispensandum in lege propria non requiritur causa; Requiritur tamen probabilius causa, ut valeat dispensatio data ab eo, cui Legislator tribuit facultatem dispensandi.

II. Ut licite tamen dispensatio concedatur, quænam causa requiritur?

III. Num, & quando mortaliter peccet Legislator dispensando in propria lege sine causa proportionata?

IV. Qualiter peccet subditus petendo a Superiore dispensationem, quæ sine justa causa detur?

V. Num peccet, qui utitur dispensatione valide quidem, sed illicite sibi data?

VI. In dubio de sufficientia causæ ad dispensandum potest subditus judicio Superioris se remittere, & licite uti dispensatione.

VII. Pro foro tamen externo constare debet de sufficientia causæ.

VIII. In jure communi vetatur Episcopis, ne sine justa causa in suis legibus dispensent; sed non eatenus talis dispensatio est invalida.

IX. Invalide dispensat Pontifex sine justa causa in jure Divino, ac naturali.

X. Num sit invalida dispensatio in lege Superioris, si dispensanti non innotescat justa causa, quæ tamen revera adest?

XI. Quid si viceversa causa justa absit, & Superior dispensans bona fide supponat illam adesse?

XII. Quænam censenda sit legitima causa ad dispensandum?

XIII. Num teneatur Superior data justa causa dispensationem concedere?

XIV. An possit dispensans in lege Superioris onus aliquod imponere dispensato?

XV. Qui potest in voto dispensare, potest etiam illud commutare; At qui potest in lege Superioris dispensare, non eatenus potest illam commutare.

XVI. Episcopus dispensans in irregularitate quomodo possit aliquando mulctam imponere.

XVII. Num requiratur gravior causa ad dispensandum in voto, quam in lege Superioris?

I. In-

I. INquirenda hic causa requisita tum ad valide, tum ad licite dispensandum, & quidem tum in lege propria, tum in lege Superioris; Sicut etiam num Superior supposita justa causa ad dispensandum, ad id teneatur; Et an possit aliquid imponere dispensando?

Quæritur itaque primo; Utrum requiratur causa, ut Legislator valide, aut licite possit in propria lege dispensare?

Respondeo, & dico primo, ad valide dispensandum in propria lege nullam causam requiri, quia ab ejus voluntate unice pendet obligatio; ut docent communiter contra nonnullos apud Merol. num. 237. Et idem dicendum de successore Legislatoris in eadem dignitate, & de Superiore Legislatoris: Sicut enim valet absolutio ab excommunicatione data ab istis sine causa, ita dispensatio. Utrum autem valeat dispensatio sine causa data ab eo, cui Legislator dedit facultatem dispensandi? Affirmat Sà, si Legislator det alicui plenam potestatem dispensandi, ut dat Papa Legato, seu Nuncio Apostolico; Sed communiter cum Sanch. lib. 8. disp. 17. negant; quia quamvis id possit facere Legislator, tamen non est credibile, quod de facto det ulli facultatem dispensandi, itaut valeat dispensatio data sine causa; quia non potest licite sic concedere facultatem dispensandi.

II. Dico secundo, ad licite dispensandum requiritur causa proportionata materiæ; quia Legislator sicut in impositione legis, ita in dispensatione tenetur bono communi prospicere. Docent etiam id communiter contra Angel., Armil., Sylvest., & alios apud Merol. num. 381. Neque obstat, quod aliquando petantur a Pontifice dispensationes in gradibus prohibitis nulla assignata causa; Nam tunc pro causa concessionis succedit copiosa eleemosyna donata a dispensato in sumptus publicos eroganda. Neque dicas, quod data justa causa ad dispensandum non requiratur auctoritas Superioris; quia justa sufficiens est ad excusandum ab obligatione legis humanæ; ergo Superior potest licite etiam sine causa dispensare. Nam tunc sine dispensatione quilibet excusatur ab obligatione legis humanæ, quando causa est per se certo sufficiens ad excusandum; ut qui febri laborat, non indiget, ut dispensetur in jejunio; At aliquando causa non est sufficiens ad excusandum, sed est sufficiens ad dispensationem licite concedendam; cum ad hoc non requiratur causa tam rigorosa, quam ad illud: Unde infirmitas gravior requiritur, ut aliquis excusetur a jejunio, quam ut possit dispensari; Et copiosa eleemosyna data in sumptus publicos satis est, ut possit licite Pontifex sine exceptione personarum dispensare cum aliquo in gradibus prohibitis; quæ tamen causa non satis est, ut a tali lege quilibet eximatur. Sic labor improbus, qui fieret ab aliquo quibusdam diebus anni, potest esse sufficiens causa, ut toto anno dispensetur a Pontifice in jejuniis, in horis Canonicis; quamvis eadem causa solum satis sit ad eximendum illum pro tempore impotentiæ.

III. Dubium est primo, an peccet mortaliter Legislator dispensans in lege sua sine justa causa? Suar. lib. 6. de Legibus c. 18., Valent., Rodriq., & alii apud Pal. docent, ex genere suo esse mortale, nisi levitas materiæ excuset: Verbi gratia, peccat mortaliter Pontifex dispensando sine causa cum Sacerdote, ne recitet officium, ne jejunet in Quadragesima. Ratio est, quia peccat contra justitiam distributivam; nam hoc est proprie acceptio personarum, quæ opponitur justitiæ distributivæ, ex D. Th. 2. 2. quæst. 63., & ex genere suo est mortale. Sed commu-

nius cum Sanch. lib. 8. disp. 18., Sal., Laym., Pal., & Merol. num. 293. docent esse veniale, si absit scandalum, aut damnum notabile aliorum; Sicut diximus veniale esse, si Legislator sine causa nolit suam legem observare, ad quam tenetur vi directiva ex lege universali. Ratio est, quia non videtur gravis deformitas, quod pars non conformetur toti. Ad rationem in contrarium respondet Sal., non omne peccatum contra justitiam distributivam esse mortale, nisi adsit materia gravis: Sicut quamvis peccatum furti ex genere suo sit mortale, tamen non omne peccatum furti est mortale, nisi sit materia gravis: Etenim ex genere suo aliquod peccatum esse mortale solum importat, quod ut plurimum sit mortale, nisi excuset parvitas materiæ, aut indeliberatio, &c.; in casu autem nostro videtur esse materia levis contra justitiam distributivam eximere aliquem sine causa a legis obligatione, quando hoc nec trahit scandalum, nec damnum aliorum; quia injuria hæc inæqualitatis non censetur gravis; Sicut intervenit injuria gravis inæqualitatis in distributione officiorum, & Dignitatum; quia tribui hæc minus digno cedit in grave damnum digniorum, & Reipublicæ.

IV. Hinc sequitur, quod subditus petens a Superiore dispensationem in lege ipsius Superioris, sine justa causa, peccet quidem, quia petit rem intrinsece malam, quam non potest Superior ponere sine peccato; Sed juxta primam sententiam peccat mortaliter, quia petit rem, quam Superior sine mortali ponere non potest; Juxta secundam vero sententiam peccat tantum venialiter, quia Superior juxta secundam sententiam peccat tantum venialiter sic dispensando.

V. Dubium est secundo, an peccet, qui utitur dispensatione facta valide a Legislatore in lege sua, sed illicite, quia sine causa? Ledesm. apud Merol. num. 297. putat peccare mortaliter, ut docet de Legislatore concedente dispensationem. Verum communius, & probabilius docent cum Sanch., Valent., Cordub., peccare solum venialiter propter deformitatem, quam secum fert, quod pars sine causa difformetur a toto; ut diximus de Legislatore transgrediente legem suam. Suar. tamen lib. 6. cap. 19., Sal., Azor. putant, probabilius esse, quod ne venialiter quidem peccet; quia nulla est obligatio, ne valide dispensatus difformetur ab aliis in legis observatione; Solum itaque putant, peccatum committi a dante, vel petente dispensationem sine causa, non ab utente illa: Et Legislator transgrediens legem suam peccat, quia secummet tunc veluti dispensat, atque adeo sine causa vulnerat legem suam, quod lege naturali illi prohibetur, non præcise quia utitur dispensatione sine causa sibi data; Quamvis Cajet., & alii apud Bonac. quæst. 2. punct. 3. num. 6. contra Suar. putent, præciso scandalo non peccare ne venialiter quidem Legislatorem, si secum sine justa causa dispenset; quia lege naturali tantum tenetur servare suam legem, nisi secum dispenset; non vero tenetur non dispensare secummet, præciso scandalo: Quando vero quis uteretur dispensatione invalide data, puta dispensatione voti data sine justa causa a Pontifice, procul dubio peccaret mortaliter, quia dispensatio invalida non eximit dispensatum a lege, sicut eximit dispensatio valida, quamvis illicite data.

VI. Demum qui dubitat, an subsit justa causa ad dispensandum, petitque dispensationem remittendo Superiori judicium de sufficientia causæ, potest licite uti dispensatione; quia præsumendum est, quod Superior judicaverit, causam esse sufficientem, &

quod

quod non peccaverit dispensationem concedendo.

VII. Dubium tamen est tertio, An præsumatur semper sufficiens causa in Superiore dispensante, quando de causa non constat? Et sane si motu proprio in lege propria dispenset Legislator, præsumi debet justa causa; quia Princeps præsumitur justitia plenus: Si vero dispenset in lege Superioris, tunc causa non præsumitur, sed probari debet; quia si dispensat ad instantiam, censetur dispensatio extorta propter importunitatem, juxta Bartol. in *leg.* 1., *Cod. De petit. bon.*; Si vero citra instantiam dispensat in lege Superioris, cum id absque causa fieri nequeat, opus est de causa constare. Notant tamen Sanch., & Armil., Suar. apud Merol. num. 266., id intelligendum esse pro foro externo; Nam pro foro conscientiæ præsumi semper debet causa sufficiens, quando non constat oppositum; quia non est subditi facta Prælatorum discutere.

VIII. Dubium est quarto, An sicut dispensatio Superioris, verbi gratia Pontificis, facta sine justa causa in propriis legibus est valida, ita etiam sit valida dispensatio facta ab Inferiore, puta ab Episcopo, in legibus suis sine justa causa?

Respondeo, aliquos cum Innoc. negare apud Merol. num. 250., quia talis dispensatio est contra jus commune in cap. *Cum omnis*, *De constitution.*; dispensatio autem Inferioris in jure communi facta sine causa est invalida. Sed communiter affirmant; quia eadem est ratio de Superiore, ac de Inferiore Legislatore relate ad leges suas. Ad rationem in contrarium respondetur, prohiberi quidem in jure communi, quod fiat ab inferiore Legislatore, verbi gratia ab Episcopo, dispensatio in suis legibus sine causa, & ideo talis dispensatio est illicita, utpote contra talem prohibitionem; at non per hoc est invalida; quia dispensando Episcopus in suis legibus contra prohibitionem juris communis, non dispensat in jure communi, sed violat jus commune dispensando valide in legibus suis: Sicut diximus, quod possit valide Episcopus dispensare in propriis legibus, quamvis juraverit se non dispensaturum; quia dispensando violat juramentum, & peccat, non vero dispensat in juramento; ut communiter docent contra Armil., Tabien., Azor. apud Merol. num. 255.

Hinc sequitur, dispensationem Episcopi, vel Archiepiscopi factam sine causa in legibus Synodi Diœcesanæ esse validam; quia, ut diximus cum communi contra Medin., & Rodriq., Episcopus non est inferior synodo ista, nec se habet ad illam instar Decani ad Capitulum Ecclesiæ Cathedralis, sed ut Legislator adhibens Parochos ut Consiliarios, non ut Legislatores; Contra vero Archiepiscopus est inferior Concilio Provinciali, seu Nationali; cum ab Archiepiscopo ad tale Concilium detur appellatio, ut communiter docent cum Glos. in cap. *A collatione*, *De appellat. in* 6. (Quicquid sit, an incurrat censuras in eo latas, cum videatur eximi in cap. *Grave*, *De prabendis*, apud Merol. num. 263.) & ideo dispensatio facta sine causa ab Archiepiscopo, necnon ab aliis Episcopis suffraganeis in legibus Concilii Provincialis est invalida.

IX. Quæritur secundo, Utrum requiratur causa, ut possit inferior in lege Superioris valide dispensare?

Respondeo cum communi affirmative; quia non censetur Superior concedere inferiori potestatem, nisi ad dispensandum rationabiliter: Quare sicut OEconomus dissipans, & alienans bona Domini, contra ipsius voluntatem, non transfert dominium, quia cum non sit dominus, sed administrator,

tor, debet bona illa administrare juxta præsumptam voluntatem domini; ita in casu nostro Inferior si sine causa dispensat in lege Superioris, invalide dispensat, quia veluti dissipat bona domini contra ejus voluntatem; cum non possit iis uti, nisi ex præsumpta voluntate Superiotis.

Hinc sequitur, invalide Pontificem dispensare sine causa in jure Divino, aut naturali, videlicet in voto, juramento, residentia Pastorum, &c.; invalide etiam Episcopus, & Archiepiscopus dispensant in lege Concilii Provincialis, & a fortiori in lege Pontificis sine causa: Unde nisi excuset parvitas materiæ, mortaliter peccat tam concedens, quam petens talem dispensationem, quam ea utens, ut communiter docent Doctores. Putat Sanch. lib. 8. disp. 17. num. 6., non peccare dispensantem in lege Superioris non examinando causæ sufficientiam, quando illi committitur, ut dispenset cum determinatis personis, nulla mentione facta cognitionis causæ dispensandi; quia tunc Commissarius est merus executor, & præsumere debet, quod committens causam dispensationis examinaverit. Sed Pal., & Merol. num. 205. id negant; quia quamvis non fiat mentio cognitionis causæ, non per hoc omitti potest; quia a jure ipso naturali monetur dispensans ad examinandum causam dispensationis; Unde non debet a delegante moneri.

X. Dubium est primo, Utrum valida sit dispensatio facta in lege Superioris, non præcognita causa a dispensante, quæ tamen revera aderat?

Negant Azor., & Navar. apud Merol. num. 210., tum quia sic dispensans excedit limites suæ commissionis; præsumitur enim, & aliquando expresse est commissa facultas dispensandi, præmissa cognitione causæ, prout jure naturali dispensans est obligatus; Tum etiam quia in Trident. sess. 24. cap. 18. dicitur, dispensationem factam, non cognita causa, surreptitiam censeri. Sed communius affirmant in foro conscientiæ validam esse cum Sanch. lib. 8. disp. 17., Sal. disput. 20. sect. 9.; tum quia sicut valet lex imposita absque cognitione causæ, si revera intercedat causa boni communis; ita valet hujusmodi dispensatio; Tum pariter quia in Cap. *Nihil*, *De elect.* dicitur, Electus sine causæ examine esse ejiciendus, cum est indignus; unde a contrario sensu infertur, quod si sit dignus, non debet ejici. Quare ad rationes in contrarium respondetur, præsumendum quidem esse, quod sit commissa facultas dispensandi cognita causa, & sæpe expresse id imponitur; sed ut rite, & recte, non ut valide fiat dispensatio. Immo aliquando licite fit non præmisso examine causæ, quando scilicet causa vel constat ipsi dispensanti, vel est notoria; quia in notoriis non exigitur ordo juris, nec opus est examine, ex Cap. *Manifesta* 2., *quæst.* 1. Quare Trident. loc. cit. intelligendum est quoad præsumptionem fori externi; dicit enim, surreptitiam censeri, non esse.

XI. Dubium est secundo, An econtra valida sit dispensatio facta in lege Superioris, quando dispensans bona fide judicavit causam esse sufficientem, cum revera non sit talis?

Affirmant communius cum Azor., Vasq., Molin., Sà, Rebel. Sanch. loc. cit., & aliis apud Bonac., quia non est credibile aliam esse Pontificis intentionem circa leges suas, dum permittit inferiori, ut dispenset; recta enim Ecclesiæ gubernatio postulat, ut scrupulis obvietur; nec oportet passim infringere gesta bona fide a Prælatis. Unde Azor. lib. 7. cap. 29. quæst. 6. docet, quod si Prælatus dispenset bona fide cum aliquo in lege

jeju-

jejunii, putans causam esse justam, talis dispensatio prosit, quia bona fide facta: Et idem docent aliqui de dispensatione facta in voto, & in jure Divino cum Reginald. lib. 31. num. 195.; quia inter homines gesta, vel dispensata ab Oeconomo bona fide valida sunt, nec dominus aliud requirit a suo œconomo, quam ut bona fide procedat; Similiter nec aliud Deus requirit a Pontifice dispensante in votis. Sal. tamen disp. 20. sect. 4, Navar., Bonac. num. 8., Pont., & alii arbitrantur oppositum; Docent enim non esse tutum in conscientia, qui tali dispensatione utitur, quando illi constat, causam non impulsivam, sed finalem, seu motivam fuisse insufficientem, etiamsi bona fide dispensationem petierit; quia sicut bona fides petentis non facit validam dispensationem factam in lege superioris a Prælato non judicante dari causam sufficientem, ut diximus, ita nec facit validam dispensationem bona fides concedentis, quando dispensatus advertit, causam non esse sufficientem, & ex errore concessam esse dispensationem. Et ratio a priori est, quia in dispensatione semper præsumendum subintelligi clausulam illam, *Si causa subsistat*; quia non præsumitur delinquere, qui dispensat; delinqueret autem, qui vellet dispensare, etiamsi causa non subsistat. Neque obstat, validam esse alienationem bonorum Ecclesiæ factam a Prælato bona fide putante dari sufficientem causam, quæ revera non datur; ut docent communiter cum Molin., & Bonac. De Contractibus disp. 3. quæst. 8. punct. 4, Nam ex hoc, quod Ecclesia noluerit irritare contractum in proposito casu ad vitandas lites pro foro externo, ut docent communiter Doctores, & ipsa experientia, non inde sequitur, quod non sit irrita in foro conscientiæ similis dispensatio, ad quam licite concedendam justa causa requiritur: Nam exceptio, seu dispositio specialis in uno casu non est ad alium trahenda, ex leg. *Jus irregular. ff. De legib.*; Nec obstat ratio in contrarium adducta a Sanch., quia bona gubernatio Ecclesiæ non postulat, ut sint valida, quæ sine causa sufficienti bona fide peracta sunt, sed quod non peccet, qui tali dispensatione utitur, donec constiterit de causæ insufficientia. Equidem huic sententiæ subscribo; censeo tamen primam sententiam communiorem esse valde probabilem; Satis enim videtur, ut bona fide petita sit, & concessa dispensatio, ut censeatur velle Superior illam concedere, etiamsi constiterit, causam non esse sufficientem; sicut valida sunt inter homines dispensata ab Oeconomo bona fide, & possunt ea bona retinere, etiamsi deinde constet, causam non esse sufficientem.

XII. Dubium est tertio, quænam censeatur legitima causa ad dispensandum?

Respondeo cum communi, prudentis arbitrio definiendum, spectata præsertim qualitate personæ, ex qua sæpe oritur sufficiens causa dispensationis; quia ad bonum publicum spectat personas excellentes gratas habere, ex D. Th. 2. 2. quæst. 63. art. 2. ad 2., & Trident. sess. 24. cap. 5.: Spectari etiam debet necessitas, utilitas dispensationis, pietas. Semper tamen dispensatio cedere debet in bonum publicum, cum sit actus auctoritatis publicæ, & jurisdictionis communis; Cedit tamen in bonum publicum, si dispensetur, ut necessitatibus singulorum subveniatur; Verbi gratia, si ob inopiam, & paupertatem dispensetur cum aliquo in impedimento consanguinitatis; Vel ob periculum incontinentiæ in voto Castratis; Vel si ad vitandum majus malum dispensetur in aliqua lege; hoc enim mediate confert

fert ad bonum publicum.

XIII. Quæritur tertio; an stante legitima, & justa causa dispensationis teneatur Superior dispensationem concedere petenti?

Respondeo, Armil., & alios apud Sanch. lib. 3. de Matrim. disput. 10. docere, quod teneatur, & peccet, si neget sine justa causa; quorum sententiam probabilem putat ipse Sanch., & Pal. punct. 8. num. 8.

Ratio est, quia si data legitima causa Superior cum uno subdito dispenset, & non cum alio, est acceptor personarum: Prælatus enim ex justitia distributiva tenetur pro merito causæ beneficium suæ potestatis distribuere subditis; cum in bonum subditorum habeat jurisdictionem. Suar. tamen lib. 6. cap. 18., Sal., Sanch., Rodriq., Pal. probabilius negant teneri, quando dispensatio non conducit graviter ad bonum publicum, aut privatum alicujus: Sicut enim non tenetur Legislator legem ferre data justa causa, nisi quando non potest alia via bono publico prospicere, ita nec sempert tenetur dispensationem concedere; aliter quicquid posset facere Superior, ex necessitate faceret, contra legem *Quicquid* 40. *ff. De judiciis*: Et in cap. *Didici* 1. *quæst.* 7. dicitur dispensatio esse gratia; ut sciatur, eam non esse debitam. In aliquibus tamen casibus dispensatio est debita; Primo quando jus præcipit, ut existente tali causa dispensetur a Prælato; ut in Cap. *Domino Sancto*, *dist.* 50. Sicut etiam in dispensationibus Sacræ Pœnitentiariæ præcipitur discreto Confessario, ut dispenset, si preces veritate nitantur. Secundo si subditus graviter ea indigeat ad vitandum grave damnum vel spirituale, vel temporale; tenetur enim tunc Prælatus illam concedere; ex charitate quidem ad vitandum damnum temporale; ex officio tamen ad vitandum damnum spirituale subditi, atque adeo ex justitia. Tertio, si sit necessaria ad vitandum scandalum, vel ad commune bonum.

Ex his apparet, quid dicendum in delegatis, An scilicet teneantur dispensationem concedere petentibus ex causa? Sanch. lib. 4. cap. 54. loquens de voto dicit, quod habens privilegium dispensandi in sui favorem (ut habent Regulares) non tenetur uti hoc privilegio; secus tamen si privilegium concessum sit in favorem pœnitentis, Pal. vero punct. 8. putat, quod si Confessarius acceptavit electionem factam a pœnitente, ut ab eo dispensetur, si cognoverit causam esse justam, non possit deinde dispensationem negare justa existente causa, etiamsi privilegium dispensandi habeat confessarius in sui favorem; Ratio est, quia ratione acceptatæ electionis ad id tenetur ex justitia; Secus vero si electionem non acceptet.

XIV. Quæritur quarto, An quando inferior dispensat in lege superioris de licentia illius vel expressa, vel præsumpta, possit dispensato imponere aliquod onus, verbi gratia, quod recitet coronam, vel faciat eleemosynam?

Respondeo, Azor., Navar., Suar. lib. 6. cap. 16. affirmare dicendo, quod possit Episcopus imponere, verbi gratia, recitationem coronæ illi, cum quo dispensat in lege jejunii, vel observationis festorum. Ratio est, quia cui licet, quod plus est, licet, quod minus est, ex Reg. *Cui licet*, *De reg. juris in* 6., plus est autem dispensare, quam commutare; quare qui potest in lege dispensare, potest a fortiori commutare, & sic alia onera imponere. Monet tamen Suar., imponendum esse onus proportionatum dispensationi; Verbi gratia, si dispensetur alicui in interstitiis, in denunciationibus ante matrimonium, in con-

concessione dimissoriarum, ut possit ab alio Episcopo ordinari, &c. non est onus proportionatum, quod solvat pecuniam, etiamsi per modum eleemosynæ; quia hoc redoleret simoniam; sed esset proportionatum, quod aliquo tempore, verbi gratia, inserviat Ecclesiæ, aut aliud pium onus exerceat. Communius tamen cum Sanch. lib. 8. disp. 14., Filliuc., Bonac., Merol. num. 217. negant id posse fieri; quia facultas data ad dispensandum in lege Superioris non includit facultatem ad commutandam unam materiam legis in aliam; quia per dispensationem tollitur obligatio simpliciter, per commutationem tollitur una, & imponitur altera obligatio, quod nonnisi a Legislatore supremo potest fieri; quia hic solus potest legem suam in aliam commutare, & sic dispensare, imponendo aliquod onus, ex cap. *Licet*, *De Fer.* Quando tamen dispensatio non est debita, cum non teneatur tunc Superior legem suam relaxare, poterit pro illius obligatione aliam materiam subrogare; si vero dispensatio sit debita, non potest imponere ullum onus, ut patet; quia pro actione debita nullum onus imponi potest.

XV. Hic autem notandum, quod qui potest dispensare in voto, possit etiam onus imponere in dispensatione, atque adeo illud commutare, ut dicemus in loco cum Less. contra Azor.. Contra vero non omnis, qui potest dispensare in lege, potest illam commutare; Nam commutare in lege est plus, quam dispensare, commutare vero in voto est minus, quam dispensare, & hoc illud includit. Et disparitas est, quia quamvis commutans votum non possit ipse absolute novam voti obligationem imponere; at potest is, cui votum commutatur, acceptando commutationem, obligare se vinculo voti ad hanc aliam materiam: Contra vero non potest ullatenus nec Prælatus non supremus, nec subditus commutare obligationem legis Superioris in aliam. Quod etiam patet a posteriori, quia potest vovens commutare sibi votum in melius, non potest autem commutare opus lege impositum in aliquid melius, verbi gratia jejunium in peregrinationem; cum non possit sibi novam legis obligationem imponere; Et sic respondetur ad rationem in contrarium.

XVI. Nec obstat, quod passim judices Ecclesiastici dispensantes in irregularitate, vel alia lege Pontificis in casu sibi permisso imponunt aliquam mulctam pecuniariam per modum cujusdam commutationis. Nam id faciunt innixi opinioni probabili oppositæ, putantes, quod Pontifex dando facultatem dispensandi det facultatem vel dispensandi integre, vel cum aliqua commutatione admixta. Præterquamquod quando Episcopus dispensat in irregularitate ex delicto, potest imponere onus non per modum commutationis, sed in pœnam delicti.

XVII. Quæritur quinto, an gravior causa requiratur ad dispensandum in lege humana, quam in votis, vel juramentis? Verbi gratia, si quis voveat jejunare uno die, & detur lex Ecclesiastica jejunandi, utra est major obligatio requirens graviorem causam ad dispensationem?

Respondeo, aliquos cum Navar. in Sum. cap. 12. num. 57., & Alberico apud Merol. num. 309. putare, obligationem voti esse graviorem obligatione legis humanæ, quia omnia quæ possunt præcipi, possunt voveri, non econtra; cum castitas non possit præcipi, sed possit voveri, ex *Cap. Integritas* 32. *quæst.* 1., Sanch. vero putat lib. 1. cap. 14. num. 8., legem esse magis obligatoriam, quam votum; quia major potestas, & voluntas superior videtur magis obligare, quam in-

inferior potestas, & voluntas; Votum autem obligat ex voluntate propria, lex ex voluntate superioris, & ideo lex magis obligat, quam votum; Unde communiter gravior requiritur causa ad dispensandum in lege, quam in voto. Suar. tamen mediam viam probabilius init tom. 2. de relig. lib. 4. de voto cap. 3. dicendo, quod si materia legis humanæ non spectet ad virtutem religionis, lex minus obliget, quam votum. Ratio est, quia gravius peccat, qui transgreditur votum jejunandi, quam qui transgreditur legem jejunii; siquidem iste peccat tantum contra temperantiam, & obedientiam, ille vero contra virtutem Religionis, quæ est virtus altior, & ideo gravius obligans. Si vero materia legis humanæ spectat ad eandem virtutem Religionis, ut est lex de audiendo Sacro, de communicando, de recitandis horis, tunc gravior est obligatio, ubi materia est gravior: Verbi gratia, quia lex de Eucharistia suscipienda est materia gravissima, gravius obligat, quam votum audiendi Sacrum, vel jejunandi: etenim quamvis uterque peccet contra Religionem, & qui transgreditur legem communionis, & qui violat votum audiendi Sacrum, aut jejunandi; at quia lex illa præcipit aliquid gravius, obligatio est gravior: Contra vero si lex obliget ad recitandam coronam, & votum sit de jejunio in pane, & aqua, obligatio voti est gravior ratione materiæ, quamvis peccet contra Religionem, tam qui transgreditur istam legem, quam qui violat illud votum. Si vero circa eandem materiam spectantem virtutem Religionis datur & lex, & votum, verbi gratia, de audienda missa, Suar. putat, incertum esse, utra sit major obligatio, legis, an voti? Sed probabilius est, quod docent Sanch. loc. cit., & Filliuc. quæst. moral. tract. 26. cap. 3. num. 78., majorem esse obligationem legis, propter rationem adductam; quia scilicet cæteris paribus est obligatio orta a potestate, & voluntate superiore: Unde qui tenetur die Veneris, verbi gratia, jejunare ex voto, & die Saturni ex præcepto, & alterutrum tantum jejunium potest ponere, debet omittere jejunium ex voto, & ponere jejunium præceptum. Ad rationem in contrarium adductam ex Alberico, quod scilicet materia quælibet præcepti possit esse materia voti, & non e converso, Respondetur, hinc solum inferri, quod obligatio voti sit major extensive, quatenus ad plura extendi possit, quia magis voluntarie suscipitur.

ARTICULUS V.

Quibus de causis obtenta dispensatio sit invalida?

I. Dispensatio est nulla, donec dispensatio innotescat, & acceptetur.

II. Multis de causis potest in dispensante deficere voluntas dispensandi.

III. Ratihabitio de præsenti signis externis manifestata sufficit ad dispensationis concessionem.

IV. Ratihabitio de futuro, quæ sufficit ad licentiam concedendam, non sufficit ad concedendam dispensationem.

V. Quibus signis censetur Superior tacite dispensare?

VI. Prælati taciturnitas sæpe est signum permissionis, non dispensationis.

VII. Num dispensationes metu extorta sint validæ?

VIII. Dispensatio extorta per dolum circa causam finalem est invalida: Secus vero si dolus sit circa causam impulsivam; In dubio præsumendum, quod causa fuerit impulsiva.

IX. Rescriptum gratia surreptitium est

est irritum; Rescriptum vero justitia est irritandum.

X. Dispensatio est irrita, etiamsi bona fide dispensans erret circa causam finalem.

XI. Quid debeat in petitione exprimi, ne dispensatio sit surreptitia?

XII. Quænam jure, aut consuetudine universim exprimenda sunt?

XIII. Quando dispensatio est irrita, si altera tantum ex causis expositis sit falsa?

XIV. Num dispensatio sit partialiter valida, quando partialiter est surreptitia?

I. Dispensatio est invalida, tam si deficiat potestas dispensandi in dispensante, quam si deficiat voluntas dispensandi; Sicut etiam si nolit dispensatus acceptare dispensationem; Cum enim dispensatio sit veluti donatio obligationis, & donatio sine acceptatione sit invalida, ideo dispensatio universim sine acceptatione est invalida; ut proinde doceant communiter cum Sal. disp. 20. sect. 14., Suar., Sanch. lib. 8. disp. 26., Pal. punct. 11., quod si Procurator tuus absque tuo mandato impetret tibi privilegium, dispensationem, rescriptum, &c. hæc non habeant effectum, donec tibi innotescant, & acceptes; quia hujusmodi concessiones habent imbibitam illam conditionem, Si tibi placitæ sint, & gratæ existant; ut videtur decisum cap. *Ad medium*, *de Concessione præbend.* Quamvis enim possit Legislator invito, & renuenti, dispensationem concedere; tamen hoc nunquam præsumi debet, nisi manifeste constet; ne gratiæ Principis vilipendantur.

II. Ostendimus articulo superiore, esse invalidam dispensationem, si data sit in lege Sperioris ab inferiore sine justa causa, eo quod in tali casu deficiat in dispensante potestas; Quærendum nunc quomodo etiam sit invalida per defectum voluntatis dispensandi, seu consensus ad dispensationem requisiti; Inquirendo, an talis consensus sufficienter habeatur per ratihabitionem? Et quomodo deficiat, aut per metum Superiori incussum, aut ex ignorantia, vel errore, aut ex suppressione veritatis, aut falsitatis expressione circa causam finalem, aut ex taciturnitate rerum, quæ jure vel consuetudine exprimi debent?

III. Quæritur itaque primo, An concedatur dispensatio per meram ratihabitionem de præsenti?

Respondeo advertendo, Ratihabitionem de futuro haberi, quando subditus utitur dispensatione, credens probabiliter, quod Superior conscius talis usus ratum illum habiturus sit? Et hanc ratihabitionem non sufficere ad concedendum de præsenti dispensationem, aut jurisdictionem alteri, communiter Doctores docent; nam sicut non satis est præceptum præsumptum de futuro, ut obliget nunc; ita non satis est dispensatio præsumpta de futuro, ut nunc lex deobliget. Ratihabitio vero de præsenti dicitur ipsa tacita dispensatio, seu præsumptio voluntatis superioris dispensandi, quæ aliquibus verbis, aut signis externis actu sit manifestata; Et hanc sufficere docent communiter cum Sanch. lib. 8. disp. 4., Suar. lib. 6. cap. 13., Sal., Pal. punct. 13. Verbi gratia si Pontifex sciens Titium esse irregularem, det illi beneficium, vel si sciens hodie esse diem Veneris præcipiat Titio, ut comedat carnes, in tali casu habetur dispensatio tacita, & ratihabitio de præsenti, quæ sufficit ad licite operandum. Et ratio est, quia ad concedendam dispensationem non requiruntur verba determinata, sed satis est, quod voluntas Superioris dispensandi signis externis manifestetur; ergo si habeatur ratihabitio de

præsenti, habetur sufficienter valida dispensatio.

IV. Oppones: Ratihabitio de futuro satis est juxta probabilem opinionem ad honestandum actum alias prohibitum; ergo etiam ad dispensationem concedendam. Antecedens explicatur. Si Prælatus nihil sciat actu de actione subditi, sed credatur, quod si sciret subditum operari id, ad quod ejus licentia requiritur, & talis licentia peteretur, illam concederet, subditus non peccat; Verbi gratia, si Religiosus habens votum paupertatis rationabiliter præsumat, superiorem non fore invitum, si ipse pecuniam accipiat, & distribuat, sed concessurum licentiam, si peteretur, & ratam habiturum acceptationem, & distributionem pecuniæ, quando illius erit conscius, juxta probabilem sententiam non peccat contra votum paupertatis, a quo prohibetur acceptatio, & distributio pecuniæ sine licentia superioris.

Respondeo cum Pal., Suar. loc. cit., Sal. disp. 20. sect. 2. omisso antecedente, nego consequentiam; Disparitas est, ut notat Sal. disp. 20. sect. 8., quia votum paupertatis non obligat absolute, & simpliciter ad non expendendum, sed conditionate ad non expendendum, nisi cum licentia vel expressa, vel præsumpta: Econtra lex obligat simpliciter, & absolute; ergo nisi detur actu dispensatio per actualem voluntatem Superioris exterius manifestatam, seu per ratihabitionem de præsenti, aut nisi detur locus Epikejæ ratione necessitatis, dispensatio per solam ratihabitionem de futuro non est valida: Sicut non est valida collatio jurisdictionis data ad audiendas confessiones sacramentales per solam ratihabitionem de futuro; quia debet per voluntatem actualem, saltem tacitam, exterius manifestatam conferri; Ut si Prælatus videns Petrum Sacerdotem accingere se ad confessiones audiendas, & illas audire, non repugnet, cum facile possit; ut communiter Doctores apud Dian. part. 3. tract. 4. resol. 68.: Quamvis Filliuc. tom. 1. tract. 7. cap. 9. num. 242. putet sufficere, si ex signis externis præsumatur adesse in Superiore voluntatem concedendi jurisdictionem; Quod tamen Dian. loc. cit. dicit coincidere cum ratihabitione de futuro, & esse contra communem Doctorum; licet Filliuc. pro sua sententia citet Medin., Ricard., Sylvest., Divum Bonavent., Equidem tamen puto, Filliuc. non significare iis verbis, quod satis sit ratihabitio de futuro, sed de præsenti; quia dicit satis esse, si ex signis externis præsumatur in superiore voluntas concedendi jurisdictionem, quod bene potest intelligi per ratihabitionem de præsenti, seu de tacita dispensatione.

Addit Pal. loc. cit., quod licentia non tollit obligationem legis, (sicut tollit dispensatio) nec est contra legem, aut vulnus legis, sed potius legi favet; cum sit conditio ab ipsa lege requisita, ut opus licite fiat: Sicut enim non vulneratur lex non furandi per hoc, quod Dominus consentiat, ut res sua accipiatur, sed per consensum domini tollitur, & variatur materia legis de non furando; ita non vulneratur votum paupertatis per hoc, quod detur licentia ad aliquid expendendum, sed per licentiam variatur materia obligationis voti, & sic indirecte tollitur obligatio voti, posita licentia: Contra vero dispensatio est vulnus legis, & directe tollit obligationem legis. Hinc dispensatio stricte est interpretanda, atque adeo debet actu dari, & manifestari saltem tacite per ratihabitionem de præsenti, ut sit valida; nec satis est dispensatio præsumpta de futuro; sicut non satis est præceptum præsumptum de fu-

tu-

turo, ut nunc obliget: At licentia cum non sit contra legem, vel contra votum, sed potius legi faveat, est ample interpretanda; atque adeo sufficit tam licentia præsumpta de futuro, quæ scilicet si peteretur, daretur, quam data de præsenti: Et eodem modo, quia non est contra legem de non furando consensus domini, ut rem suam accipias, ideo satis est consensus etiam præsumptus de futuro.

Dices; hinc sequi, quod jurisdictio, quæ est facultas dicendi jus, & ample est interpretanda, concedatur etiam per voluntatem Superioris præsumptam de futuro; Sed contra est, quia ne reddantur dubii actus jurisdictionum ex consuetudine, & consensu communi Doctorum, requiritur actualis voluntas concedendi jurisdictionem; Quamvis verum sit, quod late sit interpretanda; quia est beneficium Principis nulli nocens; ut est jurisdictio data Confessariis ad audiendas confessiones, quæ non nocet Episcopis, cum sit data ab Episcopis potestas absolvendi non in utilitatem propriam, sed subditorum; unde non nocet Episcopis, quod possint subditi ab aliis absolvi.

V. Rogabis; Quibusnam signis censeri potest Prælatus velle tacite dispensationem concedere?

Respondeo, primum signum tacitæ dispensationis, seu præsumptæ voluntatis dispensandi esse, si Superior concedat, vel præcipiat alicui actum, qui sine dispensatione exerceri non potest, advertens ad ejus impedimentum: Ut si Episcopus sciens, Titium esse irregularem irregularitate a se dispensabili, promoveat illum ad Ordines Sacros, vel illi dimissorias concedat; ut communiter docent cum Suar. contra Navar., & Rodriq. apud Merol. num. 162.. Ratio est, quia non debet præsumi, quod Superior velit peccare promovendo ad Ordines irregularem sine dispensatione.

Secundum signum tacitæ dispensationis est, si Prælatus videns aliquem exercere actum sibi prohibitum, & potens illum facile impedire, non impedit: Verbi gratia, si Pontifex, aut Episcopus videant irregularem accingere se ad celebrandum, & celebrare, vel habentes impedimentum a se dispensabile videant contrahere matrimonium. Ita Sal., Sanch. lib. 8. disp. 4., Azor. contra Sayr., Bonac. punct. 3. num. 18., Suar. cap. 13., & alios putantes in tali casu solam patientiam, & taciturnitatem Prælati non esse signum dispensationis, sed permissionis; Sæpe enim Prælatus vel sine sua culpa aliquid permittit ad vitandum majus malum, vel cum sua culpa permittit ex pusillanimitate, & negligentia, quin velit dispensare: Quamvis enim dicatur indirecte consentire, verbi gratia in homicidium, qui tenetur impedire illud, & non impedit; non tamen inde colligitur directa voluntas, qualis ad dispensandum requiritur. Hæ sunt rationes sententiæ contrariæ. Sed ratio nostræ opinionis est, quia talis taciturnitas Prælati est quædam ratihabitio de præsenti, quæ satis est ad conferendam jurisdictionem, ad audiendas confessiones, & ad alia exercenda, ut probat Sanch. lib. 3. de Matrim. disp. 35. num. 20., & Merol. tom. 3. disp. 7. cap. 1. ergo satis etiam erit ad dispensandum: Et ratio ulterior est, quia ad Prælatum spectat ex officio impedire delicta subditi, si facile potest; ergo cum possit dispensando obviare delicto subditi, præsumendum est, quod velit dispensare, non vero quod velit tantum permittere peccatum.

VI. Quare verum est, quod dicit Suar., solam patientiam, & taciturnitatem Prælati posse aliquando significare permissionem, non directam voluntatem ejus, quod videt facere; At

At quando tenetur impedire malum, quod videt, & non impedit, cum facile possit, præsumendum est, quod velit directe dispensare, ne ipse peccet non impediendo peccata, sicut debet. Hinc in *in cap. final. De officio Vicarii*, dicitur, quod si Vicarius, cui prohibitum sit ab Episcopo, ne sine sua licentia conferat beneficia, adhuc beneficia conferat vidente, & non contradicente Episcopo, valida sit collatio. Similiter ex Glos. in leg. *Qui mutuam*, ff. *Mandat.*, Si procurator revocatus gerat negotia sciente, & patiente domino, valide agit; quia scilicet talis taciturnitas, & patientia habetur pro legitima licentia; cum paria sint, Expresse consentire, ac Præsentem esse, & non contradicere, ex *leg.* 1. Cod. *De relat.*, Quod si taciturnitas ista æquivaleat expressæ licentiæ, æquivalebit etiam expressæ dispensationi, non quidem secundum se, nec præcise sumpta, sed per accidens hic, & nunc, ut excludatur peccatum Prælati, qui nisi dispensaret, peccaret non contradicendo, cum præsupponatur, quod facile possit contradicere.

Dices cum Sal. disp. 20. sect. 9., Si Pontifex videat aliquos in matrimonio irrito permanere, & non contradicat ad vitandum majus malum, & scandalum, non idcirco præsumitur dispensare; ergo neque in casu nostro.

Respondeo, concesso antecedente, nego consequentiam. Disparitas est, quia in primo casu non satis est dispensatio ad validitatem matrimonii sine novo consensu contrahentium; unde dispensatio non impediret peccatum, nisi notificetur, acceptetur, & velint illi contrahere, & ideo ea non præsumitur dari. Econtra in casu nostro de se peccatum impediretur. Ita Sanch. lib. 8. disp. 4.,] & lib. 2. disp. 38. num. 12.

VII. Quæritur secundo, an valeat dispensatio extorta a Superiore per metum gravem injuste incussum?

Respondeo cum communi apud Sanch. lib. 3. disp. 39. esse validam; quia metus non tollit voluntarium simpliciter; unde gesta per metum valida sunt, exceptis casibus in jure expressis: Sicut excipitur contractus matrimonialis, & Sponsalia in cap. *De iis, quæ vi*, in 6., & Absolutio ab excommunicatione, quæ invalida est, si per metum conferatur; Quod non est extendendum ad dispensationem, quæ omnino diversa est ab absolutione. Docet quidem Pont. lib. 4. cap. 6. apud Dian. part. 3. tract. 5. resol. 118., dispensationem, & privilegia metu extorta esse ipso jure irrita, non secus ac donationes, & promissiones. Immo Sanch., & Less. apud eundem Dian. contra Molin., & Azor. putant esse jure naturæ irritos contractus lucrativos donationis, & promissionis metu extortos; quia non potest acquiri jus adversum aliquem per actionem injuriosam adversus illum. Et Rebel. apud Dian. loc. cit. resolut. 119. putat, etiam contractus onerosos metu extortos esse jure naturæ irritos, ut venditiones, &c.. Sed opinio contraria est communior, quia matrimonium jure naturæ est validum, quamvis metu extortum; & universim metus sicut non tollit absolute libertatem ad peccandum, ita neque ad contrahendum: Quare quilibet contractus, & dispensatio ipsa, valida sunt, licet metu extorta, nisi jure positivo irritentur.

VIII. Quæritur tertio, An valida sit dispensatio extorta per mendacia, & dolum; qui contingere solet, non solum narrando falsum, seu mentiendo, sed etiam tacendo veritatem?

Respondeo, quod si dolus, & mendacia versentur circa causam finalem, dispensatio sic extorta erit nulla; quia non præsumitur, quod Superior habeat voluntatem dispensandi, nisi subsisten-

sistente causa finali, seu motiva; Si vero dolus, & mendacia versentur circa causam dispensationis impulsivam, dispensatio erit valida; quia subsistit tunc causa finalis dispensationis. Ita communiter docent in materia de Contractibus cum Sanch. lib. 4. cap. 7., Bonac. hic punct. 7., Suar. de Voto lib. 6. cap. 27. Tunc autem dolus dicitur esse circa causam finalem, quando dispensans non concessisset dispensationem, si cognovisset talem causam non subsistere, & ideo talis dispensatio dicitur surreptitia per taciturnitatem veri, vel obreptitia per expressionem falsi in cap. *Postulastis*, *De Rescriptis*: Contra dicitur dolus esse circa causam impulsivam, quando dispensans, si cognovisset talem causam non subsistere, adhuc dispensationem concessisset, quamvis non ita facile. In dubio autem, utrum causa dispensationis falso adducta fuerit finalis, an impulsiva, præsumendum est esse impulsivam, atque adeo dispensationem valere ex præsumptione juris; quia jura maxime favent valori actus, ut magis valeat, quam pereat. Ita Bonac., Sanch. lib. 4. cap. 44., & lib. 8. de Matrim. disp. 21., Sal. disp. 20. sect. 15. contra Molin. disp. 173., & Ledesm. cap. 27. de Matrim. apud Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. V. *Dispensatio*, & Dian. part. 4. resol. 45. putantes in tali dubio causam præsumendam esse finalem, atque adeo irritam esse dispensationem; quia impedimentum est certum, dispensatio incerta: Sed contra est, quia jurisdictio ad dispensandum est certa, & datur actu dispensatio: ergo non est reputanda dispensatio invalida ex dubio, quod causa non sit sufficiens.

IX. Notandum hic, dari rescriptum gratiæ, & justitiæ; Rescriptum gratiæ dicitur, quod continet gratiam, verbi gratia, dispensationem, facultatem dispensandi, præsentationem, collationem beneficii, &c.: Rescriptum vero justitiæ dicitur, quod dat jurisdictionem ad lites; ut probat Menoch. lib. 2. casu 201. apud Pal. punct. 16., Illud autem est discrimen inter hæc rescripta, quod Rescriptum gratiæ est ipso jure irritum, si obtentum sit per surreptionem, seu per taciturnitatem veri, aut expressionem falsi. Contra vero rescriptum justitiæ sic obtentum non est irritum, sed irritandum ope exceptionis; Quare quousque excipiatur, est validum, ex cap. *Si autem*, *de Rescriptis* apud Pal. loc. cit., & Sanch. lib. 8. disp. 121. Ratio disparitatis est, quia rescriptum gratiæ tribuit jus; at rescriptum justitiæ, seu literæ ad lites tribuunt judicem, non jus; unde majoris præjudicii est rescriptum gratiæ, & ideo facilius inficiatur.

X. Notandum secundo, quod non solum mendacia, & dolus reddant surreptitiam, & irritam dispensationem, sed etiam error, & ignorantia dispensantis circa causam finalem dispensationis; si scilicet bona fide, & sine culpa taceatur verum, aut exprimatur falsum pertinens ad causam finalem, ut mox dicemus: Et ratio est eadem, quia deficit voluntas dispensandi, posito tali errore; semper enim subintelligitur illa conditio in concessione dispensationis, si scilicet preces veritati nitantur. Surreptitiam etiam reddit dispensationem deceptio commissa circa materiam substantialem; Quare si petas, verbi gratia, dispensationem in voto castitatis, & tu habeas votum Religionis; aut si petas dispensationem in voto non nubendi, & habeas votum castitatis; aut si petas dispensationem voti dubii, cum tamen habeas certum, dispensationes illæ corruunt, quia sunt circa materiam diversam.

XI. Quæritur quarto; Quænam debeant exprimi in petitione dispensationis,

nis, ne dispensatio concessa sit surreptitia?

Respondeo, varias in hoc esse sententias apud Sanch. lib. 8. disp. 21., Pal. punct. 16., & Merol. num. 343. Prima sententia docet, tunc esse surreptitiam dispensationem, quando taceatur veritas, aut exprimitur falsitas spectans ad causam finalem, qua scilicet cognita dispensatio non concederetur. Secunda sententia docet, esse surreptitiam, si taceatur veritas, aut exprimatur falsitas non solum spectans ad causam finalem, seu motivam, sed etiam ad impulsivam, qua scilicet cognita, licet concederetur etiam dispensatio, at non eadem facilitate. Tertia sententia (quam probabiliorem putant Sanch, Pal., Suar. lib. 6. de voto cap. 127., Sal. disp. 20. sect. 15.) est, si supprimatur veritas illa, quæ jure debebat exprimi, aut si exprimatur falsitas, quæ jure debebat taceri. Ratio est, quia plura sunt, quæ si exprimerentur, non solum retardarent, sed etiam simpliciter impedirent dispensationem, puta, quod dispensatus sit vitiosus, sit inimicus dispensantis, &c., & tamen dispensatio cum tali suppressione veritatis non est surreptitia; Et hoc ideo, quia jure non mandatur, ut hæc exprimantur: Eodem modo plura sunt falso expressa, quæ ita impellunt superiorem ad concedendam dispensationem, ut si non exprimerentur, talis dispensatio non concederetur; puta si falso dicatur, quod dispensandus sit vir doctus, sit Sacerdos, &c.; & tamen hujus falsitatis expressio, quia non cavetur a jure, non annullat rescriptum, ut ex communi sententia docent Doctores: Quare pro regula statuunt, illius veritatis suppressionem reddere surreptitium rescriptum, quæ jure mandatur exprimi; Et similiter illius falsitatis expressionem, a qua movetur superior ad rescriptum concedendum, ita ut jure cautum sit, quod ea expressa, gratiam Superior non concedat: Intelligitur autem nomine juris tam jus scriptum, quam consuetudo, & stylus Superioris concedentis rescriptum. Ratio primæ partis est, quia quoties jus præscribit aliquid exprimi, intelligitur illud expostulare pro forma: Et ratio secundæ partis est, tum quia si falso allegatur causa, quæ movet Superiorem ad rescriptum concedendum, præter voluntatem Superioris illud conceditur; tum etiam quia omne rescriptum habet subintellectam conditionem illam, Si preces veritati nitantur.

XII. Rogabis hic primo, quænam sint illa, quæ jure, & consuetudine debent exprimi in dispensationibus obtinendis, itaut eorum taciturnitas vitiet rescriptum?

Respondeo præscindendo ab iis, quæ specialiter debent exprimi pro dispensatione in irregularitate, in impedimentis matrimonii, in censuris, &c., quæ in proprio loco examinantur, loquendo solum de iis, quæ in omni dispensatione exprimenda sunt.

Dico primo cum communi contra Navar., Bonac., Merol. num. 460., & Sà apud Sanch. lib. 8. disp. 23., & Pal. punct. 8. Qui duplex habet impedimentum, verbi gratia, castitatis, & consanguinitatis, aut affinitatis, vel duplicem irregularitatem, non potest per partes horum dispensationem impetrare, quin faciat in dispensatione mentionem omnium impedimentorum. Ratio est, quia ea est praxis, & consuetudo fundata in hoc, quod difficilior est dispensatio in pluribus impedimentis simul relate ad eandem personam, quam seorsim. Hæc tamen doctrina patitur multas exceptiones, quas notant Bonac., & Pal.; Nam, exempli gratia, certum est, non esse id opus in excommunicationibus, ex cap. *Ex parte*, *De Offic. Ordin.*, cum possit

possit ligatus pluribus excommunicationibus petere absolutionem ab una, non facta mentione aliarum; Et idem circa irregularitates putat dicendum Suar. contra Pont., & Pal. loc. cit.

Dico secundo cum communi contra Menoch. apud Bonac. punct. 7.: Valida est dispensatio, quam quis obtinet, etiamsi non exprimat illam prius petiisse, & non obtinuisse. Ratio est, quia nec jure, nec consuetudine requiritur talis expressio. Idque verum est, etiamsi dispensatio negata fuerit a superiore, verbi gratia a Pontifice, & deinde petatur ab inferiore, puta ab Episcopo, qui potest illam concedere; ut docent Suar., Sal., Sanch., Bonac. loc. cit. Neque dicas, taciturnitatem istam versari circa causam finalem, quia non concederetur dispensatio, si sciretur prior denegatio. Nam hoc est falsum; Cum enim revera adsit causa justa dispensationis, præsumendum, quod si Superior recordaretur denegationis præteritæ, vellet potius rigorem mitigare, ut iidem Doctores docent contra Menoch.

XIII. Rogabis secundo, An corruat dispensatio, quando pro ea obtinenda plures causæ allegantur, quarum aliqua tantum sit falsa?

Respondeo cum Pal. loc. cit., Sanch. lib. 8. disp. 21., Suar., quod si causa vera secundum stylum, & consuetudinem solet reputari sufficiens ad dispensationem concedendam, admixtio causæ falsæ non reddat dispensationem invalidam; secus vero si non sit sufficiens; aut si sit quidem sufficiens, sed non soleat movere Superiorem ad concedendam dispensationem, ut notat Guttier. apud eundem Pal.; quia tunc ignoratur, num Superior concesserit dispensationem ratione solius causæ veræ, an ratione utriusque simul, veræ simul, & falsæ: In dubio autem, an causa falso allegata fuerit motiva, & finalis, præsumendum est, dispensationem esse validam, quia in dubio stat semper præsumptio pro valore actus, ex leg. *Quoties*, ff. *De rebus dubiis*.

XIV. Rogabis tertio, num quando surreptio est in aliqua tantum parte rescripti, sit solum illa pars rescripti nulla, an vero totum rescriptum sit nullum: Verbi gratia, si impetrasti dispensationem tam in voto, quam in impedimento affinitatis, ut possis contrahere matrimonium, & allegasti veram causam pro voto, falsam vero pro impedimento affinitatis, eritne dispensatio invalida etiam pro voto, an solum pro impedimento affinitatis, unde possis aliam ducere non affinem?

Respondeo cum Sanch., Pal. loc. cit., & aliis communiter distinguendo; nam si per ignorantiam, & simplicitatem etiam culpabilem, dummodo non fuerit crassa, id feceris, valida erit pars illa rescripti, pro qua allegata fuit causa vera. Quod si id feceris malitiose, totum rescriptum erit nullum, ut deciditur expresse in cap. *Super literis*, *De Rescriptis*, ubi dicitur: *In suæ perversitatis pœnam nullum ex illis literis commodum consequantur*. Notat tamen Sanch., quod quia talis annullatio est pœna, ideo ut incurratur, opus est sententia saltem declaratoria criminis; unde sensus talis textus est, quod dispensatio, seu rescriptum careat effectu, & nullum commodum ex eo obtineatur, postquam crimen est declaratum; & per consequens ante talem declarationem dispensatio erit ipso jure valida quoad illam partem, pro qua allegata fuit causa vera.

ARTICULUS VI.

Quomodo cesset, & vim suam amittat dispensatio?

I. Num cessante causa dispensationis jam obtentæ cesset dispensatio?

II. Quandonam dispensatus uti potest dispensatione etiam extra territorium Prælati dispensantis?

III. Quanam dispensatio, aut gratia expiret morte concedentis?

IV. Quousque duret gratia concessa ad beneplacitum?

V. Dispensatio cessat per revocationem, antequam ejus effectus adimpleatur. Dispensatio tamen in lege Superioris data ex justa causa invalide sine causa revocatur: Sicut invalide revocatur dispensatio in voto.

VI. Cessat dispensatio per hoc, quod illi renuncietur, dummodo dispensans in lege renunciationem acceptet.

VII. Dispensatio tamen in voto, & juramento amittit vim suam per renunciationem, etiam præcisa acceptatione dispensantis.

VIII. Qui dispensationi, aut commutationi voti renunciavit, num possit, mutata voluntate, dispensatione, aut commutatione obtenta uti?

IX. Nec dispensatio, nec privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, amittitur per non usum; Secus vero si privilegium cedat in aliorum gravamen.

X. Dispensatio sine limitatione concessa universim per primum actum non finitur.

XI. Tunc dispensatio post primum actum cessat, quando causa dispensationis non remanet etiam ad secundam vicem.

I. MUltifariam id contingere potest, Primo cessatione causæ; Secundo si extra territorium concedentis dispensationem habeat dispensatus. Tertio morte concedentis. Quarto renunciatione. Quinto revocatione. Demum primo actu, ut mox examinabimus.

Quæritur itaque primo, An cesset dispensatio per hoc, quod cesset causa, ob quam fuerat concessa?

Respondeo, certum esse, quod si causa exposita ad dispensationem obtinendam cesset, antequam Superior det inferiori, verbi gratia Papa Episcopo, vel Confessario, mandatum, seu facultatem ad dispensandum, dispensatio est nulla; Sicut etiam si cesset causa, antequam dispensatio concedatur. Ratio utriusque est, quia & mandatum ad dispensandum, & ipsa dispensatio conceduntur sub ea tacita conditione, si preces veritati nitantur; Unde si Titius petat, verbi gratia, dispensationem in irregularitate, ut possit ad Ordines promoveri, propter paupertatem parentum, & interim parentes ad pinguiorem fortunam deveniant, antequam Papa det Episcopo facultatem dispensandi, vel antequam ipsa dispensatio conferatur, irrita erit hujusmodi dispensatio, si forte illam Titius obtineat. Quare in eo dumtaxat est difficultas, an si cesset causa finalis dispensationis post obtentam valide dispensationem, sed antequam executioni mandetur, cesset etiam dispensatio. Negant cessare dispensationem, cessante ejus causa finali, Suar. lib. 35. de lege cap. 30., Guttier., Sylvest., & alii apud Sanch. lib. 8. disp. 30., quorum doctrinam ipse ut probabilem admittit; quia obligatio legis per dispensationem extinguitur; ergo non potest per cessationem causæ reviviscere, cum cessatio causæ non sit de se productiva obligationis. Hinc docent, quod dispensatus ad anticipandum, verbi gratia, matutinum propter nimiam occupationem alicujus muneris, possit tali dis-

dispensatione uti, etiamsi tale munus relinquat, dummodo dispensatio non fuerit concessa expresse pro tempore, quo tali munere fungatur; Et si concedatur fœminæ dispensatio in voto castitatis propter periculum incontinentiæ, poterit post viduitatem, & post cessationem talis periculi iterum nubere; Pariter si habenti duo beneficia concedatur dispensatio, ut possit tertium consequi, quia illa duo non sufficiebant ad congruam sustentationem, si interim crescant, & sufficiant, non proinde cessabit dispensatio: Sicut etiamsi concedatur Monasterio dispensatio, seu privilegium non solvendi decimas propter indigentiam, non cessat dispensatio, si deinde non indigeat.

Communior tamen sententia cum Bonac., Sanch., Con., Merol. num. 331. docet, cessante causa finali dispensationis, cessare dispensationem; sicut cessante causa finali legis in universum, cessat obligatio legis: Nam valor dispensationis, sicut & legis, pendet in fieri, & conservari a sua causa finali. Quod confirmatur, quia absurdum videtur, quod dispensatus ad vescendum carnibus propter debilitatem, si perfecte convalescat, etiamsi miraculose, possit vesci carnibus; Hoc autem argumentum non solum est efficax, si dispensatio tractum successivum habeat, verbi gratia ad edendas carnes tempore Quadragesimæ; (in quo casu concedit ipse Suar. esse mortale comedere carnes, & Merol. improbabilem opinatur sententiam Sal. & Granad. putantium esse tantum veniale) sed etiam si effectum habeat momentaneum, verbi gratia, si quis dispensetur ad edendas carnes pro unico die propter infirmitatem dubiam, quæ independenter a dispensatione non excuset, & interim mane miraculose convalescat; ut docet Laym. tract. 4. cap. 22. Ad rationes itaque in contrarium respondetur, cessante causa dispensationis, reviviscere obligationem, quia dispensatio, seu exemptio ab obligatione pendet in fieri, & conservari a causa finali dispensationis. Nec per hoc sequitur, quod dispensatio sit conditionalis, quia talis conditio tacite inest, & conditiones, quæ tacite insunt, & semper subintelliguntur, non reddunt actum conditionalem; Sicut lex non est conditionalis, quamvis non obliget cessante in universum sua causa finali; Nec est conditionalis absolutio sacramentalis, quamvis non conferatur nisi pœnitenti disposito. Hinc ad illa exempla a Suar. adducta respondetur, omnes illas dispensationes cessare, si cesset causa finalis illarum. Et ratio a priori est, quia illicita est dispensatio, pro quando non habetur causa dispensationis; Unde non est præsumendum, quod Superior velit pro tali tempore dispensare. Potest quidem aliquando Superior absolute dispensare, itaut valeat dispensatio, etiamsi cesset causa dispensationis; sed hoc non est præsumendum, nisi id Superior explicet.

II. Quæritur secundo, an dispensatio, & aliæ licentiæ expirent, si dispensatus discedat extra locum, seu territorium concedentis: Verbi gratia, si Episcopus det alicui facultatem comedendi carnes diebus prohibitis, vel laborandi diebus festis, vel legendi libros prohibitos, poteritne iste uti hac dispensatione extra Diœcesim talis Episcopi?

Respondeo, vel loquimur de dispensatione, aut licentia in iis, quæ jure communi sunt prohibita, vel in iis, quæ sunt prohibita jure speciali, itaut indigeant speciali licentia Superioris loci, ut licite fiant: Si in his dispensatio concedatur, non licet tali dispensatione, vel licentia uti extra territorium concedentis; Verbi gra-

tia, si quis habeat ab Episcopo licentiam faciendi Sacrum, & ministrandi Sacramenta in toto suo Episcopatu, non potest ea licentia uti extra Episcopatum; quia privata jurisdictio non extenditur extra alienum territorium: Si vero concedatur dispensatio in iis, quæ jure communi sunt prohibita, probabilius est ex Sanch. lib. 8. disp. 31., Suar. lib. 8. de Legibus c. 26., Azor. lib. 5. cap. 23. quæst. 6., Merol. num. 465., quod possit talis dispensatio prodesse extra territorium concedentis, nisi ex speciali ratione ad locum limitetur. Ratio est, quia per dispensationem sublata fuit simpliciter obligatio, unde pro quocumque loco potest dispensatio prodesse. Quare dispensatus a suo Episcopo in irregularitate occulta poterit ubique ministrare, & Legatus Pontificis, quamvis non possit cum suis non subditis dispensare, si tamen cum aliquo subdito dispenset ad plura Beneficia, poterit hic illa obtinere extra territorium legationis; quia talis habilitas ad plura beneficia incedit cum ipsa persona: Quare idem dicas, si Legatus det licentiam expendendi alicui Religioso, quin debeat illam manifestare Superiori loci; Et idem dicas de marito, cui dispensatum est ab Episcopo ad petendum debitum, &c. Notat tamen Suar., quod si Episcopus dispenset contra jus commune per generalem dispensationem pro aliquo loco ex speciali necessitate, (verbi gratia, ut comedant lacticinia diebus prohibitis propter distantiam a mari) non poterunt incolæ talis loci extra illum locum uti tali dispensatione; quia cessat ratio dispensationis extra talem locum, nec dispensatio incedit cum persona, sed veluti loco adhæret: contra vero si dispensatio sit personalis, ut videtur usus has dispensationes interpretari. Addunt Suar., Sal., Bonac., probabile etiam esse, quod si dispensatio data sit ex legitima causa, verbi gratia pro omnibus jejuniis, excusetur dispensatus etiam a jejuniis præceptis a Prælato alterius loci; quia non est verisimile, quod alter Prælatus velit obligare personam ex legitima causa dispensatam ad omnia alia jejunia; nisi forte alter Prælatus nolit, quod aliquis his dispensationibus utatur sine sua ratihabitione, & notitia ad vitandum scandalum.

III. Quæritur tertio, an dispensatio obtenta cesset per mortem concedentis?

Respondeo cum communi negative; quia dispensatio, sicut & privilegium, est gratia, & gratia jam facta non amittitur morte concedentis. Hic autem notandum, aliam esse gratiam, quæ dicitur facta, & hæc conceditur alicui perfecte independenter ab alio; ut quando Pontifex dispensat alicui in voto, juramento, irregularitate, &c., aut quando concedit alicui facultatem dispensandi, absolvendi, &c. in gratiam ejus, qui debet dispensare, absolvere, &c. Aliam vero esse gratiam, quæ dicitur facienda, & hæc non conceditur perfecte ei, in cujus favorem datur, sed dependenter ab alio; ut si in favorem determinatæ personæ, cum qua dispensandum est, detur Confessario potestas dispensandi cum illa. Quando autem gratia concessa est facta, non expirat morte concedentis, etiamsi tunc non sit adhuc acceptata; quando tamen est facienda, morte concedentis expirat, si res sit integra; secus vero si res non sit integra; puta si aliquis actus judicialis relate ad talem gratiam sit inceptus, aut si confessio ejus, qui absolvi debet, sit jam incepta; ut communiter docent ex cap. *Si cui nulla, de Præbendis in 6.* apud Sanch. lib. 8. disp. 28.

Infertur hinc primo, quod facultas delegata audiendi confessiones non expiret

piret mortuo Episcopo concedente, vel si ab Episcopatu amoveatur, ut communiter docent contra Paludan., & Divum Anton. apud Merol. num. 493., quia est gratia facta. Et quamvis concedatur in favorem pœnitentium, quia tamen non conceditur in favorem alicujus pœnitentis determinati, censetur potius concessa in favorem Sacerdotis, & sic non expirat morte concedentis; Sicut non expirat potestas dispensandi cum personis indeterminatis. Neque dicas, potestatem jurisdictionis delegatam expirare morte concedentis re integra, ex cap. *Gratum*, *de Officio Delegati*. Nam ibi sermo est de potestate jurisdictionis delegatæ contentiosæ, quæ computatur inter literas, seu rescripta justitiæ, non de potestate jurisdictionis delegatæ voluntariæ, qualis est ista ad audiendas confessiones, quæ computatur inter literas, seu rescripta gratiæ: Ideo autem jurisdictio delegata contentiosa expirat morte concedentis re integra, quia Delegatus censetur una persona cum delegante, & ideo non convenit, ut mortuo delegante perseveret jurisdictio in delegato: Contra vero jurisdictio delegata voluntaria, quia est mera gratia facta, non debet morte concedentis perire.

Infertur secundo, quod facultas data alicui, ut possit sibi confessarium eligere, nec expiret per mortem concedentis, aut per ejus amotionem ab officio, ut communiter docent contra Tabien., Sylvest., Angel. apud Merol. num. 499., quia est gratia facta, cum perfecte concedatur ei, in cujus favorem conceditur; diximus enim tunc gratiam esse faciendam, quando concederetur alicui Sacerdoti facultas absolvendi Titium in favorem ipsius Titii; tunc enim Titius habet hanc gratiam dependenter a Confessario determinato illi faciendam: At quod Titius possit eligere confessarium, non est gratia facienda Titio dependenter a Confessario, quamvis absolutio a Confessario concedenda sit, quia independenter a quocumque Confessario determinato potest eligere Sacerdotem, a quo absolvatur. Notandum tamen, quod qui potest Confessarium eligere sibi, debet eligere Confessarium approbatum ab Ordinario suo, juxta formam Trident. sess. 23. cap. 15., ut notat Suar. de Pœnit. disp. 28. sect. 4. num. 9.

Infertur tertio, quod si alicui concedatur facultas dispensandi cum personis indeterminatis, hæc non expiret morte concedentis, quia est gratia facta; secus vero si concedatur facultas dispensandi cum persona determinata; quia est gratia facienda respectu ejus, cum quo dispensandum est, in cujus favorem datur facultas. Notat tamen Sanch. num. 81., quod si hæc facultas detur in favorem utriusque, censenda sit gratia facta; atque adeo non expirat morte concedentis: In dubio tamen, an in favorem etiam dispensaturi concessa sit, præsumendum, quod non; Et ratio est, quia fere semper conceditur in favorem ejus, cum quo dispensandum est. Ita communiter contra Pal. de privileg. punct. 16. §. 4. num. 5.; quia fit gratia ista etiam dispensanti per hoc, quod eligatur ut magis idoneus ad illam dispensationem concedendam.

Infertur quarto, literas dimissorias ad Ordines suscipiendos, & facultatem alicui a Rege concessam instituendi majoratum, non expirare morte concedentis, quia sunt gratiæ factæ. Idem dicas de licentia non residendi concessa ab Episcopo Clericis beneficiatis causa studii, de licentia edendi carnes diebus prohibitis, de licentia prædicandi, celebrandi in Oratorio privato, & similibus.

Infertur quinto, quod Commissiones dis-

dispensandi in impedimentis matrimonii, vel in irregularitate, vel in similibus, quæ in foro externo committuntur Ordinariis, & in interno Confessariis, non expirent morte concedentis; ut communiter docent contra Navar., Ugol., Guttier. apud Merol. num. 511.; Ratio est, quia sunt gratiæ factæ, dum executor est necessarius, & committitur, ut dispenset: Tunc essent gratiæ faciendæ, quando executor esset voluntarius, & committeretur ei, ut posset dispensare cum persona determinata in favorem illius.

Infertur sexto, privilegia Bullæ Cruciatæ non expirare morte Papæ, non solum loquendo de indulgentiis concessis visitantibus Altaria, & de facultate comedendi lacticinia, & similibus, quæ a nullius executione pendent, sed etiam loquendo de indulgentiis semel in vita, & semel in morte per Confessarium concedendis, de absolutione a reservatis, commutatione votorum, &c.; ut communiter docent; quia sunt gratiæ factæ, ut diximus in illatione tertia, esse gratiam factam facultatem datam alicui eligendi sibi Confessarium.

IV. Præterea gratia concessa, verbi gratia per annum, durat per annum, etiamsi concedens ante annum moriatur; gratia etiam concessa ad beneplacitum sedis durat mortuo Episcopo, vel Papa: Contra vero si dicatur, quod duret ad beneplacitum personæ concedentis, seu donec voluerit; quia ea mortua nulla erit ejus voluntas: Quamvis aliqui putent in gratiis favorabilibus, puta absolvendi, dispensandi, idem significare, Donec voluero, ac Donec revocavero, seu Donec placuerit Sedi nostræ, quæ nunquam expirat; non tamen in gratiis ambitiosis, puta retinendi plura beneficia. Sed communius cum Sanch., & Suar. contra eos, quos referam cum de approbatione Confessarii, negant; unde docent communius, omnem gratiam concessam ad beneplacitum expirare morte concedentis.

V. Quæritur quarto, An dispensatio cesset per revocationem?

Respondeo cum communi, vim suam illam amittere, si revocetur, antequam adimpleatur ejus effectus; quia vim habet a voluntate dispensantis, donec executioni mandetur. Notandum hic, Superiorem valide, & illicite sine causa revocare dispensationem in lege sua; Dispensationem vero in lege Superioris ex justa causa datam invalide simul, & illicite sine causa revocari, juxta dicta de dispensatione data in lege propria, & in lege superioris. Dispensatio tamen in voto revocari nullatenus potest; quia cum vinculum voti non pendeat a voluntate Superioris humani, nec potest ab eo induci. Ita Suar. lib. 8. cap. 37., & Bonac. punct. 10.

VI. Quæritur quinto, An cesset dispensatio per renunciationem?

Respondeo cum Suar., Sal., Sanch., Bonac. punct. 10.; tunc dispensationem vim suam amittere per renunciationem, quando nondum est executioni mandata, & renunciatio acceptata est a dispensante: Quod si quis renunciaverit dispensationi obtentæ, sed renunciatio non sit adhuc acceptata a dispensante, poterit ille mutata voluntate uti dispensatione, quia per renunciationem non acceptatam a dispensante nondum abdicavit a se jus suum, atque adeo dispensatio vires suas non amisit.

VII. Notandum tamen, hanc doctrinam a Sanch. lib. 8 disp. 32. admitti solum in dispensatione legum, non vero in dispensatione voti, juramenti, &c.; docet enim, illorum dispensationem amittere vim suam præcise per renunciationem illius, nec requiri,

ri, quod renunciatio acceptetur a dispensante: Et disparitatem assignat, quia obligatio legis pendet a voluntate Legislatoris; & ideo si non acceptet Legislator renunciationem dispensationis, adhuc dispensatio vim suam habet, cum non possit aliquis obligari a Superiore, qui non vult obligare; Contra vero obligatio voti ortum habet a voluntate voventis, & ideo præcise per renunciationem dispensationis votum iterum obligat, quia præsumitur, quod vovens renuncians dispensationi velit iterum vovere, seu obligationem voti sibi imponere; nisi aliter constet de mente ipsius: Hoc tamen intelligit, si dispensatio voti fuerit jam perfecta, & executioni mandata, & deinde successerit renunciatio; Quod si prius quam executioni mandetur dispensatio, vovens illi renunciaverit, immo si votum ipsum expresse iterum renovaverit, adhuc potest illam dispensationem recipere, cum possit eadem dispensatione idem votum sæpius repetitum auferri: Verbi gratia, si Episcopus, vel Papa commiserit Confessario dispensationem voti, & antequam Confessarius dispenset, Titius renunciet dispensationi, & votum repetat, poterit retractata voluntate recipere dispensationem, & ea uti.

VIII. Ex hac doctrina infert Sanch., quod licet possit vovens, cui votum commutatum est, propria auctoritate ad prius votum redire renunciando commutationi obtentæ; at post renunciationem commutationis non potest iterum commutatione uti; quia renunciatio commutationis æquivalet repetitioni voti.

Sed quamvis ista doctrina suam habeat probabilitatem, probabiliorem tamen puto sententiam Merol. num. 483. docentis oppositum; quod scilicet qui renunciavit dispensationi, & commutationi voti, adhuc possit retractata renunciatione uti dispensatione, & commutatione obtenta: Ratio est, quia renunciatio dispensationis, vel commutationis obtentæ non est censenda renovatio prioris voti, sed solum propositum non utendi ea dispensatione, aut commutatione; nam in dubio semper ita interpretanda est, ut sit simplex nolitio dispensationis, vel commutationis per modum propositi non utendi illa, & non intentio iterum se obligandi per modum renovationis prioris voti, nisi aliud evidenter constet de intentione renunciantis; quia nunquam præsumitur obligatio, nisi de illa constet manifeste, & quia ex communi usu non aliter habetur hic affectus renunciandi dispensationi, aut commutationi. Unde fit, quod possit vovens retractata renunciatione uti eadem dispensatione, aut commutatione, antequam renunciatio acceptetur ab eo, qui Dei nomine dispensavit, aut commutavit.

Neque dicas primo: Quod semel ab aliquo repudiatum est, reintegrari ab eodem non potest, ex leg. *fin. Cod. de Condit. insert.* Nam id intelligendum est, si repudiatio sit perfecta, & consummata, seu acceptata a Superiore.

IX. Neque dicas secundo, privilegium amitti per non usum, quia est tacita ejus renunciatio; ergo renunciatio expressa dispensationis a fortiori tollit vim dispensationi. Nam privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, sed est specialis favor privilegiarii circa actiones suas non amittitur per non usum; & consequenter nec dispensatio: Privilegium autem, quod cedit in gravamen aliorum, amittitur per non usum, quia alii præscribunt adversus privilegiatum, ut notat Pal. disp. 4. punct. 18.

X. Quæritur ultimo, An dispensatio concessa per primum actum finiatur;

tur? Exempli gratia, an habens votum castitatis, si dispensationem obtinuit ad contrahendum matrimonium, possit mortua prima conjuge aliud matrimonium contrahere?

Respondeo, universim dispensationem absolute, & sine limitatione concessam primo actu non finiri; Ita communiter contra nonnullos apud Sal. lib. 8. disp. 31. Ratio est, tum quia verba non sunt restringenda, juxta proprietatem suam naturalem accepta; tum quia Superior quando vult ad unum casum dispensationem dare, ipsum exprimit: Unde dispensatus absolute ad non jejunandum non censetur ad unum tantum jejunium dispensatus; & dispensatus in voto castitatis potest successive plura matrimonia contrahere, dummodo causa dispensationis perseveret, & Superior non aliud expresserit; quia dispensatio est absolute concessa ad contrahendum matrimonium. Si tamen pro causa dispensationis allegatus fuit, verbi gratia, mutuus inter contrahentes concubitus, vel stimuli carnis, qui non amplius deinde perseverent, non potest soluto uno matrimonio aliud contrahi.

Dices: Dispensatio est res odiosa, cum sit vulnus legis, & juri contraria: ergo stricte explicanda est, & consequenter non extendenda ultra primum actum. Respondeo nego consequentiam; ex eo enim, quod stricte explicanda sit, sequitur tantum, quod non sit extendenda ultra proprietatem naturalem verborum. Quare si concedatur absolute, non finitur primo actu, quia propria verborum significatio non fert, quod ad solum primum actum extendatur.

XI. Dices secundo: in leg. *Boves*, §. *hoc sermone*, *ff. De verbor. signif.* deciditur, sermonem simpliciter prolatum intelligi solum de prima vice. Respondeo, id esse verum, quando causa dispensationis non manet etiam ad secundam vicem; aliter verba restringuntur in sua significatione naturali sine causa, seu sine qualitate dante causam restrictioni, ut explicabimus articulo sequenti.

ARTICULUS VII.

Quomodo dispensatio, & potestas dispensandi interpretanda sit?

I. Dispensatio, quamvis sit Principis beneficium, stricte est interpretanda, utpote contra jus commune.

II. In pluribus tamen casibus dispensatio latam habet interpretationem; præsertim si motu proprio Principis concessa sit, aut sit inserta in corpore juris; Aut si alicui Communitati concedatur.

III. Similiter quæ fiunt ob publicam necessitatem, aut utilitatem.

IV. Dispensatio ad Ordines num se extendat ad Ordines Sacros? Et dispensatio ad beneficium num se extendat ad Curatum, & ad Dignitates.

V. Dispensatio ad matrimonium in gradibus consanguinitatis interpretanda juxta jus commune, unde facta in tertio gradu extenditur ad secundum cum tertio.

VI. Dispensatio non est ita restringenda, ut reddatur illusoria, nec se extendat ad necessario connexa.

VII. Num Subdiaconus dispensatus ad uxorem ducendam dispensetur etiam relate ad Horarum recitationem?

VIII. An dispensatio extendatur de casu ad casum, in quo sit vel eadem, vel major ratio?

IX. Dispensandi potestas late est interpretanda, nisi vergat in præjudicium Tertii, Idemque dicendum de Privilegio.

X. In dubio, an potestas dispensandi,

aut privilegium sint revocata, licitum est iis uti; si tamen deinde deprehendatur fuisse revocata, irrita censenda est dispensatio.

XI. Cur Episcopus valide commutet votum in dubio an sit reservatum, etiamsi deinde deprehendatur esse revocatum, contra vero habens facultatem delegatam commutandi vota, aut dispensandi, in dubio an ea potestas fuerit revocata, licite quidem ea utatur, sed irrita sit dispensatio, si deprehendatur fuisse revocatam?

XII. Num valida censenda sit dispensatio in dubio de ejus valore?

XIII. Quid si post dispensationem obtentam dubitetur, an Prælatus potuerit dispensare?

I. Plurimæ quæstiones ex doctrina in hoc articulo danda decidi debent; ideo prius de dispensatione, deinde de dispensandi potestate inquirimus, quomodo interpretandæ sint?

Quæritur itaque primo, strictene, an ample interpretanda sit dispensatio?

Respondeo, certum esse, quod dispensatio stricte interpretanda sit, unde si aliquid operetur juxta proprietatem] naturalem verborum, non est amplius extendenda. Ratio est, quia dispensatio exorbitat a jure communi, & ideo tanquam odiosa restringenda est; Si enim lex ipsa, quæ corrigit jus commune, tanquam odiosa restringenda est, ex Reg. *Quæ a jure, De regul. juris in 6.*, a fortiori dispensatio, quæ vulnerat jus commune; Unde in dubio an dispensatio ad aliquem casum se extendat, interpretandum est, non extendi. Neque obstat, quod dispensatio sit Principis beneficium, & beneficium Principis latissime interpretandum sit, ex leg. *Beneficium, De constitut. Principis.* Nam hoc est verum, quando beneficium Principis non est contra jus commune, ut est dispensatio, sed præter illud; Sicut nec quando est in præjudicium aliorum.

II. Tunc dispensatio habet latam interpretationem, quando motu proprio, & non ad instantiam Partis a Principe conceditur; quia tunc est magis voluntaria, quam si ad instantiam Partis concederetur. Privilegium vero, quando est præter jus, etiamsi ad instantiam partis concedatur, late interpretandum est; & si motu proprio concedatur, interpretandum est latissime; ut notat Merol. num. 6. contra Sanch., qui putat latissime interpretandum, etiamsi ad instantiam Partis concedatur, hoc est ultra quam patitur naturalis verborum significatio.

In pluribus itaque casibus dispensatio habet latam interpretationem; Primo, ut diximus, si motu proprio a Principe concedatur, quia tunc dicitur aliquo modo beneficium Principis, ac omni ambitione vacans, ex cap. *Si motu proprio, de prebendis in 6.* Notat tamen Merol., & alii communiter, quod si in literis dispensationis dicat Princeps, se motu proprio illam concedere, ample interpretanda sit, quamvis constet eam ab impetrante petitam esse; quia Princeps illis verbis significat, se non illa petitione, sed proprio motu ductum concessisse.

Secundo late interpretanda est dispensatio, si sit in corpore juris clausa; quia tunc præsumitur motu proprio concessa, & habet vim legis, quæ extendi potest ad omnem casum, in quo vel eadem, vel similis ratio legis reperitur, ut notat Felin. apud Merol. Hoc autem intelligendum, nisi præjudicium inferat tertio; nam etiam privilegia in corpore juris inserta ex ea parte, qua alteri præjudicant,

cant, strictè interpretanda sunt.

Tertio dispensatio strictè interpretanda est, si concedatur personis privatis: At si toti Religioni verbi gratia, vel alteri Communitati concedatur, ample interpretanda est, tanquam favorabilis Religioni, etiamsi deroget juri communi. Ratio est, quia quando conceditur communitati in perpetuum, æquiparatur legi insertæ in corpore juris, seu constitutioni perpetuæ, & est privilegium potius, quam dispensatio, ut notat Merol. disp. 4. cap. 6. num. 1. ex Suar. Ex quo infert Sanch. lib. 8. disp. 1., dispensationem ab Episcopo concessam beneficiato de percipiendis fructibus in absentia ratione studii esse late interpretandam, quia non conceditur personæ, sed causæ, in qua utilitas publica versatur; Et ideo quamvis privilegium concedatur, verbi gratia, ratione studii Theologici, extenditur etiam ad studium juris Canonici; quia in jure istæ scientiæ æquiparantur; Extenditur etiam ad alia studia, si pro iis militet eadem ratio.

III. Quarto late interpretanda est dispensatio debita, seu quæ debet dari a Principe ob necessitatem occurrentem, quia tunc est favor debitus causæ, & sic dilatandus; Unde dispensationes, quæ fiunt ex necessitate, vel utilitate Ecclesiæ, utpote ex juris debito emanantes, ampliandæ sunt.

IV. Quinto Henr., Navar., Rodriq. apud Merol. num. 13. putant, dispensationem esse strictè interpretandam, hoc est non ultra verborum proprietatem, sed se extendere ad omnes casus comprehensos secundum propriam verborum significationem. Communius tamen cum Sal., Sanch. putant debere aliquando etiam strictius sumi; quia in Regul. *Odia*, *de Reg. juris in 6.* non dicuntur odia non esse amplianda, sed dicuntur odia esse restringenda, favores ampliandi: Quare juxta communiorem opinionem apud Merol. disp. 4. cap. 4. dispensatio ad Ordines non extenditur ad Sacros, quamvis Ordines sacri sint vere ordines. Sic dispensatio ad beneficia comprehendit solum simplicia, & non se extendit ad Curata, & Dignitates, nec ad beneficia electiva, nec ad Canonicatus Ecclesiæ Cathedralis: Sic in odiosis nomine Ecclesiæ Parochialis non venit Ecclesia Parochialis collegiata; quia habet Collegii qualitatem supra Parochiam: Et ex cap. *Licet*, *De elect. in* 6. nomine Monachorum, vel Monialium non venit Abbas, vel Abbatissa; Et nomine Clericorum non comprehenduntur Religiosi, ut docent communiter; immo nec Sacerdotes, & alii positi in dignitate, ut communius putant; quia isti habent aliam qualitatem, quæ in simplicibus Clericis non reperitur: Sicut enim favores sunt ampliandi, adeo ut verba extendenda sint ultra proprietatem, & significationem naturalem ad civilem, & juridicam, unde nomine filiorum veniunt nepotes, nomine Religiosi veniunt novitii, qui proprie religiosi non sunt; ita odia sunt restringenda, adeo ut intra naturalem significationem, & proprietatem restringantur verba, quantum commode potest: Quod tunc recte fit, quando a verbis significantur proprie plura, quorum aliqua habeant aliquam qualitatem, unde possint eximi ab odio: Verbi gratia, nomine Clerici ita significantur proprie tam Clerici simplices, quam religiosi, ut Religiosi nomine illius qualitatis, hoc est Religionis, possint eximi a lege obligante Clericos.

V. Sexto quando dispensatio versatur circa materiam juris communis, debet interpretari juxta explicationem juris communis. Unde dispensatio facta in tertio gradu consanguinita-

ta-

tatis extenditur ad secundum cum tertio, quia gradus computantur in jure communi a persona, quæ a stipite est remotior, ex cap. *final.*, *De consanguin.*, ut notat Sanch. loc. cit. num. 9.

Septimo si dispensatio est in statuto, seu consuetudine particulari contraria juri communi, est late interpretanda; quia reducit ad jus commune, quod est favorabile.

Octavo ex Merol., & aliis contra Sanch. probabilius est, præscindendo a Stylo Curiæ, quod dispensatio in causa matrimoniali late sit interpretanda; Nam dispensatio in quarto gradu consanguinitatis extenditur ad tertium cum quarto, ex Extravag. *Nuper*. Ratio a priori videtur esse, quia dispensatio in causa matrimonii reducit ad jus commune; nam jus commune non prohibet matrimonia in omnibus gradibus, in quibus ea prohibet Ecclesia; quando autem dispensatio reducit ad jus commune, est favorabilis, & extendenda.

VI. Notandum tamen, non esse adeo restringendam dispensationem, ut reddatur illusoria. Unde infertur cum Molin. contra Covar., quod licentia data Episcopis, vel Monachis a Pontifice ad testandum non arctetur ad solum primum testamentum; quia hoc esset contra testamenti naturam, quod de se est revocabile usque ad mortem.

Nec est dispensatio ita restringenda, ut non extendatur ad necessario connexa, & inseparabilia, ut patet; ne frustranea reddatur dispensatio: Verbi gratia, dispensatus ad plura beneficia censetur etiam dispensatus, ne in utroque residere debeat, & dispensatus cum minori viginti tribus annis, ut habeat beneficium Parochiale, censetur etiam dispensatus ne intra annum ad Sacerdotium promoveatur; cum non possit ante vigesimum quartum completum initiari: Quod si connexa sint separabilia, dispensatio ad unum concessa non se extendit ad alterum: Verbi gratia, dispensatio ad non residendum non se extendit ad fructuum consecutionem, qui ab absentibus perduntur; quia hæc possunt separari.

VII. Infertur ex dictis primo, quid dicendum in quæstione illa, An Subdiaconus dispensatus ad uxorem dispensetur etiam ad recitationem officii? Negat Azor. quia status subdiaconi cum obligatione recitandi horas est quidem connexus, sed separabilis. Sanch. tamen lib. 8. disp. 8. & alii apud Merol. num. 33. affirmant; quia obligatio recitandi horas videtur inseparabilis a statu subdiaconi, quatenus status matrimonii est incompatibilis cum tali obligatione; gravis enim est talis obligatio homini vacanti rei familiari, & uxoriæ; Et idem dicas, si monachus dispensetur ad nuptias.

Infertur secundo, quid dicendum ad quæstionem illam, An dispensatus ad ova possit comedere lacticinia, & econtra? Negant Azor., & Bonac. de præcept. Eccles. disput. 1. punct. 2. apud Merol. num. 72., quia dispensatio hæc est contra jus commune, atque adeo stricti juris, & restringenda. Affirmat tamen Henr., Laym., Regin., Sanch. lib. 8. disp. 1.; quia in jure hæc æquiparantur, & unica, & individua est eorum prohibitio.

VIII. Infertur tertio, quid dicendum ad quæstionem, An in dispensationibus habeat locum argumentum ob identitatem rationis, vel a majori ad minus, itaut in iis fiat extensio de casu ad casum, in quo est eadem, aut major ratio? In quo Doctores diversimode philosophantur apud Merol. num. 64.: quæ tamen facile colligi possunt ex iis, quæ affatim diximus

quæst. 5. art. 1. quæsito 4. agentes de Legis interpretatione, inquirendo, Num lex extendatur ad casum non comprehensum verbis legis, sive ob paritatem, sive ob identitatem rationis?

IX. Quod attinet ad potestatem dispensandi, quomodo interpretanda sit? Plura diximus in Opusculo de Conscientia dubia, & scrupulosa quæst. 5. art. 1., quæ hic summatim recolimus. Diximus siquidem ex Sanch. lib. 8. disp. 2., & aliis, per se loquendo late interpretandam esse, sive ea sit ordinaria, (quæ scilicet alicui competit ex proprio munere, ut competit Episcopis, & aliis Prælatis respectu suorum subditorum) de qua non dubitatur, sive sit delegata; Hæc enim censetur esse purum beneficium Principis, quod late interpretandum est, ac extendendum, cum contineat favorem absque ulla admixtione odii, ex Reg. 15. juris in 6.. Quamvis autem hujusmodi potestas per se loquendo latam habeat interpretationem, nihilominus stricte interpretanda est, si vergat in præjudicium Tertii; quia non præsumitur, quod Princeps velit alteri præjudicium inferre. Notandum tamen, ut supra diximus, quod si dispensandi potestas delegetur alicui, verbi gratia Confessario, in gratiam illius, & pro personis indeterminatis, ea habet rationem gratiæ tali Confessario collatæ, & ideo in dubio latam habet interpretationem: Si vero conferatur in gratiam personæ determinatæ, cum qua dispensandum est, tunc habet rationem potius dispensationis inchoatæ relate ad illam personam, & ideo stricte est interpretanda, ut notat Sua. lib. 6. de Legib. cap. 10., & Sanch. loc. laud.

Ex his descendit resolutio consimilis quæstionis, Num scilicet privilegium stricte, an ample interpretandum sit? Quod pariter fuse perpendimus in Opusculo laudato, articulo ultimo ejusdem quæstionis, dicendo, quod si privilegium a Principe motu proprio collatum sit, aut sit inclusum in corpore juris, late sit interpretandum; dummodo non cedat in præjudicium Tertii, nec deroget juri communi. Hinc Privilegium concessum alicui, verbi gratia de non solvendis decimis, non est intelligendum de non solvendis decimis ex prædiis futuris, si tale privilegium præjudicet Tertio, seu si decimæ solvendæ sint alteri a concedente privilegium; secus vero si ipsimet concedenti privilegium essent solvendæ; quia in primo casu stricte est interpretandum, utpote præjudicans Tertio; secus vero in secundo casu.

X. Dubitatur, Num in dubio an privilegium sit revocatum, licitum sit eo uti? Respondeo affirmative. Ratio est, quia stat illud in possessione, & in dubio melior est conditio possidentis. Notandum tamen, quod si deinde deprehendatur fuisse revera revocatum, invalida sint, quæ ex usu talis privilegii revocati provenerunt, ut ostendimus loc. laudato: Ad eum modum, quo potest a domino vendi servus in dubio an ejus servitus cessaverit; At si deprehendatur deinde, quod ea cessaverit, talis venditio censenda est irrita: Quare si habens privilegium, verbi gratia commutandi vota, dubitet an privilegium revocatum sit, nec possit vincere dubium, licite illa commutat; Sed si deinde detegatur privilegium fuisse revocatum, commutatio facta erit nulla.

XI. Dices: Si Episcopus commutet votum in dubio an illud sit Pontifici reservatum, valida erit commutatio, etiamsi deinde advertat, quod votum sit reservatum: Pariter absolutio collata a Confessario in dubio de reservatione casus erit valida, quamvis deinde certificetur, quod casus esset re-

reservatus; ergo pariter in casu nostro, dubitans an amiserit privilegium commutandi vota, licite, & valide illa commutat, etiamsi deinde advertat privilegium fuisse antecedenter revocatum.

Respondeo, concesso antecedente, negari consequentiam. Disparitas est, quia Episcopus jure suo potest commutare vota, de quibus dubitatur an sint reservata Pontifici, & Confessarius jure suo facultatem habet absolvendi a peccatis, etiamsi dubie sint reservata; propterea in tali dubio utuntur jure proprio, & ideo valida est commutatio, atque absolutio, etiamsi deinde constet de eorum reservatione. Contra vero habens privilegium commutandi vota, non potest illa commutare jure suo, sed solum ratione privilegii; & quando dubitatur, an privilegium expirarit, licite illo utitur, eo quod stet illud in possessione. At si deinde detegatur, quod privilegium tunc expirasset, invalida censenda est illa commutatio, ut ostendimus paritate adducta de servo, cujus venditio est irrita, si tempore venditionis non erat servus; quamvis licite illum Dominus vendiderit, dubitans an e servitute tunc esset exemptus: Quamvis tale dubium exponendum esset emptori, eo quod esset vitium procul dubio detegendum. Ex quibus sequitur, quod si Confessarius non dubitet de reservatione casus, sed dubitet, an jurisdictio sibi ab Episcopo collata expirarit, possit quidem licite absolvere in casu gravis necessitatis, exponendo pœnitenti hanc suam dubietatem, ut si forte deinde deprehendatur jurisdictionem expirasse, tunc iterum pœnitens clavibus ea peccata subjiciat, quippe absoluta citra jurisdictionem in Confessario.

XII. Ex iisdem principiis descendit pariter resolutio illius quæsiti, Num valida censenda sit dispensatio in dubio de ejus valore?

Ad quod respondendum, ex triplici capite posse tale dubium oriri, Primo quidem ex parte superioris, si scilicet dubitetur, an sit legitimus Superior, possitque dispensare? Secundo ex parte causæ, si dubitetur, an sit sufficiens, & justa causa ad dispensandum? Tertio ex parte ipsius dispensationis, si dubitetur, an comprehendat hunc casum? Quando dubietas est ex parte Superioris, distinguendum; Nam si Superior sit in possessione sui Superioratus, licite, & valide dispensat, eo quod non debeat Superior sua possessione spoliari, donec constet eam amisisse; Quod si sit in possessione sui Superioratus relate ad talem subditum, nequit in dubio cum eo dispensare, eo quod in tali dubio stet in possessione præceptum. Ita Sanch. lib. 4. disp. 44.

Quod si dubietas oriatur ex secundo capite, videlicet num causa ad dispensandum sit sufficiens? Dicendum cum eodem Sanch., & Suar., quod subditus bona fide proponens Superiori causam, remittendo illius prudenti judicio, ut decernat num sit sufficiens, possit licite uti dispensatione ob eam causam data a Superiore, quamvis subditus dubitet num ea sit sufficiens. Quod si etiam Superior dubitet, distinguendum est; Nam vel dubitat num de facto detur talis causa, & profecto in tali dubio nequit licite dispensare; Vel dubitat num causa proposita certo existens sit sufficiens ad licite dispensandum? Et in tali dubio docet idem Sanch. lib. 4. disput. 45. cum aliis contra Medin., quod licite dispenset; cum id postulet suave regimen Ecclesiæ; eo modo quo diximus, posse Episcopum commutare votum in dubio an sit Pontifici reservatum, & posse Confessarium absolvere a peccato, etiamsi dubitet de ejus reservatione.

De-

Denique, si dubium oriatur ex parte ipsius dispensationis, Num scilicet verba dispensationis talem casum comprehendant? Sanch. loc. cit. docet, in hoc dubio dispensationem ad hunc casum non se extendere, eo quod dispensatio tanquam vulnus legis sit odiosa, ac restringenda: Quare si Pontifex dispenset cum aliquo in voto castitatis, ut possit nubere, & dubitetur, an dispensarit totaliter in tali voto, dicendum quod non dispensarit totaliter, ac propterea vi talis dispensationis possit solum contrahere matrimonium; sed si contra castitatem peccaret, contra votum, atque adeo sacrilege peccaret. At si solum dubitetur, num sit valida dispensatio, quia dubitatur, num sit expositum verum, aut sit expressum falsum? In tali dubio standum pro valore dispensationis; quia delictum non præsumitur, ex leg. *Merito*, *ff. De Socio*. Denique si in petitione dispensationis sit expositum aliquod falsum, aut non sit expressum aliquod verum, & dubitetur, num hoc spectet ad causam finalem, quæ dispensationem vitiat, an vero solum ad causam impulsivam? Con. disput. 33. dub. 6. de Sacram., Guttier., & alii apud Sanch. lib. 8. disp. 21. docent, censendum esse, quod illud ad causam finalem spectet, ac proinde dispensationem esse surrepticiam. Ratio est, quia stat in possessione impedimentum, & dubia est dispensatio. Sed Pal., Sal., Bonac., & alii apud Dian. part. 4. tract. 4. resol. 64. probabiliter docent, in tali dubio censendum illud spectare ad causam impulsivam, & dispensationem esse validam; quia in dubio præsumendum est pro valore actus, ex leg. *Quoties*, *ff. De rebus dubiis*. Unde possessio videtur stare pro validitate dispensationis, non pro impedimento, quia, ut ostendit Merol. disp. 3. cap. 3. is possidet, pro quo stat præsumptio pro foro externo. Quicquid sit an hoc sit verum solum in favorabilibus, & non in odiosis, seu quando derogatur juri communi, ut in casu nostro; quod fuse discutit Con. loc. laud., & Bardi disp. 6. cap. 5. §. 4.

XIII. Postremo ex iisdem pariter præjactis fundamentis descendit resolutio quæsiti illius, Num dispensatio censenda sit irrita, si deprehendatur Prælatum non potuisse dispensare? Ad quod dicendum, dispensationem esse procul dubio irritam, si deprehendatur Prælatum non solum non esse superiorem, sed neque errore communi talem reputari; esse vero validam, si errore communi cum titulo colorato ille existimetur Superior; quia ex leg. *Barbarius*, *ff. De officio Prætor.* valida sunt gesta ab hujusmodi Superiore, idque propter bonum commune, supplente Ecclesia, vel Republica defectum jurisdictionis requisitæ; Immo ex Pont., & aliis contra Sanch. apud Dian. part. 3. tract. 4. resol. 122. probabiliter id est verum, etiamsi detur solus error communis sine titulo colorato. Quod si deprehendatur Superiorem non potuisse dispensare ex defectu causæ, vel quia tacita fuit vera causa finalis, vel quia expressa fuit causa finalis falsa, pariter dispensatio erit irrita, ut notat Sanch. lib. 4. cap. 44. Si tamen dubitetur, num causa ad dispensandum fuerit sufficiens; sive dubitetur, an verba dispensationis ad talem casum se extendant, valida est dispensatio, si bona fide fuerit data, etiamsi deinde deprehendatur oppositum: Ad eum modum, quo valida est absolutio a reservatis bona fide collata a Confessario dubitante de reservatione illius, etiamsi deprehendatur deinde, quod casus revera esset reservatus, ut supra ostendimus. Et eodem modo multi cum Sanch. lib. 8. disp. 6., Pal. tract. 4. disp. 6. punct. 5., & aliis docent, Episcopum posse di-

dispensare non solum in voto, sed etiam in impedimentis matrimonii, si dubitetur, an dispensatio petenda sit a Pontifice; (puta si dubitetur, an per concubitum carnalem contracta sit affinitas, aut si dubitetur, num consanguinitas sit in quarto, an in quinto gradu) itaut valeat dispensatio, etiamsi deinde deprehendatur, votum esse Pontifici reservatum, affinitatem esse contractam, & consanguinitatem esse in quarto gradu. Quæ omnia fusius expendimus in laudata quæstione quinta Opusculi secundi de Conscientia dubia. Sit itaque hujus annui pensi (sed oh ubi Eternitatis!)

F I N I S.

A. M. D. G.;

ac Deiparæ sine labe Conceptæ.

S Y.

SYNOPSES OMNES,

Quæ in singulis Articulis tractatus hujusce de Legibus habentur, hic colliguntur.

iamsi invincibiliter ignoretur. VI. *Secus vero lex revocatoria Privilegiorum*. VII. *Quænam verba legis denotant, Legislatorem velle sub gravi obligare? Quænam vero velle tantum hortari, aut sub levi dumtaxat obligare?*

ARTIC. V. 13

De lapsu temporis ad legis obligationem requisiti.

I. *Leges non obligare, nisi post duos menses a promulgatione in singulis Provinciis, non pauci docuerunt*. II. *At leges Pontificias post promulgationem factam in Curia Romana statim obligare, docens communius*. III. *Requiritur tamen aliquod tempus prudentium judicio statuendum, ut nova legis notitia ad Communitatem perveniat, & tunc omnes obliget*. IV. *Ecclesia leges civiles admittit, ubi nec rationi, nec Legibus Canonicis adversantur*. V. *Non solum pro foro externo, sed nec pro interno leges obligant ante lapsum sive duorum mensium a promulgatione, sive alterius temporis congrui*. VI. *Idque verum est etiam de legibus aliquem contractum irritantibus*. VII. *Necnon de legibus revocatoriis Privilegiorum*. *Quod extenditur ad revocationes Procuratorum, quorum gesta (dempto Matrimonio) valida sunt, donec revocatio iis innotuerit*. VIII. *Si de novo aliquis casus reservetur, absolutio collata ex ignorantia talis reservationis est invalida*. IX. *Sicut privilegii revocatio debet innotescere personæ privilegiatæ, ut habeat effectum suum; ita pariter concessio privilegii*. X. *Privilegium Communitati concessum, si huic innotescat, validum est etiam relate ad personam particularem ignorantem illud*.

ARTIC. VI. 17

De Acceptatione Legis.

I. *Leges universim ferri solent sub tacita conditione, quod acceptentur*. II. *Peccat tamen Communitas, si citra justam causam legem non acceptat*. III. *Lex acceptata cessat obligare, si a majori parte Communitatis non observetur. Sed quodnam tempus requiritur ad legem per desuetudinem abrogandam?* IV. *Num possit Legislator obligare subditos renuentes legem acceptare? Et quando id possit, aut velit?* V. *Quid veniat hac in re nomine Communitatis, a cujus majori parte debeat lex acceptari, ut obliget?* VI. *Lex a principio non acceptata, si successu temporis acceptetur, tunc obligat*.

ARTIC. VII. 21

De Perpetuitate Legis.

I. *Leges prout a præceptis distincta debent semper perdurare, donec revocentur*. II. *Præceptum respicit bonum personæ privatæ, & expirat morte præcipientis; Lex vero respicit bonum commune, & est perpetua*. III. *Mandatum continens commissionem jurisdictionis non expirat morte Mandantis, si res non sit integra*. IV. *Mandatum testatoris, utpote domini proprietatis, non jurisdictionis, confirmatur potius, quam expires post ejus mortem*. V. *Quamvis præceptum generale possit communitatem respicere, & esse perpetuum, non secus ac Lex, adhuc tamen multifariam differt a Lege*. VI. *Potest Legislator supremus legem ferre, qua præcipiatur, ut præcepta inferiorum non expirent morte præcipientis*.

QUÆSTIO II. 24

Quænam sit legis materia, & Quinam possit leges ferre?

ARTICULUS I. ibi.

De Materia Legis. Præsertim de Actibus indifferentibus, ac de mere internis.

I. *Universim materia legis sunt actiones humanæ ordinabiles ad bonum commune*. II. *Lex humana præcipere potest actus virtutum, sed non omnes, nimirum valde arduos; ac prohibere potest actus vitiorum, non tamen omnes, cum id non postulet commune bonum*. III. *Cur lex naturalis omnia vitia prohibere possit, & de facto prohibeat, non vero lex humana?* IV. *Quandonam possint actiones moraliter indifferentes præcipi, aut prohiberi?* V. *Lex civilis respicere debet rectam gubernationem, & bonum pacis in populo: Lex vero canonica respicit honestatem operationum ut conducentem ad finem supernaturalem, & ad bonum animarum*. VI. *Quadam vitia, ut Usura, Perjuria, Blasphemia, cur prohibeantur lege civili simul, & canonica, necnon lege naturali?* VII. *Num leges civiles, & canonica imperare aliquando possint actus mere internos?* VIII. *Solum actus interni, qui sunt necessarii ad externos, possunt a lege humana indirecte præcipi, aut prohiberi*. IX. *Ecclesia præcipiendo auditionem missæ indirecte præcipit intentionem audiendi illam; Non tamen punit censuris defectum talis actus interni*. X. *Fit satis argumentis pro sententia opposita*. XI. *Cur possit Ecclesia dispensare in votis mere internis, & a peccatis internis absolvere; non possit tamen censuris peccata interna punire?* XII. *Potest confessarius actus mere internos pœnitenti injungere; Non potest tamen illos injungere subditis Prælatus Regularis*. XIII. *Quod est per accidens occultum, puniri potest ab Ecclesia, non vero quod est occultum per se*.

ARTIC. II. 31

Quisnam possit condere leges civiles?

I. *Reges ab ipsa Communitate potestatem habent ferendi leges civiles*. II. *In quibus differat potestas dominativa a potestate Jurisdictionis, & Politica requisita ad leges ferendas*. III. *Probabilius nequit Pontifex leges civiles ferre obligantes totum Orbem*. IV. *Potestatem in temporalia omnia solum habet Pontifex indirectam, disponendo de illis, quando id expedit ad animarum salutem*. V. *Nec Imperator potest totum Orbem obligare legibus suis*. VI. *Reges ferre possunt leges juxta concessionem ipsis factam a Communitate; Et Proreges juxta concessionem factam a Regibus*. VII. *Ad Reginam spectat leges ferre, si jure successionis Regnum possideat, quamvis alteri matrimonio jungatur*.

ARTICUL. III. 36

Quinam possit condere Leges Ecclesiasticas?

I. *Pontificem posse suis legibus Ecclesiasticis totum Orbem obligare independenter a Conciliis Oecumenicis constat ex iisdem Conciliis, & ex ipsis Conventibus Gallia Generalibus usque ad præsens seculum*. II. *Cardinalium, & Theologorum consensus est conveniens, sed non necessarius, ut possit Pontifex aliquid statuere tanquam Christi Vicarius*. III. *Episcopi verius immediate a Pontifice, mediate a Christo Domino potestatem habent ferendi leges pro suis Diœcesibus*. IV. *Nequit Episcopus pro sua Urbe quicquid potest Papa pro toto Or-*

Orbe. v. *Non requiritur consensus Cleri, ut Episcopus legem ferat. Solum pro festis statuendis requiritur Cleri, & Populi consensus*. vi. *Quid possint Archiepiscopi relate ad totam Provinciam? Quid Concilia Nationalia, Provincialia, & Diœcesana?* vii. *Non habent vim legis decreta Conciliorum, quæ in Gratiano reperiuntur, nisi a Pontifice sint approbata*. viii. *Num habeant vim legis decreta Congregationum Cardinalium*. ix. *Capitulum Sede vacante probabilius potest leges condere, ut poterat Episcopus*. x. *Quousque se extendat potestas Legislativa in Prælatis Regularibus, & in Abbatissa?*

QUÆSTIO III. 42

De Subjecto Legum, seu de iis, qui Legibus obligantur.

ARTICULUS I.

An Legislator suis legibus teneatur?

i. *Legislator suis legibus obligatur quoad vim directivam, non quoad coactivam*. ii. *Obligatur autem Legislator directe non a lege sua, sed a lege naturali dictante, quod Caput cum suis membris conformetur*. iii. *Potest autem secummet ex causa dispensare, non secus ac cum subditis*. iv. *Quonam pacto Legislator teneatur legibus contractuum, & iis, quæ taxam mercibus imponunt?* v. *Num peccet mortaliter Legislator transgrediendo suas leges in re gravi, an solum venialiter?* vi. *Cur venialiter dumtaxat peccent Moniales omittendo unam missam præceptam in virtute Sanctæ obedientiæ ab Abbatissa?* vii. *Cur sacrilege peccaret Pontifex, si secummet dispensaret ad ducendam uxorem?* viii. *Legislator transgrediendo leges suas, quamvis peccet, non incurrit tamen pœnas latas adversus transgressores*. ix. *Nec Princeps supremus, nec Legatus Pontificis tenentur legibus municipalibus loci, quæ non sint ab iis confirmatæ*.

ARTIC. II. 46

Quibus legibus eximantur Infideles, Pueri legem ignorantes, Ebrii, & Amentes?

i. *Num infideles peccent non solum contra præceptum Divinum de suscipiendo Baptismo, sed etiam contra præceptum de sumenda Eucharistia?* ii. *Num peccet, qui diebus prohibitis ministrat carnes infidelibus, qui legibus Ecclesiasticis non tenentur; aut qui injungit illis opera servilia die festo?* iii. *Nullis legibus tenentur Pueri, & Amentes, qui nunquam ratione usi sunt; At qui post usum rationis inciderunt in amentiam, verius per accidens ab observantia legum excusantur, non secus ac Ebrii; unde non possumus cum istis ad materialem legum transgressionem concurrere*. iv. *Num Amentibus injungi possint opera servilia die festo? Et num possint die festo duci bellua onusta?* v. *Pueri post usum rationis tenentur legibus etiam Ecclesiasticis; Sed ad communionem Paschalem circa decimum annum obligantur, quando solent sacrum a profano discernere*. vi. *Ante pubertatem num incurrant Pueri censuras, & alias pœnas Ecclesiasticas? Num casuum reservationem?* vii. *Num Infantes, & Puellæ admitti possint in Monasteria Monialium, & Religiosorum? Quid de Amentibus?*

ARTIC. III. 52

Quibus legibus teneantur Peregrini, Forenses, & Vagi?

i. *In quo differant Peregrini a forensibus, & a Vagis? Et quomodo domicilium, aut quasi domicilium acquiratur*,

aut deperdatur ? II. *Sufficit quasi domicilium ad Sacramenta alicubi suscipienda, prater Ordinem, ad quem suscipiendum requiritur domicilium.* III. *Forensis Neapolim adveniens animo ibi permanendi per decennium tenetur legibus loci, tanquam civis, & incola. Immo etiam si adveniat animo permanendi per majorem partem anni.* IV. *Tenentur etiam forenses, & Peregrini legibus juris communis, quamvis in propria Patria per desuetudinem non obligent.* V. *Pariter tenentur Peregrini legibus Municipalibus loci, per quem transeunt, si eadem sint in propria Patria; Necnon legibus contractuum; Ac etiam legibus, quarum transgressio specialiter cedit in ejus loci detrimentum.* VI. *Probabilius videtur, quod universim Peregrini non teneantur legibus loci, per quem transeunt, si brevi ibi commorentur, & scandalum absit.* VII. *Et probabilius nec tenentur legibus Patria, si non sint utrobique communes.* VIII. *Num possit quis eo fine iter arripere, ut effugiat obligationem alicujus jejunii? Fugere a loco, ubi lex jejunii obligat, non est idem, ac apponere impedimentum jejunio praecepto.* IX. *Habens casus reservatos num possit adire Dicecesim, ubi casus non est reservatus, ut ibi absolvatur?* X. *Si in aliqua Civitate sit dies festus, poteritne idem civis mane exire, & sic ab auditione Sacri deobligari?* XI. *An discessurus a Patria, ubi obligat lex jejunii, possit mane jentaculum sumere, ac pluries comedere? Et an etiam qui perventurus est vespere ad locum, ubi jejunatur?* XII. *Num, & quando Sacerdos Gracus transiens per Ecclesiam Latinam possit in azymo consecrare; & similiter Latinus in fermentato?* XIII. *Num possit Peregrinus a suo Superiore puniri propter delictum patratum extra Territorium Superioris?* XIV. *Non est eadem ratio de subdito delinquente extra Territorium sui Superioris, ac de delinquente in locis exemptis.* XV. *Vagi tenentur legibus loci, ubi degunt.*

ARTIC. IV. 64

An Clerici, & Religiosi teneantur servare leges civiles?

I. *Non ligantur Ecclesiastici legibus civilibus immunitatem ladentibus.* II. *Obligantur autem directe aliis legibus, quatenus a Sacris Canonibus approbantur.* III. *Non tamen obligantur quoad vim coactivam.* IV. *Consuetudo in contrarium, qua habetur in nonnullis casibus, videtur per Bullam Cœna quotannis revocari.* V. *Possunt quidem Laici hic, & nunc arma ab Ecclesiasticis tollere, ne damnum sequatur; sed ea tradenda statim sunt eorum Pralato.* VI. *Religiosi legibus Synodalibus, quibus Clerici astringuntur, non tenentur.*

QUÆSTIO IV. 67

De Effectibus legis, præsertim Pœnalis, Irritantis, & Dubiæ.

ARTICULUS I.

De obligatione Legis universim.

I. *Possunt leges etiam civiles obligare in conscientia; quamvis non omnes de facto obligent, prasertim sub mortali.* II. *Lex autem fundata in prasumptione non obligat, si prasumptio sit falsa.* III. *Quod si fundetur in prasumptione periculi, fraudum, &c., etiam in foro interno probabilius obligat, quamvis desine hic, & nunc fraudes, &c., nisi locum habeat Epicheja.* IV. *Lex nequit obligare sub gravi in materia, & secundum se, & relate ad finem, levi.* V. *Potest tamen in materia gravi obligare sub levi tam lex, quam votum.* VI. *At juramentum in materia gravi semper obligat sub gravi.* VII. *Quod lex in materia gravi obliget sub gravi, colligi potest tum ex verbis graviter praceptivis; tum ex usu, & consuetu-* di-

dine; *tum ex materia de se gravi*; *tum etiam si gravis pœna addatur transgressoribus*; *nec lex sit civilis*, & *pœnalis*.

ARTICULUS II. 71

Ad quid obligat Lex Pœnalis?

I. *Probabiliter lex civilis imponens pœnam transgressoribus non obligat sub gravi*, *nisi id Superior explicet*. II. *Lex pœnalis mixta probabilius obligat in conscientia*. III. *Lex Ecclesiastica imponens pœnam gravem in conscientia obligat*. *At quanam dicatur pœna gravis*? *Num excommunicatio sententiæ ferenda*? *Num pœna Suspensionis*? *Quid de pœna privationis Officii*, *vocisque activa*, & *passiva*? IV. *Quanam pœna ipso facto incurratur ante sententiam Judicis*? V. *Pœna*, *quæ requirunt actionem hominis*, *non incurruntur ipso facto ante sententiam declaratoriam criminis*. VI. *Probabiliter pœna privationis vocis activa*, & *passiva non incurritur ante sententiam declaratoriam criminis*. VII. *Judex subditus tenetur pœnam lege taxatam imponere*, *nisi rationabilis causa exigat*, *ut minuatur*. VIII. *Quandonam lex humana obliget etiam cum vitæ discrimine*?

ARTIC. III. 76

De Effectibus legis irritantis.

I. *Lex aliquando vult contractum esse irritum*, *aliquando vero irritandum*. II. *Si lex irritet contractum in pœnam delicti*, *dicitur lex Pœnalis*; *secus vero si illum irritet ob bonum commune*. III. *Quænam verba legis denotant contractum esse irritum*; *quænam vero esse irritandum*? IV. *Ex actu irrito lege humana nulla oritur obligatio in conscientia*: *Idque etiam verum est*, *etiamsi lex irritans fundetur in præsumptione fraudis*, *quæ absit reapse*. V. *Si lex tamen præsumat fraudem in singulis casibus*, *cessante fraude*, *certe non obligat*; *secus vero si præsumatur fraus ut plurimum*. VI. *Regulariter*, *si irritatio actus sit pœnalis*, *requirit sententiam Judicis*, *ut illum irritet*; *non tamen si lex irritans non sit pœnalis*. VII. *Lex prohibens actum non eatenus universim illum irritat*. VIII. *Actus ex defectu formæ substantialis est irritus*. *Sed quænam dicuntur pertinere ad formam substantialem actus*; *quænam ad accidentalem*? IX. *Ex regulis prajactis plura ad praxim inferuntur*. X. *Actus præceptus*, *vel prohibitus in casu arduo pati potest Epichejam*; *Actus vero*, *qui ob defectum solemnitatis a jure præscripta est irritus*, *ut Matrimonium clandestinum*, *in nullo casu est validus*. XI. *Cur possit Episcopus ex urgentissima causa dispensare in impedimento dirimente*, *verbi gratia*, *consanguinitatis*; *non tamen in impedimento Clandestinitatis*? XII. *Lex irritans sicut non patitur epichejam*, *ita obligat etiam ignorantes illam*. XIII. *Sicut ignorantia legis non impedit actus irritationem*, *ita nec metus*. XIV. *Non cessat obligare lex irritans*, *si finis legis cesset negative*; *secus vero si cesset contrarie*.

ARTIC. IV. 83

De Obligatione Legis Dubiæ.

I. *Alibi disseruimus*, *num lex dubia obliget*, *sive dubium sit ex parte legis*, *seu præcepti*; *sive ex parte rei præceptæ*; *sive ex parte Superioris*? II. *In dubio*, *an detur lex*, *seu an hunc casum comprehendat*, *seu an sit promulgata*, *probabilius illa non obligat*; *Secus vero si dubitetur*, *an sit acceptata*, *an abrogata*, *an ab ea sufficienter excuseris*? III. *Epicheja locum habet*, *etiam quando solum probabiliter judicamus nolle Superiorem in tali casu obligare*; *etiam si*

si finis legis solum cesset negative. IV. *In dubio, an res præcepta sit licita, obtemperandum est Superiori illam præcipienti; Nisi tamen ea res sit valde ardua*. V. *Etiam Religiosi, quamvis sint subditi voluntarii, tenentur obedire Superiori præcipienti, etiam in dubio, an res præcepta excedat illius potestatem*. VI. *Quid si tam Superior, quam Subditus dubitent de honestate rei præceptæ?* VII. *Etiamsi dubitet subditus positive, & probabile sit, quod res præcepta sit illicita, adhuc obtemperare tenetur Superiori præcipienti*. VIII. *In dubio de legitima Superioris potestate, si hæc sit in possessione, obtemperandum est præcipienti, nisi res præcepta sit valde ardua; secus vero, si ea non sit in possessione*. IX. *Quid si dubitetur, num lex sit directiva, an præceptiva? Num obliget sub gravi, an sub levi? Num habeat rationem consilii, an legis?* X. *Quid dicendum in variis dubiis sive ad Votum, sive ad Juramentum spectantibus?*

QUÆSTIO V. 88

Quomodo legi parendum?

ARTICULUS I.

De Intentione requisita ad satisfaciendum legi.

I. *Ad satisfaciendum legi positivæ requiritur intentio ponendi opus præceptum*. II. *Non tamen ad satisfaciendum præcepto negativo*. III. *Qui invitus audit Missam, vel jejunat, non satisfacit præcepto; At qui invitus restituit, non tenetur ad aliam restitutionem*. IV. *Quid si quis per metum audiat Missam præceptam?* V. *Num satisfaciat jejunio præcepto, qui tota ea die dormit nihil cogitans de jejunio?* VI. *Quamvis ad satisfaciendum præcepto requiratur intentio ponendi opus præceptum, non requiritur tamen intentio satisfaciendi præcepto*. VII. *Debens Titio centum, si immemor debiti donet illi centum, num teneatur alia centum dare, ut debito oblito satisfaciat?* VIII. *Num legi satisfaciat, qui ponit opus injunctum nolens per illud satisfacere, dummodo talem voluntatem deinde deponat?* IX. *Num pœnitentia, quæ virtute clavium debet impleri, possit pariter poni cum consimili voluntate?* X. *Qui ex pluribus titulis debet aliquid ponere, quin possit eodem opere omnibus obligationibus facere satis, cuinam ex illis censetur satisfecisse ponendo tale opus?*

ARTIC. II. 95

Quibus actibus legi satisfiat?

I. *Quandonam possit uno, eodemque opere pluribus obligationibus satisfieri?* II. *An, & quomodo possit nova superveniens obligatio cadere super eundem actum alias ex alia virtute prius debitum?* III. *Qui tenetur dare eleemosynam, num satisfaciat dando illam extreme indigenti?* IV. *Quandonam omissio operis ex multiplici præcepto impositi sit multiplex peccatum in confessione explicandum?* V. *Num possit pluribus præceptis satisfieri diversis actionibus positis eodem tempore?* VI. *An possit per actum malum præcepto satisfieri?* VII. *Datur duplex intentio Legislatoris, alia legi intrinseca, seu de re præcepta, alia legi extrinseca, seu de fine obtinendo per rem præceptam: Qui solum adversus intentionem legi extrinsecam operatur, legem non transgreditur*.

AR-

ARTIC. III. 98

An qui non poteſt implere totum præceptum, teneatur ad partem, quam poteſt.

I. *Difficultas procedit in caſu, quo oput præceptum eſt diviſibile; ut ſunt Horæ Canonicæ, jejunium Quadrageſimale, &c.* II. *Neque eſt verum, quod nullatenus teneatur ad partem, qui non poteſt totum præceptum implere; Neque eſt verum, quod teneatur ad quamcumque partem, quam poteſt; Neque quod ſolum teneatur ad partem, quando ea eſt major pars operis præcepti.* III. *In infirmitate vitanda eſt perplexitas: Extra infirmitatem, ſi res præcepta ſoleat dividi, qui non poteſt totum, tenetur ad quamcumque partem, quæ ſit moraliter integra; Si vero non ſoleat dividi, tunc excuſatur, quando pars, quæ non poteſt impleri, non eſt modica.* IV. *Qui nequit integram miſſam audire, ſed poteſt audire quoad ejus ſubſtantialia, ad id tenetur; Idemque dicas de jejunio.* V. *Probabilius dicendum, quod impotens implere totum præceptum teneatur ad partem, quam poteſt, ſi ea ſit notabilis, & cenſeatur intenta a Superiore.* VI. *Qui nequit Horas ſine ſocio recitare, num teneatur illum aſciſcere? Et num Privilegiarius tempore Interdicti teneatur audire Sacrum die feſto?*

ARTIC. IV. 103

De Impedimentis non apponendis legi adimplendæ.

I. *Præcepta naturalia obligant ad ponenda media ad eorum executionem, & ad removenda impedimenta.* II. *Non tamen omnia præcepta poſitiva ad id obligant.* III. *Num poſſit quis in pila ludo, vel in venatione die jejunii defatigari, prævidens, quod non poſſit jejunare.* IV. *Num id ipſum fieri poſſit in fraudem jejunii ad declinandam ejus obligationem; eo modo, quo poteſt quis egredi e loco, ubi obligat præceptum jejunii, ne teneatur jejunare?* V. *Qui ſolum prævidet, quod in luſu pilæ defatigatus non poſſit deinde jejunare, ludendo dicitur apponere jejunio impedimentum remotum, & non peccat: Qui vero id intendit, ludendo dicitur apponere impedimentum proximum, & peccat contra legem jejunii.* VI. *Unde dignoſci poſſit, num impedimentum, quod apponitur obſervantiæ legis, ſit proximum, & eatenus peccaminoſum, non vero remotum?* VII. *Variæ regulæ, quæ a Doctoribus adducuntur, multis exemplis ſubjiciuntur, ut in bono lumine reponantur.* VIII. *Cur excommunicatus teneatur abſolutionem procurare, ut poſſit in Paſchate communicare, non vero ut poſſit die feſto audire Sacrum?* IX. *Num liceat die Sabbati ire venatum, ſi prævideatur, quod die Dominico non poſſit Sacrum audiri?* X. *Num peccent barbitonſores, ſi tondeant die feſto? Quid de puellis, quæ die feſto ſuunt ad vitandum otium?*

QUÆSTIO VI.

De Legis Interpretatione, Extenſione, Abrogatione, & Ceſſatione.

ARTICULUS I. 107

De Legis interpretatione, & extenſione.

I. *Verborum proprietas, alia eſt Naturalis, alia Civilis. Quando verba legis extendi debent, ſumuntur etiam ſecundum proprietatem civilem.* II. *Doctores interpretari poſſunt leges ampliando illas interpretatione ſolum doctrinali, non auctoritativa. Quid de declarationibus Cardinalium?* III. *Præter interpretationem legis Authenticam, & Do-*

Doctrinalem datur etiam Usualis. IV. *Undenam mens Legislatoris conjici potest, ut detur legi apta interpretatio?* V. *Variæ regulæ assignantur a Doctoribus ad rite leges interpretandas*. VI. *Quandonam particula disjunctiva* Sive *sumenda sit pro copulativa?* VII. *Quomodo sit interpretanda lex, quæ uni est favorabilis, alteri vero odiosa?* VIII. *Quid si verba legis habeant plurês sensus, nec constet de mente Legislatoris?* IX. *Quid si dubitetur an verba legis sumenda sint secundum propriam verborum significationem, an secundum communem, & usitatam?*

ARTIC. II. 112

Quandonam lex restringi, aut extendi debeat?

I. *Lex odiosa aliquando restringi potest vi Epikejæ in casu, qui non videtur verbis legis comprehensus*. II. *Num possit lex extendi ad casum verbis legis non comprehensum, vel ob paritatem, vel ob identitatem rationis?* III. *In legibus pœnalibus non datur extensio de casu ad casum relate ad pœnam; imo nec relate ad obligationem*. IV. *Nec datur hujusmodi extensio in legibus correctoriis; Aut in dispensationibus, aut privilegiis alicui factis, quæ exorbitant a jure communi. Immo probabiliter nec in legibus favorabilibus*. V. *Extendenda tamen qualibet lex, quando, nisi extendatur, Legislator argueretur injustitiæ, vel imprudentiæ*. VI. *Similiter in æquiparatis, & in connexis*. VII. *Lex prohibens monialibus, ne egrediantur, nisi ob incendium, lepram, &c., num se extendat ad casus similes?* VIII. *Num Bulla contra Confessarios, qui solicitant mulieres ad turpia, se extendat etiam ad masculos?*

ARTIC. III. 116

De Legis Abrogatione.

I. *In quo differat legis Abrogatio a Derogatione? Et quinam possit data causa legem abrogare?* II. *Num possit lex ab inferiore condita ab eodem abrogari, si ea confirmata fuerit a Superiore?* III. *Num possit Inferior in suo territorio legem Superioris abrogare, eo modo quo potest in ea dispensare?* IV. *Ut lex abrogetur, non requiritur talis abrogationis publicatio*. V. *Quandonam lex posterior censeatur priorem legem abrogare?* VI. *Quandonam fieri debeat prioris legis mentio, ut per posteriorem abrogetur?* VII. *Lex posterior specialis, si sit contraria legi priori generali, solum illi derogat, non abrogat illam*.

ARTIC. IV. 120

Quas ob causas cesset legis obligatio?

I. *Novem de causis cessare potest legis obligatio*. II. *Vis, & Metus, quæ solent a nonnullarum legum observantia excusare, in quo differant?* III. *Metus excusat etiam a nonnullis legibus Naturalibus, & Divinis*. IV. *Non excusatur, qui metu mortis simulat Sacramenti administrationem. Quid si simulet contractum matrimonialem?* V. *Num liceat Sacerdoti metu mortis sine Sacris vestibus celebrare? Ad dandum Viaticum moribundo sine iis vestibus celebrare non licet*. VI. *Ad mortis periculum effugiendum licitum est carnibus humani cadaveris vesci*. VII. *Quænam impotentia a legis observantia excuset?* VIII. *Num peccet, qui conjicit se in aliquod impedimentum, unde legem servare non possit?* IX. *Plurima alibi diximus de ignorantia excusante a legis transgressione, quæ hic solum innuuntur*.

AR-

ARTIC. V. 123

Utrum cessante fine legis negative cesset lex obligare?

I. Si solum cesset finis legis inadaequatus, lex non cessat obligare. II. Si finis legis adaequatus cesset pro tota communitate, lex cessat simpliciter obligare; non secus ac votum cessat cessante ejus fine adaequato. III. Num cessante fine legis adaequato relate ad personam particularem cesset lex; Eo modo, quo cessante fine legis adaequato relate ad totam communitatem pro aliquo tempore, cessat pro eo tempore lex obligare? IV. Cessante fine legis contrarie, procul dubio cessat lex. V. Quid si finis legis cesset solum negative? Num ea cesset, sicut cessat lex correctionis fraternae? VI. Probabilius ea non cessat; eo quod non cesset periculum damnorum, quae lex vitare intendit. VII. Rationibus in contrarium sit satis, praesertim paritati de fraterna correctione. VIII. Hisce responsionibus occurrunt Adversarii. IX. Conantur pariter satisfacere rationibus pro communiori, ac veriori sententia adductis.

ARTIC. VI. 128

De Cessatione finis legis contrarie; ubi de Epikeja.

I. Quid sit Epikeja, & quomodo ea utendum, quando finis legis cessat contrarie? II. Epikeia habet etiam locum, quando actus praeceptus est arduus, quamvis non cesset contrarie finis legis. III. Finis legis cessat negative, quando in casu particulari cessat ratio Legis, quae tamen sine incommodo servari potest; at cessat contrarie, si sine gravi incommodo servari non posset. IV. Ad usum Epikeja satis est probabilitas excusationis, esto non detur evidentia; Dubium tamen de excusatione non est satis ad talem usum. V. Locum habet Epikeja non solum quando probabile est, quod non potuerit in tali casu Legislator obligare, sed etiam quando probabile est, quod noluerit. VI. Quid si lex sit ardua, ac dubitetur, num voluerit pro tali casu obligare Superior, qui consuli non possit? Num ea dicenda sit lex dubia, quae non obliget?

QUÆSTIO VII. 132

De Consuetudine.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex sit Consuetudo?

I. Consuetudo sumpta pro facto est Frequens usus; Sumpta vero pro jure est Lex non scripta. II. Explicatur consuetudinis definitio, & plura inde deducuntur. III. In quonam ea differat ab usu frequenti, a stylo fori, & a Praescriptione? IV. Consuetudo alia est Canonica, alia civilis. Dividitur etiam in Communem, Nationalem, & Municipalem. V. Necnon in eam, quae est Juxta legem, Praeter legem, & Contra legem. VI. Num possit Consuetudo dari contra jus Gentium?

ARTIC. II. 134

De Conditionibus Consuetudinis.

I. Non pauca enumerantur conditiones ad Consuetudinem obligatoriam inducendam requisita. II. Consuetudo dicitur rationabilis, si sit de re honesta, & utili Reipublicae, etiamsi consuetudo sit contra legem. III. In dubio, an sit rationabilis, in favorem consuetudinis introductae judicandum est, nisi ipsa consuetudo a lege reprobetur. IV. Ut Consuetudo vim habeat legis, requiritur temporis diuturnitas, & probabiliter de-

cennium non interruptum; ac forte quadricennium, si sit contra legem Canonicam. v. *Quanam actuum frequentia requiratur ad inducendam consuetudinem?* vi. *Actus hujusmodi debent esse voluntaris, & ex animo inducendi consuetudinem eliciti, ac majori parti Communitatis manifesti.* vii. *Etiam actibus malis consuetudo habens vim legis introduci potest.* viii. *Unde dignoscatur, quod consuetudo non sit introducta ex devotione, aut liberalitate, sed ex animo inducendi obligationem?* ix. *Quid de consuetudine abstinendi a lacticiniis in pervigiliis extra Quadragesimam?* x. *Qualis consensus Principis requiratur, ut consuetudo habeat vim legis?*

ARTIC. III. 139

Quinam possint Consuetudinem introducere?

i. *Privata persona consuetudinem obligatoriam inducere non potest, quamvis sit Rex.* ii. *Cur Episcopus per contrariam consuetudinem non procedit ad subditorum correctionem cum consilio Capituli, prout lege olim tenebatur?* iii. *Neque Communitas imperfecta, ut familia, consuetudinem inducere potest.* iv. *Consuetudo laicorum non obligat Clericos, nec vice versa. At ad abrogandam legem, quæ laicis, & Clericis sit communis, sufficit major pars Communitatis, etiamsi sit solorum laicorum.* v. *Fœminæ non possunt sua consuetudine abrogare legem solos Masculos obligantem. Possunt tamen Moniales sua consuetudine proprias leges abrogare.* vi. *Mercatores possunt sua consuetudine abrogare leges proprias, ac veluti municipales.*

ARTIC. IV. 141

De Effectibus Consuetudinis.

i. *Consuetudo inducit obligationem, abrogat legem, illam interpretatur, actum irritare potest, non secus ac lex, ac reddere aliquem inhabilem ad Beneficia.* ii. *Potest aliqua consuetudo obligare solum ad pœnam, & non ad culpam.* iii. *Potest etiam abrogare pœnam, relicta obligatione ad culpam.* iv. *Et e converso potest abrogare legem obligantem ad culpam, relicta obligatione ad pœnam.* v. *Num possit abrogare legem vetantem consuetudinem contrariam?* vi. *Lex de non trahendis Clericis ad potestatem laicam cur non possit consuetudine contraria abrogari?* vii. *Si reprobetur consuetudo contraria ob periculum damni, hoc cessante potest lex per consuetudinem in oppositum abrogari; Secus vero si reprobetur ob intrinsecam ejus malitiam.* viii. *Num clausula illa, Non obstante consuetudine in contrarium, abroget non solum consuetudinem præteritam, sed etiam futuram? Et num etiam immemorabilem?* ix. *Potest consuetudo, non secus ac lex, abrogare legem irritantem; potest etiam reddere irritos actus cæteroqui validos.* x. *Quonam pacto consuetudo legem interpretetur? Et quomodo ea sit regula contractuum?*

ARTICULUS V. 145

De Abrogatione Consuetudinis.

i. *Consuetudo abrogatur aut per legem expressam, aut per contrariam consuetudinem.* ii. *Neque lex, neque consuetudo contraria priorem consuetudinem abrogat, nisi ex diametro illi opponatur.* iii. *Ut consuetudo contrariam consuetudinem abroget, debet esse legitime præscripta: Desuetudine autem consuetudo*

non

non abrogatur. IV. *Non usus legis tunc legem abrogat, quando aliquid contra legem continet: Sicut Privilegium amittitur, si quis libere per decennium illo non utatur*. V. *Num per non usum amittatur Privilegium, quando facultas sit data simpliciter; adeo ut si ea detur, ut privilegiarius ea utatur ad arbitrium, nunquam amittatur per non usum?* VI. *Verius privilegium universim amittitur per non usum, quando per decennium Privilegiarius, oblata opportunitate, & potens eo uti, non vult uti, ac veluti illi renunciat. Oppositum tamen non caret sua probabilitate*.

QUÆSTIO VIII.

De Dispensatione Legis.

ARTICULUS I. 147

Quid sit Dispensatio, & an cadere possit in legem Naturalem, & Divinam?

I. *Dispensatio est juris relaxatio; atque adeo differt a legis Interpretatione, Abrogatione, Derogatione, Irritatione; necnon ab Absolutione, a Licentia, & a Privilegio*. II. *Dispensatio legis in quo differat a dispensatione in voto, & a relaxatione juramenti?* III. *Nequit Deus in lege naturali dispensare in iis circumstantiis, in quibus Lex natura obligat. Potest aliquando mutare materiam legis naturalis, mutando circumstantias, sub quibus ea obligat, & sic solum indirecte dispensat*. IV. *Pontifex indirecte dispensat in lege naturali, puta in voto, in juramento, & in iis omnibus, in quibus expediens fuit recta gubernationi hanc potestatem a Deo illi committi*. V. *In quibusnam casibus potest Pontifex in jure Divino positivo dispensare?* VI. *Num possit Pontifex dispensare, ut in una tantum specie Sacrificium offeratur?*

ARTIC. II. 153

Quinam possit in lege humana dispensare?

I. *Potest Pontifex in legibus Apostolicis, & Concilii Oecumenici dispensare*. II. *Nequit Archiepiscopus dispensare in legibus Concilii Provincialis; Sed potest Episcopus dispensare in legibus Synodi Diœcesana, etiamsi a Pontifice confirmata sint confirmatione simplici, non tamen si essentiali*. III. *Nequit inferior in lege Superioris dispensare, nisi id illi saltem tacite permittatur*. IV. *Absolutio a censuris conceditur inferiori, nisi reservetur; Secus vero dispensatio. Pariter dispensat Episcopus in votis, si non reserventur; At non in legibus Pontificiis*. V. *Quandonam censeatur concessa Episcopo facultas dispensandi in lege Pontificia?* VI. *Si dubitetur, an possit hic, & nunc Episcopus dispensare in lege Pontificis, probabiliter dispensare potest, etiamsi dubium sit negativum?*

ARTIC. III. 156

Circa quos possit Dispensatio exerceri?

I. *Dispensatio, utpote actus jurisdictionis, cum subditis est exercenda*. II. *Prælatus dispensans universim cum subditis in aliqua lege, dispensat etiam secummet; etsi improprie secummet in sua lege dispenset*. III. *Directe Prælatus in lege Superioris secummet dispensat, quin ad exercendum hunc actum jurisdictionis voluntaria requiratur distinctio personarum. Potest etiam secummet in votis dispensare, sicut cum subditis*. IV. *Num possit Pontifex directe sibi indulgentias elargiri?* V. *Nequit Prælatus inferior directe tollere a se irregularitatem, aut alias pœnas Ecclesiasticas*

per sententiam impositas; licet id possit cum subditis. VI. *Quid possit Superior loci cum forensibus, vagis, & peregrinis relate ad dispensationes?* VII. *Quid pariter possit Metropolitanus cum Episcopis suffraganeis, & cum eorum subditis.* VIII. *Num possit Episcopus cum Regularibus exemptis dispensare eo pacto, quo potest cum subditis suis.*

ARTICULUS IV. 162

De Causa ad dispensandum requisita.

I. *Ad valide dispensandum in lege propria non requiritur causa; Requiritur tamen probabilius causa, ut valeat dispensatio data ab eo, cui Legislator tribuit facultatem dispensandi.* II. *Ut licite tamen dispensatio concedatur, quaenam causa requiritur?* III. *Num, & quando mortaliter peccet Legislator dispensando in propria lege sine causa proportionata?* IV. *Qualiter peccet subditus petendo a Superiore dispensationem, quae sine justa causa detur?* V. *Num peccet, qui utitur dispensatione valide quidem, sed illicite sibi data?* VI. *In dubio de sufficientia causae ad dispensandum potest subditus judicio Superioris se remittere, & licite uti dispensatione.* VII. *Pro foro tamen externo constare debet de sufficientia causae.* VIII. *In jure communi vetatur Episcopis, ne sine justa causa in suis legibus dispensent; sed non eatenus talis dispensatio est invalida.* IX. *Invalide dispensat Pontifex sine justa causa in jure Divino, ac naturali.* X. *Num sit invalida dispensatio in lege Superioris, si dispensanti non innotescat justa causa, quae tamen revera adest?* XI. *Quid si viceversa causa justa absit, & Superior dispensans bona fide supponat illam adesse?* XII. *Quaenam censenda sit legitima causa ad dispensandum?* XIII. *Num teneatur Superior data justa causa dispensationem concedere?* XIV. *An possit dispensans in lege Superioris onus aliquod imponere dispensato?* XV. *Qui potest in voto dispensare, potest etiam illud commutare; At qui potest in lege Superioris dispensare, non eatenus potest illam commutare.* XVI. *Episcopus dispensans in irregularitate quomodo possit aliquando mulctam imponere?* XVII. *Num requiratur gravior causa ad dispensandum in voto, quam in lege Superioris?*

ARTIC. V. 170

Quibus de causis obtenta dispensatio sit invalida?

I. *Dispensatio est nulla, donec dispensatio innotescat, & acceptetur.* II. *Multis de causis potest in dispensante deficere voluntas dispensandi.* III. *Ratihabitio de praesenti signis externis manifestata sufficit ad dispensationis concessionem.* IV. *Ratihabitio de futuro, quae sufficit ad licentiam concedendam, non sufficit ad concedendam dispensationem.* V. *Quibus signis censetur Superior tacite dispensare?* VI. *Praelati taciturnitas saepe est signum permissionis, non dispensationis.* VII. *Num dispensationes metu extorta sint validae?* VIII. *Dispensatio extorta per dolum circa causam finalem est invalida: Secus vero si dolus sit circa causam impulsivam; In dubio praesumendum, quod causa fuerit impulsiva.* IX. *Rescriptum gratiae surreptitium est irritum; Rescriptum vero justitiae est irritandum.* X. *Dispensatio est irrita, etiamsi bona fide dispensans erret circa causam finalem.* XI. *Quid debeat in petitione exprimi, ne dispensatio sit surreptitia?* XII. *Quaenam jure, aut consuetudine universim exprimenda sunt?* XIII. *Quando dispensatio est irrita, si altera tantum ex causis expositis sit falsa?* XIV. *Num dispensatio sit partialiter valida, quando partialiter est surreptitia?*

AR-

ARTICULUS VI. 178

Quomodo cesset, & vim suam amittat dispensatio?

I. *Num cessante causa dispensationis jam obtenta cesset dispensatio?* II. *Quandonam dispensatus uti potest dispensatione etiam extra territorium Prælati dispensantis?* III. *Quanam dispensatio, aut gratia expiret morte concedentis?* IV. *Quousque duret gratia concessa ad beneplacitum?* V. *Dispensatio cessat per revocationem, antequam ejus effectus adimpleatur. Dispensatio tamen in lege Superioris data ex justa causa invalide sine causa revocatur: Sicut invalide revocatur dispensatio in voto.* VI. *Cessat dispensatio per hoc, quod illi renuncietur, dummodo dispensans in lege renunciationem acceptet.* VII. *Dispensatio tamen in voto, & juramento amittit vim suam per renunciationem, etiam præcisa acceptatione dispensantis.* VIII. *Qui dispensationi, aut commutationi voti renunciavit, num possit, mutata voluntate, dispensatione, aut commutatione obtenta uti?* IX. *Nec dispensatio, nec privilegium, quod non cedit in gravamen aliorum, amittitur per non usum; Secus vero si privilegium cedat in aliorum gravamen.* X. *Dispensatio sine limitatione concessa universim per primum actum non finitur.* XI. *Tunc dispensatio post primum actum cessat, quando causa dispensationis non remanet etiam ad secundam vicem.*

ARTICUL. VII. 185

Quomodo dispensatio, & potestas dispensandi interpretanda sit?

I. *Dispensatio, quamvis sit Principis beneficium, stricte est interpretanda, utpote contra jus commune.* II. *In pluribus tamen casibus dispensatio latam habet interpretationem; præsertim si motu proprio Principis concessa sit, aut sit inserta in corpore juris; Aut si alicui Communitati concedatur.* III. *Similiter quæ fiunt ob publicam necessitatem, aut utilitatem.* IV. *Dispensatio ad Ordines num se extendat ad Ordines Sacros? Et dispensatio ad beneficium num se extendat ad Curatum, & ad Dignitates?* V. *Dispensatio ad matrimonium in gradibus consanguinitatis interpretanda juxta jus commune, unde facta in tertio gradu extenditur ad secundum cum tertio.* VI. *Dispensatio non est ita restringenda, ut reddatur illusoria, nec se extendat ad necessario connexa.* VII. *Num Subdiaconus dispensatus ad uxorem ducendam, dispensetur etiam relate ad Horarum recitationem?* VIII. *An dispensatio extendatur de casu ad casum, in quo sit vel eadem, vel major ratio?* IX. *Dispensandi potestas late est interpretanda, nisi vergat in præjudicium Tertii: Idemque dicendum de Privilegio.* X. *In dubio, an potestas dispensandi, aut privilegium sint revocata, licitum est iis uti; si tamen deinde deprehendatur fuisse revocata, irrita censenda est dispensatio.* XI. *Cur Episcopus valide commutet votum in dubio an sit reservatum, etiamsi deinde deprehendatur esse revocatum, contra vero habens facultatem delegatam commutandi vota, aut dispensandi, in dubio an ea potestas fuerit revocata, licite quidem ea utatur, sed irrita fit dispensatio, si deprehendatur fuisse revocatam?* XII. *Num valida censenda sit dispensatio in dubio de ejus valore?* XIII. *Quid si post dispensationem obtentam dubitetur, an Prælatus potuerit dispensare?*

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hac Prima Parte de Legibus continentur.

Prior numerus Quæstionem; Alter Articulum; Tertius numerum marginalem designat.

A

cum

3. Diu-

in

Lex

per-

R

Revo-

FINIS.